

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

НАУКОВА ДУМКА ЗАРАДИ
МАЙБУТЬОГО УКРАЇНИ.
НЕЗЛАМНІ. СИЛЬНІ. ЄДИНІ.

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 80-ї звітної конференції
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(присвячується 159-й річниці університету)

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

23–25 квітня 2024 року
м. Одеса

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 80-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
(присвячується 159-й річниці університету)

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК

23–25 квітня 2024 року
м. Одеса

Одеса • 2024 • Олді+

Відповідальний редактор:

О. В. Побережець – доктор економічних наук, професор кафедри обліку і фінансів

Редакційна колегія:

Л. Є. Борисова – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і фінансів;

Н. В. Добровольська – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права;

О. І. Донченко – кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права;

М. А. Кіріліна – старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування;

Ю. О. Максимова – старший викладач кафедри економіки та підприємництва;

Є. І. Масленніков – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та інновацій;

О. В. Нарожна – старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики;

Л. А. Ольховик – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя;

О. П. Радченко – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та інновацій;

А. Л. Святошнюк – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 8 від 29 квітня 2024 року)*

3-41 **Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 80-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Секція економічних і правових наук (23–25 квітня 2024 р., м. Одеса) /** відп. ред. О. В. Побережець; ред. кол.: О. І. Донченко, Є. І. Масленніков, А. Л. Святошнюк та ін. – Одеса : Олді+, 2024. – 474 с.

ISBN 978-966-289-903-0

Збірник містить тези доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників секції економічних і правових наук 80-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що відбулася 23–25 квітня 2024 р.

Призначено для аспірантів та студентів спеціальностей юридичного та економічного напрямків, наукових працівників і викладачів, практикуючих юристів, менеджерів, бухгалтерів, фінансистів та економістів.

Відповідальність за зміст тез несуть автори.

УДК 33+34(062.552)

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

А. С. Бакреу

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. Д. Гринь

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ

У демократичному суспільстві права і свободи людей займають найвищу ланку, чого не можна сказати про суспільство, в якому панує тоталітаризм. Як показує історія, в тоталітарних країнах більшість прав і свобод людини порушуються.

Для прикладу слід привести СРСР, а саме правління Сталіна, коли тоталітарний режим досягнув свого апогею. Період його правління характеризується жорсткою ідеологією та суворими злочинами проти людяності. Найжорстокішим порушенням прав і свобод людини був Голодомор 1932–1933 років. Таким чином, держава намагалася вкласти в ціль першої п'ятирічки та остаточно знищити будь-який супротив українського народу. Згідно з Законом України «Про Голодомор 1932–1933 років України» Голодомор визнано як геноцид українського народу [1, ст. 1]. Дискусії стосовно кількості жертв тривають й досі, адже радянська влада довго прагнула приховати справжню цифру загиблих. За останніми підрахунками судових експертиз відомо про 10,5 мільйонів смертей [2].

Ще одним прикладом порушення прав і свобод людини є Великий терор 1937–1938 років, який супроводжувався жорстокими репресіями. Його метою було знищити усіх незгодних та потенційних опонентів Сталіна. Такі дії призвели

до придушення будь-якої опозиції та поглиблення страху населення, закріпивши культ особи. Помилка Великого терору полягала в тому, що репресіям підлягала велика кількість компетентних спеціалістів, наприклад, офіцерів, які б стали у нагоді під час Другої світової війни.

Щоб стабільно підтримувати тоталітарний режим, комуністи втручалися в особисте життя населення для контролю їхньої свідомості. Наприклад, громадянам СРСР заборонялося покидати територію Радянського Союзу та одружуватися з іноземцями. Для того, щоб запобігти демографічній кризі, влада спонукала людей створювати родину і народжувати дітей, а неодружені страждали від осуду влади та суспільства.

Також народ зазнавав дискримінації з боку держави. Відомо, що більшовики спиралися на середній клас населення, тобто на пролетаріат. Радянська влада активно пропагувала ідеї робітничого класу та ідею, що лише пролетаріат здатний побудувати комунізм. Усі інші верстви суспільства піддавалися критиці з боку влади, особливо це стосувалося інтелігенції та буржуазії. На думку комуністів, буржуазія призводить до соціальної нерівності та знищення робітничого класу. Насправді ж, держава їх побоювалася, адже вони були прихильниками капіталізму та могли організувати опозиційні рухи, загрожуючи стабільності СРСР.

Крім того, комуністи притримувалися атеїзму, тому церква заборонялася. Пояснювалося це тим, що релігія заважає зрозуміти сутність світу та є «опіумом для народу». У відповідності до реального стану речей, радянська влада розуміла, що церква мала авторитет серед народу, а це підривало контроль над суспільством.

До непокірних груп суспільства широко застосовувалися примусові депортації. Переселивши дисидентів від дому та сім'ї, а головне від підтримки населення, вони були змушені припинити чинити опір.

Якщо говорити про формальний характер прав і свобод людини, то слід привести положення з Конституції УРСР 1937 року. Згідно з розділом II ст. 13 Конституції УРСР Україна добровільно об'єдналася з Радянським Союзом, але фактично

це було окупацією [3, ст. 13]. Про це свідчать події революції та радянсько-українські війни, що відображали супротив більшовицькій владі. Відповідно до розділу X ст. 122 Конституції Української РСР держава забезпечує рівноправність усім громадянам УРСР, незалежно від її національності або раси [3, ст. 122]. Проте, на практиці радянська держава навпаки пригнічувала українців та національності інших республік. Згідно з розділом X ст. 124 Конституції УРСР 1937 року громадяни мають право на свободу слова, свободу друку, свободу зборів та мітингів, свободу вуличних походів і демонстрацій [3, ст. 124]. Але, насправді була розповсюджена жорстка цензура, усі наукові та художні твори повинні прославляти радянську владу та комунізм, а мітинги, які були спрямовані на осуд Комуністичної партії, жорстоко каралися. Спираючись на ці факти, варто зауважити, що в Конституції СРСР все ж таки містяться положення про права і свободи людини, але дійсність не відповідала закріпленим принципам.

Навіть зараз послідовниця Радянського Союзу, Російська Федерація, так само порушує права і свободи людини, зокрема веде брудну війну, здійснює геноцид та спеціально тероризує мирне населення, скоює жорстокі злочини проти людяності, проводить фальсифіковані вибори, тим самим нехтуючи вибором власних громадян. Наразі в Росії панує авторитарний режим, що невдовзі може перетворитися на тоталітаризм. Його можна запобігти лише у тому разі, якщо громадяни чинитимуть опір владі, шляхом масових колективних мітингів та протестів.

Шляхом порушення прав і свобод людини тоталітарні держави мають змогу підтримувати свій режим. Однією з причин розпаду Радянського Союзу, було падіння авторитету комуністичної ідеології, що призвело до радикалізації національних рухів республік, кожен з яких прагнув відділитися від СРСР і створити власну незалежну демократичну державу.

Як показує історія, такий режим не може існувати вічно, тому що невдоволення людей спричиняє протести та революції, які призводять до повалення диктатури.

Список використаної літератури

1. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні : Закон України від 28.11.2006 р. № 376-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 50. Ст. 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Міжнародний форум: «Масові штучні голоди: пам'ятаємо, вшановуємо» 7 верес. 2021 р., Київ URL: <https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/mizhnarodnyj-forum-masovi-shtuchni-holody-pam-iataiemo-vshanovuiemo-2/> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: від 30.01.1937 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001/ed19370130#Text (дата звернення: 18.04.2024).

В. Д. Вініцька

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Є. Д. Стрельцова

МІЖНАРОДНО-ДОГОВІРНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Проблематика правового регулювання спадкових відносин, з іноземним елементом включно, набуває своєї особливої актуальності сьогодні в Україні з огляду на умови воєнного стану та вимушений від'їзд частини громадян України за кордон через війну. Слід зауважити, що з метою захистити права спадкоємців в таких умовах в Україні була прийнята низка законів, зокрема, Закон «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини», яким внесені зміни до ст. 1221 ЦК України: за новою редакцією, у ч. 3 цієї статті передбачено, що «якщо спадкодавець мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон про МППрП) [1, ч. 1 п. 1].

Загалом, відповідь на «колізійні виклики» спадкування призначені надати національні колізійні норми. Зокрема, Закон

про МПрП містить розділ X, який складається з колізійних норм щодо спадкування, за допомогою яких визначається, право якої держави належить до застосування до спадкових відносин, спадкування нерухомого майна, здатності особи на складання і скасування заповіту, а також форми заповіту і акту його скасування тощо (ст.ст. 70–72). Цим Законом також встановлені підстави визначення підсудності справ із спадкування судам України (п. 6 ст. 76, п. 3 ст. 77), так само як можливість визнати та виконати рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних справ загалом (ч. 1 ст. 81) [2].

Варто зауважити, що окрім національного законодавства джерелом міжнародного приватного права виступає міжнародний договір, який сприятиме подоланню колізій завдяки уніфікації норм, зокрема, відповідні положення містяться у Законі про МПрП, в ст. 3: «Якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж встановлені цим Законом, застосовуються правила цього міжнародного договору» [2]. Отже, перш ніж застосовувати національні колізійні норми для визначення застосовного матеріального права в спадкових справах, необхідно переконатися у наявності відповідного міжнародного договору, оскільки його норми мають пріоритет перед національним законодавством.

Міжнародні договори в сфері спадкового права являють собою форму уніфікації колізійних, матеріально-правових та процесуальних норм. З огляду на формат тез зосередимо свою увагу на аналізі деяких з них.

Гаазька конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів, 1961 року, містить кілька колізійних прив'язок щодо форми заповіту та інших заповідальних розпоряджень, спрямованих на забезпечення їх дійсності в міжнародному обороті. Гаазька конвенція передбачає можливість використання особистого закону, національного закону, або закону місця проживання як правової основи. Ця конвенція також допускає, що правопорядок країни місцезнаходження нерухомого майна, яке є об'єктом спадкування, може бути компетентним, але вона також надає інші варіанти вибору права, включаючи застосування правопорядку країни, з якою особа має найбільш тісний

зв'язок. Україна приєдналася до цієї конвенції із застереженнями [3].

Конвенція, що передбачає одноманітний закон про форму міжнародного заповіту (*Вашінгтонська Конвенція*), від 26 жовтня 1973 р [4]. Цей договір містить зобов'язання, прийняті Договірними державами, зокрема, стосовно включення одноманітного закону про форму заповіту до їх національного законодавства. Цей одноманітний (уніфікований) закон є додатком до Конвенції і містить 15 статей, які регулюють форму міжнародного заповіту. Конвенція не спрямована на гармонізацію чи уніфікацію форм заповітів, які вже існують у різних системах національного права, вони також не скасовуються та не змінюються: просто пропонується, поряд із традиційними, існуючими формами та на додаток до них ще одна нова форма заповіту, яка, як планували творці конвенції, може бути використана на практиці при заповіті з міжнародними характеристиками. Положення одноманітного закону стосуються виключно форми заповіту і не зачіплюють положень по суті, таких як дієздатність заповідача чи свідків, спільний заповіт, скасування чи зміни заповіту тощо.

Ще один документ, на який варто звернути увагу, – Гаазька конвенція щодо міжнародного управління майном померлих осіб, 2 жовтня 1973 р. Цим договором передбачено встановлення міжнародного сертифікату, який визначає особу чи осіб, уповноважених управляти рухомим майном померлої особи, і вказує її або їх повноваження. При цьому компетентний орган відповідної держави застосовує норми свого національного права, що спрощує процес видачі сертифіката. В окремих випадках уповноважений орган має право скористатися, при визначенні керуючих спадкового майна, нормами внутрішнього законодавства країни, громадянином якої є спадкодавець. Це правило стосується ситуацій, коли держави, як звичайного місця проживання, так і громадянства померлого, зробили про це відповідні застереження, а також якщо лише держава громадянства померлого зробила відповідне застереження про застосування свого внутрішнього законодавства, та якщо спадкодавець проживав у країні, де оформлюється сертифікат менше 5 років до моменту смерті [5].

Варто відзначити, що до названих Конвенцій Україна не приєдналась, проте нею укладено двосторонні договори про правову допомогу та правові відносини, в яких визначені питання спадкування, встановлений правопорядок, що регулює форму заповіту, тощо [6]. До міжнародно-правових джерел з питань спадкування також відносяться консульські конвенції, які спрямовані на захист інтересів українських громадян через консульські установи у випадках, коли вони не можуть самостійно захищати свої права і не мають призначеного представника [7, с. 99].

Отже, підсумовуючи наведене, можна дійти висновку, що спадкування з іноземним елементом – це складний правовий інститут міжнародного приватного права, регламентація якого здійснюється як на національно-правовому, так і на міжнародно-правовому рівні, проте, зазначений інструментарій не завжди охоплює своєю дією усі проблеми, що виникають у цій сфері, відкриваючи значний простір для подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини : Закон України від 08.11. 2023 р. N 3450-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3450-20#Text>
2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV : станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
3. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 05.10.1961 р.: станом на 17 груд. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_424#Text (дата звернення: 15.01.2024).
4. Convention Providing a Uniform Law on the Form of an International Will. Washington, D. C., 1973. URL: <https://www.unidroit.org/instruments/international-will/>
5. Deceation Concerning the International Administration of the Estates of Deceased Persons, 02.10.1973. URL: <https://assets.hcch.net/docs/101cb2f6-ec2e-4b89-9691-d714cse75e97.pdf> (дата звернення: 12.01.2024)
6. Перелік двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги та правового співробітництва у цивільних та кримінальних справах (по країнах). *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/perelik-dvostoronnih-ta-bagatostoronnih-mijnarodnih-dogovoriv-u-sferi-pravovoi-dopomogi-ta-pravovogo-spiv>

robitnitstva-u-tsilivnih-ta-kriminalnih-spravah-po-krainah (дата звернення: 01.02.2024).

7. Vatrás V. A. International and national sources of inheritance law: on the question of definition of content. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2021. № 65. С. 97–101. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.17> (дата звернення: 16.01.2024).

А. Гаджиєв

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко

ЩОДО ЦІННОСТЕЙ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ГУМАНІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стрімкий розвиток суспільних відносин та обраний вектор європейської інтеграції спонукає до дослідження фундаменту правової системи – цінності справедливості та людської гідності (гуманізму). Тому актуальним стає питання їхнього генезису, співвідношення та реалізації. Філософсько-правове рішення даної проблеми має важливе теоретико-прикладне значення у вимірі як минулого, зокрема щодо аналізу сутності політико-правових вчень так і сьогодення, зокрема розуміння ідеологічних підвалин правотворчості.

Справедливість – це сутність та підґрунтя ідеї права [1, с. 45], і як цінність вона займає визначальне положення в правовій аксіології. Однак, зважаючи на ієрархічність системи цінностей, виникає питання співвідношення цінностей справедливості та людської гідності. Є точка зору, що справедливість як цінність впливає з гідності [2, с. 13, 256], але це суперечить дійсності, адже сама думка про верховенство гідності в ієрархії вже базується на уявленнях про справедливість. Існує і протилежний підхід: гідність впливає з справедливості і підпорядковується їй, що вже суперечить концепції гуманізму, впровадженій в правовій системі країн Заходу, зокрема в Україні [3, ст. 3] та Німеччині [2, с. 59], за якою саме гідність є найвищою цінністю.

Для вирішення проблеми звернемося до сутності справедливості – вона є необхідною основою будь-якої правової системи, а тому лише спираючись на неї вибудовується правова аксіологія. Можемо констатувати, що справедливість як цінність має надсистемний, мета-аксіологічний характер: вона міститься не всередині ієрархії, а над нею. Очевидною є її складна побудова, тож розглянемо її глибше.

Виділяємо в її структурі ядро – це моральні категорії (добро та зло) та певні зовнішні фактори як нашарування – це політичні, соціально-економічні, релігійні, культурні, історичні чинники. Враховуючи потребу визначити зв'язок між цими взаємозалежними елементами, звертаємо увагу на цінність істини, що характерна для усіх правових систем. Співвідношення істини та справедливості досліджували П. Рікер [2, с. 267] та В. Васильчук [4, с. 80–82], однак можемо додати, що істина не просто пов'язана зі справедливістю – вона інтегрована в її структуру, внаслідок чого справедливість набуває, крім власне аксіологічного, ще й гносеологічний зміст. І оскільки процес пізнання (аналіз факторів) є постійним, то безперестанно розвивається і ця метацінність, що зумовлює динамічність системи цінностей суб'єкта (людини, спільноти, нації), її безперервну адаптацію під впливом загроз і криз. Отже, можемо сказати, що філософсько-правова концепція справедливості як метацінності права дозволяє визначити закономірності виникнення, розвитку та сутність найрізноманітніших політико-правових вчень, кожне з них формувалося саме внаслідок викликів свого часу.

Так, у давньому Китаї нескінченні війни, відсутність порядку, розклад держав через плюралізм суперечливих течій моїзму та конфуціанства відбилися на розуміння справедливості серед мислителів, що зрештою і стало підґрунтям легізму, заснований на жорсткій правовій системі з повним підпорядкуванням закону, суворох покараннях, репресіях, запереченні будь-яких інших ідеологій. Іншим прикладом є вплив військових злочинів нацистської Німеччини з її юридичним позитивізмом на сприйняття цієї метацінності міжнародною спільнотою, що призвело до повернення концепції природних прав

людини [2, с. 146], відображення її у Загальній декларації прав людини [2, с. 150] та імплементації цих ідей у законодавство сучасних держав. Дещо схожою є і генеза цінностей гуманізму в Україні: історичній досвід нації (постійна боротьба за свободу, репресії радянською тоталітарною державою), відбившись на справедливості, спонукав шукати новий шлях, який базувався би на ідеях людської гідності та волелюбності, притаманній українцям, що стало передумовою для звернення до європейських цінностей і закріплення у Конституції [3, ст. 3].

Усвідомлюючи походження цінностей гуманізму як фундаменту правової системи України, постає питання її реалізації. Розкривається це через принципи, які ґрунтуються саме на цінностях. Важливою є концептуальна різниця між ними: цінності належить до сфери сущого (аксіології), принципи – до сфери належного (деонтології) [2, с. 42]. Так цінності гуманізму, відображені в Конституції [3, ст. 3], перетворюються у принцип [3, ст. 22, 64, 157] і, зберігаючи при цьому свої властивості, стають ядром усієї правотворчості. Водночас, аналізуючи дані положення Основного Закону [3, ст. 22, 64, 157], розуміємо, що вони не гарантують власне гуманістичний характер права, бо несуперечливість цінностям ще не означає сформованість навколо них. Це є негативним способом їх формулювання.

Розглянемо позитивну форму зі змістом: «права та свободи мають бути відображені найбільшою мірою». Даний імператив докорінно змінює правотворчість, зобов'язуючи удосконалювати законопроект чи судові рішення доти, поки цінності гуманізму не будуть реалізовані найбільш можливим чином – до появи протиріччя з іншими цінностями. Зауважимо, що ця межа ітерації гуманізму залежить від конкретної галузі права [5, с. 185]. Особливо це стосується кримінальної сфери, де слід зберігати баланс між правами та свободами засудженого і потерпілого [6, с. 288]. З іншого боку, ця директива перспективна в напрямку як перевиховання засуджених [5, с. 178, 182, 185], так і запобігання випадкам невинного засудження.

Окрім цього, треба зважати і на динамізм правотворчості та принципів, зокрема і гуманізму [5, с. 173–174]. Застосовуючи концепцію справедливості як метацінності, можемо пояснити

сутність цієї думки наступним чином: розвиток справедливості зумовлює динамізм аксіології, а отже і деонтології (адже принципи базуються на цінностях) – тому і постійну трансформацію принципу гуманізму як ядра правотворчості. Дана залежність спонукає до нових наукових розвідок у сфері засад правотворчості.

Таким чином, можемо підсумувати, що філософсько-правова концепція справедливості як метацінності права може бути використана для пояснення закономірностей виникнення, розвитку та сутності найрізноманітніших політико-правових вчень та розуміння генезису гуманізму як цінності, який проходить трансформацію від цінності гуманізму до принципу гуманізму в правотворчості.

Список використаної літератури

1. Павлишин О. В., Васюта Ю. В. Справедливість як елемент ідеї права та її місце в системі правових цінностей. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. Т. 20, № 2. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.33270/02202002.40> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Грищук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти. Монографія. Видання 2-е доопрацьоване і доповнене. Київ : Ваіте, 2020. 530 с. URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytucijni-cinnosti-filosofski-ta-sudovi-aspektu> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Васильчук В. О. Справедливість як категорія права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Львів, 2013. 218 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0413U002469/> (дата звернення: 06.04.2024).
5. Донченко О. І. Гуманізм як принцип правотворчості: теоретико-правові засади: *колективна монографія Європейського університету Віадріна у Франкфурті-на-Одері спільно з Київським регіональним центром Національної академії наук України «Проблеми юридичної науки та освіти: досвід країн ЄС та його провадження в Україні»*, 2020. С. 170–190. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/30221> (дата звернення: 06.04.2024).
6. Олійник О. М. Принцип гуманізму в кримінальному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 286–289. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/55.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).

В. В. Горбачук
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: викладач В. С. Веремчук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Інститут права власності ще з давніх часів залишається фундаментальною основою функціонування суспільства. Право власності є одним із основних прав людини, гарантованих міжнародними нормами та угодами. Однак наявність суб'єктивного права не гарантує його ефективну реалізацію і захист в разі порушення, особливо під час військового вторгнення сусідньої держави. Цивільне населення стає невинними жертвами збройних конфліктів, які призводять до знищення майна, втрати житла та зниження якості життя. Актуальність теми полягає в тому, що після збройного конфлікту та побудови стабільного суспільства захист права власності цивільних осіб стає пріоритетним завданням для забезпечення відновлення порушених прав населення. Тому метою дослідження є визначити, які існують способи відновлення і захисту в умовах збройного конфлікту одного з найважливіших елементів правового статусу людини – права власності.

Для ефективного правового захисту права власності під час збройних конфліктів необхідно надати поняттям їх правильного термінологічного визначення. Загальна декларація прав людини прямо проголошує основним та невідчужуваним правом людини право приватної власності [1]. За міжнародним правом, щоб назвати агресію однієї держави щодо іншої «війною», перша має офіційно проголосити війну. РФ надала вторгненню іншу назву, але це не змінює його правової кваліфікації як міжнародного збройного конфлікту. Поняття міжнародного збройного конфлікту закріплено у ст. 2 Женевських конвенцій 1949 р.: «ним є всі випадки проголошення війни чи всякого іншого

збройного конфлікту, що виникають між двома чи декількома державами, навіть у випадку, коли одна з них не визнає стану війни» [2]. Однак, з точки зору *jus ad bello* (права під час війни) Україна і РФ мають поважати закони і звичаї війни щодо захисту цивільних осіб і мають дотримуватись щонайменше трьох принципів гуманітарного права, які зазначені у Додатковому протоколі 1 Женевських конвенцій:

- **розрізнення**, що полягає в чіткому розрізненні цивільних та комбатантів і спрямування своїх дій лише проти воєнних об'єктів (ст. 48);

- **необхідності**, який передбачає обмеженість воєнних об'єктів лише тими, які вносять через їх руйнування або захоплення воєнну перевагу (ст. 52);

- **співрозмірності**, що вимагає уникати будь-яких не викликаних необхідністю досягнення законної військової мети, людських втрат і руйнування матеріальних цінностей [3].

Ці принципи допоможуть з'ясувати правомірність дій обох сторін через розрізнення цивільних і воєнних об'єктів, однак наступною проблемою є те, що міжнародне гуманітарне право вимагає з'ясувати режим територій, бо саме через це визначається хто буде нести відповідальність за руйнування власності. Якщо територія окупована, то саме у окупанта виникає перелік зобов'язань згідно з Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни і тоді відповідальність за вчинене на цій території полягає на нього. У випадку, коли територія є зіткненням двох сторін, то необхідно звернутись до трьох загальних принципів, щоб з'ясувати у випадку коли держава, що чине опір, шкодить цивільній власності своїх громадян, чи було таке рішення співмірним переслідуваням цілям щодо боротьби з ворогом.

Питання відшкодування завданої шкоди постає дуже гостро у нашому суспільстві, однак чітко сформульованої відповіді на нього немає. Першим, що спадає на думку про захист порушеного права, це звернення до Європейського суду з прав людини. Проте у справі Грузія проти Росії суд визнав, що Європейська Конвенція не застосовується в період і на території активних бойових дій. Тому, на думку ЄСПЛ, нанесення шкоди цивільним

об'єктам внаслідок бомбардування або артилерійських обстрілів випадають з-під юрисдикції суду і Конвенції з прав людини в цілому. ЄСПЛ обґрунтував це тим, що: «сама реальність збройного конфлікту та бойових дій між ворожими збройними силами, які прагнуть встановити контроль над територією в контексті хаосу, не тільки означає відсутність «ефективного контролю» над територією, як зазначено вище ..., але й виключає будь-яку форму «влади та контролю державного агента» над особами» [4]. Однак такий висновок є дуже категоричним, оскільки тоді зменшуються гарантії дотримання основоположних прав і свобод людини на території збройного конфлікту.

Після закінчення збройного конфлікту і підписання мирної угоди або акта про капітуляцію відшкодування завданої державі шкоди здійснюється шляхом **репарації** – матеріальної відповідальності за збитки, спричинені суб'єкту, який переміг у збройному конфлікті (ст. 231 Версальського мирного договору) [5]. Проте важливо зазначити, що з практикою Міжнародного Суду відсутні форми виплати репарацій за порушення *jus ad bellum* окремим приватним особам. Це обґрунтовується тим, що шкода під час збройного конфлікту нанесена насамперед територіальній цілісності і суверенітету держави, як первинному потерпілому. Однак і з цього загального правила було декілька винятків, одним з яких є Угода про репарації, укладена в 1952 році між урядом ФРН та урядом Ізраїлю, яка крім виплати репарацій на користь держави Ізраїль передбачала, що ФРН повинна виплачувати репарації також на користь громадської організації «Конференція з матеріальних претензій євреїв до Німеччини», створеної в 1951 році Всесвітнім єврейським конгресом [6].

Важливим орієнтиром для визначення відшкодування шкоди, завданої війною є Статті, зазначені у Главі другій, про відповідальність держав за міжнародно протиправні діяння, прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 56/83 від 12.12.2001 [7].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що юридичний факт здійснення РФ військової агресії проти України визнаний і засуджений більшістю країн світу. Тому необхідно вистояти в цьому протистоянні і далі добиватися відшкодування завданої шкоди

від ворога. Можливо Україна перейме досвід Іраку і Кувейту, де Організація Об'єднаних Націй створила механізм відшкодування шкоди з заморожених та конфіскованих коштів Іраку на користь претензій Кувейту. Тобто поки можна лише розмірковувати на тему, як буде захищатися інтерес кожного окремого постраждалого власника. Важливо усвідомити, що завершення війни є лише початком тривалого процесу відновлення знищеного майна. Фактичне відшкодування завданої шкоди може зайняти значну кількість років. Кожен випадок завданих збитків є індивідуальним, тому буде розглядатись в окремому порядку. Тому, для можливості відновлення порушеного права власності і відшкодування завданої шкоди, необхідно фіксувати шкоду, описувати збитки, збирати докази та налаштовуватися на довгу боротьбу за справедливість.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.03.2024).
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Конвенція ООН від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 10.04.2024).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.04.2024).
4. Case of Georgia v. Russia (II) (Application No 38263/08): European Court of Human Rights, Judgment of 21 January 2021. URL: <https://rm.coe.int/georgia-v-russia-ii-gc-ukr/1680a58450> (дата звернення: 10.04.2024).
5. The Versailles Treaty of 28 June, 1919, Versailles. *The Avalon projects*. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/partviii.asp> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Israel and Federal Republic of Germany Agreement (with schedule, annexes, exchanges of letters and protocols) of 10 September 1952, Luxembourg. *United Nations Treaty Collection*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20162/volume-162-I-2137-English.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Titles and texts of the draft articles II United Nations General Assembly of 26 July 2001. *Office of Ltgal Affairs*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (дата звернення: 10.04.2024).

К. В. Довга
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., проф. Є. Д. Стрельцова

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ: НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Безпрецедентне порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема жорстокі атаки РФ, спрямовані проти цивільних осіб та об'єктів України, змусили українців й іноземних громадян, які проживали на території України, втікати за кордон у пошуках захисту й допомоги. За статистикою «Опендатабот», станом на 16 серпня 2023 року лише 2.4 млн українців виїхали та не повернулися до України з початку повномасштабного вторгнення, тим самим перейшовши до категорії «біженців» [1]. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення та з'ясування проблем, пов'язаних з правовим регулюванням такого статусу, як з позицій національного права, так й міжнародного права.

Торкаючись питання про правове регулювання статусу біженців, варто зазначити про специфіку цього питання, яка полягає в тому, що біженці, перебуваючи за межами країни свого громадянства, не можуть користуватися її захистом, і для визначення їх правового статусу зазвичай застосовується так званий закон місця перебування, закріплений, зокрема, ч. 4 ст. 16 Закону України «Про міжнародне приватне право»: «Особистим законом біженця вважається право держави, у якій він має місце перебування [2].

Питання про біженців унормовані окремим Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (далі – Закон), який «визначає порядок регулювання суспільних відносин у сфері визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, втрати та позбавлення цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового

захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні», зокрема, в ньому закріплено визначення поняття «біженець» як «особи, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни, або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [3, ст. 1].

Слід зазначити, що правовий статус біженців визначається кожною державою на національному рівні окремо, але такі нормативно-правові акти не повинні суперечити Конвенції ООН про статус біженців 1951 р. [4].

Конвенція регламентує права та обов'язки біженців на території країни притулку та виходить з того, що держави мають встановити відповідний правовий режим проживання біженців на їх території; гарантувати дотримання міжнародних стандартів у галузі прав людини; надати правовий режим, «яким взагалі користуються іноземці» (ст. 7), дотримуватися вимог, що стосується «законного проживання» на території країни перебування (ст.ст. 15, 17) -19, 21, 23, 24).

Кожна держава може встановити для біженців залежно від характеру прав: національний режим; режим, аналогічний режиму громадян держави звичайного місця проживання біженця; найбільш сприятливий режим; найбільш сприятливий режим або принаймні не менш сприятливий, ніж той, яким за тих самих обставин користуються іноземці.

Національний режим біженцю надається щодо користування свободою сповідання релігії (ст. 4), права звертатися до суду, права на отримання пайків, права на отримання початкової освіти (ст. 22), право на медичне обслуговування (ст. 23), права на соціальне забезпечення та застосування норм трудового та податкового законодавства (ст.ст. 24, 29) тощо.

Режим, аналогічний режиму для громадян держави звичайного місця проживання біженця, поширюється на авторські та промислові права (ст. 14). Найбільш сприятливий режим встановлюється щодо права на створення та участь в асоціаціях неполітичного характеру, що не переслідують комерційних цілей, а також професійних спілках тощо (ст. 15, п. 1 ст. 17). Найбільш сприятливий режим або принаймні не менш сприятливий, ніж той, який отримують іноземці, надається щодо прав на придбання рухомого та нерухомого майна, а також щодо орендних договорів щодо цього майна (ст. 13), на житлове забезпечення, можливості здобувати середню та вищу освіту, визнання іноземних дипломів та ступенів, звільнення від сплати за навчання, а також надання стипендій (ст.ст. 21, 22).

У додаток, Конвенція накладає зобов'язання на державу надати біженцям, свободу пересування та свободу вибору місця проживання в межах території країни притулку (ст. 26). Віддаючи перевагу правам біженців, Конвенція закріплює їхні обов'язки щодо країни проживання, які підлягають підпорядкуванню її законам і розпорядженням, і навіть заходам щодо громадського порядку (ст. 2).

Таким чином, правовий статус біженця забезпечується міжнародними договорами та національним законодавством країни його вимушеного проживання.

Слід зазначити, що права та обов'язки біженців в законодавстві України, про яке йшлося вище, закріплені належним чином, відповідно до міжнародно-правових стандартів, а основна проблема у сучасній Україні – у дотриманні законодавства про права біженців, зокрема, «відсутність єдиних підходів щодо надання статусу біженця вимушеним переселенцям з одного й того самого регіону; недосконала інфраструктура пунктів тимчасового розміщення біженців в Україні; необхідність удосконалення гарантій реалізації прав біженців в Україні тощо» [5]. Отже, основними перспективами розвитку в цій сфері вважається удосконалення механізму реалізації права та обов'язків біженців, так само, як ширша імплементація міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство.

Список використаної літератури

1. Скільки українців насправді не повернулись додому через війну? *Опендатабот* : вебсайт. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/real-ukrainian-refugees> (дата звернення: 31.03.2024 р.).
2. Про міжнародне приватне право : Закон України про міжнародне приватне право від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 31.03.2024 р.).
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 31.03.2024 р.).
4. Конвенція про статус біженців: Конвенція ООН від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 31.03.2024 р.).
5. Петрик Т. О. Права і обов'язки і біженців в Україні. PRIKHODKO&PARTNERS : вебсайт. URL: <https://prikhodko.com.ua/ru/my-i-smi/my-i-smi/statya/prava-i-obyazannosti-bezhenczev-v-ukraine/> (дата звернення: 31.03.2024 р.).

І. В. Зіберов

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігрезєва

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ НА МОРІ

Сьогодні світ переживає велику кількість військових конфліктів у різних точках світу, а отже важливо впливати на воюючі сторони щоб вони дотримувались усіх правил здійснення війни на суходолі та морі. Чітка позиція міжнародної спільноти, що буде застосовувати санкції на порушників таких приписів дозволить запобігти спалахів активності терористичних організацій або ж проведення бойових дій країнами, що через безхребетність міжнародних організацій і сильних держав вирішили, що можуть задовольнити свої інтереси не мирним шляхом. Морськими шляхами відбувається транспортування величезної кількості товарів, у тому числі й продовольчих, а отже від стабільного функціонування портів і комерційного судноплавства залежить

не лише міжнародна торгівля, але й збереження миру та безпеки на морях та океанах.

Метою доповіді є дослідження ролі принципів здійснення війни на морі, спрямованих на забезпечення дотримання безпеки на морі та обмеження страждання цивільного населення під час війни.

Можемо назвати такі основні нормативно-правові акти, що встановлюють правила ведення війни на морі: IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, Паризька декларація з морського права 1856 року, Керівництво Сан-Ремо з міжнародного права, що застосовується до збройних конфліктів на морі, від 1995 року.

«На морську війну розповсюджують свої дії основні норми сухопутної війни, у тому числі норми про засоби та методи сухопутної війни, про режим хворих і поранених, мирне населення тощо. Разом з тим морська війна має свою специфіку і свої правила» [2, с. 233]. Таке твердження дає нам можливість зрозуміти, що морська війна потребує більш детального розгляду для виокремлення певних понять і явищ, задля того щоб повністю регулювати порядок їх ведення.

Важливо відзначити законні території для проведення морської війни:

«а) у територіальному морі чи внутрішніх водах, на сухопутних територіях, у винятковій економічній зоні та на континентальному шельфі і там, де це можливо, у водах архіпелагу воюючих держав або над цими просторами;

б) у відкритому морі чи над ним, і с) за умови дотримання пунктів 34 та 35 – у винятковій економічній зоні та на континентальному шельфі нейтральних держав або над такою зоною чи шельфом» [3, ст. 10]. Зі змісту даних положень інструкції Сан-Ремо виокремлюємо принцип ведення морської війни на будь-яких водах воюючих держав, а також у виключній економічній зоні та на континентальному шельфі нейтральних держав при повазі до їх штучних островів, установок, споруд та зон безпеки. Жодна зі сторін не має права використовувати територіальне море та внутрішні води іншої (невоюючої)

держави для перевезення військових товарів, а також заводити свої військові кораблі, якщо нейтральна держава цього не дозволила.

«Каперство скасовано та залишиться скасованим» [1]. Паризька декларація 1856 року встановлює принцип ведення бойових дій на морі лише військовими суднами, а отже забороняє отримання каперського свідоцтва, що дозволило б юридично перетворити торговельний або приватний корабель на військовий. «Проте сутність каперства зводилася зрештою до спорядження корабля-розбійника на гроші приватної особи або групи осіб та отримання від уряду власної держави патенту, який охороняв корсара під час зустрічі з дружніми кораблями. В іншому разі патент убезпечував морського розбійника від страти завдяки тому, що наявність цього правового акта забезпечувала йому становище військовополоненого» [4, с. 182–183]. Такий імунітет надавав можливість каперам грабувати торгові судна майже безкарно, тому єдиним способом боротьби з ними були або ж озброєні торговельні кораблі, або ж заборона на міжнародно-правовому рівні.

Полковник Марк Кансіан, Корпус морської піхоти в США (у відставці) написав статтю, що закликає американський уряд повернути каперство як засіб ведення війни на морі. «Каперство – це не піратство. Існують правила та доручення (letter of marque), які видаються урядами цивільним особам і дозволяють їм захоплювати чи знищувати ворожі кораблі. Конституція США прямо наділяє Конгрес повноваженнями щодо їх видачі (стаття I, розділ 8, п. 11). Захоплені судна та товари називаються призами, а призове право закріплено у Кодексі США. Позови про винагороду розглядаються окружними судами США, а виручені кошти традиційно виплачуються каперу («капер» може позначати екіпаж каперського судна або саме судно, яке також може називатися letter of marque)» [7]. Із вищезазначеного можемо зробити висновок, що за війни між Китаєм і США можливе повернення каперства, для того щоб завдати шкоду торговельному потенціалу країні зі сходу. Капери можуть заповонити океани та зруйнувати морську промисловість, від якої залежить економіка Китаю та стабільність його режиму. Сама загроза

відродження такого явища могла б посилити стримування і тим самим запобігти війні взагалі.

«Блокади, щоб бути обов'язковими, повинні бути ефективними, тобто підтримуватись силами, справді достатніми для запобігання доступу супротивника до узбережжя» [1]. Принцип блокади являє собою повну заморозку роботи порту супротивника задля досягнення політичних цілей або ж військової переваги. Правила щодо застосування такого методу війни передбачені в Керівництві Сан-Ремо. Важливо зазначити, що перед запровадженням блокади, атакуюча сторона має попередити супротивника та всі нейтральні держави. Такий крок може змусити здатися одну з сторін конфлікту, що може зберегти життя військових, інфраструктуру припортового міста від атак, а також зупинити військовий конфлікт на контрольованій фазі. Обов'язком блокуючої сторони також є вільний пропуск суден, що доставляють їжу та іншу гуманітарну допомогу. При доставці медикаментів атакуюча сторона може встановити процедуру обшуку такого вантажу.

Прикладом доречної морської блокади є блокада Куби Сполученими Штатами Америки в 1962 році. «На Кубі було розгорнуто всю наявну зброю, включно з ядерною. Через два дні після отримання знімків з літака-шпигуна і їх розшифрування, президент США Джон Кеннеді оголосив морську блокаду Куби, яка передбачала обшук всіх кораблів, що прямували на острів з метою недопущення туди радянських військ і зброї. Війська НАТО і країн Варшавського договору були переведені в стан постійної готовності» [5]. Такі дії були призначені для попередження загострення конфлікту та для забезпечення національної безпеки. Блокада Куби закінчилася після того, як СРСР згодився вивезти ракети з Куби в обмін на зобов'язання США не вторгтися в Кубу. Цей приклад демонструє, як морські блокади можуть впливати на розвиток міжнародних конфліктів та національну безпеку.

Ще одним вкрай важливим принципом ведення морської війни є спрямованість атак флоту на об'єкти, що обов'язково мають використовуватися для військових цілей. Статті 25 і 27 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі передбачають заборону атакувати: «Забороняється будь-яким способом

атакувати чи бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки чи споруди» [6, ст. 25], а також 27 стаття: «При облогах і бомбардуваннях повинні бути вжиті всі необхідні заходи для того, щоб уберегти, наскільки це можливо, будівлі, призначені для цілей релігії, мистецтва, науки чи благодійності, історичні пам'ятки, госпіталі та місця, де зібрані хворі і поранені, за умови, що вони не використовуються в цей час для військових цілей» [6, ст. 27]. Цей принцип має велике значення з погляду обмеження страждань цивільного населення та збереження інфраструктури, що не застосовується для військових дій. Атаки на об'єкти, які не є правомірними військовими цілями, розглядаються як порушення міжнародного гуманітарного права.

Зі сказаного раніше випливає, що аналіз існуючих принципів здійснення морської війни (війни на морі) виявляє важливу роль міжнародного права у регулюванні військових дій на морях та океанах. Зазначені принципи визначають стандарти, які держави повинні дотримуватися, щоб забезпечити безпеку на морі та обмежити страждання цивільного населення під час війни.

Важливо зазначити, що всі вищезазначені принципи мають на меті обмежити не тільки страждання цивільного населення, а й взагалі його залучення у військові дії. Незважаючи на заборону каперства міжнародною спільнотою, у США є пропозиції відродити такий спосіб ведення війни, так як ця держава не ратифікувала Паризьку декларацію 1856 року. У майбутньому можлива поява такого виду комбатантів, що будуть шкодити торговельному обороту, а отже обходити положення про імунітет торгових суден, окрім тих, що перевозять військові товари. Наука міжнародного права має й надалі досліджувати принципи ведення морської війни, для того щоб знаходити додаткові шляхи щодо їх дотримання, а також виробляти способи впливу на порушників, що призведе до зменшення самовільного та неконтрольованого використання військово-морських сил.

Список використаної літератури

1. Declaration Respecting Maritime Law. Paris, 16 April 1856. *International Humanitarian Law Databases*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/paris-decl-1856/declaration?activeTab=default>.

2. Желтобрюхова О. І. Особливості регламентації морської війни. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора імператорського новоросійського університету П. Є. Казанського* : матеріали Міжнар. конф., м. Одеса, 22 жовт. 2010 р. Одеса, 2010. С. 233–235. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3415/Желтобрюхова.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Керівництво Сан-Ремо 1994 року з міжнародного права, що застосовується до збройних конфліктів на морі : Керівництво від 01.12.1994 р. URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2020-10/73.pdf>
4. Малишко В. М. Паризька декларація про морські війни 1856 року та скасування каперства. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, Київ, 2014. № 1. С. 177–188.
5. Цей день в історії : 14 жовтня 1962 : карибська криза. Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1014M/> (дата звернення: 03.11.2023).
6. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 03.11.2023).
7. Unleash the privateers!. U. S. Naval Institute. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2020/april/unleash-privateers> (date of access: 03.11.2023).

Є. К. Карлюга

асп. II року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нізгеева

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САНКЦІЇ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сьогодні можна спостерігати, що санкції стали невід'ємною частиною міжнародного ландшафту. Однак, незважаючи на широку практику їх застосування, як у теоретичній, так і в регуляторній сферах досі відсутній консенсус щодо визначення поняття, яким охоплюється сучасний феномен санкцій. Така ситуація видається проблемною і на доктринальному, і на практичному рівнях. На доктринальному рівні це перешкоджає досягненню єдиного понятійно-категоріального апарату,

який лежить в основі кожної науки, забезпечуючи її узгоджене функціонування та прогресивний розвиток. На практичному рівні це ускладнює створення відповідної правової бази, яка б сприяла однаково практичному застосуванню санкцій в межах зрозумілих правових обмежень. З огляду на вищеведене, це дослідження має на меті розглянути найпоширеніші в науці міжнародного права підходи до тлумачення терміну «санкції».

Як вказує аналіз міжнародно-правової літератури, наявне різноманіття думок щодо визначення поняття «санкції» можна умовно об'єднати у два підходи.

Перший, широкий підхід використовує термін «санкції» для позначення доволі розлогого кола явищ. Зокрема, як вказує Е. Деко, у Словнику міжнародного публічного права термін «санкції» кваліфікується як багатогранний спектр заходів, що вживаються державами індивідуально або колективно проти правопорушника з метою забезпечення дотримання прав або виконання зобов'язань. Вчений вказує, що, згідно з цим визначенням, санкції можуть мати централізований та децентралізований характер [1, с. 249]. Централізовані санкції – це заходи, запроваджені в рамках міжнародних організацій і спрямовані на відновлення міжнародної законності. В той самий час, децентралізовані санкції є заходами примусу, які застосовуються в порядку «самопомогі» державою або міжнародною організацією, безпосередньо потерпілою від міжнародного правопорушення, з метою примушення правопорушника до виконання його зобов'язань [2]. Такі акти самопомогі реалізуються в межах дозволених міжнародним правом контрзаходів та реторсій.

В контексті ж другого підходу, який є більш вузьким, дослідники наголошують, що між вищепереліченими заходами існує і має бути проведена чітка диференціація. Так, на думку Н. Уайта, так звані «децентралізовані санкції» використовуються для забезпечення дотримання міжнародних зобов'язань у двосторонніх відносинах тоді, як централізовані – є заходами забезпечення дотримання міжнародного права на рівні всієї міжнародної спільноти [3, с. 7]. Більше того, саме і виключно

остання група заходів представляє собою санкції в міжнародному праві. На це вказує Дж. Абі-Сааб, оскільки, на думку науковця, міжнародно-правові санкції повинні визначатися за аналогією з національним правопорядком, а саме як примусові заходи, вжиті на виконання рішення компетентного соціального органу, тобто органу, юридично уповноваженого діяти від імені спільноти, відносини всередині якої врегульовані правом [4, с. 32]. За загальним розумінням, таким органом виступає Рада Безпеки ООН, яка діє в межах повноважень, наданих главою VII Статуту ООН [5, с. 9]. У зв'язку з цим, санкції необхідно відрізнити від примусових заходів – актів самопомоги, «приватного правосуддя», що вживаються індивідуально державами або групою держав поза рішенням юридично компетентного соціального органу [4, с. 38–39].

У свою чергу, надаючи оцінку висвітленим підходам, можна зазначити наступне. Так, певною мірою можна погодитися з підходом, охарактеризованим як вузький, щодо необхідності розмежування визначених системою міжнародного права примусових заходів, перш за все з огляду на те, що це відповідає сучасному стану міжнародного права, яке передбачає виключну санкціонуючу компетенцію Ради Безпеки ООН як компетентного органу, про який зазначав Дж. Абі-Сааб, а також створює передумови для коректного розуміння сутності того чи іншого заходу та надання йому адекватної правової оцінки. Водночас, на відміну від широкого підходу, запропонована інтерпретація терміну «санкції» і його протиставлення контрзаходам та реторсіям як актам самопомоги, залишених у віданні держав, випускає з уваги поширені в сучасній міжнародній практиці заходи примусового характеру, які також накладаються державою або групою держав поза межами Ради Безпеки ООН [6, с. 4] і які в доктрині іменуються односторонніми санкціями. Такі міри представляють собою одну з найбільш дискусійних сфер міжнародного права, невизначеність навколо яких ще більше ускладнює спроби визначитися з концепцією санкцій. Одночасно з цим, широкий підхід теж не можна визнати досконалим, враховуючи те, що останній обмежується лише групуванням різних за своєю правовою природою заходів

міжнародно-правового примусу, вичерпно не розкриваючи сутність жодного з них. Це, зі свого боку, свідчить про необхідність подальших досліджень в цій сфері.

Список використаної літератури

1. Decaux E. The Definition of Traditional Sanctions: Their Scope and Characteristics. *International Review of the Red Cross*. 2008. № 90 (870). P. 249–257.
2. Pellet A., Miron A. Sanctions. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL]*. 2013. № 26. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e984> (дата звернення: 16.04.2024).
3. White N. D. Autonomous and Collective Sanctions in the International Legal Order. *The Italian Yearbook of International Law Online*. 2018. № 27 (1). P. 1–32.
4. Abi-Saab G. The Concept of Sanction in International Law. *United Nations Sanctions and International Law* / V. Gowlland-Debbas ed. The Hague, 2001. P. 29–41.
5. Ronzitti N. Sanctions as Instruments of Coercive Diplomacy: an International Law Perspective. *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* / N. Ronzitti ed. Leiden, 2016. P. 1–32.
6. Asada M., Definition and Legal Justification of Sanctions. *Economic Sanctions in International Law and Practice* / M. Asada ed. Abingdon, 2020. P. 3–23.

Д. О. Козинська

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігреєва

ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасному світі, де кількість збройних конфліктів та військових агресій постійно зростає, питання захисту дітей в аспекті міжнародного права залишається як ніколи актуальним. Саме це завдання є вкрай важливим та складним, адже діти – це одна з тих незахищених соціальних груп, яка під час збройних конфліктів не може самостійно, у повній мірі, подбати про себе, своє життя та здоров'я, на відміну від дорослих, які сформовані як психічно, так і фізично.

У даній роботі розкриваються питання міжнародно-правового захисту дітей під час збройних конфліктів, висвітлюються всі особливості цього процесу в міжнародно-правовому просторі, а також з'ясовується нормативно-правова база, на яку можна спиратися у цьому процесі.

Вкрай важливим нормативно-правовим актом не тільки у галузі захисту прав дітей, а всіх людей взагалі, можна вважати Загальну декларацію прав людини 1948 р., де у 25 статті міститься наступне положення: «користування основними правами людини не залежить від віку», а також звертається увага на необхідність особливого захисту материнства та дитинства [1].

Далі слід посилатися на норми Додаткових протоколів 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р., які зобов'язують держави у 77 статті вживати усіх можливих заходів для того, аби діти, яким не виповнилося 15 років, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, а сторони конфлікту утримувалися від вербування їх у свої ЗС [2].

У 1959 р. ООН прийняла Декларацію прав дитини, в якій проголошені соціальні і правові принципи, що стосуються їх захисту та благополуччя.

Важливим положенням у цій галузі права юристи і науковці вважають Другий Протокол 1977 р. до Женевських конвенцій, який вперше в історії міжнародного права і права збройних конфліктів, у ст. 13, кодифікує заборону нападати на цивільне населення і застосовувати силу проти окремих цивільних осіб у рамках неміжнародного збройного конфлікту [3].

Ще одним надважливим нормативно-правовим актом слід вважати Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. Вона стала базовим міжнародно-правовим документом у галузі захисту прав дітей, через що отримала назву «світової Конституції прав дітей». Відповідно до неї, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше, адже Конвенція у 38 статті встановлює 15-річний вік як межу для призову на службу до збройних сил [4].

Також захист прав дітей здійснює МОП. Своєю Конвенцією № 182 про заборону та негативні заходи щодо ліквідації

найгірших форм дитячої праці 1999 р. вона визначає, що використання дітей як солдат є однією з найгірших форм дитячої праці [5].

У 2000 році був прийнятий Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Він закріпив у статтях 2, 3 мінімальний вік для добровільного призову до національних збройних сил – 18 років, та обов'язок держав вживати всіх можливих заходів, аби військовослужбовці, яким не виповнилося 18 років, не брали прямої участі у військових діях [6].

На останок слід згадати Статут Міжнародного кримінального суду, який вважає, що зарахування дітей віком до 15-ти років до збройних сил або груп становить військове злочин (Статут МКС, ст. 8 (2) (b) (xxvi) та e) (vii).

Отже, під час дослідження питання основ міжнародно-правового захисту дітей під час збройних конфліктів можна дійти висновку, що діюча зараз система захисту прав дітей хоч і постійно намагається трансформуватися та надавати важливі рекомендації щодо того, як саме підвищити захист дитячих прав, але, на жаль, у багатьох країнах це питання залишається вкрай складним та відкритим. Ситуація в Україні ще більше висвітила прогалини та існуючі проблеми у галузі захисту прав дітей на всю міжнародну спільноту. Саме тому наш досвід має слугувати підґрунтям для майбутніх удосконалень всіх існуючих норм та подальшого активного розвитку правового регулювання як з боку національних, так і міжнародних інституцій.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.09.2023 р.).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 24.09.2023 р.).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 24.09.2023 р.).

4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 24.09.2023 р.).
5. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 від 17.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 24.09.2023).
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01 січня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 24.09.2023).

В. О. Костенко

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. В. Ромашкін

ПРОВІДНА РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ У ДЕРЖАВІ

Дана тема є актуальною, тому що зараз, коли українська держава обрала шлях до побудови правової держави, значне місце приділяється політичному режиму, оскільки він відображає взаємозв'язок між владою та суспільством, роль особи у державі, вплив політичних інститутів на розвиток країни, здійснення політичних реформ тощо. Також дана тема важлива для аналізу сучасних політичних процесів, демократії, антидемократії та інших аспектів політичного життя.

Деякими вченими зазначено, що державно-політичний режим визнається провідним елементом у формі держави, через те, що він має вирішальний вплив на дві інші її сторони і є для них загальною політичною передумовою.

Зазначимо, що дуже часто поняття політичного та державного режиму ототожнюються, хоча різниця між ними є і вона полягає у наступному.

Під державним режимом розуміють найважливішу складову частину політичного режиму, що існує в суспільстві, а в поняття «політичний режим» вкладають ширший сенс і під ним розуміють не тільки методи державного владарювання, а й властиві способи діяльності недержавних політичних організацій

(партій, рухів, клубів, об'єднань, союзів) [1, ст. 118]. У нашій роботі дані поняття використовуються як синонімічні.

Загалом політичний режим ділиться на дві групи: демократичний та антидемократичний режими, які у свою чергу діляться на інші підгрупи.

Кожна з форм правління об'єктивно має «схильність» до певної форми державного режиму [2, с. 9]. Тобто будь-які зміни в методах та способах здійснення політичної влади в сторону демократії або антидемократії, неодмінно залишають відбиток на формі правління і, відповідно, на формі державного устрою одночасно.

Провідна роль політичного режиму як елементу форми держави виражена в тому, що він, будучи системою засобів, методів та способів здійснення політичної влади, може мати вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства: політичну, соціальну, культурну, релігійну та інші.

Зміна політичного режиму у державі (навіть якщо форма правління і форма державного устрою залишаються колишніми), безсумнівно призводить до зміни внутрішньої і зовнішньої політики держави. Для більш конкретного і точного розуміння важливості політичного режиму, розглянемо це на наступних прикладах.

Союз РСР за формою правління був республікою, основною прерогативою республіки є наявність розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки для забезпечення системи «заборон та противаг» і унеможливлення узурпації (захоплення) влади в руках однієї особи або органа. Але водночас державно-політичний режим Радянського Союзу був тоталітарним (антидемократичним), тобто таким, де держава має повний контроль і вплив над особистою та суспільною сферами людської діяльності, таким чином уся влада в державі знаходилася у руках компартії та генерального секретаря, наприклад, Сталіна.

На противагу Радянському Союзу можемо привезти Сполучені Штати Америки – головного конкурента СРСР. За формою державного правління Сполучені штати є республікою, але різниця в тому, що політичний режим даної країни є демократичним, тобто таким, де визнаються основні права та свободи

людини і громадянина, людина є найвищою соціальною цінністю і, таким чином, у державі був забезпечений вільний розвиток громадянського суспільства, особи як частини такого суспільства, системи прав і свобод та інше.

З розпадом СРСР більшість республік почали ставати на шлях побудови демократичного режиму та стикалися з проблемами, починаючи з невідповідності національного законодавства вимогам сучасності, і закінчуючи неготовністю політичної еліти до змін.

На специфіку політичного режиму також можуть впливати різні суспільно-політичні чинники і навіть релігійні (наприклад, країни, у яких поширений іслам, будуть вважати за основне джерело закону Коран та намагатися у всьому слідувати йому, так звана мусульманська правова система).

Говорячи про вплив політичного режиму на зовнішню політику держави, варто зазначити, що він безумовно на неї впливає. Це пояснюється тим, що політичний режим визначає структуру влади, механізми прийняття рішень, принципи державного управління та цінності, якими керується держава. Наприклад, антидемократичний режим, який базується на контролі та централізованому керівництві, може сприяти реалізації агресивної зовнішньої політики, а також порушенню прав людини. Такий режим може ігнорувати міжнародні норми та стандарти, що може призвести до конфліктів з іншими державами та міжнародними організаціями. У свою чергу демократичний режим, передбачає принципи правової держави, дотримання прав та свобод людини, демократичних процедур. Такий режим сприяє веденню конструктивної та мирної зовнішньої політики, співпраці з іншими країнами та дотриманню міжнародних договорів.

Таким чином, можемо підсумувати, що державно-політичний режим є складною та багатогранною категорією форми держави. Він може підлаштовуватися під кожен форму правління (монархія та республіка) та форму державного устрою (унітарна та федеративна держави) і встановлювати свої правила, які будуть впливати на подальший розвиток самої держави, її внутрішньої та зовнішньої політики, розвитку національного законодавства та інтеграції його з міжнародним правом.

Список використаної літератури

1. Теорія права і держави / за ред. А. С. Васильєва. Київ : КНТ, 2010. 464 с.
2. Серьогіна С. Г. Форма правління і політичний режим: взаємозв'язок і взаємодія. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Випуск 9. С. 3–13. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2486/1/Serogina_3.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

В. Р. Люлько

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: викладач В. С. Веремчук

ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ ОСОБЛИВОГО ЗАХИСТУ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Питання природного середовища, його захисту та впливу на життєдіяльність людини не втрачало актуальності у всі часи. Довкілля як об'єкт особливого захисту для України та інших країн, у яких наразі відбуваються воєнні конфлікти набуває надзвичайної актуальності, так як забруднення та викиди, які залишаються після бойових дій, залишають наслідки не лише на сьогоднішній день, а й на майбутню перспективу. Воєнні дії можуть призвести до таких наслідків, як знищення екосистем, гуманітарні кризи, природні катастрофи та переміщення населення, що є важливими питаннями, які мають бути урегульовані на міжнародному рівні.

Мета дослідження навколишнього середовища як об'єкта особливого захисту міжнародного гуманітарного права полягає у визначенні норм міжнародного гуманітарного права, які регулюють захист довкілля під час війни, а також у визначенні ефективності цих норм.

У міжнародному праві немає узгоджених визначень термінів «навколишнє середовище» (environment) або «природне середовище» (natural environment) [1]. Однак загалом поняття навколишнього середовища у міжнародному екологічному праві охоплює «як елементи, так і продукти світу природи і людської

цивілізації» [2]. Дотримуючись цієї загальної концепції, Комісія з міжнародного права вважає, що поняття навколишнього середовища «означає складну систему взаємних зв'язків, де залучені чинники (люди і природне середовище) взаємодіють між собою у різний спосіб, що «не дозволяє розглядати їх окремо» [1].

Питання, які пов'язані з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій покладені на окрему галузь права у міжнародному публічному праві – міжнародне гуманітарне право (далі – МГП). Серед основних завдань МГП виділяють відновлення природного середовища після завершення збройних конфліктів, заборона використання збройних хімічних та біологічних засобів під час збройних конфліктів. Охорона природи та запобігання екологічному руйнуванню є важливими аспектами МГП [4].

МГП захищає природне середовище двома основними способами. Перший спосіб охоплює норми щодо заборони та обмеження методів та засобів ведення війни, які можуть нанести широкомасштабну шкоду природному середовищу, також заборону використовувати знищення природного середовища як зброю.

Другий тип захисту базується на окресленні загальних норм, які захищають природне середовище, серед іншого, у частині II Керівних принципів описаний загальний захист, який, на думку Міжнародного комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ), надається всім елементам природного середовища як цивільним об'єктам, принципами розрізнення, пропорційності і прийняття запобіжних заходів; захист, що надається нормами щодо спеціально захищених об'єктів, які не є природним середовищем; захист, що надається частинам природного середовища як цивільним об'єктам нормами щодо майна, яке є власністю супротивника; і певні додаткові засоби захисту згідно з іншими загальними нормами МГП. У Частині III Керівних принципів окреслені загальні засоби захисту, які, на думку МКЧХ, надаються природному середовищу нормами щодо застосування окремих видів зброї. Проте слід зауважити, що предметом дискусій залишаються питання чи і яким чином деякі з цих норм застосовуються до природного середовища [1].

Серед норм, які надають природному середовищу загальний захист, одні захищають природне середовище прямо, інші опосередковано. Прямий захист забезпечується, наприклад, нормами, що обмежують напади на природне середовище в силу його цивільного характеру. Непрямий захист забезпечується, наприклад, обмеженням нападу на споруди чи установки, що містять небезпечні сили, на тій підставі, що хоча, наприклад, атомна електростанція, очевидно, не є частиною природного середовища, напад на неї може мати серйозні наслідки для оточуючого природного середовища [3].

В цьому контексті постає питання про міжнародне право навколишнього середовища, яке встановлює певні стандарти та регулює відповідальність за завдану шкоду. Джерелами міжнародного права навколишнього середовища є міжнародні договори, загальні принципи та звичаєве міжнародне право, а також відповідна судова практика (як допоміжні засоби визначення норм права) [4]. Відповідні важливі інструменти м'якого права включають Декларацію Конференції ООН з навколишнього середовища людини, 1972 р. (Стокгольмська декларація), Всесвітню хартію природи 1982 р., Декларація про навколишнє середовище та розвиток, 1992 р. (Декларація Ріо) та відповідні резолюції Генеральної Асамблеї ООН і Асамблеї ООН з навколишнього середовища [5].

З практичної точки зору, загальні стандарти МГП реалізовані у зобов'язаннях, яких повинні дотримуватись сторони збройного конфлікту. В першу чергу, це постійна увага під час ведення бойових дій до цивільних осіб та цивільних об'єктів, яка поширюється також на навколишнє середовище. По-друге, це обов'язковість застосування запобіжних заходів, які можуть запобігти завданню шкоди природному середовищу. Відсутність наукової визначеності щодо впливу певних військових операцій на навколишнє середовище не звільняє сторону конфлікту від застосування запобіжних заходів [3].

Можна зазначити, що дотримання цих стандартів та вжиття запобіжних заходів допоможе уникнути або зменшити шкоду довкіллю. Наприклад, сторони, які беруть участь у збройному конфлікті, військових операціях, повинні усвідомлювати

та враховувати настання можливих наслідків для природного середовища, які можуть виникнути із застосуванням зброї.

Відповідно до МГП зобов'язання щодо захисту – «це зобов'язання щодо поведінки. Вони вимагають від сторін уважного ставлення, щоб запобігти заподіяння шкоди» [5]. Слово «збереження» зазвичай вживається у значенні «збереження чогось у первісному чи існуючому стані». Поняття «збереження» (preservation) є доповнюючим до поняття «захист» (protection) і між двома термінами немає чіткого розмежування для тлумачення цієї норми. Підтримання природного середовища у його існуючому стані обов'язково передбачатиме ретельне запобігання заподіяння шкоди, а отже, на думку МКЧХ, нюанси у значенні термінів «захист» і «збереження» не змінюють можливих практичних наслідків тлумачення цього зобов'язання для сторін збройного конфлікту. Термін «збереження», однак, особливо поширений в контексті морського середовища [6].

Отже, можна дійти висновку, що захист природного середовища у міжнародному гуманітарному праві відображає важливість збереження природи та попередження екологічного руйнування під час збройних конфліктів. Природне середовище і гуманітарне право мають глибоку взаємозалежність. Міжнародне гуманітарне право забороняє екологічне руйнування, включаючи використання збройних хімічних та біологічних засобів, що можуть завдати шкоди природному середовищу. Це свідчить про зобов'язання сторін конфлікту до збереження природи навіть у воєнний час, недотримання яких передбачає відповідальність за відновлення довкілля після закінчення бойових дій. Це стимулює учасників конфлікту до вжиття заходів для відновлення екологічної рівноваги. Міжнародне гуманітарне право також передбачає захист гуманітарних діячів та об'єктів природного середовища від ворожих дій. Це допомагає забезпечити безпеку та доступ до допомоги для тих, хто працює у сфері гуманітарної допомоги та збереження природи.

Список використаної літератури

1. Second report on protection of the environment in relation to armed conflicts / by Marja Lehto, Special Rapporteur. A/CN.4/728. 27 Mar. 2019. UN, International law commission. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3801185> (дата звернення: 25.10.2023).
2. Sands P. J. Principles of International Environmental Law. 4th edition. Cambridge University Press, Cambridge, 2018. 30 p. URL: https://assets.cambridge.org/97811084/20952/frontmatter/9781108420952_frontmfront.pdf (дата звернення: 25.10.2023).
3. IHL Guidelines on the Protection of the Environment in Armed Conflict. ICRC. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/02/IHL-Guidelines_environment_ua.pdf (дата звернення: 25.10.2023).
4. Mrema M., Bruch C.. Protecting the Environment during Armed Conflict: An Inventory and Analysis of International Law. UNE P. 2009. 82 p. URL: <https://www.unep.org/resources/report/protecting-environment-during-armed-conflict-inventory-and-analysis-international> (дата звернення: 25.10.2023).
5. Захист довкілля в період збройного конфлікту : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 47/37 від 09.02.1993. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/086/70/IMG/N9308670.pdf?OpenElement> (дата звернення: 25.10.2023).
6. San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea. 31.12.1995. *International Review of the Red Cross*. №. 309. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jmsu.htm> (дата звернення: 25.10.2023).

Л. Ф. Матаєва

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігрезва

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИПИНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародні договори є найважливішим регулятором суспільних відносин, оскільки саме вони регламентують фундаментальні питання в усіх сферах нашого життя. На жаль, все частіше у наш час з'являється потреба для врегулювання деяких питань під впливом збройних агресій або війни. Досі не визначеним залишається принцип припинення дії договорів,

учасницями яких є держави, що приймають участь у збройному конфлікті.

Метою цих тез є дослідити правове регулювання та зробити висновок про припинення чи продовження дії міжнародних договорів під час ведення збройного конфлікту.

У сфері міжнародного права існують дві різні позиції стосовно того, як міжнародні договори функціонують під час збройних конфліктів. Згідно з першою точкою зору, доля договорів визначається на підставі намірів сторін на момент їх укладення [1, с. 40]. Цей погляд підтримують такі вчені, як Д. Брайерли, Д. Гроссен, Ч. Хайд та інші. Згідно з другою точкою зору, вирішення стосовно дії договорів приймається, враховуючи волевиявлення сторін після завершення збройних конфліктів, оскільки вважається, що війна сама по собі не може автономно припинити їх чинність. Обидві точки зору не є безумовними і тому не знайшли свого закріплення.

Спочатку слід зазначити, що основним джерелом, яке закріплює поняття та норми права щодо міжнародних договорів є Віденська конвенція про право міжнародних договорів, яка укладена 23 травня 1969 р. у Відні та набула чинності 27 січня в 1980 р. У третьому розділі цієї конвенції йдеться про припинення дії міжнародного договору, зокрема стаття 62 закріплює докорінну зміну обставин, як привід припинення та навіть зупинення дії договору. Норми, що найбільш нагадують зазначені обставини: порушення договору однією зі сторін – ст. 60; неможливість виконання – ст. 61 та у ч. 2 п. 1 статті 62 йдеться про докорінну зміну обставин: «На докорінну зміну, яка сталася щодо обставин, що існували при укладенні договору, і яка не передбачалась учасниками, не можна посилається як на підставу для припинення договору або виходу з нього, за винятком тих випадків, коли: а) наявність таких обставин становила істотну підставу згоди учасників на обов'язковість для них договору; і б) наслідок зміни обставин докорінно змінює сферу дії зобов'язань, які все ще підлягають виконанню за договором» [2] формулювання другої частини є достатньо абстрактним та не розкриває сутті поняття «докорінної зміни» чи буде збройний конфлікт достатньою умовою щодо такої зміни?

Відповідь на попередні питання частково надали у докладі комісії ООН з міжнародного права «Про наслідки збройних конфліктів для міжнародних договорів», в якому міститься низька статей, які загально торкаються предмету нашого обговорення. Зокрема, основний принцип цього проекту закріплюється у ст. 3 існування збройного конфлікту *ipso facto* не припиняє або не призупиняє дію договорів між державами-сторонами цього конфлікту або між державою-стороною збройного конфлікту та державою, яка не є його стороною. Стаття 7 містить у собі орієнтовний перелік договорів, що не припинятимуться за обставин збройного конфлікту:

“а) договори про право збройних конфліктів, включаючи документи в галузі міжнародного гуманітарного права;

б) договори, які проголошують, встановлюють або регулюють постійні режими, включаючи:

с) багатосторонні нормовстановлюючі договори;

д) договори про міжнародне кримінальне правосуддя;

е) договори про дружбу, торгівлю і мореплавання і угоди, що стосуються прав приватних осіб;

ф) договори про міжнародний захист прав людини;

г) договори, що стосуються міжнародної охорони навколишнього середовища;

h) договори, що стосуються міжнародних водотоків та належних до них споруд і об'єктів;

і) договори, що стосуються водонесних горизонтів та належних до них споруд і об'єктів;

ж) установчі акти міжнародних організацій;

к) договори, що стосуються врегулювання міжнародних спорів мирними засобами;

л) договори про дипломатичні та консульські зносини» [3, с. 173, 178].

Чи можна вважати інші категорії договорів такими, що піддаються припиненню? Як буде визначатись їх «маловажність» та невідповідність статті 7 цієї доповіді? Проєкт статей нібито конкретизував питання, що не згадувались у Віденській конвенції та приблизно встановив сфери, щодо яких припинення договорів не буде застосовуватись, але, при цьому, не надав

механізму визначення саме неможливості дотримання умов договору у разі настання збройного конфлікту.

Важливо підкреслити, що держава, беручи участь у збройних конфліктах, не втрачає можливості укладати міжнародні та неміжнародні договори. Таким чином, у період активних збройних конфліктів держави зберігають право укладати угоди, які можуть включати питання перемир'я, обміну полоненими, а також тимчасового припинення дії договорів або їх конкретних положень.

Під час збройних конфліктів можливі зміни та коригування укладених угод. Наприклад, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року визначає механізм укладення угод щодо нейтралізованих зон, де сторони конфлікту можуть домовлятися про географічне положення, управління та постачання продуктів харчування. Конвенція також передбачає можливість укладення місцевих угод щодо евакуації осіб уразливих категорій та пропуску представників різних віросповідань, медичного персоналу та санітарного обладнання [4].

З огляду вищезазначене, можемо зробити висновок, що процес припинення міжнародних договорів під час збройних конфліктів може відрізнятися в залежності від конкретних умов, вмісту самого договору та політичного контексту.

Пропонуємо зробити доповнення до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., які визначали правила щодо продовження дії міжнародних договорів під час збройних конфліктів. Таким чином, недодержання або невиконання міжнародного договору буде виправданим та цілком законним.

Список використаної літератури

1. Hurst C. Effect of War on Treaties. *British YBIL*. Vol. № 2. 1922. P. 37-47.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 19.10.2023).
3. On the Consequences of Armed Conflicts for International Treaties: United Nations General Assembly resolution of 2011. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/527/74/PDF/N1152774.pdf?OpenElement> (дата звернення: 19.10.2023).
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 19.10.2023).

Т. С. Мединська
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. І. Донченко

ДО ПИТАННЯ ПРО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА

В історії вітчизняної суспільно-політичної думки другої половини XIX століття особливе місце займає Михайло Драгоманов (1841–1895) – «український публіцист, історик, літературознавець, етнограф, фольклорист, основоположник політичної науки в Україні, спеціаліст у вирішенні проблем держави, права, політичної влади, вітчизняний конституціоналіст» [1, с. 120].

В науковій літературі досі тривають дискусії – до якої суспільно-політичної течії віднести інтелектуальну діяльність М. Драгоманова [2, с. 69], проте, узагальнюючи, погоджуємося, що все ж таки він є представником ліберального і демократичного рухів [3, с. 267].

М. Драгоманов є автором понад двох тисяч праць, але серед головних політичних праць можна виділити такі: «Передне слово до „Громади»», «Пропащий час – українці під Московським царством, 1654–1876», «Шевченко, українофіли й соціалізм», «“Вільна спілка” – “Вольный союз”», «Чудацькі думки про українську національну справу», «Листи на Наддніпрянську Україну», «Про українських козаків, татар та турків» [4, с. 167].

Слід зауважити, що становленню М. Драгоманова як політичного письменника та формуванню його загальнополітичного світогляду передувало глибинне вивчення римської історії, літературної спадщини Античності, в тому числі захоплення чисельними працями античних авторів. Ні одної думки він не подав, не обґрунтувавши її бачення та тлумачення римськими і грецькими мислителями, зокрема «вражає сила цитат із античних письменників, яких Драгоманов знав досконально» [5, с. 207]. Він зауважував, що «політичний устрій римської

держави не був результатом випадкових обставин чи діяльності окремих особистостей, а склався еволюційним шляхом, органічно і закономірно розвинувся від сільської общини до імперії з багатомільйонним населенням» [6, с. 96].

Отже, на думку М. Драгоманова, утворення людського суспільства відбувається поступово від сім'ї, громади до держави, втілюючи принцип демократичної організації, який є єдино правильним для організації порядку державного управління і правової системи. Держава є політичною організацією суспільства, слабкість якої є результатом економічної нерівності людей, а отже, головним критерієм оцінки будь-якої політичної системи є такий показник – наскільки вона служить людині й народу [3, с. 267]. Людина для нього є найвищою соціальною цінністю та основою соціального устрою.

Виступаючи за дотримання державою природних прав людини, забезпечення нею належного економічного становища народу та зниження рівня гноблення народу державним апаратом, він звертає увагу, що саме це визначає справжню сутність держави, а не форма правління.

В проєкті майбутньої держави М. Драгоманова основою є:

- особисті права людини, які передбачають право на життя, свободу, особисту недоторканість та рівність;
- громадські права, які передбачають свободу вибору місця проживання і занять, право володіти майном;
- політичні права, які передбачають право на свободу думки, мови, друку, переконань, на участь в управлінні країною тощо.

При цьому, він зауважує, що особисті права є важливішими за політичні, зокрема права впливати на державні справи. «Безпека особи важливіша, ніж участь у творенні колективної політичної волі» [4, с. 167].

Крім того, він звертає увагу, що цього неможливо досягнути в умовах державної централізації, як не може бути в централізованій державі з її бюрократичним централізмом і скільки-небудь справжньої свободи, і тому він підкреслює необхідність децентралізації, «майбутнє – за федерацією» [3, с. 268]. Саме федеративна держава є найбільш демократичною формою устрою багатонаціональної країни.

Перетворення держави він вбачає на основі політичної свободи через утворення системи органів демократичного самоврядування знизу – від сіл, повітів, міст, областей із чітким поділом владних повноважень і компетенції представницьких інститутів, які мають функціонувати виключно на підставі закону, позаяк в законах М. Драгоманов «бачив силу, що формує суспільний порядок, перешкоджає свавіллю чиновників, закріплює і гарантує недоторканість особистих прав і свобод людини» [3, с. 268]. Для нього «історія свободи – це історія обмеження урядової влади, а не її зростання» [4, с. 167].

Таким чином, особливе місце в історії вітчизняної суспільно-політичної та правової думки М. Драгоманова є очевидним. У дусі європейського послідовного лібералізму він надає проблемі прав і свобод людини ключову роль у програмі політичних перетворень, проголошує особисту й політичну свободи, їх конституційно-правові гарантії, верховенство права та дієвість демократичних інституцій основою в проєкті майбутньої держави.

Список використаної літератури

1. Історія вчень про державу і право : метод. рекомендації (вказівки) до вивчення навч. дисципліни для студ. денного відділення економіко-правового ф-ту ОНУ ім. І. І. Мечникова / укл.: О. І. Донченко, О. Д. Гринь, І. В. Борщевський. Одеса : Фенікс, 2021. 124 с. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/31383> (дата звернення: 18.03.2024).
2. Варварцев М. Михайло Драгоманов: портрет політичного мислителя: Анатолія Круглашова. Чернівці : Прут, 2000. 487 с. *Вісник Національної академії наук України*. 2002. № 2. С. 68–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_2_17 (дата звернення: 16.03.2024).
3. Історія вчень про державу і право : навч. посіб / Є. В. Зозуля, О. С. Туренко, І. В. Іванов. Херсон : Олді-Плюс, 2018. 308 с. URL: https://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/112035/mod_resource/content/1/posibnik_zozulia.pdf (дата звернення: 16.03.2024).
4. Діптан І. Суспільно-політичні погляди М. П. Драгоманова: візія І. П. Лисяка-Рудницького. *Рідний край*. 2013. № 1. С. 165–186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2013_1_34 (дата звернення: 16.03.2024).
5. Куценко Ю. Невідоме дослідження про Михайла Драгоманов. *Південний архів. Сер. : Історичні науки*. 2009. Вип. 30. С. 198–210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pain_2009_30_27 (дата звернення: 16.03.2024).

6. Гарнага В. П. Концепція всесвітньої історії у творчій спадщині М. П. Драгоманова. *Чорноморський літопис*. 2011. Вип. 3. С. 93–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chl_2011_3_20 (дата звернення: 16.03.2024).

К. Д. Олійничук

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Є. Д. Стрельцова

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СУДОВА ПРАКТИКА ЄСПЛ

Збройні конфлікти, що розгортаються у різних частинах світу, завдають значних страждань цивільному населенню. Зокрема, мова йде і про повномасштабне вторгнення рф на територію України, де було скоєно багато воєнних злочинів. Всупереч основним принципам міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) як показує практика, на жаль, часто цивільні особи стають жертвами під час збройного конфлікту. Як задокументувала Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (далі – ММПЛУ), щонайменше 592 цивільні особи загинули або були поранені в Україні в грудні 2023 року, що на 26,5 відсотків більше підтверджених втрат (випадків загибелі та поранення) серед цивільних осіб порівняно з попереднім місяцем. Збільшення кількості втрат серед цивільних осіб, відбулося в основному через інтенсивні обстріли з боку рф 29 і 30 грудня території України ракетами та баражуючими боеприпасами [1].

Забезпечення захисту цивільних осіб у таких умовах є нагальним завданням, яке вимагає спільних зусиль міжнародного співтовариства. У зв'язку з цим, слід зазначити про існування відповідних міжнародних актів, передусім, Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12.08.1949 р. (далі – Женевські конвенції), які охоплюють чотири міжнародних договори, серед яких Конвенція про захист цивільного населення під час війни, яка передбачає «гуманне поводження з населенням, що перебуває

на окупованій території, і захищає його права» [2]. А також до Женевських конвенцій у 1977 році було прийнято два додаткові протоколи – Протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів [3], і Протокол II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру [4].

Зважаючи на предмет нашого дослідження, необхідно, передусім, розглянути визначення поняття цивільної особи. Для цього звернемось до ст. 48 Протоколу I, згідно з якою «для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й військові об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти військових об'єктів». Виходячи зі змісту ст. 50 Протоколу можна визначити цивільну особу як особу, яка не належить до певної категорії осіб, перелік яких передбачений ст. 43 Протоколу та окремими положеннями Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, наприклад, до «особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті» тощо. Ключовою є норма, яка передбачає, що «у разі сумніву щодо того, чи є яка-небудь особа цивільною, вона вважається цивільною особою».

Захист цивільних осіб є основоположною ідеєю міжнародного гуманітарного права, отже, у положеннях ст. 51 Протоколу I передбачені заходи для захисту цивільного населення та цивільних об'єктів під час воєнного конфлікту, зокрема, забороняються напади на цивільне населення та цивільні об'єкти, а також акти тероризування цивільного населення; заборонені напади невибіркового характеру, включаючи бомбардування, які можуть призвести до надмірних втрат серед цивільного населення та шкоди цивільним об'єктам; заборонено напади на цивільне населення як репресалії, і т. д. [3].

В умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України, яке супроводжується багаточисельними порушеннями прав людини і звичаїв війни, зокрема, ігноруванням росією правил ведення війни, вчиненням актів ракетного терору та тисячами вже задокументованих фактів таких порушень, вважається, що Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ)

залишається чи не єдиним органом, куди українці можуть звернутися задля встановлення правосуддя [5]. За словами судді ЄСПЛ від України Миколи Гнатовського, у ЄСПЛ «вже багато позовів, які стосуються війни рф в Україні» [6].

Отже, ключовим механізмом захисту цивільного населення під час збройного конфлікту є ЄСПЛ. Але постає питання, чи може ЄСПЛ та інші регіональні суди з прав людини ефективно впливати на проведення військових дій та захист цивільних осіб у збройних конфліктах, і чи є вони відповідним форумом для розгляду скарг жертв таких конфліктів? Зокрема, це питання було розглянуто Миколою Гнатовським, який зазначив, що ЄСПЛ початково створено для забезпечення захисту прав людини в мирний час у державах-членах Ради Європи, проте, останнім часом жертви збройних конфліктів звертаються до нього як до останньої інстанції для відновлення своїх прав та отримання компенсації. Це пояснюється відсутністю ефективних механізмів компенсації в сучасному МГП. Проте, сам ЄСПЛ стикається з проблемами, такими, як великий розрив у розгляді справ [7, с. 271].

Враховуючи зазначену проблему, ми вважаємо, що аналіз позиції ЄСПЛ стосовно цієї сфери є важливим. Розглянемо окремі резонансні справи. Наприклад, справу *Isayeva v. Russia* щодо свавільного позбавлення життя цивільних осіб у ході військової операції в селі Катир-Юрт. Заявниця стверджувала, що застосування сили було необґрунтованим та несумірним, порушуючи ст. 2 Європейської конвенції. ЄСПЛ зосередився на аналізі заходів, вжитих владою, для мінімізації застосування смертельної сили та визначенні недбалості з боку війська. У своєму рішенні ЄСПЛ наголосив на важливості збалансованості між законною метою операції та засобами її досягнення, використавши аргументацію, що характерна для МГП, особливо у контексті застосування невивіркованої зброї в густонаселених місцевостях без попереднього попередження або можливості безпечного виходу цивільних осіб [8].

Велика Палата ЄСПЛ розглядає подібну ситуацію з травня 2021 року, включаючи дві міждержавні справи, подані Вірменією та Азербайджаном у вересні і жовтні 2020 року. Ці справи

стосуються військових дій між обома країнами, звинувачення у нападах на цивільне населення та інфраструктуру, жорсткому поводженні з військовополоненими і цивільними особами, і примусовому переміщенні населення через військові дії. Азербайджан додатково звинувачує Вірменію у систематичних порушеннях Європейської конвенції, включаючи переміщення сотень тисяч азербайджанців з їхніх домівок, незаконне утримання та зникнення громадян, а також руйнування культурних та релігійних об'єктів. ЄСПЛ вжив тимчасовий захід за Правилем 39 Регламенту Суду, закликавши обидві сторони утриматися від дій, які можуть порушити права цивільного населення згідно з Конвенцією [9]. У справі Грузія проти росії, що стосується збройного конфлікту на початку серпня 2008 року, уряд Грузії звинувачує росію в підтримці або спричиненні поширення адміністративної практики невибіркових і непропорційних нападів на цивільних осіб та їхнє майно в автономних регіонах Грузії – Абхазії і Південній Осетії. Під час розгляду справи, ЄСПЛ отримав багато індивідуальних заяв від осіб, які стверджували порушення їхніх прав у зв'язку з цим конфліктом. Уряд Грузії посилався на ряд статей Європейської конвенції та протоколів до неї. ЄСПЛ визнав росію відповідальною за порушення прав людини на окупованих територіях Грузії, але не зміг довести провину росії за порушення Конвенції в активну фазу бойових дій. 3 квітня 2012 року Палата відмовилась від юрисдикції на користь розгляду справи Великою Палатою [10].

Отже, аналіз сучасного підходу ЄСПЛ до розв'язання питань, пов'язаних із захистом цивільного населення в умовах збройних конфліктів, вказує на його важливий внесок у забезпеченні дотримання міжнародного гуманітарного права. Проте, ефективність висновків ЄСПЛ у таких справах залежить від їх відповідності встановленим нормам міжнародного права та гуманітарних стандартів, дотримання яких є ключовим для захисту цивільних осіб в умовах конфлікту, в іншому випадку загроза для цивільного населення продовжуватиме зростати, а гуманітарні ідеали залишатимуться невиконаними.

Список використаної літератури

1. Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту – грудень 2023 року. Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/257412-захист-цивільних-осіб-під-час-збройного-конфлікту---грудень-2023-року>.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 27.01.2024).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 27.01.2024).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (укр/рос) : Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977 р. : станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 27.01.2024).
5. Сотнік О. військові злочини РФ в Україні: яке майбутнє чекає на скарги українців до ЄСПЛ. Дзеркало тижня. 22 листопада 2022 р. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/vijskovi-zlochini-rf-v-ukrajini-jake-majbutnje-chekaje-na-skarhi-ukrajintsv-do-jespl.html>
6. В Європейському суді з прав людини вже багато позовів, які стосуються війни РФ в Україні – суддя ЄСПЛ від України URL: <https://unn.ua/news/v-yevropeyskomu-sudi-z-prav-lyudini-vzhe-bagato-pozoviv-yaki-stosuyutsya-viyni-rf-v-ukrayini-suddya-yespl-vid-ukrayini>
7. Gnatovskyy M. Civilians in armed conflicts: the jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Civilians in contemporary armed conflicts. Rafał Lemkin's heritage* : Rafał Lemkin's heritage, Warsaw, 2017. 326 p.
8. Case of Isayeva v. Russia (Application №. 57950/00), European Court of Human Rights, Judgment of 24 February 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-126122>.
9. Міждержавні справи в ЄСПЛ як механізм захисту прав людини під час збройного конфлікту. Громадський Простір. Усе для третього сектору в одному порталі. URL: <https://www.prostir.ua/?library=mizhderzhavni-spravuv-espl-yak-mehanizm-zahystu-prav-lyudyny-pid-chas-zbrojnoho-konfliktu>.
10. Case of Georgia v. Russia (II) (Application №. 38263/08), European Court of Human Rights, Judgment of 13 December 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%2238263/08%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-213302%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%2238263/08%22],[%22itemid%22:[%22001-213302%22]})

М. В. Приймак

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. І. В. Борщевський

СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Нині в усьому світі існує потреба в однаковому розумінні нормативно-правових актів, щоб забезпечити справедливий суд для всіх людей. Норми права мають загальний характер і вони потребують тлумачення зі сторони держави. Держава в свою чергу може використовувати різні способи їх тлумачення.

Метою даного дослідження є визначення способів тлумачення норм права та застосування їх на практиці. Цій темі присвячені праці В. К. Антошкіної, Є. В. Васьковського, С. С. Алексєєва, Ю. Л. Власова тощо.

Під способами тлумачення норм права слід розуміти «сукупність прийомів аналізу правових норм, розкриття їх змісту (значення) з метою практичної реалізації» [1, с. 406]. Вченими дотепер не вироблено єдиного підходу до визначення конкретних прийомів з'ясування змісту норм права та їх об'єднання в способи тлумачення [2, с. 182]. Але серед усіх способів можна виокремити основні методи тлумачення норм права, які найчастіше зустрічаються в літературі.

Першим є філологічне (або ж текстове, граматичне, мовне) тлумачення. Суть цього способу полягає в аналізі кожного словосполучення, речення, а згодом і всієї норми згідно даних граматики, лексики та морфології. Також звертається особлива увага на сполучники та розділові знаки у нормах.

Для прикладу філологічного тлумачення розберемо ч. 1 статті 38 ЦКУ: «У разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність» [3, ст. 38]. Оскільки законодавець при формулюванні закону використав

розділовий сполучник «або», то цивільну дієздатність суд може поновити при настанні однієї з умов: або у разі видужання фізичної особи, або у разі поліпшення її психічного стану, що дозволяє особі усвідомлювати наслідки своїх дій або керувати своїми діями.

Другий спосіб – це системний. Він передбачає собою зіставлення норми з іншими нормами, встановлюючи її місце і значення в даному нормативному акті, галузі права, всій правовій системі [1, с. 406].

Особливу увагу слід надавати тим нормам, що посилаються на інші норми, які не можна розглядати окремо від інших норм. За приклад візьмемо ч. 8 статті 3 ЗУ «Про освіту»: «Особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту згідно із Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» ... мають рівне з громадянами України право на освіту» [4, ст. 3]. Законодавець посилається на інший Закон, без якого буде неможливо визначити права даних осіб.

Третій спосіб – це історичний. Його сутність полягає у з'ясуванні значення норм права на підставі аналізу конкретних історичних умов їх прийняття, але даний метод не може бути джерелом розуміння норм права [1, с. 406], але тим не менш він дозволяє порівняти норму, яка тлумачиться з подібною нормою, яка містилась нормативно-правовому акті, що втратив чинність чи в проекті нового нормативно-правового акту [5]. Для прикладу порівнюємо 2 закони: ЗУ «Про авторське право та суміжні права», що втратив чинність внаслідок прийняття нового ЗУ «Про авторське право і суміжні права» від 15.04.2023 р. Раніше вважалося, що «об'єктами авторського права є літературні письмові твори» [6, ст. 8], а в новому Законі вказано, що «об'єктами авторського права є літературні твори у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі» [7, ст. 6]. Новий закон розширив перелік форм, в яких можуть існувати твори.

Наступний спосіб – логічний. Він передбачає з'ясування змісту норми права на основі правил логіки [5]. Його доречно використовувати, коли зміст норми не розкривається іншими

способами. Наприклад, стаття 119 ККУ «Вбивство, вчинене через необережність, – карається обмеженням волі на строк від 3 до 5 років або позбавленням волі на той самий строк» [8]. Тлумачити цю норму слід так, що покаранню піддається не вбивство, вчинене через необережність, а особа, що вчинила даний злочин.

І останній метод – спеціально-юридичний. Цей спосіб ґрунтується на спеціальних юридичних знаннях, що ґрунтуються на поглибленому вивченні юридичних наук. Він використовується при аналізі норми, що містить спеціальну термінологію, поняття, конструкції. Єдиним органом, уповноваженим тлумачити Конституцію України є Конституційний Суд України і таке трактування є офіційним і єдиним для розуміння.

Отже, всього виокремлюють 5 основних способів тлумачення норм права і суб'єкт при тлумаченні може використовувати всі методи, або один, або декілька, адже немає чітко визначених правил використання цих методів. Головною метою є однозначне розуміння норм права всіма суб'єктами, тож доречно буде використовувати той метод, який найкраще розкриє суть норми права.

Список використаної літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2006. 688 с.
2. Антошкіна В. О. Способи тлумачення права та їхня роль у правозастосовній практиці. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 181–186.
3. Цивільний кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.04.2024).
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.04.2024).
5. Гіда О. Є. Теорія держави та права : підручник. Київ : Ліпкан О. С., 2011. 576 с.
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.04.2024).
7. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 15.04.2023 № 2811-IX. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.04.2024).
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.04.2024).

Т. О. Усік
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. В. Ромашкін

ПРАВО І ЗАКОН: ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ

Тема співвідношення права і закону завжди залишається актуальною через взаємозв'язок термінів «право» і «закон». Вона стосується основ правової системи та її впливу на суспільство. Актуальність теми випливає з постійної необхідності розуміти, як право впливає на життя людей, як воно інтерпретується та застосовується в суспільстві. Починаючи з давніх часів люди часто плутали поняття «закон» і «право». У повсякденному мовленні ці терміни часто використовуються як синоніми через їх близьке значення і тісний зв'язок, без розрізнення їх суттєвих відмінностей. Це призводить до плутанини в їх розумінні. Однак у юридичній термінології їх використовують з різними значеннями. Для чіткого інтерпретування та гарантування суспільству верховенства права необхідно чітко розмежувати ці поняття. Співвідношення цих двох термінів має навіть не теоретичне, а скоріш практичне значення. Основна суть цієї проблеми полягає у чіткому визначенні того, чи є всі прийняті державою закони правом. Часто виникає прагнення вважати право і закон тотожними, але це не завжди відповідає дійсності. Хоча право і закон мають схожий зміст, вони не є абсолютно ідентичними поняттями.

По-перше, потрібно розібратися в термінології цих понять. Право – система загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, які встановлюються державою, контролюються її примусовою силою і направлені на регулювання суспільних відносин [1, с. 182]. З даної дефініції можна виділити такі основні ознаки права:

- 1) право це система норм;
- 2) має загальний характер;
- 3) встановлюється та санкціонується державою;
- 4) має формальну визначеність;
- 5) характеризується загальнообов'язковістю.

Отже, право це ціла система, первинним елементом якої є норма права (саме правило поведінки, з якого як раз і складається система права), а ось закон є основним компонентом в системі законодавства, що виступає зовнішньою формою права. Закон – це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України та (або) на всеукраїнському референдумі в установленому Конституцією України та законом порядку, що регулює найбільш важливі суспільні відносини [2].

Нормативно-правовий акт – це офіційний документ, що виданий компетентним державним органом, який може встановлювати, змінювати чи скасовувати дію норм права.

Як і будь-яким іншим актам застосування права, нормативно-правовому акту властиві такі свої характерні ознаки як:

- 1) нормативно-правовий акт спрямований на регулювання суспільних відносин і розрахований на своє неодноразове застосування;
- 2) санкціонується компетентним органом, що його видав;
- 3) нормативно-правові акти становлять єдину систему – законодавство.

Попри схожі ознаки поняття права і закону не збігаються. Різниця між законом і правом полягає в їхній природі, обсязі та контексті використання. За своїм обсягом право є нормативно ширшим, воно може оформлюватися в звичаях, судових прецедентах та правових договорах. Також помітною є різниця у їх побудові: система права має горизонтальну (галузеву) побудову, де всі компоненти рівні за своєю юридичною силою (звісно якщо не чіпляти різні правові сім'ї окремо), а система законодавства має вертикальну (ієрархічну) систему, це означає, що нормативно-правові акти відрізняються за своєю юридичною силою в залежності від того, яким органом вони видані. Так, нормативно-правові акти поділяються на: закони, підзаконні акти, відомчі акти, нормативні акти місцевих органів влади та самоврядування і локальні нормативні акти, де закони відповідно мають найвищу юридичну силу, а локальні акти – найнижчу.

В співвідношенні між законом і правом можна провести аналогію з ниткою та тканиною. Право подібне до тканини,

оскільки воно включає в себе різноманітні елементи, такі як закони, прецеденти, звичаї, міжнародні договори та інші джерела. Ці елементи, як нитки, утворюють основу права, об'єднуючись разом. Закони ж подібні до окремих ниток у цій тканині. Вони становлять один із головних елементів системи і мають свою власну важливість. Так само, як нитки утворюють собою тканину, так і закони є складовою права.

Важливо розуміти, що закони є двох типів: правові і неправові. Правові закони, це такі закони, що відповідають вимогам права та втілюють собою справедливість, відповідно неправові – це ті, що порушують ці вимоги та своїм змістом суперечать праву. Хоча всі закони приймаються державою, не всі вони автоматично вважаються правом. Наприклад, якщо закон суперечить Конституції, то він має бути визнаний недійсним. Також існують міжнародні норми, які можуть переважати над національними законами у випадку їх розбіжностей. Тому не кожен закон автоматично стає частиною права, але всі закони повинні дотримуватися принципів правової системи для своєї легітимності. В кожному суспільстві є соціальні цінності, певний еталон поведінки для суспільства, підтримання якого є важливим для його благополуччя. Для забезпечення підтримки соціальних цінностей необхідно щоб закон відповідав праву, тобто був правовим.

Так, підбиваючи підсумки, можна зрозуміти, що питання щодо співвідношення права і закону є складним, але дуже важливим для суспільства. Розуміння різниці між ними допомагає визначити, чи відповідають закони вищим правовим принципам, що забезпечує їхню легітимність, тобто визнання суспільством, і дозволяє більш ефективно захищати права та свободи громадян. Кожен член суспільства має розрізняти такі терміни як мінімум з декількох причин. По-перше, це допомагає громадянам в розумінні своїх прав і обов'язків, як було зазначено вище, а по-друге, це підвищує громадську свідомість. Знання юридичних принципів сприяє формуванню громадянської свідомості і відповідальності, що в свою чергу допомагає людям бути більш свідомими у своїх діях і рішеннях під час юридичних ситуацій.

Список використаної літератури

1. Борщевський І. В., Васильєв А. С., Зілковська Л. М. та ін. Теорія права і держави : підруч. / за заг. ред. А. С. Васильєва. Київ : КНТ, 2009. 464 с.
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 18.04.2024).

М. О. Філатова

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Є. Д. Стрельцова

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНТРАКТНИХ СПОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Міжнародна співпраця сьогодні створює умови для досягнення ефекту синергії в результаті об'єднання зусиль міжнародних комерційних партнерів. Проте дана взаємодія передбачає відмінності в культурі, традиціях та звичаях, крім того, міжнародна співпраця повинна враховувати національні законодавчі особливості, шукати шляхи подолання колізій і розробити алгоритм вирішення міжнародних комерційних спорів.

У процесі міжнародної взаємодії у суб'єктів виникають відповідні права та обов'язки на підставі контракту, проте через можливі невиконання або неналежне виконання контрактних зобов'язань з різних причин можуть виникати спори, які мають бути вирішені для захисту інтересів сторін.

Міжнародні контрактні спори – це конфліктні ситуації або непорозуміння, що виникають між суб'єктами, що уклали міжнародний контракт, у зв'язку з виконанням або невиконанням умов, або порушенням прав та обов'язків відповідно до контракту. Ці спори можуть виникати внаслідок різних причин, таких, як неоднозначність умов контракту, непорозуміння щодо права, яке має підлягати застосуванню до форми чи змісту контракту, зміни умов ринку та впливу інших економічних, політичних, соціальних факторів тощо.

Такі спори можуть бути розв'язані у різні способи, зокрема, відповідно до ст. 38 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» спори, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземними суб'єктами господарської діяльності у процесі такої діяльності, можуть розглядатися судами та господарськими судами України, а також, за згодою сторін спору, Міжнародним комерційним арбітражним судом та Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України та іншими органами вирішення спору, якщо це не суперечить чинним законам України або передбачено міжнародними договорами України [1].

Отже, виходячи з положень національного законодавства, розв'язання міжнародних контрактних спорів не обмежений лише у судовий спосіб: у національній практиці, так само, як й у світовій, набуло поширення вирішення міжнародних контрактних спорів у позасудовий, альтернативний, спосіб, що зумовлено досягненням домовленостей між сторонами розв'язати спір без звернення до суду. Головною причиною існування альтернативних способів вирішення міжнародних контрактних спорів є прагнення сторін раціоналізувати витрати ресурсів на вирішення контрактного спору та можливість певним чином вплинути на цей процес. Перш за все, це фінансові ресурси та час як специфічний вид ресурсів. Крім того, використання альтернативних способів частіше надає гарантії повного виконання прийнятого рішення.

У світовій практиці склалися різноманітні види способів альтернативного вирішення спорів, які поділяються на основні та комбіновані [2]. До першої групи відносять переговори, медіацію, арбітраж, які вважаються альтернативними відносно судового розгляду спорів. До другої групи відносять так звані «гібридні» способи, як посередництво-арбітраж, омбудсмен, незалежна експертиза та інші.

Сфокусуємось на аналізі основних видів, особливістю яких є структура та функції, які виконує третя незалежна сторона.

Арбітраж (третейське судочинство) – альтернативний квазісудовий спосіб розгляду та вирішення конфліктів, що полягає в розгляді та вирішенні спору особою (особами), обраними

та уповноваженими сторонами на ухвалення обов'язкового для сторін рішення за результатами розгляду справи по суті на основі повного та всебічного дослідження обставин справи за результатами змагальної процедури [2]. Тобто даний процес позасудового вирішення контрактних спорів передбачає обговорення та дискусії між двома сторонами за участі нейтральної третьої сторони, яка приймає рішення. Зазвичай, в міжнародних контрактах вказано, до якого міжнародного третейського суду мають звертатись сторони у разі виникнення спорів.

Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди [3]. Наприклад, найчастіше сторони усередині контракту вказують арбітражне застереження, тобто окремий пункт щодо вирішення спорів через арбітражний процес, замість судового. Також застереження може вказувати на місце арбітражу чи певні правила, вибір арбітра, мову арбітражного провадження і т. д. Відповідно, арбітражна угода є самостійним документом і може містити докладніше умови та процедуру арбітражного вирішення спорів.

Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню конфліктів (спорів) або врегулювати їх шляхом переговорів [4]. Даний спосіб передбачає участь нейтральної третьої сторони в ролі координатора дискусії і спрямовує учасників на прийняття компромісних рішень. На рівні національного законодавства можливість проведення процедури медіації забезпечено Законом України «Про медіацію» [4], на міжнародному рівні – міжнародними конвенціями та угодами, зокрема, Сінгапурською конвенцією з медіації [5].

Консиліація (узгоджувальне примирення) – переговори сторін за участю третьої особи – консиліатора, який допомагає сторонам налагодити комунікацію між собою та досягти максимально ефективних домовленостей, сприяючи їм у пошуку взаємовигідного вирішення спору та, за потреби, пропонуючи варіанти такого вирішення [2]. Консиліація є найбільш гнучкою процедурою та розширює можливості третьої сторони

до відкритих пропозицій вирішення спору та впливу на учасників обговорення.

На перший погляд, медіація та консиліація можуть здатися тотожними, адже вони передбачають участь третьої сторони, проте саме роль третьої особи і є ключовою відмінністю цих двох способів.

Так, медіатор допомагає сторонам, кооперує та співпрацює з ними, але не робить пропозиції щодо вирішення спору, якщо сторони про це не попросять. Ідея полягає у тому, що найкраще вирішення спору – це рішення, до якого дійшли сторони, адже, найімовірніше, воно буде добровільно виконане. Натомість, під час консиліації, окрім зазначеного вище, посередник пропонує варіанти вирішення спорів для сторін [6].

У нижче наведеній таблиці 1 представлена порівняльна характеристика альтернативних способів вирішення спорів на підставі виділення їхніх спільних та відмінних рис.

Отже, на основі *таблиці 1* можна зробити висновок, що базові альтернативні способи вирішення міжнародних контрактних спорів більшою мірою відрізняються роллю третьої сторони у прийнятті рішення і принципами, на основі яких приймається рішення. Дані способи використовують індивідуально в залежності від сфери, в якій виник спір, та обмежень, пов'язаних з нею. Наприклад, арбітраж найчастіше використовують в сфері міжнародних комерційних спорів, а медіацію та консиліацію – при вирішенні сімейних спорів, корпоративних конфліктів або споживчих суперечностей.

Консиліація наразі активно розвивається, адже даний спосіб передбачає врахування особистих потреб сторін, їх інтеси та певні обставини. щоб допомогти їм знайти рішення, яке враховує їхні потреби, інтеси та обставини. Найбільш гнучким наразі є спосіб медіації, який не має визначену структуру та спрямований на зміну цінностей і поведінки людей. Дані способи відрізняються концентрацією волі сторін, адже арбітраж передбачає обмежену, медіація – розширену, а консиліація – змішану.

**Основні альтернативні способи вирішення
міжнародних контрактних спорів**

Критерій порівняння	Арбітраж	Медіація	Консиліація
Роль третьої сторони	Приймає рішення	Створює атмосферу для прийняття рішень	Надає рекомендації до прийняття рішень
Витрати часу на прийняття рішення	6–7 місяців (в середньому)	Декілька годин – 1 день	Декілька годин – 3 дні
Регламентація процесу	Національне законодавство (зокрема, ЗУ «Про міжнародний комерційний арбітраж»), регламент інституції, угода сторін спору, міжнародні угоди	ЗУ «Про медіацію», міжнародні угоди, угода сторін спору	Угода сторін спору
Результат розгляду справи	Арбітражне рішення (яке підлягає обов'язковому виконанню, в тому числі примусово)	Домовленість сторін	Рекомендації до прийняття рішення

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Загалом, альтернативні способи вирішення міжнародних комерційних спорів є ефективнішими за судовий через низку факторів: швидкість прийняття рішення, скорочення витрат на вирішення спору (ймовірніше, при медіації та консиліації), спрощені процедури, конфіденційність розгляду справи, при цьому надаються навіть вищі гарантії виконання рішення. Це сприяє покращенню міжнародних бізнес-відносин та зменшенню ризику негативних впливів на репутацію та фінансові показники компаній.

Список використаної літератури

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 19 лютого 1992 року № 2139-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2024. № 1-2 (98). С. 57–65.
3. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
5. United Nations Convention on International Settlement Agreements Resulting from Mediation, 2019. A Text. *UNCITRAL. Publishing and Library Section*. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
6. Галіян І. Медіація та консиліація як примирні процедури внутрішнього корпоративного конфлікту. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 201–205.

Розділ 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

Д. П. Бабюк

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. В. Толкаченко

МАЙБУТНЄ ПОКОЛІННЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

На сьогоднішній день екологічне право як наука не включає в себе визначення поняття «майбутнє покоління» та не надає жодного роз'яснення цього терміну для більш глибокого розуміння його сутності. Актуальність цієї теми також зумовлена зростаючими екологічними проблемами під час збройної агресії росії проти України, які стають загрозою для життя не тільки теперішнього покоління, а й для майбутніх нащадків української держави.

Варто зазначити, що думки про необхідність захисту екологічних інтересів потомків завжди були присутні в суспільстві і в наукових колах, що, в свою чергу, відобразилося в національному законодавстві. Так в нормативно-правових актах екологічної спрямованості закріпленій обов'язок суб'єкта здійснювати раціональне природо-користування, яке передбачає експлуатацію природних ресурсів при найменшому антропогенному впливі на них і довкілля та можливість відтворення цих ресурсів. Отже метою і основною вимогою екологічної політики є підтримка якісного стану навколишнього середовища для подальшого людського існування, тобто для існування теперішнього і ще ненародженого покоління.

У нинішніх поколінь, що живуть тут і зараз, завжди була відповідальність перед майбутніми поколіннями. Важливим міжнародним актом, де знайшла своє відображення концепція

прав прийдешніх поколінь є Декларація про відповідальність нинішніх поколінь перед майбутніми поколіннями. У ст. 1 цього документу закріплено, що «нинішні покоління несуть відповідальність за те, щоб потреби та інтереси теперішніх і майбутніх поколінь були повністю захищені» [1, ст. 1, с. 69]. Основною метою декларації є збереження для майбутнього покоління сприятливого навколишнього середовища. Водночас ще один міжнародний акт, такий як Маастрихтські принципи про права людини майбутніх поколінь, ухвалений в 2023 році закріплює наступне: «Для цілей цих Принципів майбутніми поколіннями є ті покоління які ще не існують, але будуть існувати і які успадкують Землю. Майбутні покоління включають осіб, групи та народи» [2, п. 1, с. 4]. Але варто зазначити, що і цей документ не містить ніякої правової характеристики щодо майбутніх поколінь та не закріплює за ними місце в юридичних правовідносинах.

Українське законодавство теж згадує в своїх нормативно-правових актах про майбутні покоління. Відповідно до ст. 13 Конституції України основним суб'єктом права власності на природні ресурси є Український народ [3, ст. 13]. А під словом «народ» можна розуміти громадян або населення держави в теперішньому та майбутньому часі.

Також Основний Закон закріплює обов'язок держави щодо «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України задля збереження генофонду Українського народу» [3, ст. 16]. Генофонд, у свою чергу, включає розуміння людської популяції будь-якого часового періоду.

Треба вказати, що інші нормативно-правові акти українського законодавства також проголошують збереження навколишнього середовища в інтересах майбутніх поколінь: преамбули Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] та «Про тваринний світ» [5]. Водночас ст. 1 Закону України «Про систему громадського здоров'я» містить норми щодо здоров'я майбутніх поколінь [6, ст. 1], Закон України «Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами» – про безпеку майбутніх поколінь [7], Закон України «Про основи

містобудування» – про створення повноцінного життєвого середовища [8]. Також положення щодо майбутніх поколінь містяться у чинних законах «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та «Про загальнодержавну програму розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 р.», де визначено про нагальні проблеми та потреби з урахуванням інтересів майбутніх поколінь [9; 10].

Всі вищезгадані нормативно-правові акти свідчать про те, що законодавець поруч з інтересами та правами нинішнього покоління ставить інтерес майбутніх нащадків, але не закріплюючи жодних прав за останніми.

Проаналізувавши законодавство, ми можемо стверджувати, що в жодному із законів не закріплено юридичного тлумачення поняття «майбутні покоління». «Але, в той же час, українське законодавство декларує захист інтересів прийдешніх поколінь, тобто демонструє свою відповідальність перед майбутніми поколіннями і покладає на громадян та інших суб'єктів обов'язок діяти таким чином, аби не завдавати шкоди ще не народженим (і не зачатим) особам. І це обов'язок, якому не кореспондує жодне право, оскільки не існує правоволодільця, однак за невиконання якого наступає відповідальність (хоча і непрямо, тобто відповідальність за порушення законодавства, прийнятого, серед іншого, в інтересах майбутніх поколінь)» [11, с. 46].

У науці екологічного права існує узагальнене визначення суб'єкта. Суб'єктами екологічного права є народ України, держава (яка реалізує свої правомочності через відповідні органи державної влади, наділені компетенцією щодо регулювання екологічних відносин), територіальні громади (реалізують свої правомочності безпосередньо або через органи місцевого самоврядування), фізичні та юридичні особи, громадські, міжнародні й релігійні об'єднання, іноземні держави тощо. Звісно, як і всі правові суб'єкти, суб'єкти екологічного права мають характерні ознаки: вони наділені юридичними правами та обов'язками (або компетенцією), реально здатні брати участь в екологічних правовідносинах та повинні бути наділені правосуб'єктністю [12, с. 20].

Чи можна тоді вважати майбутнє покоління суб'єктом екологічного права, адже в законодавстві для них не регламентовано жодних прав та обов'язків, окрім забезпечення їх потреб і бажань, настання яких ми передбачаємо? Порівнюючи поняття суб'єкта екологічних правовідносин з поняттям «майбутнє покоління», можна зробити висновок, що прийдешнє покоління являє собою абстрактне поняття. Тобто ми передбачаємо існування такої когорти суспільства у майбутньому, але воно ніяк не формалізовано в теперішньому часі. Абстрактний суб'єкт, тобто уявний, не може вчиняти будь-які юридичні дії, а отже і брати участь в екологічних правовідносинах не спроможний. Але з часом прийдешнє покоління стане повноправним учасником екологічних правовідносин. Воно, в першу чергу, успадкує навколишнє середовище і природні ресурси у тому стані, в якому ми їх залишимо, і паралельно з цим, майбутнє покоління отримає усі закріплені за ним права та обов'язки.

Неточність, а в деяких випадках, і прогалини в законодавстві та науці щодо визначення і місця майбутнього покоління, забирає можливість у теперішнього покоління захистити як свої права, так і права потомків. Міжнародні акти та національне законодавство тільки згадують та декларують інтереси майбутнього покоління без точного закріплення і надання змісту цьому суб'єкту. Варто погодитися з думкою Матвійчук А. О. про те, що «слід закріпити на рівні законодавства зв'язок між теперішніми та майбутніми поколіннями у формулі: «те, що шкодить прийдешнім поколінням, шкодить теперішнім поколінням і навпаки», запровадивши його у нормотворчий процес. Недотримання принципу захисту інтересів майбутніх поколінь має тягнути за собою визнання неконституційним закону чи іншого акту законодавства» [11, с. 48].

Отже, недостатній рівень досліджень в науці щодо виділення майбутнього покоління як нового суб'єкта екологічного права, не дає нам можливості достатньо розкрити сутність цього поняття. А проголошення декларативних положень щодо інтересів майбутніх поколінь на законодавчому рівні не дає чіткого розуміння правового статусу цього суб'єкта.

Список використаної літератури

1. Declaration on the responsibilities of the present generations towards future generations. *Records of the general conference*. Paris, 12 November, 1997, 1998. P. 133. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000110220.page=75> (date of access: 01.04.2024).
2. Maastricht Principles on The Human Rights of Future Generations : of 03.02.2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/new-york/events/hr75-future-generations/Maastricht-Principles-on-The-Human-Rights-of-Future-Generations.pdf> (date of access: 01.04.2024).
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ : станом на 8 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-ІІІ : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
6. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-ІХ : станом на 11 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
7. Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами : Закон України від 17.09.2008 р. № 516-VI : станом на 15 листоп. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/516-17#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
8. Про основи містобудування : Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-ХІІ : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
10. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року : Закон України від 21.04.2011 р. № 3268-VI : станом на 10 черв. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
11. Матвійчук А. О. Право майбутніх поколінь на сприятливе навколишнє природне середовище: реалії та перспективи. *Юридична наука*. 2013. № 4. С. 43–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_4_7 (дата звернення: 01.04.2024).
12. Гетьман А. П., Анісімова Г. В., Соколова А. К. та ін. Екологічне право : підручник / ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

М. С. Булига
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викладач Є. М. Корнеєва

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України досить суттєво почав зростати попит на виробництво зброї. Наразі можна цілком логічно стверджувати, що виготовлення та продаж зброї є досить інвестиційно привабливою галуззю для підприємців. Однак, такі види об'єктів потребують особливого дозволу на їх виробництво, оскільки вони є вкрай небезпечними і держава зобов'язана здійснювати посилений контроль за їх виробленням та експлуатацією. У зв'язку з актуальністю цього питання, вважаємо за необхідне, дослідити категорію «зброя» як особливого об'єкта цивільних правовідносин, правові положення її виробництва, критерії, які висуваються до осіб, що прагнуть отримати ліцензію на виготовлення та ремонт, а також дослідити механізми державного контролю за виконанням умов ліцензійних договорів.

Слід зазначити, що законодавець не надає легального визначення поняття «зброя», натомість підзаконні нормативно-правові акти містять перелік пристроїв, які можна віднести до цієї категорії. Так, наприклад НПА відносить до категорії «зброя» пістолети, револьвери, пістолети-кулемети, ручні кулемети, автомати, снайперські та спортивні гвинтівки, штурмові гвинтівки, гранатомети (у тому числі автоматичні та станкові), навчальні/учбові пістолети, автомати та кулемети [1, ст. 1].

Зброя є досить специфічним об'єктом цивільних правовідносин і це зумовлює виникнення особливого порядку регулювання її обігу та використання. Це пов'язується з її призначенням, яке спрямоване на ураження живої сили і за певних умов вона може представляти загрозу особистій, суспільній чи навіть державній безпеці. У зв'язку з цим, держава обмежує

обіг зброї, встановлює відповідні критерії для отримання прав на їх виробництво.

Особливість зброї як об'єкта цивільних правовідносин полягає також в тому, що її обігу як об'єкта передуює стадія виготовлення, розробки та реєстрації винаходу. У зв'язку з цим на зброю як на специфічний об'єкт правовідносин розповсюджуються норми патентного права. Однак, відмінності полягають у тому, що зазвичай розробка зброї здійснюється за державним замовленням і після цього розглядається питання, про доречність засекречення таких винаходів, адже деякі відомості щодо виготовлення зброї, як правило, становлять державну таємницю.

Зброя, як особливий об'єкт цивільних правовідносин передбачає необхідність отримання патенту. Так, за загальним правилом, особа, що бажає запатентувати свій винахід, звертається до Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, однак, якщо винахід підпадає під категорію «зброя військового призначення», то подача заяви відбувається через режимно-секретний орган [2, ст. 6, ч. 4; 3, ст. 21].

Проблематика даного питання полягає в тому, що наразі правовідносини в сфері володіння, користування, виготовлення чи ремонту зброї регулюються виключно підзаконними нормативно-правовими актами і фахівці наголошують на необхідності прийняття Закону «Про зброю». До того ж, В. В. Михнюк досить влучно наголошує на тому, що «заборону цивільного обігу тих чи інших об'єктів можна здійснити лише в законодавчому порядку, а не шляхом прийняття відомчих нормативно-правових актів і заборон підзаконного рівня» [4, с. 352].

Необхідно зазначити, що виготовлення та ремонт зброї відбувається виключно за умови наявності ліцензії. Так, законодавець у Цивільному кодексі України розкриває поняття ліцензії, як письмового повноваження, що надає ліцензіату право на використання об'єкта у певній сфері з дотриманням вимог, прописаних в договорі [5, ст. 1108]. Ліцензію в даному питанні доречно також розглядати як право на проведення відповідної господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню [6, ст. 2]. Більш того, необхідно зауважити те, що в залежності від виду зброї (військового призначення або невійськового призначення)

розрізняються і ліцензії, що видаються. Власне ліцензія на виробництво вогнепальної зброї та спеціальних засобів, ремонт вогнепальної зброї та їх продаж видається Міністерством внутрішніх справ України.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює дане питання можна вважати Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності», однак, згідно зі ст. 7 зазначеного закону його дія розповсюджується лише на виготовлення та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення. Додатком до закону є ліцензійні умови, які конкретизують вимоги, що ставляться до підприємств, що прагнуть отримати дозвіл в даній галузі. Саме в них визначається перелік необхідних документів для отримання ліцензії.

Особливу увагу законодавець приділяє приміщенням, які використовуються для виробництва та ремонту зброї, встановлюючи чіткі правила, яких необхідно дотримуватись. Окрім цього, досить цікавим є встановлення критеріїв для найманого персоналу, який залучатиметься у виробництво. Так, акцентується на тому, що потенційний працівник, повинен досягти 21 року, що є цілком закономірним, оскільки віковий ценз для володіння та зберігання зброї є вищим, аніж вік, коли особа здобуває повну дієздатність. Однак, це викликає певні питання, оскільки з 21 року особа може володіти мисливською гладкоствольною зброєю, а нарізною – лише з настанням 25-річного віку. Окрім цього, ліцензійні умови вказують на те, що дозвіл на роботу у такій сфері мають право отримувати лише ті особи, які не мають непогашеної судимості, а також не притягалися до відповідальності за систематичне порушення громадського порядку чи вчинення насильства у сім'ї [7, ст. 13]. Досить доречним було б додати до обов'язків ліцензіата забезпечення проходження найманими працівниками обов'язкового періодичного профілактичного наркологічного та психіатричного огляду. Така норма містилась у попередньому законодавчому акті, проте наразі її було змінено на засвідчення того, що потенційні працівники не мають протипоказань до виконання своїх функціональних обов'язків [7, ст. 5, ч. 2].

Досить цікавим є питання про ліцензування виробництва зброї військового призначення, оскільки нормативно-правовий

акт, що регулював таку діяльність втратив чинність у 2016 році. Однак, після втрати чинності не було прийнято законодавчого акту, який би регулював правовідносини у даній сфері. Окрім цього, якщо звернутися до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», то стаття 2 визначає, що він встановлює чіткий перелік тих видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню та надає його в 7 статті, однак у ньому не вказуються положення щодо виготовлення, постачання чи утилізації військової зброї [6, ст. 2, 7].

Необхідно також зазначити те, що за останні роки в Україні досить помітними стають зміни, пов'язані з діджиталізацією. Так, внесенням змін до Ліцензійних умов з виробництва, ремонту та продажу зброї невійськового призначення було запроваджено Єдиний реєстр зброї та скасовано господарські книги обліку [8]. Це неодмінно є значним досягненням та має суттєві переваги адже певною мірою спрощує облік зброї та доступ правоохоронних органів до реєстру володільців.

Важливим пунктом у розгляді даного питання є дослідження механізмів державного контролю та нагляду за діяльністю ліцензіатів та дотримання встановлених законодавством вимог щодо виробництва зброї. Наразі, контроль повинен проводитись регулярно та посилено, оскільки на тлі війни в країні є цілком імовірна загроза контрабанди зброї. Суттєву роль у здійсненні таких заходів відіграло запровадження вищезгаданого Єдиного реєстру зброї.

Як стверджувала колишня заступниця міністра внутрішніх справ України Мері Акоюн: «Міністерство внутрішніх справ, Національна поліція, Державна прикордонна служба вживають заходів із метою запобігання нелегальному поширенню зброї як в Україні, так і за її межами. Серед таких заходів – створення та впровадження в Україні Єдиного реєстру зброї. Ефективний контроль над вогнепальною зброєю, її найважливішими компонентами, боєприпасами, компонентами боєприпасів, вибуховими речовинами та заготівлею вибухових речовин залежить від їхнього обліку» [9].

Держава здійснює контроль за діяльністю ліцензіатів також методом планових та позапланових перевірок, де детально

вивчається документація фізичної чи юридичної особи, досліджується відповідність умов і приміщень визначеним стандартам тощо. Така діяльність покладається на спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, який також опікується видачою ліцензій, їх анулювання та розглядом скарг [6, ст. 4].

Отже, з цього можна зробити висновки, що наразі ліцензування виробництва та ремонту зброї, особливо військового призначення, є досить важливою сферою державного регулювання і у зв'язку з цим необхідно виокремити цю діяльність нормативно-правовим актом, який би легалізував визначення «зброї», запровадив порядок отримання ліцензії та критерії до осіб, які мають право виготовляти зброю військового призначення або ж встановити монополію держави на це. Окрім цього, варто посилити контроль за виробництвом та збутом зброї, адже це питання торкається національної безпеки України.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення, зберігання та експлуатації озброєння в Національній поліції України : Наказ від 11.10.2018 р. № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1249-18/ed20181011#n20> (дата звернення 18.04.24).
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
4. Куций О. Обмеження цивільного обороту зброї в Україні. *Форум права. Харківський національний університет внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 351–356. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/438b1601-005a-447d-b3b3-78d76f37a534/content#:~:text=Михнюка,%20що%20забору%20цивільного%20> (дата звернення: 18.04.2024).
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
6. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї

калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивою та дратівною дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.12.2015 р. № 1000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-2015-p#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

8. Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 р. № 554. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2019-p#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
9. Обіг зброї в державі контролюється українськими правоохоронцями спільно з Європолем. Just a moment. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/obig-zbroyi-v-derzavi-kontrolyujetsya-ukrayinskimi-pravoohoroncyami-spilno-z-jevropolom> (дата звернення: 19.03.2024).

Т. Ю. Венгер

асп. І року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. Л. Святошнюк

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

У цивільному кодексі України (далі – ЦК України) у ст. 610 закріплено, що «порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання (виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання)» [1].

При цьому, законодавець не визначає ані поняття порушення договірної зобов'язання, ні його ознак. Крім того, дана норма може поширюватися як на договірні, так і недоговірні зобов'язання. ЦК визначає лише види порушення: невиконання або неналежне виконання.

Зокрема, у науковій літературі єдине визначення поняття порушення договору та його ознак є відсутнім. Деякі науковці визначають, що «порушення договірної зобов'язання є відхиленням від умов належного виконання за будь-яким з його елементів та порушує суб'єктивне цивільне право кредитора та/або інших осіб» [2, с. 8].

Інші фахівці зазначають, що порушення договору «є об'єктивним фактом відсутності результату (належного виконання), на який було спрямоване зобов'язання і на який розраховував кредитор при його укладенні, що передбачає порушення покладеного на боржника обов'язку при одночасному порушенні суб'єктивного права кредитора» [4, с. 15].

На нашу думку, з огляду на вищевказані точки зору авторів, слід виокремити основну загальну ознаку порушення договору – це невиконання вимог договору.

Звертаючись до ст. 526 ЦК України «зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться» [1].

Розглядаючи наукові джерела, фахівці виокремлюють п'ять основних вимог щодо належності виконання: «1) належний предмет виконання; 2) належний суб'єкт виконання; 3) належний строк виконання; 4) належне місце виконання зобов'язання; 5) належний спосіб виконання» [3].

Отже, у цивільному праві порушення договору може виявлятися через різні ознаки, залежно від характеру договору та обставин конкретного випадку. На основі вищезазначеного, можемо виокремити наступні ознаки порушення договору: 1) невиконання чи неналежне виконання умов договору (затримка у виконанні робіт чи наданні послуг, постачання неякісного товару, неправильне виконання зобов'язань тощо); 2) невиконання термінів (якщо одна із сторін не виконує своїх зобов'язань у встановлені строки або не вживає необхідних дій для виконання договору у строк, це також може розглядатися як порушення); 3) порушення майнових прав (незаконне використання майна, переданого за договором, чи порушення прав

власності); 4) обман чи зловживання довірою; 5) неможливість виконання договору за незалежними від сторін обставинами (природні катастрофи, війни, зміни законодавства тощо).

Таким чином, ці ознаки можуть бути використані для визначення поняття порушення договору.

Отже, порушення договору – це невиконання або неналежне виконання сторонами договору їх обов'язків, які становлять зміст договору та полягають у порушенні майнових прав контрагенту, призводить до негативних наслідків для сторони, яка порушила договір.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. за станом на 08.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Гришко О. С. Порушення договірних зобов'язань: поняття, види, правові наслідки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес сімейне право між- народне приватне право». Київ, 2013. 210 с.
3. Коструба А. В. Виконання зобов'язання як правоприпиняючий юридичний факт у зобов'язальній сфері. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 91–95.
4. Діба О. Поняття та ознаки порушення умов договору підряду на проведення проектних робіт. *Підприємництво, господарство і право*. № 2. 2018. С. 14–19.

В. В. Гаджула

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викладач І. О. Голоденко

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії,

відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (у тому числі в мережі Інтернет) (ч. 1 ст. 100 ЦПК України) [1]. Отже, викладений у ЦПК перелік електронних доказів та їх носіїв не є вичерпним.

Питання оцінювання електронних доказів у цивільному процесі було предметом вивчення багатьох науковців та практиків цивільного судочинства. Феннич В. П. зазначає, що, аналізуючи практику цивільного судочинства, на даний момент сформовані певні усталені підходи щодо оцінювання всіх засобів доказування, окрім електронних. Правильно проведене оцінювання електронних доказів сприяє забезпеченню винесення обґрунтованих рішень у цивільній справі, оскільки встановлення її обставин буде базуватися на належних, допустимих, достатніх та достовірних електронних доказах, пов'язаних з іншими доказами справи [2].

На думку Каламайко А. Ю. доречним слід враховувати світові тенденції та модернізувати вітчизняний цивільний процес, закріпивши порядок дослідження та оцінки електронних засобів доказування у процесуальному законодавстві [3].

Таким чином, актуальність даної теми полягає у визначенні основних критеріїв та порядку оцінювання електронних доказів як самостійних засобів доказування. Це зумовлено відмінністю та недостатністю критеріїв оцінювання електронних доказів порівняно з письмовими та речовими доказами.

У жовтні 2017 року зміни, внесені до Цивільного процесуального кодексу України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [4] значно змінили контекст правозастосування щодо електронних доказів. Зазначені докази стали важливим засобом доказування, який вимагає окремого оцінювання, відмінного

від критеріїв оцінювання письмових та матеріальних доказів, що раніше включали електронні докази. Таким чином, судова практика та правові позиції Верховного Суду стали ключовими при оцінці електронних доказів у цивільному процесі.

Оцінка електронних доказів досі є одним з найбільш складних завдань у сучасній практиці цивільного судочинства.

Перевірка належності електронних доказів вимагає виявлення інформації про обставини справи в їх змісті, яку слід встановити. Проте такий аналіз може ускладнитися, якщо доказова інформація представлена нечітко. До грудня 2017 року найбільш актуальною проблемою в оцінці електронних доказів було питання їхньої допустимості. Це створювало значні труднощі при доказуванні з використанням електронних доказів та було обумовлено тим, що законодавці обирали вибірковий підхід, надаючи доказову силу лише певним видам електронних доказів.

Вже з грудня 2017 року після прийняття нової редакції Цивільного процесуального кодексу України будь-які форми представлення електронної інформації визнаються як допустимі електронні докази, за умови дотримання інших формальних правил, наприклад, строків подання до суду. Включення відкритого переліку електронних доказів до засобів доказування вирішило головну проблему, пов'язану з їхнім використанням у цивільному судочинстві – проблему допустимості [2].

Існують загальні критерії визначення допустимості електронних доказів, а також специфічні, які стосуються конкретних типів електронних доказів.

Так, усі електронні докази мають бути засвідчені електронним цифровим підписом, незалежно від того, подається в суд оригінал чи копія (крім паперової) (ч. 2 ст. 100 ЦПК) [1].

Один з загальних аспектів оцінки достовірності всіх типів електронних доказів – це автентифікація джерела інформації. Для цього необхідно перевірити достовірність функціонування цифрового пристрою та систем. У випадку сумнівів у достовірності роботи цифрового пристрою суд може звернутися до інформаційно-комп'ютерної експертизи [5, с. 140–141].

При оцінюванні електронних доказів необхідно також перевіряти критерій їх достатності: можливість електронного доказу

чи їх групи підтвердити або спростувати ту чи іншу обставину, яка має значення для вирішення цивільної справи.

Ще одним із критеріїв оцінювання електронних доказів є критерій взаємозв'язку доказів у їх сукупності, згідно якого необхідно виявляти між доказами, в тому числі й електронними, такий взаємозв'язок, що буде указувати на суперечність, розбіжність або невідповідність між ними. Цей критерій повинен допомогти побудувати чітку та логічну систему судових доказів, які один одному відповідають, доповнюють та підтверджують інформацію, отриману з всіх засобів доказування, у тому числі й електронних.

Проектом Закону № 9306 від 17.05.2023 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо уніфікації процесів» [6] запропоновано уніфікувати норми цивільного судочинства, що пов'язано із попереднім введенням в практику господарського судочинства нового стандарту доказування «вірогідність доказів».

Зокрема, восени 2019 року ГПК України було доповнено новим стандартом доказування «вірогідність доказів». В той же час варто зазначити, що з 2019 року критерії оцінки доказів в ГПК України не змінилися. Стаття 86 ГПК України [7] містить критерії оцінки доказів, якими є: належність, допустимість, достовірність, достатність і взаємний зв'язок доказів. Аналогічними за своєю суттю є і критерії оцінки доказів у ЦПК України (стаття 89).

Це свідчить про те, що законодавець, запровадивши відповідні зміни у статтях 79, 86 ГПК України щодо заміни критерію достатності на критерій вірогідності, лише вніс плутанину у розмежуванні зазначених понять.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй практиці сформулював два стандарти доказування (“standards of proof”) у судовому процесі: 1) баланс вірогідностей (“balance of probabilities”); 2) поза розумним сумнівом (“beyond reasonable doubt”).

В розумінні практики ЄСПЛ стандарти доказування уособлюють необхідний рівень ймовірності, який дозволяє суду вважати той чи інший факт доведеним.

Але при цьому навіть ЄСПЛ у своїх рішеннях, зокрема, у справі “J. K. AND OTHERS v. SWEDEN” від 23 серпня 2016 року [8] вказав, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» зазвичай використовується в кримінальному процесі, де стандарт доказування повинен бути найвищим.

Стандарт доказування «вірогідності доказів», на відміну від «достатності доказів», підкреслює необхідність співставлення судом доказів, які надає позивач та відповідач. Тобто, з введенням в дію нового стандарту доказування необхідним є не надати достатньо доказів для підтвердження певної обставини, а надати їх саме ту кількість, яка зможе переважити доводи протилежної сторони судового процесу.

Натомість, у цивільних справах закон не вимагає такого високого стандарту, скоріше цивільна справа повинна бути вирішена з урахуванням «балансу вірогідностей». Суд повинен вирішити, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника, вимога цього заявника заслуговує довіри та може бути задоволена судом.

Таким чином, оцінка електронних доказів досі є одним з найбільш складних завдань у сучасній практиці цивільного судочинства. Головними критеріями перевірки зазначених доказів можна виділити: належність, достовірність, достатність та взаємозв'язок доказів.

Запровадження стандарту доказування «вірогідності доказів» до цивільного процесуального законодавства України потребує серйозного наукового обґрунтування та системного підходу, що виключає поспіх при його запровадженні. З огляду на це, слід зазначити, що вищезазначений законопроект у частині запровадження стандарту доказування «вірогідності доказів» до цивільного процесуального законодавства потребує перегляду та подальшого вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Феннич В. П. Оцінка електронних доказів у цивільному процесі (на прикладах окремих категорій судових справ). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. Випуск 71. С. 370–375. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/263503/259749>
3. Каламайко А. Ю. Місце електронних засобів доказування та окремі питання їх використання в цивільному процесі. 2015. *Право та інновації*. Випуск 2 (10), с. 127–132. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apir_2015_2_23
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 18 листопада 2017 року № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
5. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2016. 242 с. URL: https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?_token=hoZqcYYST5rlQRX1AAWRYMBd92L5DcspVE3xc3D6&typeSearch2=1&typeCategory=&authorSearch=&specialnistSearch=12.00.03&temaSearch2=Електронні+засоби+доказування+в+цивільному+процесі&textSearch=&dateFromSearch=&dateToSearch=&registrationNumberSearch=&fullText=1&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&tab=big#
6. Проект Закону № 9306 від 17.05.2023 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України щодо уніфікації процесів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41935>.
7. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
8. Рішення ЄСПЛ від 23.08.2016 у справі «Дж. К. та Інші проти Швеції» (“J. K. AND OTHERS v. SWEDEN”). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:\[%22\]k%20sweden%22},%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-165442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%22]k%20sweden%22},%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-165442%22]})

А. В. Желдубовська

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викладач Є. М. Корнеєва

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ФРАУДАТОРНОГО ПРАВочИНУ

Стрімка еволюція правової динаміки призводить до появи нових правових конструкцій, вивчення і прийняття яких зазвичай відбувається у сфері правозастосування, перш ніж вони будуть кодифіковані в законодавстві. Серед таких явищ особливе місце посідають фраздаторні правочини, що набули неабиякого поширення застосування у судовій практиці впродовж останніх п'яти років. Незважаючи на певну «новизну» даного феномену для українського правового поля “*fraus creditorum*” (з лат. – на шкоду кредиторам) не є незнайомим доктрині цивільного права, існуючи ще з давньоримських часів як частина *jus praetorium*, тобто преторського права, що на той час означало вчинення боржником правочинів, спрямованих на зменшення його майна, з метою приховати його від звернення стягнення кредиторів.

Як зазначає І. Ольшевський, «саме *fraus creditorum* став одним з найважливіших деліктів, необхідність в якому виникла через те, що коли заходи проти боржника почали полягати не в особистих обмеженнях, а у зверненні стягнення на майно, виникла небезпека вчинення боржником дарування, кредитних та інших подібних актів зі спеціальною метою зменшити обсяг примусових платежів, доступних його первісним кредиторам» [1, с. 177].

Чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) власне закріплює недобросовісну поведінку боржників, які в будь-який спосіб намагаються уникнути виконання своїх грошових зобов'язань. Особливу увагу, зокрема, законодавець приділив схильності боржників ухилятися від сплати боргів шляхом укладення фіктивних правочинів, які ст. 234 ЦК України передбачає нікчемними за рішенням суду. Тим не менш, національна

судова практика за останні роки значно розширила тлумачення підстав визнання правочинів недійсними, виокремивши самостійну категорію під назвою «франдаторні правочини».

Зокрема згідно ч. 1 ст. 42 Кодексу України з процедур банкрутства вчинені боржником правочини вже після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження. Отже, законодавцем встановлюється чіткий термін, вчинені впродовж якого правочини можуть розглядатися як *fraus creditorum*. Особлива увага приділяється випадкам, коли боржник уклав договір із особою, що має інтерес у справі та при укладенні договору дарування, себто безоплатному відчуженню майна [2]. Прикладом таких дій може слугувати справа № 372/3034/21, розглянута в Обуховському районному суді Київської області, де відповідачі є подружжям, між яким було укладено договір про зміну спільної сумісної власності на спільну часткову власність та визначення розміру часток у праві спільно часткової власності. В той ж день, за декілька тижнів до відкриття виконавчого провадження чоловік безоплатно передав 1/2 частки власності на квартиру своїй дружині, в результаті чого обдарована стала єдиним власником такого майна, а боржник ухилився від виконання даного зобов'язання.

Варто зазначити, що правочин, який вчиняється на шкоду кредиторам, є універсальною одиницею, що може бути одностороннім, двостороннім та багатостороннім. Адаптивність до обставин франдаторного правочину підтверджує і резистентність до фінансового аспекту – він може бути як оплатним (договір купівлі-продажу), так і безоплатним (договір дарування).

Питання франдаторного правочину тісно переплітається з фундаментальними принципами цивільного права, а саме принципом справедливості, добросовісності та розумності, що закріплені в п. 6 ст. 3 ЦК України, а також меж здійснення цивільних прав, закріплених в ст. 13 ЦК України. Особливого значення в цьому контексті набуває ч. 3 вищевказаної статті, що надає законодавчого підґрунтя недопущенню дії особи,

що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Фраудаторний правочин має разючі відмінності від інших договорів, що дозволяють кваліфікувати його. Серед них, зокрема в постанові Касаційного цивільного суду від 07.10.2020 у справі № 755/17944/18, вирізняють нетиповий момент вчинення (наприклад, після відкриття провадження, до першого судового засідання тощо), специфічний контрагент (укладення договору про відчуження майна на користь близьких родичів, передача юридичною особою майна членам такої, тощо), непропорційна або сильно занижена (неринкова) ціна, неоплатність. Всі ці дії чітко спрямовані на применшення та приховування статків боржника для унеможливлення звернення стягнення кредитором. Також КЦС у постанові від 24.07.2019 у справі № 405/1820/17 звернув увагу на те, що цивільно-правовий договір (у тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (у тому числі вироку) [3].

Наразі фраудаторний правочин національним законодавством регулюється лише в певних сферах, серед яких Велика палата Верховного Суду у справі № 369/11268/16-ц зазначає справи про банкрутство (ст. 42 Кодексу з процедур банкрутства), при неплатоспроможності банків (ст. 38 закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») та у виконавчому провадженні (ч. 4 ст. 9 закону «Про виконавче провадження») [4]. Зазначена постанова позитивно вплинула на поширення конструкції фраудаторного правочину, адже, як зауважує Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції до 2019 року судові установи, що розглядали спори між кредиторами і боржниками, зазвичай фіксували термін «фіктивного» правочину, а також розмежувала поняття фіктивності та фраудаторності як дії з протилежним кінцевим результатом – фіктивний правочин не має на меті створення правових наслідків як таких, проте фраудаторний їх має.

Отже, фраудаторні правочини є важливою складовою сучасної правової динаміки, і їх ефективна регуляція важлива для забезпечення справедливості та розумності у цивільних

відносинах; особливо це стосується практики стосовно банкрутства, адже це вияв недобросовісної поведінки, спрямований на уникнення сплати боргів перед кредиторами. Рішення Великої палати Верховного Суду позитивно впливає на розуміння та застосування концепції фраздаторних правочинів, розширюючи обсяг їх практичного застосування.

Проте, на нашу думку, такій малознайомій вітчизняній цивільній конструкції, як фраздаторний правочин, в силу відсутності закріплення на законодавчому рівні правової норми, яка б врегулювала такі правовідносини бракує певного підґрунтя, що слугувало б прямою і конкретною підставою для визнання такого правочину недійсним, а також захистила б добросовісного кредитора від зловживань з боку недобросовісного боржника, остаточно визначаючи правові наслідки вчиненого фраздаторного правочину.

Список використаної літератури

1. Ольшевський І. О. Фраздаторний правочин: проблеми визначення поняття та застосування в сучасному цивільному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 177–182. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6939b043-c11d-4fb4-90ca-6b7a358e09cc/content> (дата звернення: 16.03.2024).
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 13.03.2024).
3. Крат В. І. Фраздаторність від Юстиніана. *Закон і Бізнес*. № 28 (1534). URL: https://zib.com.ua/ua/print/148293-chomu_daruvati_kvartiru_materi_nedobrosovisno_y_koli_vidbuva.html (дата звернення: 13.03.2024).
4. Постанова від 03.07.2019 № 369/11268/16-ц Верховний Суд. Велика Палата. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786> (дата звернення: 14.03.2024).

V. Y. Isarieva

1st year master student

specialty “Law”

Academic advisor: PhD in Law, Associate Professor V. R. Barskyi

Language adviser: Candidate of Philology, Associate Professor T. L. Karavaieva

THE UNIFIED PATENT COURT OF THE EU: STATE OF DEVELOPMENT AND PROSPECTS

The institution of intellectual property protection is currently developing rapidly, and countries around the world are encouraging more and more mechanisms to improve it. Thus, the EU has established unique institutions to protect the rights of inventors – the Unitary Patent system and the Unified Patent Court.

The Unitary Patent system is a new unified system for patents of the European Patent Office, which became fully operational relatively recently, on June 1, 2023. The Unitary Patent system is an extremely convenient tool, because by filing a single application with the European Patent Office, an applicant can claim patent protection in all 27 EU member states and 12 other countries that are members of the European Patent Organization (Albania, Iceland, Liechtenstein, Monaco, Montenegro, North Macedonia, Norway, San Marino, Serbia, Switzerland, Turkey and the United Kingdom) [1].

In our research, we would like to focus on the Unified Patent Court (hereinafter – the UPC) and consider issues related to the prospects for the development of this institution.

The Unified Patent Court is an institution of the European Union’s judicial system that will hear disputes concerning infringement of rights to unitary European patents. In general, the creation of the Unified Patent Court was driven by the need to eliminate excessive bureaucracy and to review patent cases according to a single standard.

The EU’s Single Patent Court is currently at the “development” stage. It is expected that it will consider disputes related to the infringement of patent rights, their invalidation (revocation) [2, art. 32].

In general, the creation of the EPO was made possible by the adoption of the Agreement on a Unified Patent Court, which was aimed

at simplifying and unifying the process of obtaining patents in the EU. The agreement, in particular, regulates organizational and procedural provisions that define the EPO's official activities, scope of work, financing, etc.

The EPO consists of a court of first instance (consisting of a central office in Paris and 13 local and one regional offices), a court of appeal in Luxembourg, an arbitration and mediation center and a general registry.

It is worth considering the procedural aspect of the EPO. Thus, the EPO proceedings consist of three consecutive parts: written procedure, provisional procedure and oral procedure. Appeals may be filed with the Court of Appeal within two months from the date of the first instance judgment. However, there are also shorter time limits for appealing, for example, an order to provide evidence can be appealed only within 15 calendar days [2, art. 7–9].

It is worth noting that the EPO is an extremely interesting element of the judicial system in the context of the European Union. To a large extent, its peculiarity lies in the fact that it is not part of the pan-European judicial system and is not an EU institution, although it functions within its borders. This peculiarity is determined by the treaty basis and interaction between the member states, as the CJEU was established as an intergovernmental court. However, it is not an EU institution because not all EU member states have signed the EPO Agreement. In particular, some countries that have not joined the EPO (Spain, Poland and Croatia) have their own national courts to resolve patent issues. Thus, the Court exists outside the EU structure and is not part of the European integration.

However, it should be noted that the EPO is still determined by its dependence on the European legal space. Scholarly opinion is divided: some see the EPO as a necessary tool to improve the patent system in the EU, while others emphasize its ambiguity due to the lack of participation of all EU Member States [3, p. 40–41].

The functional advantage of the EPO is its ability to resolve disputes related to unitary patents in a single judicial body. This effectively solves the problem of the need to consider cases separately in each country where the patent is valid. Now, EPO court judgments are enforceable in all member states, ensuring a single standard of justice.

This integration effort is also aimed at avoiding “parallel” litigation, which can lead to unnecessary costs for the parties and unpredictable results. This means that from now on, it will not be necessary to consider patent cases in the court of each country separately, as it was before. For example, a decision of a German court on the validity or infringement of a particular European patent is currently not valid in Bulgaria, for example. With the unified patent system, this will be possible to do in one court, as the countries that have joined the unified patent system have agreed to transfer jurisdiction over European patents from their national courts to a single centralized court. However, it is important to note that there is a certain risk of “blocking” a patent, as the decision of the EPO court has a large impact on several countries at the same time. This may cause difficulties in considering and resolving a large volume of cases simultaneously, as well as raise questions related to the unambiguity of decisions in different European contexts.

Unfortunately, despite ambitious plans and attempts at implementation, the EPO has not yet begun its work in Europe. The main reason for this delay is related to the difficulty of ratification of the Agreement on the European Court of Patents and its acceptance by the member states. For the unitary patent system to become available, the Agreement had to be ratified by 13 of the 25 EU member states, including France, Germany and Italy. An obstacle in this regard was the identification of constitutional issues in some countries, as was the case in Germany, where a decision of the Constitutional Court led to the need to review and clarify the legislation on the country’s participation in the UPC. However, Germany has now ratified the Agreement, and therefore the countdown to the start of the ENP has begun [4].

At present, the situation regarding the launch date remains ambiguous. Active diplomatic and legal efforts are currently underway to overcome all difficulties and unjustified delays in the implementation of the ENP, but the exact date of its launch remains subject to discussion and expectations.

In summary, the EPO is a strategic step towards establishing a single European patent and promoting the competitiveness of research and innovation industries in the EU and neighboring

countries. It addresses the key problems of dispersed judgments and allows for a single standard for deciding patent infringement and validity issues, ensuring unity and stability in the EU judicial space.

References

1. Unitary Patent. Overview. *Official web portal of the European Patent Office*. URL: <https://www.epo.org/en/applying/european/unitary/unitary-patent> (date of access: 10.04.2024).
2. Agreement on a Unified Patent Court. 2013/C 175/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A42013A0620%2801%29> (date of access: 10.04.2024).
3. Андрощук Г. О., Работягова Л. І. Єдиний патентний суд ЄС: організаційні та економіко-правові засади функціонування. *Наука, технології, інновації*. 2019. № 2 (10). С. 34–43. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/168636/05-Androshchuk.pdf?sequence=1> (date of access: 10.04.2024).
4. UPC Agreement Ratification- Breaking news. *Official web portal of the Unified Patent Court*. URL: <https://www.unified-patent-court.org/en/news/upc-agreement-ratification-breaking-news> (date of access: 10.04.2024).

А. О. Козак

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. Л. Святошнюк

ФОРС-МАЖОР ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Статтю 617 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) передбачено, що «особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили» [1].

Поняття форс-мажору не наведено у ЦК України, тому варто звернутися до спеціального законодавства та судової практики.

Згідно із Законом України (далі – ЗУ) «Про торгово-промислові палати в Україні» від 31.03.2023, «форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами» [2]. У статті 14-1 даного закону наведено великий перелік таких обставин, тому виокремимо саме загрозу війни, збройний конфлікт та обставини, спричинені стихійним лихом. Також, головним елементом форс-мажору є причинно-наслідковий зв'язок між обставиною чи подією і неможливістю виконання конкретного зобов'язання. Тобто, особі потрібно довести зв'язок між невиконанням зобов'язання та обставини, які їй заважали чи заважають це вчинити. Зокрема, акцентуємо увагу на тому, що настання форс-мажорних обставин не звільняє від виконання зобов'язання. Відповідно до договору, укладеному між сторонами, це лише причина уникнення відповідальності за неналежне виконання зобов'язання.

Проте, мають місце випадки, коли сторони зобов'язання користуються певною подією, яку можна віднести до форс-мажорних обставин. Однак, за таких умов, відсутня одна з головних ознак – це причинно-наслідковий зв'язок. «Прикладом послугує нинішня ситуація в Україні, коли виконання договірних зобов'язань може бути не виконано. Це безпосередньо відбувається внаслідок безперервних обстрілів та руйнуванням логістичних шляхів, що об'єктивно унеможливає виконання умов договору. Проте, якщо поставка мала здійснюватися в регіонах, де бойові дії не велися, і була можливість безпечного транспортування, посилатися на форс-мажор буде неможливо» [3].

Крім того, у Постанові ВС від 25.01.2022 № 904/3886/21 вказано, що ознаки форс-мажору складають певні елементи. По-перше, «вони не залежать від волі учасників цивільних правовідносин». Тобто, до цієї ознаки можна віднести ситуацію, коли поза контролем сторін виникають обставини на які вони не в змозі вплинути. По-друге, «вони мають надзвичайний

характер». Надзвичайність таких обставин мають винятковий характер і також перебувають за межами впливу сторін зобов'язання. Наразі, до цього можна віднести воєнний стан, бойові дії та тимчасова окупації. По-третє, це те, що «вони є невідворотними і унеможлиблюють виконання зобов'язань» [4].

Загалом, у цивільному праві України форс-мажор розглядається, в першу чергу, як підставу для звільнення від відповідальності за порушене зобов'язання. Обумовлено це тим, що форс-мажорні обставини відносяться до непередбачуваних обставин, які не підконтрольні сторонам зобов'язання, що унеможлиблює виконання покладеного обов'язку.

Доречно погодитись із визначенням, що «форс-мажор у договірних зобов'язаннях – це надзвичайна, невідворотна за даних умов обставина, що має зовнішній характер відносно діяльності боржника, виникла після укладення договору й тягне за собою порушення договірної зобов'язання» [5].

Також, деякі фахівці, розмежовуючи поняття непереборної сили та форс-мажору, зазначив, що «подібно до непереборної сили форс-мажор – це зовнішня стосовно діяльності зобов'язаних за договором сторін обставина, яка не залежить від їхньої волі і бажання. Але форс-мажорні обставини суб'єктивні, бо вони пов'язані з волею людини, групи людей і виникають у результаті їхнього волевиявлення» [6].

Аналізуючи законодавчі положення щодо форс-мажорних обставин, варто звернути увагу на те, як суд приймає рішення стосовно цих питань. Варто зазначити, що листом Торгово-промислової палати України, у якому повідомлено, що «військова агресія Російської Федерації проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили)» [7]. Проте зрозуміло, що даний лист не може бути єдиним доказом при вирішенні справи, не дивлячись на його важливість. Значення відіграє саме сукупність доказового матеріалу по справі, тоді варто розраховувати на позитивне рішення суду. Слід розглянути приклад на рішенні Господарського суду Дніпропетровської області в рішенні від 29.07.2022 у справі № 904/1250/22: «Відповідач не надав доказів того, що підприємство зупинило роботу у зв'язку з воєнним станом, що всі працівники (чи їх частина),

керівник підприємства, інші посадові особи мобілізовані та перебувають у складі Збройних Сил України, тимчасово не виконують професійні обов'язки у зв'язку з воєнними діями, все, або частина складу рухомого майна підприємства задіяні під час тих чи інших заходів, що б перешкоджало суб'єкту господарювання здійснювати підприємницьку діяльність під час дії воєнного стану» [8].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо виокремити наступні ознаки форс-мажорних обставин як підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за порушене зобов'язання: 1) незалежність від волі учасників правовідносин; 2) надзвичайний характер обставин; 3) невідворотний характер обставин.

Таким чином, враховуючи вказані ознаки, можемо надати таке визначення поняття форс-мажорних обставин як підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за порушене зобов'язання та доповнити ст. 617 ЦК України п. 2 з наступним текстом: «Форс-мажорні обставини – це надзвичайні випадки, які унеможливають виконання сторонами їх обов'язків через специфіку невідворотності події, яка їм об'єктивно заважає і в результаті чого сторони правомірно позбавляються відповідальності за порушення виконання зобов'язання».

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України від 30 січня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3111> (дата звернення: 21.03.2024).
2. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 31 березня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
3. Форс-Мажорні обставини в сучасних умовах// Golaw : вебсайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/fors-mazhor-yak-pidstava-zvylnennya-vid-vidpovidalnosti-za-porushennya-zobov'язan/> (дата звернення: 05.03.2024).
4. Рішення Верховного суду України № 904/3886/21// ЄДРСР : вебсайт. URL: <https://opendatobot.ua/court/102797678-a17cd259fd2299e57084dd922ed0463e> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Мельник О. О. Поняття «форс-мажор» у цивільному праві України. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 205–209. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9116/%D0> (дата звернення: 01.04.2024).

6. Красько І. Ю. Корпоративне право. Вибрані статті. Київ, 2004. С. 64. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2022/06/makarenko.pdf> (дата звернення: 03.04.2024).
7. Торгова промислова палата України : Лист від 28 лютого 2022 року N 2024/02.0-7.1. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mus36779?an=2> (дата звернення: 21.03.2024).
8. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області № 904/1250/22. *Reyestr.Court.gov.ua*: вебсайт. URL: <https://opendatabot.ua/court/105502892-fdf1767bf139f879847b44de8bb06fd5> (дата звернення: 21.03.2024).

Д. О. Козинська

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. І. С. Канзафарова

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІЗ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ

Згідно з Конституцією України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в нашій країні найвищою соціальною цінністю [1]. Великим досягненням людства в аспекті збереження найціннішого, що є у кожного з нас, – нашого життя і здоров'я – стала поява донорства, яке подарувало можливість врятувати життя мільйонам людей, які цього потребують.

Беручи до уваги той факт, що, на жаль, існує постійний дефіцит анатомічних матеріалів і більша частина всіх проведених трансплантацій здійснюється з використанням саме трупних органів, їх частин, тканин та їх клітин, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з правовим регулювання відносин з посмертного донорства, і насамперед – з'ясування основних засад такого регулювання.

Основні засади правового регулювання відносин з трансплантації і, в тому числі, посмертного донорства, визначені у кількох нормативно-правових актах, серед яких спеціальним є Закон України від 17 травня 2018 року «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2] (далі – Закон про

трансплантацію). Хоча у даному разі необхідно взяти до уваги, що названий закон не може розглядатись окремо від інших нормативно-правових актів, які у сукупності становлять законодавство про трансплантацію.

Згідно зі ст. 2 Закону про трансплантацію, зазначене законодавство «базується на Конституції України та складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я, інших законодавчих актів, що регулюють відносини з питань, пов'язаних з охороною здоров'я, цього Закону та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів» [2].

Як бачимо, у даному разі на першому місці стоїть Конституція України (як Основний Закон нашої держави). Потім вказуються Основи законодавства України про охорону здоров'я [3]. І лише після цього йдеться про інші нормативно-правові акти, в тому числі – Закон про трансплантацію (як спеціальний нормативно-правовий акт законодавчого рівня).

На нашу думку, це є одним із яскравих проявів системності правового регулювання відносин, пов'язаних із трансплантацією в цілому, і відносин з посмертного донорства зокрема, і демонструє, що спеціальні положення щодо трансплантації є не окремою сукупністю норм, яка не пов'язана з іншими нормами про охорону здоров'я, а повинні розглядатись як елемент цілої системи, функціонування якої ґрунтується на певних засадах.

Що стосується правового регулювання відносин з посмертного донорства, то у даному разі необхідно враховувати й відповідні положення Закону України від 10 липня 2003 року «Про поховання та похоронну справу» [4].

Згідно із Законом про трансплантацію, донор-труп – «це померла особа, щодо якої в установленому законом порядку отримано згоду на вилучення з її тіла анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів» [2]. З цього визначення випливає, що просто так в особи, яку визнано померлою, неможливо вилучити її органи, їх частини, тканини та їх клітини, адже обов'язковою умовою для цього має бути згода на такі дії. І тільки після цього її можна вважати донором.

У ст. 4 Закону про трансплантацію вказано, що трансплантація здійснюється на принципах «добровільності, гуманності, анонімності, надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями, безоплатності трансплантації за кошти державного бюджету для донора та реципієнта, врахування черговості (крім родинного та перехресного донорства), достойного ставлення до тіла людини у разі посмертного донорства та безперервності отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали» [2].

Принцип добровільності передбачає чинну у законодавстві України презумпцію незгоди, яка є найбільш поширеною моделлю правового регулювання в цій сфері. Згідно із нею, кожна повнолітня дієздатна фізична особа має право надати у письмовій (електронній) формі згоду або незгоду (у будь-який час) на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону. Слід наголосити, що це є правом особи, а не її обов'язком. Така згода або незгода не потребує обов'язкового нотаріального посвідчення і кожна нова така заява скасовує попередню щодо згоди або незгоди на посмертне донорство [2]. Тобто, можна помітити, що законодавець не встановлює обмеження у кількості таких заяв і бере до уваги людський та психологічний фактор, адже у будь-якому разі це – важливе рішення людини, для прийняття якого потрібен час.

Принцип гуманності полягає у тому, що такий підхід передбачає, що донорство має ґрунтуватись на наявній згоді померлої особи або на підтвердженій рішучості на такий крок її родини, адже важливо поважати волю як самого донора, так і рішення його близьких. Вважається, що модель презумпції незгоди порушує цей принцип. Наприклад, є випадки, коли за життя особа не встигла виявити свою волю щодо дозволу чи заборони на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла, тому це право передається третім особам (родичам, одному із подружжя або особі, яка зобов'язалася поховати померлу особу) і одразу після смерті цієї особи, з її близькими починають вирішувати питання щодо її тіла, що є додатковим негативним фактором

до їхнього і так складного психологічного стану після втрати рідної людини.

Принцип анонімності передбачає право особи на забезпечення конфіденційності інформації про донора і реципієнта та на захист їх персональних даних, згідно з нормами законів України «Про захист персональних даних» [5], «Про інформацію» [6] та інших нормативно-правових актів.

Щодо надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями, то тут є цілком зрозумілим, що трансплантація відбувається лише в разі крайньої необхідності її проведення, якщо без неї життя та здоров'я людини буде під загрозою. Сама по собі пересадка будь-яких анатомічних матеріалів є досить складною процедурою, тому сам процес трансплантації ретельно контролюється та вимагає стану реальної, наявної необхідності у її проведенні, якщо інші способи збереження життя людини не є дієвими в даному випадку.

Безоплатність трансплантації за кошти державного бюджету для донора та реципієнта полягає в тому, що, згідно з чинним законодавством, трансплантація є безкоштовною, адже фінансування цієї операції йде з держбюджету, але існують тарифи на послуги з надання третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги методом трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів, які включають зарплату медпрацівників, оновлення обладнання, можливість лабораторного супроводу [7].

Принцип врахування черговості (крім родинного та перехресного донорства) полягає в наступному: розрахунковий показник свідчить, що в Україні щороку трансплантації потребує близько 5000 пацієнтів, а станом на середину 2021 року, тобто ще у мирний час, в загальнонаціональному листі очікування перебувало більше 1000 пацієнтів, і їх кількість щомісяця зростала [8]. З цих статистичних даних можна зробити логічний висновок, що у всьому світі постійно не вистачає органів, доступних для трансплантації, саме тому на території України діє Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин, яка містить різну інформацію, у тому числі щодо анатомічних матеріалів людини, призначених

для трансплантації, їхньої наявності, а також щодо реципієнтів та їх кількості [2].

Принцип достойного ставлення до тіла померлого у разі посмертного донорства полягає в тому, що має бути повага та шанобливе ставлення до тіла людини після її смерті, і законодавець встановлює відповідальність за порушення законодавства про поховання померлих у випадках, наприклад, наруги над тілом (останками, прахом) померлого [3].

Щодо останнього принципу – безперервності отримання медичної допомоги особами, яким трансплантовано анатомічні матеріали, то він полягає у тому, що після проведення трансплантації організм людини може по-різному реагувати на всі зміни всередині нього. Людина після такої складної операції перебуває в уразливому, іноді нестабільному стані, тому держава забезпечує таким особам право на отримання медичної допомоги у будь-який час.

Підсумовуючи, зазначимо, що питання про посмертне донорство та трансплантацію в цілому є вкрай важливими для всього людства. А наявність прогалин у чинному законодавстві, що регулює відносини з трансплантації, спричиняє проблему процвітання так званої «чорної трансплантації». Її показник, на жаль, був дуже високим ще у мирний час і, наприклад, за даними ООН, у 2019 році з'ясувалося, що незаконний обіг людських органів в світі оцінювався в \$ 600 млн на рік [9]. Тепер можна уявити, як цей показник підвищився тільки в Україні під час військової агресії з боку Росії. Саме тому відносини з посмертного донорства потребують особливої уваги з боку держави.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
3. Закон України від 19 листопада 1992 року «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).

4. Закон України від 10 липня 2003 року «Про поховання та похоронну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
5. Закон України від 01 червня 2010 року «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
6. Закон України від 02 жовтня 1992 року «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 181 «Деякі питання впровадження та реалізації нового механізму фінансового забезпечення надання спеціалізованої медичної допомоги в окремих науково-дослідних установах Національної академії медичних наук». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2021-п#Text> (дата звернення: 14.04.2024 р.).
8. У 2022 році українські лікарі провели на 20% більше органних трансплантацій, ніж у довоєнному 2021 році. *Міністерство охорони здоров'я України. Новини*. URL: https://moz.gov.ua/article/news/u-2022-roci-ukrainski-likari-proveli-na-20-bilshe-organnih-transplantacij-n-izh-u-dovoennomu-2021-roci?fbclid=IwAR2ONfb3iccDX5_4OchoWFjn87tSLISgg0SeyOPTDuWO3CGbeNBp1Lh-s (дата звернення: 14.04.2024 р.).
9. Факти ICTV. Скільки коштує людина. URL: https://fakty.com.ua/vartist_purky/ (дата звернення: 14.04.2024 р.).

В. В. Криворучко
асп. II року навчання
спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. С. М. Клейменова

ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ

Сучасний світ насичений великою кількістю інформації та споживчими можливостями, а реклама стала ключовим інструментом для підтримки продуктів та послуг, а також створення нових брендів та конкуренції. В наш час реклама переповнює всі сфери повсякденного життя, пов'язуючи між собою виробників і споживачів, підприємства та клієнтів.

В розумінні Закону України «Про рекламу»: «реклама – інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій

формі та в будь-який спосіб і призначена сформуванати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару» [1, ст. 1].

Хоча в наш час реклама користується великою популярністю, рекламодавці, розповсюджувачі/розробники реклами, а також замовники часто допускаються грубої помилки не укладаючи договорів, що закріплюють істотні умови їхньої співпраці, що іноді спричиняє чимало неприємностей та наслідків для кожної із сторін зобов'язання. Саме у зв'язку з тим, що відносини з надання рекламних послуг починаються з укладання договору, останній потребує відповідної уваги та правового регулювання з боку, як сторін договору, так і законодавців та юристів.

Договори про надання рекламних послуг визначають взаємовідносини між замовником реклами та виконавцем цих послуг.

Істотні умови договору є тією складовою частиною, без дотримання якої певна угода не лише порушуватиме законодавство, права та обов'язки сторін, а й взагалі не може бути визнана укладеною. Відсутність певних умов договору унеможливує правильне розуміння та тлумачення його змісту та мети.

Варто зазначити, що сучасне цивільне законодавство не містить такої групи договорів як договір про надання рекламних послуг, що суттєво впливає на процес формування та оформлення такого договору. Враховуючи відсутність у законодавстві вказаного виду договору, відсутній й спеціальний перелік істотних умов до нього, а також його обов'язковий зміст. У зв'язку з вищевикладеним, до договору про надання рекламних послуг, на сьогодні, належить застосовувати не лише положення глави 63 Цивільного кодексу України «Послуги. Загальні положення», а і загальні вимоги договірної права [2, ст. 901].

На сьогоднішній день цивільне законодавство України, а саме ст. 638 Цивільного кодексу України, встановлює, що договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору [2].

Доктрина цивільного права також поділяє істотні умови на умови, які названі такими за законом, які прямо не названі

такими у нормативно – правових актах, але конче потрібні для договору даного виду, й усі ті умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін має бути досягнуто згоди [5, с. 213].

Якщо ми говоримо про істотні умови, що вказані в законі, то їх перелік зводиться до предмету договору, ціни договору, та окремих умов у відповідності до певного виду договору. В свою чергу, законодавство не містить такої групи договорів як договір про надання рекламних послуг, що суттєво впливає на процес формування такого договору, а вказані відносини в наш час мають настільки суттєве значення, що потребують окремого правового врегулювання з боку законодавця.

Саме у зв'язку з відсутністю в законодавстві вказаного виду договору, відсутній й спеціальний перелік істотних умов до нього, з огляду на що до договору про надання рекламних послуг, на сьогодні, належить застосовувати не лише положення глави 63 Цивільного кодексу України «Послуги. Загальні положення», а і загальні вимоги цивільного законодавства [2, гл. 63].

Першою та найважливішою умовою договору про надання рекламних послуг потрібно вважати саме предмет договору. Ця умова є загальною до усіх видів договорів, без якої укладення договору між сторонами не може вважатися доречним. Однак, варто вказати, що загальні вимоги законодавства стосовно обов'язкового визначення предмету договору є вірними, але в свою чергу широким поняттям. Тому для розуміння чітких меж предмету договору потрібне правове регулювання такого виду договору законодавством України.

Можна зазначити, що вказана умова включає у себе опис рекламних послуг, які надаються, а також конкретні умови та обсяги цих послуг. Важливо визначити вид реклами (телебачення, радіо, мережа Інтернет, преса тощо), терміни розміщення, а також обсяги та характеристики рекламних матеріалів. Наприклад, це може бути розміщення рекламних банерів на вебсайті, створення рекламного відео для телебачення або розміщення рекламних статей у пресі тощо.

Також важливим аспектом предмету договору про надання рекламних послуг є обсяг та тривалість надання таких послуг. Це включає в себе визначення кількості та частоти розміщення

реklamних матеріалів, а також тривалість рекламної кампанії, зокрема, договір може передбачати розміщення рекламних матеріалів протягом певного періоду, наприклад, одного місяця або одного року. Крім того, одним з ключових аспектів предмету є визначення вимог до рекламних матеріалів, які надаються в рамках договору. Це може включати в себе вимоги щодо формату, розміру, якості та змісту рекламних матеріалів, оскільки договір може встановлювати вимоги до розмірів та формату файлів для рекламних банерів або до тривалості та змісту рекламних відеороликів.

Розглядаючи таку умову як предмет договору, потрібно враховувати, що законодавець обмежує рекламу деяких видів товарів, керуючись ступенем шкідливості цих товарів як для здоров'я людини так і для суспільства в цілому. На підставі цього державою постійно приймається ціла низка нормативно-правових актів, що обмежують рекламу деяких видів товарів чи послуг, у зв'язку з чим потрібно враховувати такі обмеження під час підписання договорів про надання рекламних послуг, як зі сторони замовника, так і зі сторони виконавця.

Крім того, важливою складовою предмету такого виду договорів є сам результат (продукт) рекламної діяльності виконавця, оскільки такий результат роботи в деяких випадках може стати об'єктом авторського права. Так, якщо рекламна кампанія містить у собі оригінальні творчі елементи, наприклад особливий графічний дизайн рекламних матеріалів, таких як логотипи, брендovanі зображення, вебсайти тощо, такі елементи можуть бути захищені авторським правом. Для того щоб результат рекламної діяльності став об'єктом авторського права, він повинен відповідати вимогам законодавства про авторське право, зокрема, бути оригінальним твором інтелектуальної праці, який фіксується у конкретній формі.

Тому важливою умовою договору про надання рекламних послуг є врегулювання прав замовника/виконавця на кінцевий результат (продукт) рекламної діяльності, оскільки відсутність чіткого закріплення вказаної умови в договорі спричиняє конфліктні ситуації, а в подальшому і судові спори за участю сторін договору. Більш того, вказану умову щодо прав сторін на об'єкт

творчої діяльності досить часто вирішують підписуючи окремий договір чи додаток до нього, в якому чітко визначені права кожного учасника правовідносин.

В тісній взаємозалежності з предметом договору перебуває така істотна умова, як відповідальність за порушення умов договору. Вказаний аспект може включати штрафні санкції за невиконання обов'язків, відшкодування збитків у разі завданої шкоди та інші умови, спрямовані на забезпечення дотримання умов договору. Особливо вказана умова важлива у даному виді договорів, оскільки надання рекламної послуги може включати безліч складових, починаючи з виготовлення реклами, продовжуючи її розповсюдженням. Дуже важливо на кожному етапі врегулювати відносини між замовником і виконавцем, враховуючи неналежне правове регулювання у сфері реклами та застарілість правових норм, які стосуються виготовлення реклами, а також її поширення різними засобами.

Також не менш істотною умовою договорів про надання рекламних послуг є встановлення термінів та умов оплати за такі послуги – ціна договору. Це включає у себе визначення вартості реклами, способи розрахунку (наприклад, за час розміщення, за кількість переглядів або за результатами), а також строки та порядок оплати. Чітко визначені та дотримані умови оплати є важливим аспектом для підтримки фінансової дисципліни та уникнення конфліктів між сторонами, які пов'язані з замовленням реклами, її виготовленням та розповсюдженням. Дуже важливо враховувати особливість наданих замовнику послуг, оскільки сфера надання рекламних послуг слабо врегульована законодавчо, поняття самих послуг і їх належне отримання досить оціночне, тому оплата таких послуг повинна відбуватись у чітко встановленому порядку та після прийняття відповідних послуг за результатами їх виконання.

Отже, договорам про надання рекламних послуг притаманні як і загальні істотні умови договорів надання послуг, так і спеціальні, які стосуються саме сфери реклами та відносин на ринку реклами. Істотні умови договору про надання рекламних послуг є важливими для успішної реалізації рекламної кампанії та підтримки позитивних взаємовідносин між сторонами договору

та клієнтами. Чітко визначені предмет договору, умови оплати та відповідальність за їх порушення є основними складовими успішного договору про надання рекламних послуг, який в свою чергу призведе до бажаного результату як замовника, так і виконавця відповідної послуги.

Також варто зазначити, що з метою подальшого закріплення певних новел на законодавчому рівні, в тому числі й щодо визначення істотних умов договору про надання рекламних послуг, необхідним є виділення окремого виду договору про надання рекламних послуг та встановлення для нього спеціальної системи істотних умов, які будуть врегульовані чинним законодавством України та сприятимуть належному функціонуванню такого складного поняття, як «ринок реклами».

Список використаної літератури

1. Закон України «Про рекламу» від 03.07.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України: від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4305>
3. Дзера О. В. Зобов'язальне право: теорія, і практика : навч. посіб. для студ. юрид. ВУЗів і ф-тів. ун-тів. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць ; за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 912 с.

М. В. Лазар

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викладач Є. М. Корнеєва

ЦІНА ЯК УМОВА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Ціна є однією з основних умов будь-якого договору купівлі-продажу згідно з цивільним законодавством. Вона визначається сторонами угоди і є ключовою для визначення її законності та зобов'язань сторін. Розуміння правових аспектів визначення ціни у договорах купівлі-продажу є важливим як для сторін, що здійснюють торгівлю товарами або послугами, так і для юридичних консультантів та судових експертів.

В деяких випадках цінові умови договору можуть впливати на права та інтереси споживачів, і правовий аналіз цього аспекту може бути важливим для захисту їхніх прав. Тому вирішення цих питань сприятиме вдосконаленню практики укладання договорів купівлі-продажу та дозволить уникнути спорів між сторонами.

У ринковій економічній системі, яка є типовою для більшості сучасних країн та світової економіки в цілому, ціна має значний вплив на національну та світову економіку. Вона є складною економічною категорією, ключовою для підприємства, оскільки від неї значною мірою залежить його прибутковість. Визначення ціни сьогодні є складним процесом, що включає декілька етапів та вимагає використання певних методів формування ціни, цей процес є важливим та відповідальним для сторін договору.

Для кожного виду договору визначаються власні істотні елементи, зокрема, з часів римського приватного права для договору купівлі-продажу (*лат. emptio venditio*) істотними є предмет договору (товар) та його ціна. Погодження сторонами істотних елементів та включення їх до змісту договору є достатнім для укладення останнього [1, ст. 143].

Ціна є грошовим виразом еквіваленту одиниці товару, що підлягає продажу (реалізації). Вона визначається як тариф, розмір плати, ставка або збір, за винятком ставок і зборів, що застосовуються в системі оподаткування.

Фіксована ціна – обов'язкова для застосування суб'єктами господарювання ціна, встановлена Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та державними колегіальними органами або органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень та компетенцій [2, ст. 1].

Ціна у договорі є грошовим виразом вартості товарів або послуг, за якими сторони будуть здійснювати відповідні дії. Вона зазвичай є об'єктом домовленостей сторін, але може мати й фіксований характер. Фіксована ціна використовується в договорах, де ціноутворення є чітким і зрозумілим, наприклад, при купівлі товарів для подальшого перепродажу або при придбанні транспортних засобів чи нерухомості. Регульована

ж ціна – це ціна, яка встановлюється владними органами або регулюючим органом у межах встановлених нормативів або правил. Наприклад, застосовується у сфері тарифів на комунальні послуги, медичних послуг, продуктів харчування тощо.

Окрім регульованих цін, існують різні способи домовленості ціни, зокрема тарифи. Тариф – це офіційно встановлена ціна за певний вид товарів або послуг, яка може бути встановлена державою або певною організацією і пов'язана з певними умовами або стандартами. Наприклад, у сфері електроенергетики тарифи встановлюються для регулювання цін на електричну енергію для споживачів.

Етимологічно поняття «ціна» пов'язане з вартістю. Ціна означає вартість товару, виражену в грошових одиницях, або оплата за щось. Відповідно, вартість – це виражена у грошах ціна чогось [3, с. 139].

Згідно зі ст. 524 ЦКУ зобов'язання мають бути виражені у грошовій одиниці України гривні. Водночас сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) грошове зобов'язання має бути обов'язково виконане у гривнях [4]. У свою чергу, ст. 189 Господарського кодексу України передбачає, що ціна є істотною умовою господарського договору і визначається в договорі у гривнях [5].

Ціна може стосуватися різних об'єктів, таких як речі, послуги, роботи або майнові права. Вона відображає мінову вартість певного об'єкта і може бути виражена як у грошовій, так і у натуральній формі. Ціна зазначається в договорі у гривнях. Ціни у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) можуть визначатися в іноземній валюті за згодою сторін.

Ціна у договорі купівлі-продажу має як економічне, так і юридичне значення. Економічною ціна визначає вартість товару, яка включає в себе витрати на виробництво, ринкові умови, прибуток тощо. Юридично ціна виступає як обов'язкова складова договору, що визначає права та обов'язки сторін.

Ціна не може бути, а є істотною умовою, за виключенням договору купівлі продажу, та навіть у його видах – вона істотна умова.

Ціна може бути узгоджена сторонами в договорі напередодні укладання, визначатися за ринковими цінами на момент укладання договору або за допомогою інших методів, передбачених законом чи домовленості сторін. Ціна і вартість не завжди те саме. Вартість визначає загальну вартість товару, включаючи його якість та інші параметри, тоді як ціна – конкретна сума, за яку товар продається або купується.

Так, у стаття 632 ЦК України містить правило щодо регулювання ціни як умови договору. Про це свідчить назва глави 52 ЦК України і словосполучення, які вживаються в тексті власне ст. 632 ЦК України, зокрема, «*поняття та умови договору*», «*ціна в договорі встановлюється*», «*ціна у договорі не встановлена*» [4, ст. 632].

Іноді в судовій практиці пропонується застосовувати статтю 632 ЦК України до випадків, коли існують недоговірні відносини. Згідно з пунктом 11 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06.11.2009 № 9 та пунктом 2.14 постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.2013 № 11, у випадку застосування реституції за недійсним договором, де вартість майна не встановлена і не може бути визначена з його умов, вартість майна визначається за звичайними цінами, що склалися на момент укладення договору, згідно з частиною четвертою статті 632 ЦК [6].

Розгляд цієї теми дозволив розібратися у правовому значенні ціни, способах її визначення. Вивчення цих питань сприяє вдосконаленню практики укладання договорів купівлі-продажу та дозволить уникнути спорів між сторонами. Отже, дослідження особливостей ціни в договорі купівлі-продажу має важливе значення цього елемента угоди. Так, розуміння ціни є ключовим для економіки та правової практики, оскільки ціна визначає вартість товару в договорі.

Список використаної літератури

1. Гладкий С. О. Римське приватне право : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни підготовки

- бакалавра спеціальності 081 «Право». П.: ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ», 2016. 247 с.
2. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 р. № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
  3. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1980. Том 11: «Х–Б». 236 с.
  4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
  5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
  6. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 9 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text> (дата звернення: 03.04.2024).

Д. А. Постна

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викладач Є. М. Корнеєва

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТІМІНГУ ВІДЕОІГОР

Відеоігри, виникнувши в середині ХХ століття, швидко поширилися та стали надзвичайно популярними. Фокус уваги значної аудиторії в останні роки зосередився не лише на самих відеоіграх, а й на похідному від них контенті, зокрема, стрімінгу. Сьогодні, на найпопулярнішому стрімінговому ігровому сервісі Twitch загальна кількість часу, який усі його користувачі разом витрачають на перегляд стрімів на місяць, складає 1,86 мільярда годин [1]. Все це зумовлює актуальність дослідження явища стрімінгу з правової позиції.

Стрімінг відеоігор – це онлайн трансляція проходження відеоігри гравцем. Сучасне українське законодавство не містить поняття стрімінгу або онлайн трансляцій, тому звернувшись

до наявних термінів (зокрема, визначення трансляції у Закону України (далі – ЗУ) «Про медіа» № 2849-IX від 13.12.2022 (п. 59 ч. 1 ст. 1) [2]), можна сформуувати наступне визначення стрімінгу відеоігор – це відтворення відеоігри та його первинна безпосередня передача за допомогою мережі Інтернет для масового приймання в режимі реального часу (без попереднього запису і монтажу).

Відеоігри, в основі яких завжди лежить програмний код, за своєю суттю є різновидом комп'ютерних програм, тобто, у розумінні п. 26 ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», набором інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером або аналогічним пристроєм, які приводять його у дію для досягнення певної мети. Формою вираження комп'ютерної програми є вихідний або об'єктний коди. Згідно з п. 16 ч. 1 ст. 6 та ч. 1 ст. 20 зазначеного Закону, комп'ютерна програма є об'єктом авторського права та, у разі її оригінальності, підлягає охороні [3]. Водночас, відеогра є складним об'єктом авторського права, адже вимагає охорони як окремо назви, сценарію, персонажів, графіки, музичних композицій, CGI-технологій, власне програмного коду тощо, так і охорони самої гри в цілому [4, с. 42–43].

У відповідності зі ст. 12 Закону ЗУ «Про авторське право і суміжні права», використання об'єкту авторського права належить до майнових прав суб'єкта авторського права. Водночас, ст. 22, 25 та 28 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» передбачають випадки вільного використання творів (зокрема, комп'ютерних програм), серед яких відсутні згадки публічної трансляції відеоігор чи будь-яких подібних випадків [3]. Таким чином, стрімінг відеоігор як один зі способів використання цього об'єкту авторського права вимагає одержання дозволу від правовласника.

Згідно з вищезазначеним законом, такий дозвіл надається шляхом укладення ліцензійних договорів або надання публічних ліцензій. У досліджуваному питанні за загальним правилом використовуються публічні ліцензії, тому видається доцільним розглянути саме їх.

Доречно зазначити, що у індустрії відеоігор ліцензійні договори значно поширені. Так, Ю. О. Толмачевська, пропонуючи класифікацію таких ліцензій виділяє окремо ліцензії на стрімінг (онлайн-трансляції) ігор або ігрових подій (кіберспортивних змагань) [5, с. 115]. Однак варто зауважити, що про повноцінні ліцензії на стрімінг як окремий вид ліцензій йдеться радше в умовах комерційних трансляцій кіберспортивних заходів, коли ж «побутовий» стрімінг фізичних осіб здебільшого регламентується загальними публічних ліцензій авторів.

Так, у відповідності з ч. 1 ст. 51 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» та ч. 1 ст. 444 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [6], публічною ліцензією є надання дозволу суб'єктом авторського права на використання об'єкта авторського права будь-якою особою на визначених ним умовах шляхом оприлюднення її умов разом з наданням можливості дистанційного ознайомлення з відповідним об'єктом авторського права необмеженому колу осіб з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Крім цього, за ч. 4,5 ЗУ «Про авторське право і суміжні права», публічна ліцензія є невиключною, а також може бути безоплатною [3].

Отже, першочергово легальність стрімінгу опосередковується ставленням до нього конкретних авторів (розробників). Так, такі компанії-виробники відеоігор як Sony та Microsoft заохочують гравців до поширення свого ігрового досвіду, зокрема, і шляхом онлайн трансляцій, натомість Nintendo дотримується політики одержання безпосереднього дозволу [7].

Розробник може повністю заборонити трансляції своїх проєктів на стрімінгових платформах, або ж заборонити трансляції окремих елементів відеоігри, або певні форми таких трансляцій (наприклад, дискримінаційні коментарі тощо). Причинами для таких обмежень може бути не лише бажання того чи іншого автора, а й порушення користувачем авторських прав третіх осіб (наприклад, творців музичних композицій у відеоігри) або невідповідність поведінки стрімера Умовам користування розробника [8, с. 45].

Водночас, необхідно зауважити, що відеоігрова індустрія включає в себе не лише авторів-розробників відеоігор,

а й видавців, з якими розробники можуть укласти договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. ст. 430, 1112 ЦК України), договір про передання майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113 ЦК України, ст. 49 ЗУ «Про авторське право і суміжні права»), ліцензійний договір (ст. 1109 ЦК України, ст. 50 ЗУ «Про авторське право і суміжні права») тощо. У такому разі право надання публічної ліцензії також належатиме і компанії-видавцю.

Для детальнішого аналізу публічних ліцензій розглянемо це на прикладі бельгійської студії Larian Studios, якій належить авторство і видавництво таких відеоігор як Baldur's Gate 3 та серії Divinity. Так, у Кінцевій ліцензійній угоді користувача [9] компанія відсилає до своєї Політики щодо вмісту шанувальників (Fan Content Policy), де користувачам надається дозвіл створення та поширення контенту з використанням ігор Larian Studios у разі, якщо воно є некомерційним. Водночас, гравцям також дозволено одержувати пасивний дохід від реклами, особистих пожертв, а також спонсорства, якщо не підписані споживачі також матимуть доступ до безоплатного перегляду стріму [10]. По своїй суті зазначені вимоги є публічною ліцензією.

Видається доречним зауважити, що компанії-суб'єкти авторського права на відеоігри не завжди розміщують конкретну регламентацію питань публікації шанувальницького контенту безпосередньо у ліцензійному договорі з кінцевим користувачем. Досить часто для деталізації автори використовують додаткові джерела. До прикладу, компанії Larian Studios [10] та CD Project Red [11] (автор серії ігор The Witcher та Cyberpunk 2077) для цього використовують Політику щодо вмісту шанувальників, а Klei Entertainment Inc. (автор, зокрема, Don't Starve Together) конкретизує свою політику через заяву в обговоренні на офіційному форумі [12]. Більшість таких публічних ліцензій підтримують створення гравцями нового контенту по іграм, що виступає додатковим засобом популяризації самої відеогри.

Водночас, правовідносини авторів відеоігор та видавців з кінцевими користувачами далеко не завжди є безпосередніми. З метою продажу своїх проєктів, суб'єкти авторських прав на відеоігри здебільшого користуються послугами відповідних

цифрових дистриб'юторів. Найпопулярнішим таким сервісом в Україні для поширення відеоігор на персональних комп'ютерах сьогодні є Steam, що належить американській компанії Valve Corporation.

Відносини між розробниками і видавцями та дистриб'ютором оформлюються дистриб'юторським договором, в межах якого останній одержує майнове право на розповсюдження примірників ігор. Для Steam – це Steam Distribution Agreement. Важливо також зазначити, що чинне українське законодавство не містить поняття «дистриб'юторських договорів». Однак у судовій практиці, зокрема, у постанові Київського апеляційного господарського суду від 21.10.2008 р. у справі № 21/441, ліцензійний договір та додаткова угода до нього були прирівнені до дистриб'юторського договору [13].

Для доступу до продукції на сервісі Steam, потенційному споживачу необхідно пройти реєстрацію, погодившись з Угодою підписника Steam. Вона містить окремий розділ 2 «Ліцензія», п. А якого виступає загальною публічною ліцензією щодо всіх відеоігор, які розміщені на платформі дистриб'ютора, і передбачає надання споживачу права особистого некомерційного використання відеоігор, якщо інше не передбачено конкретною кінцевою ліцензійною угодою з користувачем певного розробника [14].

Отже, з метою легального стрімінгу відеоігор, гравцю необхідно ознайомитися з низкою публічних ліцензій: ліцензією автора (розробника) гри, ліцензією видавця гри, ліцензією дистриб'ютора гри.

Водночас, для стрімінгу відеоігор користувачу необхідний відповідний сервіс-посередник, який надаватиме платформу для публікації онлайн трансляцій, та, у відповідності зі ст. 18 ЗУ «Про медіа», є провайдером спільного доступу до відео [2]. Кожен такий провайдер має свою низку правил щодо контенту, який може бути опублікований та його платформі. В Україні сьогодні найпопулярнішими такими сервісами є YouTube та Twitch.

Обидва зазначені сервіси в контексті додержання авторських прав послуговуються доктриною fair use («добросовісного використання»), про що зазначають на своїх платформах. Зазначена концепція виникла у США та була закріплена у розділах 107–118

Закону «Про авторське право» (The Copyright Act of 1976). Вона проголошує, що добросовісне використання об'єкту авторського права з метою його критики, огляду, навчання тощо не є порушенням авторського права, у разі додержання низки факторів. Так, основним з них є фактор перевтілення, тобто створення нового контенту на основі наявного об'єкту за рахунок творчої діяльності автора. Однак, fair use є радше сукупністю наріжних концепцій, а тому кожен випадок розглядається окремо судами [15].

Стрімінг відеоігор, попри свою масовість, на сьогодні лишається маловрегульованим. Основними нормативно-правовими актами щодо цього питання є ЦК України, ЗУ «Про авторське право і суміжні права» та ЗУ «Про медіа». Однак чинне законодавство не містить згадки про зазначене явище, як і відсутнє регулювання відеоігрової індустрії в цілому. Договірне регулювання, що складає базис регулювання стрімінгу, залишається неідеальним та, за рахунок своєї розрізненості і відсутності систематизації, малодоступним для пересічного користувача. Крім цього, зазначена тематика залишається дуже перспективною для подальших наукових досліджень у зв'язку з її активним розвитком та невеликою кількістю наукових робіт.

Список використаної літератури

1. Top Streaming Statistics In 2024. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/home-improvement/internet/streaming-stats> / (дата звернення: 03.03.2024 р.).
2. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 01.03.2024 р.).
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n309> (дата звернення: 01.03.2024 р.).
4. Улітіна О. В., Якуша Є. С. Відеогра як об'єкт авторського права в креативних індустріях: іноземний досвід. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. № 4 (60). С. 40–46. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/296977/289955> (дата звернення: 01.03.2024 р.).
5. Толмачевська Ю. О. Цивільно-правові договори в сфері кіберспорту : дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2023. 240 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/a14087ac-4102-4beb-867f-62e5170d2e87> (дата звернення: 03.03.2024 р.).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.03.2024 р.).
7. Video game streaming and copyright law. *Khurana and Khurana*. URL: <https://www.khuranaandkhurana.com/2021/09/30/video-game-streaming-and-copyright-law/> (дата звернення: 02.03.2024 р.).
8. Greenspan D., Dimita M. *Mastering the Game: Business and Legal Issues for Video Game Developers – A Training Tool*. Geneva, Switzerland : World Intellectual Property Organization, 2022. 376 p.
9. Ліцензійна угода кінцевого користувача Larian Studios. *Steam*. URL: https://store.steampowered.com/eula/1086940_eula_0 (дата звернення: 02.03.2024 р.).
10. Larian Studios' Fan Content Policy. URL: <https://larian.com/fan-content-policy> (дата звернення: 02.03.2024 р.).
11. Правила щодо фан-контенту CD PROJEKT RED. URL: <https://www.cdprojektred.com/uk/fan-content> (дата звернення: 02.03.2024 р.).
12. Reminder – YOUTUBE & Copyright. *Klei Entertainment Forum*. URL: <https://forums.kleientertainment.com/forums/topic/30355-reminder-youtube-copyright/> (дата звернення: 02.03.2024 р.).
13. Постанова Київського апеляційного господарського суду по справі № 21/441 від 21.10.2008 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/3371768> (дата звернення: 03.03.2024 р.).
14. Steam Subscriber Agreement. URL: https://store.steampowered.com/subscriber_agreement/english/#2 (дата звернення: 03.03.2024 р.).
15. Чередник Н. Інститут вільного використання об'єктів авторського права в Україні та зарубіжних країнах – проблеми та перспективи розвитку. Порівняльно-правовий аналіз. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 4. С. 81–88. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2014_4/11.pdf (дата звернення: 03.03.2024 р.).

Р. В. Семенюк
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викладач Є. М. Корнеєва

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

Через руйнування та атаки, які проводяться внаслідок військової агресії російської федерації, тисячі людей втрачають своє майно, знищуються будинки, правостановлюючі документи та побутові речі, які відновити швидко дуже складно, а іноді неможливо. Саме тому в Україні від початку повномасштабного вторгнення розробляється та впроваджується порядок компенсації особам, чиє майно було пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій, який є складним для використання та надзвичайно тривалим. Отже, ми вважаємо за доцільне поглиблено розглянути порядок компенсації за пошкодження та знищення нерухомого майна внаслідок військової агресії РФ та запропонувати шляхи його покращення.

Розпочати буде доцільно з першого етапу після пошкодження майна – детальна фіксація руйнувань і подання заяви до місцевих органів влади. Це робиться для того, щоб уповноважена комісія виїхала на місце руйнувань та склала акт обстеження пошкодженого майна внаслідок збройної агресії РФ [1]. Проблема в тому, що особі не буде надана компенсація в найкоротші строки після приїзду комісії, бо це лише початок всієї процедури, а акт, який буде складено та вручено особі є підґрунтям для доказування в майбутньому свого права на компенсацію. Хоч ця процедура проходить швидко, але це доволі сумнівний етап, так як ще додатково, в залежності від типу, масштабу руйнувань, можуть знадобитися і інші документи. Наприклад, якщо було займання, то може знадобитись акт про пожежу від ДСНС або якщо є необхідність встановити можливість реконструкції чи демонтажу – може знадобитись акт технічного обстеження

від експерта, чиї послуги платні [2]. При недостатності фінансування місцевих органів влади, власникам самим доводиться розраховуватись за такі послуги, що є несправедливим, зважаючи на скрутне матеріальне становище особи зі зруйнованим майном.

Наступний етап законодавець реалізував невиправдано складним способом. Особі, що воліє отримати компенсацію потрібно також подати заяву про пошкодження в Дію або ЦНАП. Після цього потрібно відкрити рахунок «Відновлення в банку і тільки після цього можна додати ще одну заяву на компенсацію через цей застосунок або через центр надання адміністративних послуг [3]. Потім доведеться чекати повідомлення про те, що заяву прийняла до розгляду комісія. [3]. Після розгляду комісією ситуації, особа, що звернулась за компенсацією, повинна знову допустити комісію місцевої ради до обстеження майна та надати їй підтверджуючі документи на право власності. І весь цей час власник майна має очікувати на лише підтвердження його права на компенсацію.

Завершенням процедури буде чек-лист, після повторної перевірки, який складе комісія на виплату з переліком необхідних робіт та в подальшому видача житлового сертифіката чи коштів на відновлення [4]. Видається незрозумілим створення стількох бюрократичних перепон та стількох етапів, що тільки відтягує необхідну допомогу. Також непрактичним є повторний виїзд і огляд комісії, тоді як можна забезпечити можливість проведення необхідних дій за мінімальний проміжок часу, коли особі необхідно лише раз подати заяву, допустити комісію та дочекатись надання компенсації, якщо ситуація підпадає під всі критерії.

При пошкодженні майна часто втрачаються документи, що підтверджують власність. Хоч їх і можна відновити, але доступні громадянам способи можуть виявитись недоступними через військові дії. Нотаріус, що займався справою, може бути більше не доступним, інформація в місцевих органах може не зберегтись, а доказування через суд може затягнутись. Видається необхідним примусове внесення до Реєстру нерухомого майна інформації щодо нерухомості, щодо якої не вчиняли

жодних правочинів, через що там відсутні дані про право власності. Після такого занесення, особа, що втратила документи зможе без проблем довести своє право власності.

Можливі ситуації, коли не приймають заяву на виплату компенсації за зруйноване житло, бо інформація про житло не відображається в Дії. В таких випадках особі нічого не залишається, як звернутися до юриста для допомоги у визнанні наявності такої інформації. Тобто такі додаткові витрати на правову допомогу можуть сильно зашкодити людині, що втратила майно, а тому ще раз доказано, що потрібно підвищувати стабільність, надійність системи.

Не менш поширено є і неналежне оформлення права на майно. Наприклад, в той час, коли свідоцтво про спадщину є одним із можливих документів при поданні заяви на компенсацію, особа неправильно його оформила, що ускладнило процес отримання компенсації, якщо повністю не загальмувало, через недоступність нотаріуса. Всі ці проблеми можуть затягнути процес, поки комісія очікує повного задоволення усіх вимог, а особа буде залишатись без компенсації та без швидкого способу подолання таких проблем у разі знищення необхідної інформації.

Дослідивши сучасний стан реалізації порядку компенсації за пошкодження та знищення нерухомого майна внаслідок військової агресії РФ, можна дійти висновку, що актуальне законодавство недосконале та потребує удосконалення. По-перше, потрібно позбавитись певних етапів, які слугують радше бюрократичними перепонами, ніж необхідними процедурами. Так – потрібно спростити момент, коли комісія повторно виїжджає на місце зруйнованого майна для отримання підтвердження власності та ще однієї перевірки. Значно б прискорило весь процес, якби всі необхідні дані надавались комісії разом з заявкою про пошкоджене майно та на компенсацію одразу і особисто, для виключення махінацій. По-друге, потрібно забезпечити наявність у державних органах усієї можливої інформації щодо нерухомого майна громадян. Стимулюючи активне наповнення реєстрів, держава отримає ряд позитивних зрушень, в тому числі, для швидшої компенсації, коли не доведеться розшукувати докази права власності. Зважаючи

на актуальність цієї теми та випадки, що спостерігаються кожен день, нам видається за необхідне спростити та продовжувати вдосконалювати порядок компенсації за пошкодження та знищення нерухомого майна внаслідок агресії РФ.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-p#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Зафіксуй руйнування – Поверни своє / О. Оніщук та ін. Поверни своє. URL: <https://getitback.in.ua/zafiksiyi/> (дата звернення: 18.04.2024).
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення» : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-p#Text> (дата звернення: 05.04.2024).

А. Р. Узун-Куртогло
асп. II року навчання
спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. В. І. Труба

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Процедура усиновлення, що регламентована чинним законодавством України виступає не лише одним із ефективних способів влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, а також протягом багатьох років є одним з юридичних механізмів реалізації чоловіками та жінками їх права на батьківство та материнство.

В українському законодавстві норми, що регулюють юридичний механізм проведення процедури усиновлення закріплено в Цивільному кодексі України, Сімейному кодексі України (далі – СК України), постановою Кабінету Міністрів України № 905 від 08.10.2008 року, якою затверджено Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 2007 року, Наказом Міністерства соціальної політики «Про затвердження Порядку взаємодобору сім'ї та дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування» від 2017 року та іншими нормативно-правовими актами.

Однак нинішня ситуація в країні змусила вносити зміни і в сферу регулювання правовідносин стосовно усиновлення. Так, 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 запроваджено воєнний стан, що був продовжений Указом Президента від 13.02.2024 № 49/2024 до 05 години 30 хвилин 13 травня 2024 року.

На сьогоднішній день, особливості усиновлення під час дії воєнного стану визначені також, Постановою Кабінету

Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 447 та Постановою КМУ № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17 березня 2022 року.

Відповідно до ст. 207 СК України Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 цього Кодексу. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [1, ст. 207].

В своєму класичному розумінні процедура усиновлення асоціюється у більшості людей з тривалою паперовою волокітою, отриманням дозволів в ряді інстанцій, збором необхідних довідок тощо. На сьогоднішній день дана процедура зазнала чималих трансформацій.

Однією з рекомендацій щодо покращення ситуації з усиновленням в Україні є впровадження інноваційних підходів у процес усиновлення, такі як використання сучасних інформаційних технологій для швидкого та ефективного збору та обробки інформації про дітей, які потребують усиновлення, та батьків-усиновителів. Крім того, можна запровадити програми підтримки сімей, які усиновляють, що надають їм необхідну інформацію, психологічну підтримку та інші послуги, які допоможуть їм успішно адаптуватись до нових умов життя та стати відповідальними батьками [2, с. 105].

З початку повномасштабного вторгнення одні з перших змін, які стосуються процедури усиновлення були опубліковані в Постанові КМУ 31 травня 2022 року № 636 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання» [3].

Відповідно до вказаної постанови деякі процеси були переведені в цифровий формат. Наприклад, громадяни України, які бажають усиновити дитину, мають право подати заяву про взяття їх на облік кандидатів в усиновлювачі в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, у разі, коли вони пройшли електронну ідентифікацію та автентифікацію з використанням інтегрованої системи електронної

ідентифікації, кваліфікованого електронного підпису або інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначного встановлення особи [3].

Однак, поряд з цим це не звільняє особу, яка бажає усиновити дитину від подання ряду необхідних документів таких як: довідки про доходи, довідки про стан здоров'я, витягу про наявність або відсутність судимостей, висновків про стан здоров'я, працівниками відповідної служби буде оглянуте ваше житло та складено відповідний акт. Також, поряд з тим кандидати в усиновлювачі мають пройти навчання (курс підготовки) з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, про що мають отримати відповідну довідку.

Пройти всю процедуру усиновлення через електронний портал буде неможливим, однак особа, може подати заяву та ряд необхідних документів для реєстрації в кандидати в усиновлювачі.

Також, створено єдиний електронний банк даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів (також опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів), що ведеться в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» [4].

На сьогоднішній день усиновлення залишається досить складним процесом, законодавча база, якою врегульована дана процедура залишається недосконалою та не в змозі забезпечити регулювання вказаних правовідносин під час дії воєнного стану.

Варто зауважити, що з моменту введення воєнного стану в Україні процедура усиновлення не була призупинена, певні затримки були на територіях, де велися активні бойові дії, де фактично довести цей процес до кінця було неможливим. Пришвидшення процедури чи будь-яких спрощень при проведенні усиновлення, також не було запроваджено, оскільки це може значно вплинути на інтереси дітей.

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України : Закон України № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n5944>
2. Ярошенко Т. С. Правове регулювання усиновлення в Україні : кваліфікаційна робота. Київ, Національний авіаційний університет. 2020. 105 с.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо цифровізації процесів влаштування дітей у сімейні форми виховання : Постанова КМУ 31 травня 2022 року № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2022-%D0%BF#Text>
4. Васильєва Д. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeynopravo/usinovlennya-pid-chas-viyni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-cey-proces.html>

O. G. Khrishcheva

3rd year PhD student

specialty "Law"

Supervisor: Candidate of Jurisprudence, Docent V. M. Masin

LACK OF APPROPRIATE STATE SUPPORT OF THE COOPERATIVE SECTOR OF THE ECONOMY AS A RESTRICTION FACTOR FOR AGRICULTURAL COOPERATION DEVELOPMENT

Today, Ukraine's economy is suffering from military actions. The cooperative sector is in a state of stagnation, agricultural cooperation, which has an important social and economic significance for the state, is not developing properly.

"The importance of the cooperative movement has been repeatedly emphasized by the United Nations. Thus, in Resolution 44/58 of the UN General Assembly "National experience in the field of promoting the cooperative movement" (1989)... the unique importance of cooperatives for world social and economic development was noted" [1, p. 2], which is emphasized by V. V. Goncharenko, A. O. Panteleimonenko, A. A. Pozhar and other scientists.

The problems of development of the cooperative sector of the national economy require substantive research in order to find effective solutions.

One of the urgent problems, which for a long time has been a restriction factor for the development of the agricultural cooperation in Ukraine and needs to be solved as soon as possible, is the lack of appropriate state support of the cooperative sector

of the economy, which determines the relevance of the chosen research topic.

According to A. P. Fedyk, “even with the existing measures of state support, the role of agricultural cooperation in the economic indicators of the country’s development remains small” [2, p. 937].

In our opinion, stable multidisciplinary state support is a key to the effective functioning of the cooperative sector of the Ukrainian economy, a catalyst for increasing the number of actually operating agricultural cooperatives and improving the indicators of their economic activity.

K. A. Kibenko expediently emphasizes that “a significant number of various forms of state support is key to the development of agricultural cooperatives of peasant farms in our country, as evidenced by the experience of economically developed countries of the world” [3, p. 47].

We believe that the experience of supporting cooperatives, in particular agricultural ones, by the Canadian government is positive. It is characterized by a significant number of multidisciplinary programs and initiatives aimed at the development of the cooperative sector of the economy: the program “Initiative for the Development of Cooperatives”, Canada Agricultural Loan Act Program, the program of rural Ontario Economic Development, Food Safety and Traceability Initiative (Ontario), Cooperative Investment Plan (Quebec) and others.

According to Part 4 of Art. 32 of the Law of Ukraine “On Agricultural Cooperation” “state support of agricultural cooperatives is carried out in accordance with state and regional programs at the expense of state and local budgets in the manner established by law” [4].

Sharing the opinion of P. I. Haydutskyi, P. T. Sabluk, Yu. O. Lupenko, which is that “the development of agricultural cooperation, especially in the early stages, requires significant state support, the key aspect of which is the concept and implementation of special state programs [5, p. 190], which was also pointed out by A. P. Fedyk, we emphasize the absence of an actual State target program to support the development of agricultural cooperatives for the period until 2030, that, in our opinion, negatively affects the state of agricultural cooperation development.

Agricultural cooperation needs various forms of state support, including financial and credit, informational, advisory, educational, legal, etc.

In this context, it is advisable for Ukraine to take into account Canada's experience regarding state support for the cooperative sector of the economy. It is necessary to implement new state, regional, local projects, programs, initiatives to support agricultural cooperatives.

Summarizing the above, we believe that in war and post-war times, the basis of harmonious, stable development and effective functioning of the cooperative sector of Ukraine's economy should be multidisciplinary state support.

References

1. Гончаренко В. В., Пантелеймоненко А. О., Пожар А. А., Клименко В. І., Мілька А. І. Стратегія реформування кооперативного сектора економіки України (проект). 2015. URL: <http://surl.li/slvdl> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Федик А. П. Державне регулювання розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). С. 937–950. DOI: 10.52058/2786-5274-2024-2 (30).
3. Кібенко К. А. Досвід зарубіжних країн у розвитку обслуговуючої кооперації селянських господарств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 44–48.
4. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Гайдуцький П. І., Саблук П. Т., Лупенко Ю. О. Аграрна реформа в Україні. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.

К. Р. Юхтенко
студ. IV курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. В. М. Масін

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Проведення земельної реформи в Україні залишається однією з основних вимог для нашого вступу до Європейського Союзу. Тому, незважаючи на складнощі, земельна реформа в Україні продовжується. Так, з першого січня 2024 року почався другий етап цієї реформи, а саме: тепер набувати у власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть і юридичні особи – площею до 10 000 га. Тому, враховуючи усі обставини, важливо здійснити порівняльну характеристику правового регулювання ринку землі в Україні та у Польщі. Польща вже стикалася з такими проблемами, як: ціна за гектар землі, відкриття ринку іноземцям і який ліміт на продаж землі встановлювати. Таким чином, така порівняльна характеристика може допомогти виявити недоліки або покращити певні моменти ринку землі, особливо коли ще щось можливо змінити.

Польща, так само як і Україна, є країною з розвиненим агропромисловим сектором. Так, за статистикою Польща є одним з лідерів за виробництвом: жита, ячменю, пшениці, яблук, вишні, молока та м'яса. У 2021 році в сільськогосподарському секторі Польщі зайнято 8.4 % працюючого населення [1], а сам сільськогосподарський сектор займає 2.24 % від усього ВВП країни [2]. У той же час, у 2021 році в Україні до праці в сільськогосподарському секторі було залучено 15 % від усього працюючого населення [3], і за підсумками року експорт продукції сільськогосподарського сектору займало 41 % і 10.89 % усього ВВП [4; 5]. З наведеної статистики стає зрозуміло, що аграрний сектор займає вагомe місце для обох країн, але для повноцінного порівняння потрібно зробити екскурс історії ринку землі Польщі.

Відтак, земельна реформа Польщі бере свій початок від 19 жовтня 1991 року із прийняття Закону «Про управління державною сільськогосподарською нерухомістю». Цей нормативно-правовий акт закріплював спеціальні правила обігу земель сільськогосподарського призначення. Слід зазначити, що так само як і в земельній реформі нашої країни, був заборонений продаж і успадкування земель сільськогосподарського призначення іноземцям [6].

У 2001 році були внесені зміни стосовно успадкування, а вже у липні 2003 року було прийнято новий Закон «Про формування системи сільського господарства», який мав 12-річний перехідний період для реалізації. Відтак, реалізація даного акту почалася у 2004 році. Цікаво, що Польща відтягувала зняття бар'єрів для іноземних інвесторів щодо купівлі землі усі 12 років. Тільки після впливу на уряд з боку ЄС бар'єри були зняті для іноземних інвесторів у 2016 році, [6] але все одно для іноземців залишилися певні обмеження. Як відомо в Україні встановлена заборона на продаж землі до іноземців, а само вирішення питання про відкриття ринку землі для іноземців повинно було вирішуватися на референдумі. Але враховуючи досвід Польщі і те що відкритий ринок землі є однією з умов до вступу до ЄС, найвірогіднішим варіантом подій буде як раз як в Польщі. Скоріше за все, після вступу до ЄС буде певна кількість років для вирішення даного питання, та в кінцевому результаті ринок землі в Україні буде відкритий для іноземців повністю або тільки для громадян країн ЄС.

Повертаючись до особливостей польського ринку землі, потрібно звернути увагу на ті самі певні обмеження для іноземних інвесторів. Для того щоб краще зрозуміти встановлені обмеження, потрібно розглянути основні принципи ринкового обігу земель в Польщі. Такими принципами є: 1) захист сільськогосподарських земель від використання не за прямим призначенням; 2) підвищення прозорості при купівлі-продажу земельної ділянки; 3) розширення можливостей для фермерів в отриманні доступу до земель сільськогосподарського призначення, та підвищення конкурентоспроможності польських фермерів; 4) створення та зміцнення сімейних ферм [7].

Розглянувши принципи польського земельного законодавства, можливо виділити деякі спільні принципи, які є і в українському ринку землі, наприклад, принцип прозорості, що є важливим принципом для забезпечення рівності прав громадян та іноземців на придбання земельних ділянок.

Але в той же час більшість принципів польського земельного законодавства не співпадають із принципами українського земельного законодавства, і слід відмітити, що ці принципи польського земельного законодавства мають на меті захист польських фермерів. Через це як раз і встановлені обмеження на покупку землі для іноземців.

Так, іноземці можуть купувати землю сільськогосподарського призначення, якщо після отримання статусу постійного резидента вони мешкали у Польщі 5 років, або якщо вони мешкали у Польщі останні 2 роки та одружені з громадянкою (громадянином) Польщі. Але дані обмеження не стосуються громадян ЄС [8].

Цікавим фактом є те, що для громадян також існують певні обмеження для покупки землі сільськогосподарського призначення. У Польщі фізичні особи повинні мати досвід роботи у сільськогосподарській сфері або сільськогосподарську освіту вторинного або третинного рівня та мати сільськогосподарську кваліфікацію. Також покупець повинен жити в муніципалітеті, де купується майно [9]. Тобто в цих обмеженнях можливо побачити як раз саме захист власних фермерів та власного ринку.

На ринку землі України також існують схожі обмеження. Так, на другому етапі реформи з'явилися обмеження для юридичних осіб. Дані обмеження представлені у вигляді заборони на покупку земель сільськогосподарського призначення, та застосовуються до юридичних осіб, учасників або кінцевих бенефіціарних власників, які є: громадянами країни-агресора або учасниками терористичних організацій; іноземними громадянами або державами; особами, які знаходяться під санкціями; особами, у яких неможливо встановити кінцевого бенефіціарного власника; особами, які зареєстровані в офшорних зонах; особами, які перебувають під контролем фізичних та юридичних осіб, зареєстрованих у державах, включених міжнародною групою з протидії

відмиванню брудних грошей (The Financial Action Task Force) до «чорного та сірого» списку [10; 11].

У свою чергу, фізична особа перевіряється на предмет можливості придбання ним землі в певних розмірах. Сама процедура проведення перевірки здійснюється відповідно до Порядку здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 № 637 [12].

Проаналізувавши особливості ринків землі обох країн, стає зрозуміло що концептуально мають схожий характер. Але для українського законодавства було би корисно імплементувати положення, що фізичні особи повинні мати досвід роботи у сільськогосподарській сфері і надання пріоритету на придбання земель сільськогосподарського призначення власним фермерам, або тим іноземцям, які отримали вид на постійне проживання в Україні.

Дане положення з одного боку не дає можливості купувати землю великій кількості осіб, а з іншої сторони воно несе великі позитивні наслідки для аграрної промисловості нашої країни. Завдяки власникам, котрі будуть знати, що робити з землею, ефективність та рентабельність усього господарства може значно вирости.

Іншим питанням є вартість землі за один гектар і які встановлені ліміти на покупку землі.

Так, у Польщі розмір земельної ділянки на покупку становить 300 га, а максимальна кількість володіння 500 [13]. В Україні фізична особа та юридична особа може мати у власності не більше 10 тис. га.

Навіть якщо порівнювати з іншими країнами ЄС, український ліміт на покупку є найвищим серед усіх країн.

В той же час, ціна на покупку сільськогосподарської землі в Україні є найнижчою, і складає приблизно 2–2,5 тисячі євро [10]. При цьому, у 2023 році ціна за один гектар сільськогосподарської землі у Польщі складала більше 14 тисячі євро [14]. Різниця з українською землею у цілих сім разів. Саме через

настільки шокуючу статистику, свого часу велась бурна дискусія, чи не за дуже дешево продається українська земля.

Але, слід звернути увагу, що Польща також проходила такий самий шлях у 2004 році. На початку своєї реформи так само як і ми ставила мінімальну ціну для земельних ділянок. Так, у 2004 році ціна за один гектар у Польщі становила лише 1,5 тисячі євро, а вже через сім років ціна була вже 5 тисяч євро [14].

З цього досвіду зрозуміло, що дуже важливо правильно проконтролювати та саме старт земельного ринку, щоб більшість земель не була продана за безцінок. А далі ринок вже зробить свою справу, та піднімуть ціни в залежності від попиту на них.

Стосовно великого ліміту на продаж землі, то варто розуміти, що Україна є найбільшою країною Європою, та і в наших інтересах щоб саме наші фермери намагалися користуватися доступною землею. Враховуючи, що зайнятість в даному секторі економіки скорочується, то потрібно вводити більші ліміти на продаж землі. Більше того, на даний момент немає іноземних інвесторів і обмеження українського законодавства не дадуть іноземним компаніям купувати землю на даному етапі реформи. Через це наш ринок землі все одно залишається в безпеці.

Висновки. Підсумовуючи дану порівняльну характеристику, доцільно ще раз наголосити на важливих моментах саме для України.

По-перше, рано чи пізно ринок землі буде відкритий для іноземного капіталу. І при цьому дуже корисний досвід Польщі в частині відкриття ринку землі вже після вступу до ЄС. Також корисний досвід Польщі у підтриманні власних фермерів та розвитку власного сільського господарства і, надаючи право іноземцям на придбання земель, дотримання все ж такі певних обмежень на покупку земель, які також мають бути направлені на стимулювання розвитку українського сільського господарства.

По-друге, цікавим є підхід, що землю може купувати тільки та особа котра розуміє, що таке сільськогосподарський сектор і як він працює. Даний підхід допоможе покращити ефективність господарств та підвищити якість продукції.

По-третє, як показує досвід Польщі, не потрібно хвилюватися стосовно великих лімітів на покупку та низької вартості землі. Так, вартість землі зростає після відкриття ринку землі для іноземців, а на даний момент ринок захищений законодавством, що в перспективі дає змогу підготуватися, стати більш прозорим і конкурентоспроможним ринком землі.

Таким чином, глядачі на пройдений шлях Польщі в земельній реформі, можна сказати, що наша реформа лише на початку цього шляху. Не можливо впевнено сказати скільки займе часу вся реформа, і як вона буде проходити. Разом з цим досвід проведеної земельної реформи Польщі є для України цінним, оскільки він допомагає попередити певні недоліки у національному земельному законодавстві та подолати краще труднощі, з якими може зіткнутися ринок землі в Україні.

Список використаної літератури

1. Польща – Зайнятність у сільському господарстві (% від загальної зайнятості) *TRADING ECONOMIST* : вебсайт. URL: tradingeconomics.com (дата звернення: 08.03.2024).
2. Польща: розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП) в секторах економіки з 2012 по 2022. рік. *statista* : вебсайт. URL: statista.com (дата звернення: 08.03.2024).
3. Зайнятність у сільському господарстві (% від загальної зайнятості) (змодельована оцінка МОП) – Україна. *The World Bank* : вебсайт. URL: data.worldbank.org (дата звернення: 08.03.2024).
4. Україна Сільськогосподарське виробництво і торгівля. *Foreign Agricultural Service U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE*. URL: fas.usda.gov (дата звернення: 08.03.2024).
5. Частка доданої вартості аграрним сектором до валового внутрішнього продукту (ВВП) в Україні з 2010 по 2022 роки. *statista* : вебсайт. URL: statista.com (дата звернення: 08.03.2024).
6. Руслан Редька Відкритий ринок землі. Страхі українців vs досвід Польщі. *NV Бізнес* : вебсайт. URL: htbiz.nv.ua (дата звернення: 09.03.2024).
7. Юрченко І. В. Регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: досвід Польщі. *Економіка АПК*. 2018. No 4. С. 88–94. (дата звернення: 09.03.2024)
8. Отримати дозвіл на придбання нерухомості іноземцем. *Biznes.gov.pl* : вебсайт. URL: www.biznes.gov.pl (дата звернення: 09.03.2024).
9. Купівля сільськогосподарської землі – покроковий процес і все, що потрібно знати. *gratka blog* : вебсайт. URL: gratka.pl (дата звернення: 09.03.2024).

10. Другий етап земельної реформи: що зміниться з 2024 року? *LIGA ZAKON* : вебсайт. URL: biz.ligazakon.net (дата звернення: 10.03.2024).
11. «Чорні і сірі» списки. *The Financial Action Task Force* : вебсайт. URL: www.fatf-gafi.org (дата звернення: 10.03.2024).
12. Продаж земель сільськогосподарського призначення (ринок землі). *WikiLegalAid* : вебсайт. URL: wiki.legalaid.gov.ua (дата звернення: 10.03.2024).
13. Як купують землю в Польщі, Румунії, Словаччині та інших країнах колишнього соцтабору. *Слово і діло*: вебсайт. URL: slovoidilo.ua (дата звернення: 10.03.2024).
14. Ціни на окремі виробничі ресурси в сільському господарстві Польщі з 2004 по 2023 рік. *statista* : вебсайт. URL: statista.com (дата звернення: 10.03.2024).

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А. Д. Горпініч

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. О. Павлова

СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ

Встановлення суспільно небезпечних наслідків вчиненого кримінального правопорушення напряму пов'язано із суспільно небезпечними діями суб'єкта кримінального правопорушення та є важливою складовою об'єктивної сторони, особливо матеріальних складів. Правильне встановлення ознак складу кримінального правопорушення, у тому числі, і об'єктивної сторони, дозволяє обрати єдино вірну версію при кваліфікації, та розмежувати суміжні склади кримінальних правопорушень.

Кримінальне правопорушення є одним з основних понять кримінального права, визначення якого надано у ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а саме «Кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [1].

Поняття суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення у чинному Кримінальному кодексі України не передбачено, а розроблено наукою кримінального права, наприклад «суспільно небезпечні наслідки – це шкода (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам,

охоронюваним кримінальним законом, або як реальна небезпека (загроза) заподіяння такої шкоди [2, с. 124]; «суспільно небезпечні наслідки – істотна шкода, що заподіюється охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам у результаті вчинення злочину» [3, с. 106]. Із наданих визначень можна дійти висновку, що суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення розуміють як шкода, яка завдається або може бути завдана потерпілому, об'єкту або предмету. Прикладом таких наслідків можуть слугувати тілесні ушкодження різної тяжкості, смерть особи, майнова шкода тощо. Сама суспільна небезпека наслідків полягає у заподіянні шкоди кримінальним правопорушенням правовідносинам, які охороняються кримінальним законом, наприклад, позбавлення власника можливості користуватися майном, знищення або пошкодження такого майна; погіршення стану здоров'я особи, яке виникає внаслідок заподіяння потерпілій особі шкоди або навіть смерть такої особи тощо.

Взагалі вивчення даного явища та дослідження його ознак дає змогу правильно встановити ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, матеріальним виявом якої є суспільно небезпечні наслідки у формі матеріальних (матеріальні збитки, фізична шкода) або нематеріальних (моральна шкода) наслідків, які допомагають відмежовувати кримінально протиправні діяння від невинно заподіяної шкоди.

У Кримінальному кодексі України закріплено доволі різноманітні суспільно небезпечні наслідки, які можна поділити на два основні види: матеріальна та нематеріальна шкода, які в свою чергу також можливо розділити на підвиди.

До матеріальних наслідків відносять заподіяння шкоди, що виражається через негативні зміни в об'єктах матеріального світу. У свою чергу матеріальні наслідки теж можна поділити на види: 1) фізична шкода, що може виражатись у тілесних ушкодженнях різного ступеня тяжкості або навіть смерть потерпілої особи від таких ушкоджень; 2) майнова шкода, яка завдається в разі пошкодження або знищення майна або його викрадення.

Нематеріальні наслідки – наслідки, які не мають прояву у матеріальному світі, але мають прояв у соціумі, який

виражається через негативний вплив на цінності суспільства та суспільство в цілому. Даний вид наслідків є різноманітним, так як матеріальні наслідки, і поділяються на такі види: 1) персоніфіковані мають вияв у злочинній шкоді людській честі та гідності; 2) культурно-історичні – проявляються у вигляді знищення історичних пам'яток, об'єктів культурної спадщини чи їх частин; 3) соціально-безпекові, які полягають у перешкоджанні запобіганню злочинності чи затриманні винної особи працівниками правоохоронних органів тощо.

Також існують комбінований вид суспільно небезпечних наслідків, які поєднують у собі ознаки зазначених видів наслідків, наприклад грабіж, який поєднаний з насильством (ч. 2 ст. 186 КК України). У даному випадку потерпілий зазнає матеріальної шкоди через насильницьке вилучення майна із його законного володіння, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства.

Отже, суспільно небезпечні наслідки кримінального правопорушення мають важливе значення, зокрема для: 1) встановлення істини у кримінальному провадженні та правильної кваліфікації; 2) відмежування складів кримінального правопорушення один від одного; 3) призначення судом покарання в межах санкції статті КК України.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n2760> (дата звернення 20.01.2024).
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса , В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 449 с.
3. Литвинова О. М. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. Харків : 2020. 106 с.

Ю. С. Клецько
асп. II року навчання
спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. М. Миколенко

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Право на захист полягає у наданні підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [1, ст. 20].

Так, КПК України передбачено, що захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Крім того, захисник може залучатися слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку передбаченим КПК України [1, ст. 48].

Таким чином, право на захист може бути реалізовано шляхом:

1. самостійної реалізації підозрюваним, обвинуваченим, виправданим, засудженим права на захист;
2. користування правовою допомогою захисника;
3. залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням.

Розглянемо детальніше особливості реалізації кожної форми на стадії досудового розслідування.

Самостійна реалізації підозрюваним права на захист передбачає здійснення ним своїх прав відповідно до КПК України, а саме: право надавати усні або письмові пояснення з приводу підозри, право збирати і подавати докази, брати особисту участь

у кримінальному провадженні та інші. Однак, необхідно врахувати, що у випадках передбачених ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою.

Наступною формою реалізації права на захист особи є користування правовою допомогою захисника, що передбачає залучення у будь-який момент підозрюваним, його законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного захисника до участі у кримінальному провадженні. Право особи на захист пов'язують із формальним початком кримінального провадження, який залежить від часу внесення відомостей до ЄРДР, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та набуття нею статусу підозрюваного. Таким чином, набуваючи статусу підозрюваного, особа може реалізувати права на захист та залучити захисника.

Наступним етапом реалізації права на захист особи можна вважати укладення договору про надання правової допомоги. Згідно з Правилами адвокатської етики, даний договір може укладатись клієнтом або на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах. Якщо договір про надання правової допомоги укладено на користь клієнта іншою особою, яка діє в його інтересах, адвокат зобов'язаний отримати підтвердження згоди клієнта на надання йому професійної правничої (правової) допомоги цим адвокатом виключно у випадку, якщо цього вимагає закон [2, ст. 15].

Також, законодавством передбачено, що договір про надання правничої допомоги може вчинятися усно, якщо клієнт невідкладно потребує надання правничої допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим – з подальшим укладенням договору в письмовій формі протягом 3 днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди – у найближчий можливий строк [3, ст. 27].

Таким чином, користування правовою допомогою захисника передбачає залучення у будь-який момент (формально з початку кримінального провадження, який залежить від часу внесення відомостей до ЄРДР, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та набуття нею

статусу підозрюваного) з підозрюваним, його законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного захисника до участі у кримінальному провадженні, та передбачає укладення договору про надання правничої допомоги.

Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням здійснюється у випадках, якщо:

1) відповідно до вимог ст. 52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний не залучив захисника;

2) підозрюваний заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний не залучив його.

Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги [1, ст. 49]. Положеннями даної статті передбачено обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду залучити захисника за призначенням у передбачених випадках, що має не меті не лише забезпечення інтересів самого підозрюваного, а й вирішенні завдань кримінального провадження, зокрема щодо охорони прав, свобод та законних інтересів його учасників.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що право на захист особи на досудовому розслідуванні може здійснюватися шляхом самостійної реалізації даного права, користуванням правовою допомогою захисника чи залученням захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням, відповідно до вимог законодавства. Завдяки цьому забезпечуються не лише інтереси особи, а й вирішуються завдання кримінального провадження та охороняються права і законні інтереси всіх учасників кримінального провадження.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, поточна редакція від 16.03.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
2. Правила адвокатської етики від 09.06.2017. Редакція від 15.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 27.03.2024).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012. № 5076-VI зі зм. та доп., внес. зг. Законів України ; станом на 03.08.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 27.03.2024).

М. В. Омелянчук

студ. І курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. О. Павлова

МОТИВ ТА МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

Актуальність досліджуваної теми обумовлена необхідністю неухильного дотримання загальних та спеціальних принципів кримінального права, а саме презумпції невинуватості, індивідуалізації кримінальної відповідальності та кримінального покарання тощо, що є вкрай важливим, оскільки гарантує захист конституційних прав і свобод громадян та правильне визначення суб'єктивної сторони правопорушення та інших елементів складу кримінального правопорушення.

Загальновизнано, що свідома та вольова поведінка людини має мотиви та цілі. У разі вчинення особою кримінального правопорушення, з усієї сукупності мотивів і цілей необхідно виокремити саме ті, що мають кримінально-правове значення, впливають на кваліфікацію, призначення покарання та інші кримінально-правові наслідки суспільно небезпечного діяння, яке визначається в Кримінальному кодексі України як кримінальне правопорушення.

Одним з ключових принципів кримінального права є принцип суб'єктивного ставлення (принцип винної відповідальності). Необхідність встановлення ознак суб'єктивної сторони, у тому числі мотиву та мети, має важливе практичне значення. Більшість науковців вважають, що «кримінального правопорушення без мотиву не існує, а недоведеність наявності мотиву кримінального правопорушення не звільняє органи досудового розслідування від обов'язку доказування. Відтак, завжди є мотив для будь-якої поведінки (навіть якщо вона не обов'язково є злочинною)» [1, с. 43–49].

Мотив можна характеризувати як двигун правопорушення, його внутрішню силу. Важливою є роль мотиву у характеристиці та оцінці правопорушень, будь то умисних чи необережних.

Мотив й мета впливають на вольовий процес, що регулює поведінку і визначає суттєву і основну сторону цієї поведінки. Мотив визначає сенс і значення вчиненого діяння для людини. Морально-етична оцінка дій або бездіяльності особи в значній мірі залежить від змісту мотиву і мети.

Мотиви – це внутрішні спонукання, які спрямовують дії людини, визначають зміст цих дій і допомагають дати більше інформації про психічне ставлення людини до цих дій. «Мета – це уявлення про результат, якого людина хоче досягти і який визначає напрямок дій. Мотиви й мета як психічні якості характерні для свідомої добровільної поведінки людини. В їх основі лежать потреби та інтереси людини» [2, с. 189–193].

Мотив кримінального правопорушення повинен відображати такі основні ознаки: «1) мати вольовий та усвідомлений характер; 2) у підґрунті мотиву перебувають потреби людини, домінуючими з яких є фізіологічні (природні); 3) мотив має суб'єктивно-об'єктивний характер, оскільки перебуває в постійному розвитку, зміні та перетворенні» [1, с. 43–49].

Визначення мотиву сприяє встановленню мети злочинних дій, яка є бажаним результатом, якого прагне досягти особа. Мотив й мета взаємопов'язані, оскільки відображаються у суб'єктивній сфері людини. Без визначення мети неможливо правильно усвідомити й зрозуміти мотив кримінального правопорушення, так само як без мотиву неможливо усвідомити мету злочину.

У юридичній літературі існує класифікація мотивів за декількома напрямками: психологічним, кримінально-правовим, кримінологічним, криміналістичним [3, с. 78]. Для кожного з цих напрямів характерні деякі особливості, що обумовлюються потребами у досягнення конкретних завдань та цілей.

Кримінально-правове значення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони виражається в тому, що: «1) визначається основний, кваліфікований, привілейований склад злочину (кримінального правопорушення), а також обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання; 2) встановлюється індивідуалізація покарання; 3) прогнозується поведінка засудженого в період відбування покарання та після звільнення» [4, с. 343].

Причини людської поведінки, а отже, і злочинності, є складними психологічними феноменами. Мотиви людської волі надзвичайно різноманітні і включають в себе бажання, емоції та ідеалістичні мотиви. Кримінально протиправні мотиви складні не лише за своїм походженням, але й за своєю структурою. Наприклад, «хуліганський мотив» – це загальний термін для позначення сукупності мотивів, що характеризуються явною неповагою до суспільства.

«У складі злочину мотив і мета в деяких випадках є обов'язковими або кваліфікуючими ознаками суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Мотив злочину – поняття специфічне. Це зобов'язує слідчі та судові органи з достовірністю встановлювати і доводити наявність цього поняття. Важливу роль у визначенні мотиву або мети правопорушення відіграє судова експертиза» [5].

Поняття мети кримінального правопорушення пов'язано з близькими, але не тотожними поняттями, такими як результат і наслідки кримінального правопорушення. Мета кримінального правопорушення передбачається особою у вигляді результату, заради якого вчинюється кримінально протиправна діяльність. Від ступеню збігу мети як бажаного результату і реально отриманого результату залежить оцінка ступеня досягнення поставленої особою мети. Особа оцінює результат вчиненого нею кримінального правопорушення як позитивний, якщо він повністю або більшою частиною збігається з поставленою метою. І як негативний, якщо зовсім або здебільше

не збігається з наміченою метою і є для суб'єкта неочікуваним. Негативний результат може змусити особу припинити свою кримінально протиправну діяльність, відмовитися від подальших спроб її вчинення або скоригувати механізм кримінально протиправної діяльності – способи, засоби, умови тощо. Збіг цілей і результатів формує у свідомості людини спосіб та інші умови вчинення кримінального правопорушення та приведе до висновків про їх успішне використання в майбутньому.

Мотив визначає намір. Якщо мотив є причиною вчинення особою кримінального правопорушення, то мета – результат, якого людина прагне досягти. Мотив характеризує суб'єктивне походження наміру особи діяти, а мета характеризує спрямованість дій злочинця. Мотив визначає мету, а мета – умісел як уявлення про те, які дії повинен виконати злочинець і від яких він повинен утриматися для досягнення мети. Мета, як правило, завжди конкретна і чітко визначена винним. Мотив може бути більш розпливчастим, неусвідомленим або мати кілька складових. На відміну від мети, яка зазвичай залишається незмінною протягом вчинення кримінального правопорушення, мотив може змінюватися в процесі вчинення кримінального правопорушення. Мета тісно пов'язана із об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення, мотив більшою мірою стосується лише суб'єктивної сторони.

Отже, правильне розуміння структури неправомірної діяльності може надати можливості та ясність щодо розташування злочинних мотивів – до певної міри, уявних мотивів, рушійної діяльності та цілей злочину – як основи для такої діяльності.

Список використаної літератури

1. Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 43–49.
2. Собко Г. М., Савицька Т. О. Ознаки суб'єктивної сторони злочину, що супроводжують психічне насильство. *Право і суспільство*. 2019. Т. 2. № 3. С. 189–193.
3. Бандурка С. С. До питання визначення мотиву та мотивації вчинення кримінальних проступків. *Європейські перспективи*. 2023. № 2. С. 74–82.
4. Саско О. І. Мотив злочину: кримінально-правове та кримінологічне значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 337–346

5. Гупалюк А. С. Характеристика мотиваційного процесу особи злочинця. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 4 (39). С. 47–50. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v4_2021/11.pdf (дата звернення: 25.03.2024)

М.-Т. В. Писарів

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: ст. викладач О. В. Нарожна

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ

При розслідуванні окремих правопорушень, зокрема, проти життя та здоров'я особи, виникає необхідність у здійсненні досліджень тих чи інших фармацевтичних засобів.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів можуть бути призначені судово-хімічна або фізико-хімічна; фармацевтична; фармакологічна; судово-біологічна; судово-медична; технологічна; судово-бухгалтерська експертизи [1, с. 135].

Фармацевтичні засоби – це речовини та їх суміші, рослини і препарати, одержані з них, препарати тваринного походження, які застосовуються в медицині для лікування. В такому випадку йдеться про офіційні фармацевтичні засоби, тобто такі, які дозволені фармакопейним комітетом і вживаються як ліки. Їх можна визначити точно встановленими методами.

Заводи фармацевтичної промисловості виготовляють лікарські препарати різних видів: таблетки, драже, капсули. Ампули, мазі, гормонопрепарати, вакцини тощо. Таблетки – сухі дозовані лікувальні препарати, що утворюються пресуванням спеціальним чином підготованих лікарських речовин або їх сумішей за допомогою таблеткових машин. Таблетки мають різні форму, вагу та колір. На багатьох таблетках є штампована маркувальна насічка або надпис.

Останнім часом замість картонної конвалюти фармацевтичні препарати випускаються в запаяних упаковках з пластику, фольги, целофану. На упаковках є відбитки штампа із зазначенням найменування, складу препарату.

Рідини і фармпрепарати, призначені для ін'єкцій, випускаються в ампулах з темного і безколірного скла. На ампулах є штампований напис з найменуванням препарату, вказано також об'єм рідини і процентний вміст речовини, наприклад, «морфіну гідрохлорид 1 мл – 1%».

Порошкоподібні препарати, як правило, вміщуються в желатинові або крохмальні капсули.

Більшість фармацевтичних препаратів – отрути. Тому при обшуках та оглядах слід дотримуватись обережності у поведінці з ними.

Треба пам'ятати, що лікарські препарати – це речові докази, які передбачається надіслати на експертизу, і вони не мають зазнавати ніяких змін.

При складанні постанови про проведення експертизи слід чітко і конкретно формулювати питання. Не можна обмежуватись виразами загального характеру, зокрема, «зробити аналіз» або «провести дослідження».

На розв'язання експертизи щодо вказаних об'єктів можуть бути поставлені такі питання:

– Чи є представлена речовина фармацевтичним препаратом (лікарським засобом); якщо так, то яке його найменування?

– Чи є представлений фармпрепарат отруйним або сильнодіючим засобом?

– Чи є у представленому фармпрепараті сторонні домішки і якщо є, то які саме? Яка кількість цих домішок, і чи не є вони отруйними?

– Чи є на медичному шприці, ін'єкційних голках залишки фармацевтичних (лікарських) засобів; якщо так, то яких саме? Чи не є вони отруйними або сильнодіючими?

– Чи містять представлені фармацевтичні препарати психотропні, наркотичні речовини або прекурсори; якщо так, то чи відповідає їх вміст написам на упаковках?

– Чи належать надані на дослідження фармпрепарати до однієї партії?

При цьому необхідні пам'ятати, що поняттям «отруйні або сильнодіючі» охоплюються тільки препарати, які ввійшли в Список А чи Б отруйних чи сильнодіючих речовин.

Перед фармацевтичною (фізико-хімічною) експертизою не можна ставити запитання «Чи не є дана речовина отрутою» або «Чи не могла статися смерть від вживання цієї речовини?», тому що отруйна або сильнодіюча речовина залежить від кількості, умов вживання, стану організму може бути й отрутою, й ліками. Наприклад, препарати миш'яку, стрихніну, морфіну, синильної кислоти і багатьох інших речовин у невеликих дозах застосовуються як ліки, а їх вживання у відносно великій кількості викликає смерть.

У зв'язку з цим вирішення питання про отруйність і неотруйність препарату – компетенція судово-хімічних лабораторій, що входять у бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України. До їх компетенції належить також виявлення отруйних і сильнодіючих речовин в органах трупа людини і тварин, у блювотних масах та інших виділеннях організму людини.

З фармацевтичною експертизою методично пов'язана фармакологічна експертиза [2, с. 157]. Фармакологія – це наука, яка вивчає дію лікарських препаратів і отруйних речовин на організми рослин, людей, тварин. Шляхом досліджень, експериментів, вона визначає дію певних речовин, отруйність лікарських препаратів у кількісному та ситуаційному відношеннях, вивчає залежності їх впливу на організм від різних факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, умови кумуляції, протипоказання тощо. Отримані результати дають можливість визначити, за яких розладів організму можна застосовувати досліджувані лікарські засоби. Коло питань, що є предметом фармакологічної експертизи, повністю становить компетенцію медичної або судово-медичної експертизи.

В експертних установах і підрозділах Міністерства юстиції України та Міністерства внутрішніх справ України можуть проводитися дослідження речових доказів з метою виявлення

фармацевтичних препаратів і встановлення їх походження і складу. Порядок дослідження лікарських засобів полягає в тому, що спочатку ретельно вивчаються фізико-хімічні властивості речовини, на підставі чого з'являється можливість припустити, яка речовина подана на дослідження, а потім проводяться реакції на встановлення конкретної речовини. Найпоширенішими методами такого дослідження є крапельний аналіз, методи тонкошарової висхідної хроматографії, спектрофотометричний та емісійний спектральний.

Одержані результати дають можливість намітити, за яких розладів організму можна вживати ті чи інші лікарські засоби. Все коло питань, що стосуються фармакології, повністю становить компетенцію медичної або судово-медичної експертизи, що набуває особливої актуальності після прийняття відповідного Закону Україну про легалізацію медичного канабісу [3].

Список використаної літератури

1. Вацюк В. О. Призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Т. 2-2. С. 133–139.
2. Парфіло І. В. Проблеми застосування спеціальних знань під час розслідування фальсифікації та обігу фальсифікованих лікарських засобів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. Вип. 1. С. 154–168.
3. Зеленський підписав закон про легалізацію медичного канабісу. *Економічна правда* : вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/15/709991/> (дата звернення: 20.04.2024).

Д. С. Півнєв
асп. II року навчання
спеціальність «Право»
Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. А. Чуваков

УРАЗЛИВИЙ СТАН ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації, яке триває вже два роки, все більше розкриває соціальні проблеми, які у правовому вимірі пов'язані із конституційними цінностями та відповідним невід'ємним правом особи на життя та повагу до своєї гідності. Військові дії та перманентні ракетні обстріли, які відбуваються на території нашої держави, безпосередньо впливають на стан здоров'я (фізичний та психоемоційний) та створюють складні життєві обставини. Непоодинокі випадки залишення свого місця проживання (виїзд з територій, де ведуться бойові дії, прифронтових населених пунктів; руйнування або пошкодження житла тощо) і початок життєдіяльності в новому місці збільшують ризики стати жертвою торгівлі людьми саме через уразливий стан.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) однією із кваліфікуючих ознак такого кримінального правопорушення як торгівля людьми визначає уразливий стан особи. Примітка статті 149 КК України надає тлумачення уразливого стану особи як зумовленого фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стану особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин [1, ст. 149].

Уразливий стан особи є оціночною категорією і не має конкретних ознак, які б дозволяли чітко визначити критерії для характеристики стану особи як уразливого. Такий підхід законодавця щодо дефініції «уразливий стан особи» надає органу досудового розслідування та суду широкий діапазон юридичного

розсуду для оцінки стану потерпілого від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, в залежності від умов фактичної ситуації, яка склалась.

Застосування такого методу наукового пізнання як аналіз дозволяє класифікувати уразливий стан на підставі критерію пов'язаності із потерпілою особою:

1) зумовлений суб'єктивним фактором (стан, пов'язаний із позбавленням або обмеженням здатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям). Такий стан може бути викликаний як психологічними (наявність особливостей розвитку психіки, травмуючих ситуацій, розладів особистості або психопатій, загострень психічних захворювань тощо), фізіологічним особливостями (фізична хвороба, вади фізичного розвитку та інші). Крім того, виокремлюють зовнішні обставини уразливого стану, які не обумовлені особистісними характеристиками особи, а мають вплив ззовні. До них можна віднести доведення особи до безпорадного або несвідомого стану, наприклад, із застосування алкогольних, наркотичних або фармацевтичних засобів, під дією яких людина не може контролювати свої дії та чинити опір;

2) зумовлений об'єктивним фактором (збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин). Як свідчить усталена судова практика та соціально-правові дослідження у сфері протидії торгівлі людьми, до таких обставин належать, зокрема, але не виключно: скрутне матеріальне становище внаслідок втрати стійких соціальних зв'язків (роботи, житла, родини); необхідність великої суми грошей на лікування себе або близької особи; перебування на утриманні особи неповнолітніх або непрацездатних осіб; відсутність у особи постійного місця проживання; наявність великого боргу тощо.

Іноді вказані фактори можуть застосовуватись у сукупності, тому вважається за доречне виділити їх також у змішану форму, коли одночасно може бути застосовані суб'єктивні та об'єктивні фактори (наприклад, неможливість чинити опір насильницьким діям щодо примушування до жебрацтва внаслідок

фізичних вад та скрутного матеріального становища у зв'язку із неможливістю знайти роботу через ці ж самі вади).

Висновок про наявність або відсутність уразливого стану потерпілої особи в рамках суб'єктивного фактору, за загальним правилом, має підтверджуватись проведеною у кримінальному провадженні експертизою (медичною, психологічною, психіатричною, комплексною).

Якщо ж мова йде про збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин, то призначення експертного дослідження у даному випадку не є обов'язковим. Як приклад такої ситуації, то можна навести висновки Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 750/5031/18 (провадження № 51-2761км21). Суд зазначив, обвинувачені усвідомлювали мету своїх дій та діяли заради її досягнення – сексуальної експлуатації в ОАЕ жінок, яких вони підшукували і сприяли їх виїзду з такою метою. Вчиняючи ці дії для вербування потерпілих, вони не володіли іншою інформацією про матеріальний стан цих осіб, окрім тієї, яку надавали їм самі потерпілі. А тому сприймали їхній стан як уразливий та вдалий для вербування. Водночас твердження в касаційній скарзі захисника про необхідність проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи для підтвердження уразливого стану потерпілих є безпідставними. Оскільки такий стан, який позбавляв або обмежував їхню здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, не був зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами [2].

Наразі кількість ситуації щодо використання уразливого стану у вигляді збігу тяжких обставин (особистих, сімейних або інших) невпинно росте, додаючи різні їх види, що безпосередньо пов'язано із військовою агресією Російської Федерації та, як наслідок, тяжкою соціальною ситуацією у суспільстві (зростання безробіття та бідності, втрата житла та інше). Вказане повинно стати предметом наукового дослідження не тільки правової науки, а й психології та соціології.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n942> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02.11.2021 у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 20.03.2024).

Р. В. Семенюк

студ. III курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. В. Родіонова

ВИПЛАТА ВИНАГОРОДИ ВИКРИВАЧУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інститут викривачів та виплати винагороди викривачу сьогодні набуває ще більшої актуальності в світлі активної боротьби з корупцією. Як і будь-який механізм, виплата винагороди викривачу має чітку ціль і чіткий алгоритм роботи. Ціль – стимулювання боротьби з корупцією та активної участі осіб, які мають важливі відомості, що допомагають в розкритті корупційних злочинів.

Чітку роботу виплати винагороди викривачу надано в статті 130-1 Кримінального процесуального кодексу України. Фізична особа може повідомити про корупційний злочин, активно сприяти його розкриттю та отримати певну винагороду, якщо злочин і допомога відповідають певним критеріям. Перший це розмір предмету злочину, для якого встановлюють нижню межу в 5000 більше ніж прожитковий мінімум для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення злочину [1]. Незрозуміла природа такого високого порогу, адже корупційні злочини меншого розміру несуть таку ж велику суспільну небезпеку як і зазначені в законодавстві. Додатково, таке обмеження і сильно звужує коло кримінальних правопорушень, до яких може бути застосований цей механізм. Якщо звернутись

до механізму винагороди викривачам Сполучених Штатів Америки, то стає можливим порівняти з вітчизняним. В Сполучених Штатах система багатонаправлена та працює не лише з корупційними злочинами. В американській системі винагорода викривачу застосовується в злочинах, що переважно спрямовані проти держави, як от шахрайство з державними замовленнями чи ухилення від податків [2]. І що показово, то там відсутня нижня межа збитків.

Наступною частиною механізму є сама винагорода, яку виплачують у розмірі 10 % від розміру предмету кримінального правопорушення, але не більше трьох тисяч мінімальних заробітних плат, встановлених на час злочину [1]. Знову звертаючись до Сполучених Штатів, можна прослідкувати велику різницю в розмірі винагороди. В Штатах наявна градація та розділ розміру за характером злочину. Загалом там можуть виплатити від 10 до 30 відсотків. Що значно більше ніж в Україні. Але суттєва різниця виявляється в об'єкті такого вираховування. В Україні 10 відсотків рахують від предмету злочину, тоді як в Штатах рахують від санкції, що накладається на правопорушника [3]. Вбачається кращим варіантом перейняти досвід іноземної держави. В Україні механізм спрямований на один, окремо виділений вид кримінальних правопорушень, з доволі великим порогом включення через предмет кримінального правопорушення. В Штатах навпаки немає такого виключення менших збитків державі чи предмету злочину, а тому виплата винагороди використовується та допомагає викривати злочини частіше. Але ситуація з виплатою винагороди загалом складна на європейському континенті. В Франції, наприклад, викривач визначається, як особа яка викриває або повідомляє, без прямої фінансової компенсації, інформацію щодо злочинів, порушень і загроз[4]... Там певна матеріальна винагорода викривачу відсутня, а наявний лише механізм захисту таких осіб. А в німецькому законодавстві такого поняття майже не існує. Певний захист існує лише в трудовому законодавстві щодо зловживань роботодавців, але ніяких виплат не існує [5].

Наступне питання виникає вже з 3 частини статті 130-1 Кримінального процесуального кодексу України. Воно з'являється

від умови, за якої особа не має права на винагороду. В першому пункті невиплата винагороди особі у рамках угоди у кримінальному провадженні або якщо особа є співучасником корупційного злочину, про який вона повідомила видається спірною [1]. Можливо виплата винагороди видається несправедливою, зважаючи на дотичність особи до вчинення злочину, але з іншої сторони така можливість виплати винагорода створила би стимул для викриття багатьох злочинів самими ж правопорушниками, а також застерегла б потенційних правопорушників від вчинення правопорушення через загрозу такого викриття співучасниками. Для виправлення цієї ситуації, щоб виключити, навпаки підвищення частоти скоєння цих злочинів, вбачається правильним перейняти схему Сполучених Штатів Америки та виплачувати нагороду не від розміру предмету, а від розміру санкції, що накладається на правопорушника.

Ще одним спірним моментом є пункт 2 частини 3 статті 130-1 Кримінального процесуального кодексу України. Сутність цього пункту виявляється у відсутності права на винагороду особи, яка повідомила про корупційний злочин як викривач, але при цьому маючи можливість повідомити офіційно про даний злочин у межах реалізації власних службових повноважень [1]. На нашу думку, даний пункт видається нераціонально обмежувачим, так як додаткове стимулювання розкриття даних злочинів, з групи корупційних, є пріоритетним напрямком розвитку сфери боротьби з корупцією. Даний пункт більше стимулює розширення корупції і на службовців, які не мають стимулу повідомляти про дані злочини, так як можуть самі стати частиною корупційної схеми і отримати вигоду, тоді як держава не пропонує нічого. Найкращим виходом, на нашу думку, буде виключення даного пункту та розкрити ці службові повноваження як пріоритетні та за сумлінне виконання яких – надається винагорода.

Щодо нововведень до даного інституту в кримінальному процесі вбачається доречним імплементувати ще один ефективний механізм в боротьбі з корупцією, який вже довго працює в США. Окрема програма по викриттю кримінальних правопорушень Сполучених Штатів Америки розповсюджується не лише

на громадян цієї країни. Викривачі з усього світу можуть повідомляти про доступну їм інформацію щодо кримінальних правопорушень та отримувати винагороду за це, але лише тільки якщо інформація стосується США або порушує певні закони США з транснаціональними програмами [2].

Підводячи підсумки, важливо зазначити в цілому застарілу систему, яка рідко працює та застосовується. Важливим є реформація не тільки виплати винагороди викривачу окремо, а і самого інституту викривання корупційних злочинів в цілому. Проаналізувавши законодавство низки зарубіжних країн, ми можемо зробити висновок про неоднозначну ситуацію, де один і той самий інститут може бути взагалі не розвиненим, або розвинений настільки, що слугує корисним інструментом в викритті корупційних злочинів і не тільки. Саме в час активної реформації всього українського законодавства, в час приведення його у відповідність до європейського законодавства, потрібно не забувати не лише наслідувати європейський приклад, а і винаходити власні унікальні механізми, що будуть відповідати нашим реаліям, застосовуючи і іноземний досвід, і напрацювання вітчизняних вчених.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.04.2024).
2. Whistleblower Protections and Rewards – National Whistleblower Center. National Whistleblower Center. URL: <https://www.whistleblowers.org/whistleblower-protections-and-rewards/> (date of access: 03.04.2024).
3. Harris A., Pattilo M., Sykes B. L. Studying the system of monetary sanctions. RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences. 2022. Vol. 8. № 2. P. 1. URL: <https://www.jstor.org/stable/48650885>
4. Strengthening whistleblower protection in France – Ius Laboris. Ius Laboris. URL: <https://iuslaboris.com/insights/strengthening-whistleblower-protection-in-france/> (date of access: 03.04.2024).
5. Prof. Dr. Momsen C., Benedict P. Limited Protection and No Reward: An Overview of Whistleblowing in Germany. KriPoZ: Kriminalpolitische Zeitschrift. 2024. Vol. 9. № 2. P. 234. URL: <https://kripoz.de/2020/07/20/limited-protection-and-no-reward-an-overview-of-whistleblowing-in-germany/>

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА, ПРАВОСУДДЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Д. М. Балабан

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. В. Левенець

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій в останні десятиліття, безсумнівно, має значний вплив на спосіб життя кожного з нас. Поява мережі Інтернет суттєво позначилась на низці аспектів повсякденного життя, включаючи, зокрема, спілкування, навчання, роботу, шопінг тощо. Вона також уможливила нові форми соціальної взаємодії, активності та соціальних стосунків.

У цьому контексті особливо важливою стає проблема непропорційної обробки персональних даних у мережі Інтернет. Відправляючи електронні повідомлення, роблячи покупки он-лайн, використовуючи мобільні додатки чи просто переглядаючи веб-сторінки, ми надаємо безліч персональних даних, які можуть стати предметом неправомірного доступу, використання та зловживання. Цей потенційний небезпечний сценарій став предметом серйозної уваги як з боку міжнародних організацій, так і з боку правозахисних організацій. Особливо важливою є також роль Європейського Суду з прав людини (надалі – «ЄСПЛ») у цьому відношенні.

ЄСПЛ надає тлумачення та розвиває стандарти захисту приватності, досліджуючи індивідуальні справи, що стосуються

порушень прав на захист персональних даних, а також забезпечує виконання державами-членами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – «ЄКПЛ») взятих на себе зобов'язань.

Реалізація права на забуття (англ. “the right to be forgotten” або “the right to erasure”) стає все більш актуальною в цифрову епоху, де дані можуть легко зберігатися, передаватися та використовуватися безстроково. Право на забуття розглядається як складова частина права особи на приватність й означає можливість суб'єкта персональних даних вимагати видалення своїх персональних даних з інформаційних систем та припинення подальшої їх обробки. Так, у ч. 1 ст. 8 ЄКПЛ закріплено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [1]. Це право належить до основних прав людини і є важливою складовою гідності та автономії кожної людини. Фізичні особи, безперечно, є основними вигодонабувачами даного права, а тому вони мають право контролювати, як їхні особисті дані збираються, обробляються та використовуються. Відповідно, якщо такі особи будуть вважати, що їх персональні дані обробляються без дозволу, або мета такої обробки була вичерпана, або ж вони бажають відкликати свою згоду на обробку даних, то їм має бути забезпечено право вимагати видалення таких даних у відповідного контролера та/або оператора.

Право на забуття визначається як спосіб захисту особистих немайнових прав особи, спрямований на гарантування збереження таємниці минулого [2]. Тим не менш, це право зіштовхнулось із невизначеною практикою його реалізації.

Так, у рішенні від 4 липня 2023 року по справі *Hurbain v. Belgium* ЄСПЛ підтвердив існування права на забуття. Заявник мотивував свою скаргу порушенням ст. 10 ЄКПЛ у зв'язку з тим, що представники газети *Le Soir*, де було попередньо опубліковано статтю про участь заявника у ДТП, відмовили йому у видаленні новини, або, принаймні, у прихованні його ім'я навіть попри те, що його було реабілітовано після відбуття покарання. ЄСПЛ дійшов висновку, що така вимога є втручанням у право на свободу вираження поглядів, але при цьому є законною,

оскільки спрямована на «захист репутації чи прав інших осіб», як передбачається ст. 10 ЄКПЛ.

Таким чином, рішенням було визнано право вимагати видалення персональних даних з мережі, якщо вони не мають особливої цінності, суспільного інтересу, є застарілими та неактуальними, а також можуть нашкодити правам самого суб'єкта персональних даних. Однак варто зауважити, що вжиття таких заходів може відбуватись лише на підставі запиту від конкретної особи, а рішення не встановлює обов'язку для представників медіа на постійній основі перевіряти та виправляти архіви.

Протилежним за змістом є рішення ЄСПЛ по справі *M. L. and W. W. v. Germany*, 2018, яке стосується вебархівів ЗМІ, що містять персональні дані осіб, про яких було зроблено публікації в минулому. Зокрема, двоє осіб, які були засуджені за вбивство і згодом вийшли на свободу, відбувши свій термін ув'язнення, безуспішно вимагали, щоб вебархіви газет видалили їхні фотографії та повні дані про них, щоб дати їм можливість почати нове життя поза увагою громадськості [4].

Суд не знайшов порушення статті 8 ЄКПЛ на тій підставі, що суспільний інтерес у доступі до точних і об'єктивних архівів повинен мати пріоритет, а право на забуття не є абсолютним. Яким би важливим воно не було, ЄСПЛ було визнано, що воно має бути збалансоване з правом громадськості бути поінформованою про події минулого та сучасну історію, зокрема за допомогою цифрових архівів преси. Включення в репортаж індивідуалізованої інформації, такої як повне ім'я відповідної особи, є важливим аспектом роботи преси, особливо при висвітленні кримінальних проваджень, які викликають значний інтерес.

Крім цього, у справі *Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden* ЄСПЛ дослідив межі можливого втручання органів державної влади у право на повагу до приватного і сімейного життя, передбаченого ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ. Зі змісту рішення випливає, що заявники перебували під тривалим стеженням спецслужб у зв'язку з тим, що мали відношення до окремих ліберальних та комуністичних політичних партій. Вони вимагали видалення їх персональних даних, які зберігались у базі даних служби безпеки [4].

Попри те, що персональні дані зберігались на підставі легітимної мети, суд дійшов висновку, що тривале зберігання даних було непропорційним втручанням у право на приватне життя та визнав порушення ст. 8 ЄКПЛ стосовно чотирьох з п'яти заявників, оскільки з огляду на тривалий проміжок часу з моменту ствержуваних дій заявників продовжуване зберігання їх даних не було відповідним.

Таким чином, ЄСПЛ сформував позицію про необхідність дотримання балансу між інтересами держави у захисту національної безпеки і боротьби з тероризмом та серйозністю втручання у право особи на повагу до приватного життя.

Отже, підсумовуючи, право на забуття в контексті видалення чи обмеження розповсюдження персональних даних останнім часом стає одним із ключових способів контролю над порядком використання власних даних. Так, суб'єкт персональних даних має право вимагати видалення інформації, яка є неточною / неповною, або ж є нерелевантною, оскільки через деякі обставини втратила свою актуальність.

Із урахуванням аналізу практики ЄСПЛ, ми можемо стверджувати, що реалізація права на забуття потребує дотримання балансу між правом на приватне життя, правом на свободу вираження думки, а також державними та суспільними інтересами. Зокрема, доступність даних особи у відкритому доступі за окремих обставин може бути виправдано метою захисту національної безпеки, екологічної безпеки, життя та здоров'я окремих осіб тощо. У зв'язку з цим, реалізація права на забуття вимагає збалансованого підходу, що враховує різноманітні інтереси та контекст у кожному конкретному випадку.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n340 (дата звернення: 07.04.2024).
2. Буга В. В., Турбін Д. О. Право на забуття в системі захисту персональних даних. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 1 (70). URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2022/01/6-buga-turbin.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

3. Case of Hurbain v. Belgium. Application no. 57292/16 (ECHR, 4 July 2023). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-225814> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Case of M. L. and W. W. v. Germany. Application no. 60798/10 and 65599/10. (ECHR, 28 June 2018, final 28 September 2018). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-183947> (дата звернення: 07.04.2024).
5. Case of Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden. Application no. 62332/00 (ECHR, 6 June 2009, final 6 September 2009). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75591> (дата звернення: 07.04.2024).

О. А. Самотей

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Л. А. Ольховик

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТА КОНСТИТУЦІЇ

Проблема повноважень президента як гаранта Конституції є актуальною, оскільки вона стосується ролі глави держави у забезпеченні дотримання основного закону країни. Президент, як правило, має важливі повноваження щодо забезпечення виконання конституційних норм та захисту конституційного ладу.

Дана робота має на меті визначити аспекти повноважень Президента як гаранта Конституції.

Питання повноважень Президента України з часу здобуття Україною незалежності було об'єктом дослідження багатьох видатних вчених-конституціоналістів, таких як В. Ф. Опришко, В. В. Кравченко, А. І. Кудряченко, Р. С. Мартинюк, Ю. Н. Тодика, В. М. Шаповал, Н. Р. Нижник та ін.

Дослідники О. М. Мельник і О. Левчишин у роботі «Повноваження Президента України. Проблемні питання» досліджували важливі аспекти повноважень глави держави, і акцентували увагу на проблемних питаннях, пов'язаних з його конституційними функціями і повноваженнями» [1].

Науковці Н. А. Черниш і О. Коцур «Правовий статус та повноваження Президента України в умовах воєнного стану»

зазначають основні важливі аспекти, пов'язані з роллю Президента України під час воєнного стану [2].

М. Л. Ореховський у роботі «Захист конституційного ладу – обов'язок Президента» пише про роль Президента України у забезпеченні конституційної безпеки [3].

Я. Жукорська і Р. Тарасюк у роботі «Конституційно-правовий статус Президента України» досліджували різні аспекти конституційного статусу Президента України, що сприяло кращому розумінню ролі Президента як гаранта конституції [4].

На нашу думку, створений інститут глави держави, впливає на регулювання конституційно-правових відносин. У ст. 102 Конституції України сказано, що «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод людини і громадянина» [5].

Гарант Конституції – це важлива роль, яка визначає відповідальність глави держави перед законом та громадянами. Досить добре висвітлені повноваження Президента в розділі V ст. 106 Конституції України. Особливу увагу слід звернути на Президента, який забезпечує виконання Конституції та законів України. Крім того, він захищає суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість кордону, призначає та звільняє вищих посадових осіб, представляє Україну на міжнародній арені.

Президент гарантує дотримання прав і свобод громадян України. Він зобов'язаний захищати права і свобод громадян і несе відповідальність за недодержання конституційних норм. Також глава держави контролює виконання законів. Він має право вето законів, однак Верховна Рада може перебороти його вето більшістю голосів. Президент заключає міжнародні договори, підписує, але їх ратифікація здійснюється Верховною Радою.

Основна місія глави держави – відповідальність перед народом. Він обирається громадянами України на загальних виборах. Його дії можуть бути обговорені, але він несе відповідальність перед народом.

Президент, крім вищезазначених обов'язків, виконує ще ряд важливих повноважень, які визначають його роль у державі, що теж зазначені в ст. 106 Конституції України.

Він призначає на посаду та звільняє з посади Генерального прокурора (за згодою Верховної Ради України), половину складу Національного банку України, половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра закордонних справ України, Голови Служби безпеки України ст. 106 п. 17, призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, третину складу Конституційного Суду України.

Він вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України відповідно до законів України «Про військові формування» ст. 106 п. 19 про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях ст. 106 п. 20, про введення надзвичайного стану або оголошення у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної ситуації ст. 106 п. 21. з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

Згідно зі ст. 106 Конституції України, повноваження Президента можна поділити на такі групи:

- представлення держави в міжнародних відносинах: керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, переговори та укладення міжнародних договорів, призначення та звільнення глав дипломатичних представників України в інших державах і представництво в міжнародних організаціях;
- забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави (внутрішньодержавні повноваження): звернення з посланням до народу, до Верховної Ради щодо внутрішнього та зовнішнього становища України, призначення всеукраїнського референдуму, позачергових виборів до Верховної Ради, призначає Прем'єр-міністра, Міністра оборони та Міністра закордонних справ, Генерального прокурора (за згодою Верховної Ради), Голову Служби безпеки, половину складу Ради Національного банку, половину складу Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, припиняє повноваження Верховної Ради (у випадках передбачених Конституцією

України), зупиняє дії актів Кабінету Міністрів (з мотивів невідповідності Конституції), оголошує у разі необхідності окремі місцевості зонами надзвичайної екологічної ситуації;

– повноваження Президента під час збройної агресії: є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил призначає і звільняє з посад вище військове керівництво Збройних сил, приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану, у разі необхідності рішення про введення надзвичайного стану.

Отже, слід виділити основні групи повноважень глави держави, на які ми акцентували увагу в роботі: представлення держави в міжнародних відносинах, забезпечення державної незалежності, національної безпеки і правонаступництва держави (внутрішньодержавні повноваження), повноваження Президента під час збройної агресії.

Список використаної літератури

1. Мельник, О. М.; Левчишин, О. О. Повноваження Президента України. Проблемні питання. 2020. С. 77–79.
2. Коцур, О. Правовий статус та повноваження Президента України в умовах воєнного стану. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали VI Міжнародної студентської науково-технічної конференції. 2023. С. 75–76 (дата звернення: 06.04.2024).
3. Ореховський М. Л. Захист Конституційного ладу – обов'язок Президента України. *Справедливий Закон – найвища суспільна мудрість*, 2021. С. 49–51 (дата звернення: 07.04.2024).
4. Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (16). 2018 р. С. 164–167 (дата звернення 07.04.2024).
5. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2024).

Д. М. Скарвінко
студ. II курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., В. В. Борщенко

МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Всі права людини згідно з концепцією ООН є універсальними, єдиними та неподільними. Дана теза знаходить своє відображення у ч. 1 ст. 3 Основного Закону, який визначає «людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в державі» [1]. Досліджувана тема є актуальною, оскільки права людини – важливий аспект не тільки діяльності правоохоронних органів, але й є частиною життя кожного громадянина. Знаючи свої права, кожен може розраховувати на захист своєї особистості.

Права прийнято класифікувати на основні групи: особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні. Кожна людина незалежно від свого соціального походження та положення в суспільстві є носієм природних рівних прав. Визнання, дотримання та захист прав людини – обов'язок держави. Визнання права і свободи людини в Україні означає, що особистість у її взаєминах з державою виступає не як об'єкт безконтрольної державної діяльності, а як рівноправний суб'єкт, реалізуючи свої конституційні права. Як слідство, реальним стало застосування принципу юридичної рівності, який забезпечив демократизацію прав людини.

Ніхто не може бути обмежений у правомірних засобах захисту своєї людської гідності та заснованих у ньому прав. Держава не тільки утримується від втручання в сферу права і свободи людини, а й створює умови для захисту таких прав. Зазначена теза знаходить своє відображення у нормативно-правових актах. Так, вся діяльність правоохоронних органів, з одного боку, спрямована на виконання правоохоронної функції

із застосування примусу, а, з іншого, основними принципами правоохоронної діяльності є повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Так, ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» зазначає, що «діяльність прокуратури ґрунтується на засадах: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю» [2]. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» теж зазначає, що «основними принципами діяльності Національного бюро є: повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина» [3]. У п. 1 ст. 3 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вказано: «Державне бюро розслідувань організовується і діє на засадах: верховенства права, відповідно до якого людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [4]. Окремо треба зазначити, що значно ширше тлумачення цього положення знаходить своє відображення у ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» [5]. Повага прав і свобод людини та громадянина спрямована не тільки на визнанні їх цінності для суспільства і держави, але й на належному та дійсному дотриманні прав і свобод кожної людини і громадянина, тобто і тих, хто дотримується закону, і тих, хто порушив його.

Крім того окремо в Законі України «Про Національну поліцію» зазначено, що «обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції». Вказане підтверджує конституційну тезу про те, що права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені законом тільки в окремих випадках.

Аналізуючи законодавство, можна дійти висновку, що в країні створена нормативно-правова база щодо дотримання прав і свобод людини правоохоронними органами, яка відповідає основним конституційним приписам. Втілення у життя цих принципів виходить за межі конституційних норм та знаходить

своє відображення у взаємопов'язаних галузях права (адміністративного, кримінального, кримінального процесуального та ін.).

Діяльність у державі правоохоронних органів із забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина складно переоцінити. Завдання, функції, засоби та процедури їх реалізації стосуються практично всіх громадян, визначають об'єм комунікацій, взаємовідносин правоохоронних органів і народу через систему принципів.

Вищезазначені обставини вказують на особливу роль правоохоронних органів у державі. Ці органи наділені різноманітністю регулюючих, контролюючих, дозвільних і попереджувальних функцій, є найбільш диференційованим знаряддям державної влади і одним із впливовіших елементів правового механізму забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Список використаної літератури

1. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII : станом на 07.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII : станом на 01.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
4. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII : станом на 07.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 15.06.22 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5>

А. Д. Скрипко
студ. I курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. Л. А. Ольховик

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Судова система є критично важливим компонентом будь-якої демократії, ключовою складовою держави, і її правильне функціонування має вирішальне значення для регулювання спорів у суспільстві, урегулювання правовідносин та винесення справедливих рішень в юридично значущих справах. Обрана тема доповіді надзвичайно актуальна, адже завдяки конституційним засадам судочинства тримається фундамент судової системи, а в період війни важливо зберегти цілісність системи правопорядку та законів.

Дослідженням даної проблематики займалися Д. Белов, Л. Рябовол, Р. Міліціанов, Е. Ханаєва, с. Нечипорук, О. Щербанюк.

Метою роботи є аналіз конституційних засад судочинства в Україні, дослідження проблематики реалізації конституційних засад вітчизняного судочинства, вивчення проблем належного функціонування судових засад передбачених статтею 129 Конституції України в умовах воєнного стану.

Оскільки судочинство є ключовою складовою держави, необхідні конституційні засади, які дають визначення принципам та механізмам функціонування судової системи, і в свою чергу мають забезпечувати права та свободи для громадян, законність, системність та справедливість у судовій діяльності. Власне, Розділ VIII Правосуддя Конституції України передбачає та визначає основні принципи та завдання правосуддя в Україні, саме 129 стаття цього розділу розкриває засади судочинства [1]. Зрештою, незважаючи на формальну закріпленість цих засад, існують прогалини у їх застосуванні та дотриманні на практиці.

Розглянемо основні засади судочинства, що закріплені у ст. 129 Конституції України мають такий зміст: рівність усіх

учасників судового процесу перед законом і судом; забезпечення доведеності вини; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення обвинуваченому права на захист; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; розумні строки розгляду справи судом; забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; обов'язковість судового рішення.

Статтею 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені [2]. Проте, наприклад рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом іноді неможлива в умовах воєнної агресії на території України, адже обрана засада забезпечує, що всі сторони мають однакові права та можливості в судовому процесі, але подане право обмежується перебуванням особи на тимчасово окупованій території, або в полоні. Також існує ризик пріоритету питання національної безпеки над правами людини. Забезпечення доведення винуватості-цей принцип є основоположним і має зберігатися навіть в умовах воєнного стану. Змагальність сторін та свобода подання ними своїх доказів суду і доведення своєї правоти: обмеження строків розгляду справ чи закриттям певних судових засідань обмежує дану засаду.

Крім того, під час війни, коли деякі з інституцій можуть бути дезорганізовані або ускладнені, може виникати недостатність або навіть неадекватність доказів, тому важливо забезпечити, щоб сторони мали можливість довести свою позицію, навіть у складних умовах. Підтримання державного обвинувачення в суді прокурором: роль прокуратури зберігається і під час воєнного стану, утім може бути дещо ускладненою, для належного функціонування потрібно забезпечити контроль та підтримку роботи прокуратури за відповідними положеннями та процедурами. Забезпечення права на захист обвинуваченого: право на адвоката є невід'ємним, і держава має забезпечити його навіть в умовах

воєнного стану, звичайно, що можуть бути складності в пошуку адвоката через масований виїзд, або через нестачу кадрів на прифронтовій території. Гласність судового розгляду та його повне фіксування технічними засобами може бути обмежена.

Суд може розглядати справи в закритому режимі, якщо цього вимагають інтереси національної безпеки або охорони державної таємниці, для суспільної безпеки на сьогодні варто проводити саме закриті засідання. Розумні строки розгляду справи судом можуть бути порушені через збільшення навантаження на суди під час воєнного стану.

О. Щербанюк пропонує з метою запобігання штучного затягування справи встановити 6-місячний термін розгляду, а у випадку не ухвалення рішення протягом одного року вважати, що закон (його окремі положення), який підлягає перевірці на конституційність, є конституційним, а справа підлягає закриттю [3]. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення має зберігатися і під час воєнного стану, не зважаючи ні на що, адже одне з головних завдань суду-можливість мати судовий захист задля оскарження або перегляду справи, яке виніс попередній суд. Обов'язковість виконання судового рішення можна відстрочити, якщо існують обставини, що ускладнюють виконання рішення, ситуація може бути розглянута на прикладі перебування особи в полоні, смерть членів сім'ї особи, тощо. Умови воєнного стану потребують розгляду справ не тільки через призму права, але й призму людяності та співчуття.

Отже, в результаті проведеного дослідження ми розглянули конституційні засади судочинства в умовах воєнного стану, та маємо висновок, що війна дещо ускладнює процеси судочинства, а також належне дотримання конституційних засад, однак навіть в таких умовах можливо і важливо врегульовувати роботу судів та тримати під контролем механізм реалізації засад на практиці. На сьогодні важливо скерувати відповідне дотримання конституційних засад для забезпечення прав та свобод громадян, законності та справедливості у судовій діяльності, а це в свою чергу матиме позитивні відгуки в майбутньому державотворенні України після воєнних дій на її території.

Список використаної літератури

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 19 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.04.2024).
3. Щербанюк О. В. Стратегія реформування конституційного судочинства в сучасних умовах. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей* : матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Ужгород, 22 черв. 2021 р. С. 190–195. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37479/1/КОНСТИТУЦІЙНО%20ПРАВОВЕ%20БУДІВНИЦТВО%20\(1\).pdf#page=190](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37479/1/КОНСТИТУЦІЙНО%20ПРАВОВЕ%20БУДІВНИЦТВО%20(1).pdf#page=190) (дата звернення: 07.04.2024).

М. В. Указна

студ. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. А. В. Левенець

ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДЕРОГАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

В умовах розвитку сучасного суспільства та як відповідь на необхідність підтримання належного та сталого рівня національної безпеки в кожній окремій державі світу, у міжнародному праві сформувалася практика надання державі можливості відступу від своїх зобов'язань за міжнародними договорами.

Така можливість прямо передбачена ч. 1 ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), де зазначено, що «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [1].

Окрім Конвенції, право на дерогацію закріплене в п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р. [2], ст. 4 Пакту про

економічні, соціальні та культурні права 1966 р. [3], ст. 4 Пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [4].

Отже, характерним для права на дерогацію є те, що мета, якої держава прагне досягнути, за конкретних обставин має більше значення для її функціонування та розвитку, аніж дотримання зобов'язань, покладених на неї. Такі обставини обумовлені станом необхідності, коли держава для захисту свого істотного інтересу, загроза якому є безпосередньою і неминучою, змушена вдатися до такого варіанту поведінки, що суперечить її міжнародним зобов'язанням по відношенню до інших держав.

У ст. 15 Конвенції вказана низка виключень щодо права держави на дерогацію, а саме: неможливість відступу від ст. 2 Конвенції («Право на життя»), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, від ст. 3 («Заборона катування»), а також п. 1, 7 ст. 4 («Заборона рабства і примусової праці»).

Яскравим прикладом заборони відступлення від цих нематеріальних прав є рішення Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі МакКанн та інші проти Сполученого Королівства (*Mc Cann and Others v. the United Kingdom*) [5]. За фабулою справи, військовими в Гібралтарі було застрелено трьох осіб, які підозрювалися у володінні пультом дистанційного керування для підривання бомби. В суді вирішувалося питання правомірності відступу від ст. 2 Конвенції на підставі ст. 15. В результаті було встановлено порушення ст. 2 через той факт, що відступ держави від зобов'язань, покладених цією статтею, не допускається в мирний час, а саму операцію необхідно було організувати таким чином, щоб у військових не було необхідності вбивати підозрюваних.

Тобто, у вирішенні питання щодо відступу держави від своїх зобов'язань, важливим є розуміння природи та змісту прав людини. В залежності від цього виокремлюють права, обмеження яких допускаються міжнародним правом на загальних умовах; права, обмеження яких можливі лише в умовах надзвичайних ситуацій (саме в порядку дерогації); права, що не можуть бути обмежені за жодних обставин.

Окрім вищезазначених, існує низка інших обов'язкових для виконання умов при здійсненні державою відступу від своїх

зобов'язань. В науці міжнародного права умови дерогації зазвичай поділяють на матеріальні та процедурні.

До матеріальних умов відносять наявність виняткової загрози життю нації; здійснення відступу від зобов'язань із дотриманням принципів пропорційності та недискримінації; неприпустимість відступу від певних основних прав людини; принцип обмеженої тривалості введеного надзвичайного стану; повагу до інших зобов'язань за міжнародним правом.

Серед процедурних умов слід виокремити обов'язкове офіційне оголошення надзвичайного стану державою; повідомлення держави про вжиті нею заходи (наприклад, Генерального секретаря ООН або Генерального секретаря Ради Європи); парламентський контроль.

Використовуючи право на відступ від своїх зобов'язань, держава у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи, а також зазначає причини їх вжиття. Держава також повинна повідомити про час, з якого положення Конвенції знову застосовуються повною мірою [1].

Так, через збройну агресію Російської Федерації та анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Україна вимушена була скористатися правом на дерогацію, адже повну відповідальність за дотримання прав людини і виконання відповідних міжнародних договорів на анексованій та тимчасово окупованій території повинна нести держава, під фактичною владою якої знаходиться ця територія. 21 травня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [6].

Таким чином, наявність особливої загрози життю та розвитку нації обумовлює можливість держави відступити від своїх зобов'язань за міжнародними договорами. Така процедура в міжнародному праві визначається як дерогація та має низку обов'язкових для дотримання матеріальних та процесуальних вимог. Важливим при здійсненні державою права на дерогацію є розуміння тимчасового, обмеженого та контрольованого характеру такої процедури.

Можна дійти висновку, що законодавче закріплення права на дерогацію надає можливість контролювати відступ держави від своїх зобов'язань, що значно знижує ризики грубих порушень основоположних прав людини, нівелює безліч загроз та подальших наслідків недотримання зобов'язань як для самої держави, так і для міжнародної спільноти.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n358 (дата звернення: 11.04.2023).
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.04.2023).
3. Пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 11.04.2023).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#o1 (дата звернення: 11.04.2023).
5. Case of McCann and Others v United Kingdom (21 ECHR 97 GC). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943> (accessed at 11.04.2023).
6. Про Заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : Постанова Верховної Ради України від 21.05.2015 № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

Д. А. Шереметьєва

студ. I курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Л. А. Ольховик

НАРОДНЕ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ВИБОРИ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасний світ перебуває в стані постійної трансформації, де однією з ключових складових стабільності та розвитку суспільства залишається демократичний принцип, що базується

на волі народу. Водночас, одним із найважливіших механізмів вираження цієї волі залишаються вибори як форма безпосередньої демократії. Народне волевиявлення через вибори не лише визначає склад політичних органів влади, але й відображає важливі аспекти суспільного життя, такі як цінності, переконання та соціальні пріоритети.

У цьому контексті цілком зрозуміло, що дослідження феномену народного волевиявлення через вибори має велике значення як для політичної теорії, так і для практики демократичного управління.

Дослідженням різних аспектів цієї проблематики займалися О. Фрицький, О. Галус, В. Погорілко, Л. ЛеДюк, В. Кравчук, А. Ковальов, Т. Кулібаба, Я. Богів та інші.

Дана робота має на меті дослідити народне волевиявлення через вибори як форму безпосередньої демократії.

В ході проведеного аналізу було виокремлено наступні аспекти:

- Відсутність чіткого визначення призводить до необмеженості форм/видів народовладдя.
- Вибори – це можливість народу брати участь в управлінні державою.
- Демократія дорівнює високому рівню політичної обізнаності суспільства

Розглянемо кожен аспект детальніше:

1. Відсутність чіткого визначення призводить до необмеженості форм/видів народовладдя.

Конституція України в ст. 69 визначає, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдуми та інші форми безпосереднього народовладдя [1]. Враховуючи це положення, в Україні на конституційному рівні передбачено можливість існування широкого спектру форм безпосередньої участі народу у владі. Неоднозначність у використанні мови Основного Закону країни може призвести до різних тлумачень як щодо кількості, так і якості вираження волі народу через відповідні форми демократичного волевиявлення.

До прикладу, Тетяна Кулібаба у своїй статті «Форми народного волевиявлення: конституційно-правове закріплення»

доходить до висновку, що раціональним вирішенням є внесення змін до Конституції України. Проте на сьогоднішній день задля внесення змін до статті 69 Розділу 3 Конституції України, обов'язковою умовою є проведення всеукраїнського референдуму.

«На жаль, провести такий референдум (до речі, як і будь-який інший) неможливо, в зв'язку з відсутністю відповідного законодавства.» – зазначає автор [2, с. 41].

2. Вибори – це спосіб народу брати участь в управлінні державою.

Вибори є значущим соціальним явищем, яке виступає механізмом формування представницьких органів та органів місцевого самоврядування. Це процес, під час якого громадяни шляхом голосування визначають склад державних органів або обирають особу на посаду. Зазвичай, створені в результаті виборів органи влади отримують повноваження та право виступати від імені народу, держави чи місцевої громади та приймати обов'язкові рішення для виконання [3, с. 116].

Соціальні функції виборів мають велике значення у їх реалізації. Вплив, який вони справляють на життя особистості та на процеси влади, а також їх місце у суспільно-політичному житті держави та громадянина, визначають імпорнтантність виборів як інституту. До таких функцій, зокрема, належить право людини брати участь у керівництві державою, яке забезпечується Загальною декларацією прав людини Генеральної Асамблеї ООН.

3. Демократія дорівнює високому рівню політичної обізнаності суспільства.

У даному контексті Ярина Богів досліджує термін «учасницька» демократія [4, с. 207].

Центральним аспектом цієї теорії є активна участь громадян у політичних процесах, що включає свідому та активну участь у формуванні, розробці та впровадженні політичних рішень.

Однак, дослідниця акцентує увагу на тому, що успішна реалізація демократичних механізмів у такому типі демократії потребує від більшості членів суспільства високого рівня політичної освіченості та відповідальності, постійного самовдосконалення у сфері політично-культурних цінностей і норм [4, с. 207].

Отже, на основі проведеного аналізу, можна зробити наступні висновки:

– наукові підходи до визначення понять «народне волевиявлення» або «форми безпосередньої демократії» можуть варіюватися. Проте, є необхідність формального та юридичного закріплення системи таких форм і дієвого механізму їх реалізації;

– народне волевиявлення через вибори є фундаментальною складовою будь-якої демократичної системи, яка дозволяє громадянам брати активну участь у прийнятті політичних рішень та формуванні майбутнього своєї країни;

– залучення кожного громадянина до управління державою за допомогою механізмів учасницької демократії є необхідним кроком до ефективного врядування, що ґрунтується на народному суверенітеті. Проте це вимагає наявності певних ресурсів правосвідомості та правової культури, які зроблять таке управління обґрунтованим, розумним та спрямованим на інтереси народу.

Список використаної літератури

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 29.03.2024).
2. Кулібаба Т. М. Форми народного волевиявлення: конституційно-правове закріплення. *Актуальні питання юриспруденції та психології* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. 2020. 205–213 с.
3. Вітюк Д. Л., Павлюх О. В. Вибори як форма безпосередньої демократії: теоретико-правовий аспект. *Al'manah prava*. 2019. № 10. 115–121 с. URL: <https://doi.org/10.33663/2524-017x-2019-10-115-121> (дата звернення: 29.03.2024).
4. Богів Я. Безпосередня демократія як форма реалізації народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 22. 205–213 с.

Розділ 5

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Л. В. Ківало

асп. IV курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. І. Миколенко

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ «ЗАКОННОСТІ» І «НЕЗАКОННОСТІ» РІШЕННЯ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ

Якщо публічний службовець не справляється із своїми обов'язками, показує свою некомпетентність і непрофесіоналізм на займаній посаді, грубо порушує обов'язки публічного службовця, то виникає необхідність очищення влади від такого суб'єкта. Втім процедури очищення влади від некомпетентних і недобросовісних службовців повинні здійснюватися не хаотично, не на емоціях, а в строгому дотриманні вимог національного законодавства. Власне тому, законодавство України закріплює, по-перше, підстави звільнення публічного службовця з посади, по-друге, процедуру юридичного оформлення рішення про звільнення, по-третьє, вимоги до доказової бази некомпетентності чи недобросовісності службовця; по-четверте, механізм оскарження публічним службовцем рішення про його звільнення.

При цьому, національне законодавство про публічну службу занадто розпорошене, що ускладнює: визначення вимог до посади публічної служби; встановлення виду публічної служби, що проходить особа; з'ясування категорії посади,

яку займає службовець; уточнення підстав, за якими можна звільнити службовця з посади на законних підставах. Це і свідчить про актуальність тематики дослідження, яке присвячене такій підставі звернення до адміністративного суду як незаконне звільнення з публічної служби.

Окремі аспекти підстав і процедури звільнення публічних службовців висвітлюються у працях таких вчених, як О. Т. Барабаш, Л. Р. Біла-Тіунова, Ю. П. Бітяк, Л. Ю. Величко, В. В. Голобородько, К. М. Гусов, О. О. Кравченко, С. В. Подкопаєв, Ю. М. Полетаєв, К. В. Радіонова, Л. О. Сироватська, А. Є. Шевченко і ін. Втім, факти постійних звернень осіб до адміністративного суду з питань незаконного їх звільнення з посад публічної служби, свідчать про те, що це питання, будучи предметом трудового права, майже не досліджувалось в межах науки адміністративного права і процесу.

Важливим для будь-якого практикуючого правника, є наявність чітких підстав вчинення юридично значимих дій, а також наявність правової процедури, за якою на законних підставах можна вчиняти такі дії. У зв'язку з цим, розглянемо правові підстави звільнення публічного службовця, на прикладі, державної служби, яка є найбільш урегульованим сьогодні видом публічної служби.

Закон «Про державну службу» (далі – Закон) [1] передбачає підстави та порядок «законного звільнення державного службовця». Зокрема, Закон передбачає, що звільнення з посади є винятковим дисциплінарним стягненням, а підставами його застосування є наступні: 1) порушення Присяги державного службовця (далі – Присяга); 2) вияв неповаги до держави, державних символів України, Українського народу; 3) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення; 4) використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб; 5) порушення вимог подання, дотримання строків подання декларації про контакти державним службовцем, який займає посаду державної служби категорій «А» і «Б»; 6) подання під час вступу на державну службу недостовірної інформації про обставини,

що перешкоджають реалізації права на державну службу, а також неподання необхідної інформації про такі обставини, що виникли під час проходження служби; 7) неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення; 8) поява державного службовця на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; 9) прийняття державним службовцем необґрунтованого рішення, що спричинило порушення цілісності державного або комунального майна, незаконне їх використання або інше заподіяння шкоди державному чи комунальному майну, якщо такі дії не містять складу кримінального або адміністративного правопорушення; 10) вчинення систематично (повторно протягом року) дисциплінарного проступку у вигляді прогулу без поважних причин [1, ст. 65].

Аналіз підстав звільнення публічного службовця з посади дозволив зробити наступні висновки.

Публічний службовець може оскаржити рішення про його звільнення в судовому порядку, якщо вважає таке рішення незаконним. У зв'язку з цим, виникає потреба визначення у науці адміністративного права критеріїв розмежування «законного» і «незаконного» рішень про звільнення службовця з займаної посади публічної служби. Якщо законність рішення про звільнення публічного службовця забезпечується положеннями національного законодавства про публічну службу, то «незаконність» такого рішення виводиться інтелектуальним шляхом на підставі аналізу положень законодавства.

Більшість підстав дисциплінарної відповідальності державних службовців у вигляді звільнення з посади характеризуються наявністю наступних недоліків: 1) представлені в Законі «Про державну службу» як комплекс чисельних менших підстав (наприклад, порушення Присяги державного службовця); 2) сформульовані з порушенням вчення про склад правопорушення, а тому потребують тлумачення як з боку офіційних структур, так і з боку науковців; 3) враховують внутрішньодержавні і ігнорують зовнішньодержавні фактори, що впливають на протиправну поведінку державного службовця;

4) використовуються в державному управлінні як засоби маніпуляції та розбудови тоталітарної системи управління;
5) не враховують принцип пропорційності розміру санкції і соціальної шкідливості протиправного діяння. Все це може бути підґрунтям для чисельних звернень осіб до адміністративного суду з оскарженням рішення про їх незаконне звільнення з посади державного службовця.

Список використаної літератури

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43.

Х. А. Коваль

студ. II курсу

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що правовий статус нотаріату як публічно-правового інституту, регулюється низкою норм чинного законодавства України, але основним нормативно-правовим актом для врегулювання діяльності нотаріату та визначення правового статусу є Закон України «Про нотаріат». Виходячи з ключової ролі вищезгаданого закону, слід зазначити, що реформування і внесення будь-яких змін до нього має значний вплив на діяльність нотаріату в цілому.

Активне реформування законодавства України у різних галузях суспільного життя, розбудова правової держави і розвинутого громадянського суспільства, одним з вагомих складових якого є інститут нотаріату, роль і місце якого в правовій системі України стає дедалі більш значущим та важливим в умовах подальшого розвитку приватної власності і ринкових відносин,

з одного боку, та з іншого, оновлення адміністративного права і основних засад у контексті взаємодії публічного і приватного права, аналіз юридичної практики, обумовлюють актуальність звернення до проблематики щодо організації нотаріальної діяльності в Україні [1, с. 163].

З моменту прийняття Закону України «Про нотаріат» пройшло більше тридцяти років, за цей тривалий період часу закон зазнавав чимало змін, що свідчить про бажання удосконалити законодавство, що регулює діяльність органів нотаріату. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності № 5644 не став виключенням. Метою прийняття законопроекту є реформування інституту нотаріату, що призведе до посилення інституту нотаріату як гарантії захисту прав фізичних та юридичних осіб, підвищення якості нотаріальних дій, забезпечення доступності нотаріальних і реєстраційних дій, створення нових антирейдерських інструментів [2].

Проаналізувавши зміст законопроекту хочемо звернути увагу на такі істотні зміни. По-перше, ліквідація поділу нотаріусів на державних та приватних. Так звана ідея єдиного нотаріату має на меті закріплення єдиного статусу нотаріусів в Україні. Така новизна є одним із кроків до становлення відповідності українського законодавства до європейського, адже у більшості країн Європи існує єдина система нотаріату. Важливо зазначити, що такі перетворення мають свій позитивний аспект, а саме забезпечення єдності, стабільності і створення єдиних стандартів для фізичних осіб, які здійснюють нотаріальну діяльність, а також сприяє полегшенню доступу населення до органів нотаріату та спрощення організаційної процедури для зайняття нотаріальною діяльністю.

По-друге, в законопроекті буде доповнено перелік нотаріальних дій, які вчиняють нотаріуси. Відповідно до законопроекту до статті 34 Закону України «Про нотаріат», будуть внесені такі дії: засвідчення вірності паперової або електронної копії паперового документа або виписки з нього, встановлення факту родинних відносин між фізичними особами, встановлення факту належності правовстановлюючих документів осіб,

забезпечення доказів. Таке збільшення обсягу сприяє розширенню спектру дій, які може вчиняти нотаріус.

По-третє, запровадження електронної системи нотаріату. Як зазначає законодавець, під електронною системою нотаріату слід розглядати державну автоматизовану інформаційну систему, призначену для збору, накопичення, обробки, збереження, захисту та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення усіх видів інформаційної взаємодії (обміну) [2, ст. 26–2].

Перевагами такого нововведення є автоматизація нотаріальної діяльності, захист інформації за рахунок її збереження не лише в паперовому, а й в електронному вигляді і забезпечення єдності між державними реєстрами, для більш зручного використання. Все вище перелічене допоможе удосконалити, полегшити та прискорити роботу нотаріусів, тобто можливість запровадження електронної системи нотаріату є позитивною ідеєю для покращення діяльності даного правового інституту України.

По-четверте, пропозиція запровадження вищезгаданим законопроектом дисциплінарної відповідальності нотаріусів. Закон України «Про нотаріат» закріплює такі обов'язки нотаріуса: здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону і принесеної присяги, дотримуватися правил професійної етики [3, ст. 5]. За новою нормою підставами притягнення нотаріуса до дисциплінарної відповідальності є порушення присяги нотаріуса України, недотримання правил професійної етики, неналежне здійснення чи не здійснення професійних обов'язків. Перспективою реалізації даної норми є не тільки юридичне, а й фактичне забезпечення дотримання морально-етичних стандартів і правил поведінки у суспільстві, відповідальне ставлення нотаріусів до своїх обов'язків. Це, в свою чергу, надає змогу забезпечувати контроль за нотаріусами під час здійснення ними своїх обов'язків.

Отже, на нашу думку, прийняття Проекту Закону № 5644 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» є важливим кроком для удосконалення нормативно-правової

бази регулювання діяльності нотаріусів в Україні. Проаналізовані в згаданому законопроекті зміни мають істотний вплив та велике значення для реформування інституту нотаріату в Україні.

Список використаної літератури

1. Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві : кол. монографія / М. А. Баламуш, Н. В. Ільєва, О. М. Миколенко; за заг. ред.: О. В. Гаран, О. І. Миколенко. Одеса : Фенікс, 2023. 300 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності : Проект Закону № 5644 від 10.06.2021 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=pf3511=72191
3. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

О. М. Ковальчук

*адвокат, асп. II року навчання
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що в контексті військової агресії рф проти України, здійснюється безпрецедентний вплив на правову систему та права людини у нашій державі. Що, в свою чергу, призводить до труднощів у політичній, економічній та інших сферах життя України. В сьогоденних реаліях, на жаль, зовсім не легко забезпечити безперервну діяльність державних інституцій так, як це було в Україні у мирний час. Воєнний стан може призводити до обмежень прав громадян, включаючи право на справедливий судовий захист. Адвокати України, які відповідають за захист та надання

правової допомоги, стикаються з численними перешкодами у виконанні своїх обов'язків через війну, що лише ускладнює взаємодію з публічними інституціями. Разом з тим, держава повинна створювати належні умови для діяльності адвокатури та забезпечувати дотримання гарантій адвокатської діяльності [1, ст. 5].

Під час військового конфлікту питання щодо захисту прав і інтересів особи стає дуже гострим, зокрема перед адвокатами. Оскільки багато громадян України змушені були залишити свої міста, виникає безліч правових питань, пов'язаних із війною, таких як отримання соціальних виплат, втрата документів, компенсація знищеного майна, трудові гарантії. Більшість цих питань знаходиться у віданні органів публічного адміністрування. Тому сфера адміністративного права як ніколи важлива у діяльності адвоката в режимі воєнного функціонування держави [2].

В умовах воєнного стану дуже актуальною стає можливість отримання правової допомоги громадянам на відстані. Це особливо важливо, коли люди проживають в далеких регіонах або з різних причин не можуть зустрітися особисто з адвокатами. Для цього були створені спеціальні електронні інструменти, які дозволяють проводити онлайн-консультації. Звичайно ж там, де не відбуваються активні воєнні дії, адвокати продовжують працювати у будівлях державних установ, органів місцевого самоврядування, та ін. Проте є регіони, де багато адміністративних будівель було зруйновано або пошкоджено, центри надання правової допомоги знищені, тому мешканці змушені або покидати ці місця або, в разі можливості, користуватися дистанційною допомогою. Таким чином, адміністративна сфера переходить в режим онлайн-функціонування, що, в свою чергу, зобов'язує адвокатуру йти нога в ногу з викликами цього нелегкого часу [3, с. 76].

Під час надання адвокатом правової допомоги у випадках порушень порядку організації дистанційної роботи постають виклики, які полягають у формуванні доказової бази для захисту прав, свобод та інтересів клієнта. Цей процес потребує ретельної підготовки, починаючи від визначення, оцінки

та збору доказів для перевірки їх допустимості, належності та достовірності, і закінчуючи знаходженням та врахуванням процедурних аспектів. Кожна дія адвоката повинна бути спрямована на ефективне використання процесуального часу, засобів та методів захисту. Недотримання цих аспектів може мати серйозні наслідки для захисту прав клієнта [4, с. 15].

Варто зауважити, що під час воєнного стану, актуального процесу мобілізації та несення громадянами військової служби, виникає необхідність юридичної допомоги для захисту прав та інтересів у органах військового адміністрування. Прикладом може бути юридичний супровід у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), який забезпечить призовника необхідним об'ємом юридичного захисту. Крім того, адвокатам неодноразово доводиться стикатись із порушеннями щодо військовозобов'язаних на етапі проходження військово-лікарської комісії. Сюди ж можна віднести надання юридичних консультацій військовим та їх родичам з питань, які виникають в процесі проходження служби. Великий обсяг складають саме адміністративні правовідносини які виникають в процесі оформлення відстрочки від мобілізації, статусу учасника бойових дії, або ж документів для отримання матеріальної компенсації у випадку загибелі чи поранення військового.

Разом з тим, в умовах воєнного стану можливе обмеження доступу до інформації з метою захисту інтересів національної безпеки та територіальної цілісності. Незважаючи на те, що статтею 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» гарантується, що «право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [1, ст. 24].

Таким чином, діяльність адвоката як суб'єкта адміністративного права в умовах воєнного стану є складною

та відповідальною. З початком війни в Україні стали актуальними юридичні послуги, направлені на вирішення військових проблем, що означає взаємодію з відповідними суб'єктами владних повноважень. В роботі з ними, адвокат виступає як захисник прав та інтересів своїх клієнтів, забезпечуючи доступ до справедливого судочинства та дотримання законності в умовах воєнного стану. Розуміння особливостей ролі адвоката в цих умовах є ключовим для забезпечення правового захисту громадян та збереження правосуддя в суспільстві під час війни.

Список використаної літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
2. Хомин Д. Р., Шандрук А. М. Особливості діяльності адвокатури в умовах воєнного стану. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/117.pdf.
3. Литвин О. Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Знання європейського права*. 2022. № 2. С. 76–81.
4. Поліщук В. В. Організація та впровадження віддаленої роботи в роботодавців: стратегія адвоката. Харків : ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 60 с.

В. В. Кравченко

*студ. I курсу магістратури
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: ст. викладач М. І. Лазарева

РОЛЬ ПРИНЦИПУ СТАЛОСТІ ТА ДОВГОСТРОКОВОЇ ОРІЄНТОВАНОСТІ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Суттєвий вплив на розвиток адміністративного права мають сьогодні євроінтеграційні процеси. Це стосується процесу децентралізації влади, розширення спектру адміністративних послуг (частина з яких надається в електронному форматі), прозорості діяльності суб'єктів публічного адміністрування та підвищення ефективності контролю за ними з боку громадськості. За останні

десять років активно впроваджуються в національне право та науку адміністративного права принципи діяльності органів Європейського Союзу. Синтез традиційних та інноваційних підходів до системи принципів адміністративного права запропонували автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» (2020 р.). Зокрема, сьогодні принципи адміністративного права поділяються на дві групи: 1) принцип верховенства права, який охоплює своїм змістом і принцип законності; 2) принципи належного урядування [1, с. 34–38].

Суттєво змінилося і уявлення про зміст поняття «принцип адміністративного права». Так автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» пропонують наступне визначення: «Принципи адміністративного права – це найбільш загальні та стабільні вимоги, об’єктивно зумовлені засади, на яких базується адміністративна діяльність суб’єктів публічної адміністрації з метою забезпечення права, свобод і законних інтересів приватних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави» [1, с. 34].

Це визначення має багато вад, на які хочемо звернути увагу.

По-перше, вся реформа адміністративного права, починаючи із 2000 року, відбувалася під девізом – «адміністративне право за своєю суттю не є управлінським правом, яке тільки те і робить, що обслуговує органи виконавчої влади, воно є правом, яке, в першу чергу, забезпечує реалізацію прав і свобод людини в публічно-правовій сфері». Автори ж підручника все це ігнорують, бо принципи галузі права у них, знову ж таки, спрямовані на забезпечення діяльності суб’єктів публічного адміністрування (тобто органів виконавчої влади та місцевого самоврядування).

По-друге, адміністративне право це галузь права, тобто система адміністративно-правових норм, що регулюють специфічну сферу суспільних відносин. Чому автори підручника звузили сферу використання принципів адміністративного права нам не зрозуміло. Але переконані в тому, що «принципи галузі права» відрізняються від «принципів формування публічно-владних суб’єктів», «принципів забезпечення їх професійними кадрами», «принципів діяльності публічно-владних

суб'єктів» тощо. Змішування ж всіх принципів до купи, а тим паче їх безпідставне ототожнення, на нашу думку, не дасть позитивного ефекту ні для науки адміністративного права, ні для адміністративного законодавства, ні для правозастосовної діяльності публічно-владних суб'єктів.

Хочемо погодитись із визначеннями принципів адміністративного права, що пропонуються в монографії О. І. Миколенка «Теорія адміністративного процедурного права» [2]. Зокрема, вчений наголошує:

а) «принципи права – це основні засади, вихідні ідеї, які складають моральну і організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права» [2, с. 280]. Тобто мова йде про основні засади виникнення, функціонування та розвитку адміністративного права як галузі національного права;

б) «принципи пронизують і об'єднують всю систему права, визначають правотворчу і правозастосовну діяльність компетентних суб'єктів» [2, с. 280]. Тобто правозастосовна діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є лише однією із сфер, де реалізуються принципи адміністративного права.

Тому пропонуємо принципи адміністративного права визначити як основні засади та вихідні ідеї, які, по-перше, обумовлюють основи виникнення, розвитку і функціонування адміністративного права, по-друге, пронизують і об'єднують всю систему адміністративного права (підгалузі, правові інститути), по-третє, є обов'язковими для виконання орієнтирами в діяльності суб'єктів публічної адміністрації, особливо у взаємовідносинах з приватними особами.

Отже, принцип сталості та довгострокової орієнтованості є одним із принципів, що включаються до групи принципів належного урядування. Слід підкреслити, що в науковій літературі відсутні комплексні праці, які б розкривали специфіку змісту та особливості реалізації даного принципу в адміністративному праві.

Наприклад, автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» вважають, що принцип сталості та довгострокової орієнтованості полягає у «такому використанні публічною адміністрацією людських, економічних, соціальних, природних та інших ресурсів, щоб ними могли скористатися

й подальші покоління і щоб залишити у спадок подальшим поколінням дійсно демократичну, правову державу з розвиненим громадянським суспільством» [1, с. 42–43]. Більш розгорнуту характеристику пропонує О. Дніпров, який зазначає: «Цей принцип передбачає, що потреби майбутніх поколінь мають враховуватись у поточній державній політиці. Тобто під час здійснення відповідного урядування уповноважені органи мають таким чином використовувати екологічні, фінансові, економічні чи соціальні ресурси, щоб ними могли користуватися й наступні покоління. Під час формування довгострокової орієнтації необхідне чітке бачення й розуміння історичних, культурних та соціальних проблем, на яких базується майбутня перспектива, з метою більш якісного та дієвого здійснення управління» [3, с. 117].

Достатньо пафосно розкривається зміст даного принципу, що іноді заважає освоєнню його сутності як здобувачам вищої освіти, так і практикам, які безпосередньо повинні його використовувати в своїй повсякденній праці.

Переконані, що принцип сталості та довгострокової орієнтованості полягає:

- у збереженні високого рівня задоволення людських потреб в країні з боку суб'єктів публічного адміністрування на якомога довший період функціонування держави та розвитку суспільства;
- у раціональному використанні наявних ресурсів для уникнення в майбутньому екологічної, енергетичної, політичної, економічної та будь-якої іншої кризи.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що використання суб'єктами публічного адміністрування принципу сталості та довгострокової орієнтованості буде в майбутньому тісно пов'язане з реформою адміністративного права, оптимізацією органів виконавчої влади та реформуванням системи суб'єктів публічного адміністрування.

Список використаної літератури

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галунько, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

2. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. Харків : Бурун Книга, 2010. 336 с.
3. Дніпров О. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 114–118.

О. Ю. Криворучко

асп. II року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. А. В. Смітюх

ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕДУРИ СКАСУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Інститут забезпечення позову є прогресивним механізмом гарантування можливості позивача виконати судові рішення на свою користь у випадку задоволення позовних вимог. В тому числі, з урахуванням специфіки відповідного інституту та необхідності дотримання балансу інтересів сторін, на противагу забезпеченню позову існує механізм скасування такого забезпечення, який має ряд процесуальних особливостей, які будуть розглянуті далі.

За загальним правилом, визначеним у ст. 145 ГПК України, заходи забезпечення позову діють протягом 90 днів з дня набрання законної сили ухвали про забезпечення або до повного виконання судового рішення. Проте, відповідно до ч. 1 ст. 145 ГПК України: «Суд може скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи» [1, ст. 145]. Тобто, на відміну від застосування заходів забезпечення, їх скасування може бути здійснене не тільки за заявою учасника, а й за ініціативи суду, що є одним із проявів судової дискреції у питанні забезпечення. Більш класичною є ситуація, коли відповідач самостійно звертається із відповідним клопотанням про скасування заходів забезпечення, оскільки зазвичай, враховуючи досить високу швидкість прийняття таких рішень та специфіку саме господарських

правовідносин, яка заключається у великих фінансових активах, які забезпечуються, саме відповідач в першу чергу зацікавлений у швидкому знятті судом відповідних обмежень.

Слід відрізнити скасування заходів забезпечення позову та скасування ухвали про забезпечення позову, оскільки вказані механізми мають різні підстави та аргументацію. Так, якщо ми говоримо про скасування саме заходів забезпечення, підставою для цього є результат розгляду справи або зміна обставин, а якщо про оскарження ухвали про забезпечення позову – основною аргументацією відповідача має бути доведення факту, чому застосований судом захід забезпечення не виконує своєї мети, не є співрозмірним позовним вимогам та чому незаконно обмежує права відповідача, а тому суд має здійснити переоцінку всіх ризиків та прийняти таке рішення, яке б враховувало інтереси всіх сторін.

Заходи забезпечення позову за своєю суттю мають тимчасовий характер і відповідно діють до виконання судового рішення, а не до винесення судового рішення. А отже, якщо суд задовольняє позов, він не має автоматично скасовувати заходи забезпечення, оскільки остаточної мети таких заходів ще не досягнуто – рішення ще не виконано. Суд вправі скасувати захід забезпечення тільки у випадку, коли фактично його необхідність відпала або змінились обставини, за яких цей захід застосовувався. А отже, якщо особа обґрунтовує необхідність скасування заходів забезпечення саме першочерговою безпідставністю такого застосування, їй необхідно не подавати клопотання до суду, який прийняв таке рішення, а оскаржувати саму ухвалу в суді вищої інстанції. А безпосереднє скасування заходів забезпечення в межах суду однієї інстанції буде мати місце при суттєвій зміні обставин, які виникли вже після прийняття ухвали про забезпечення позову. В такому випадку суд заново здійснює оцінку всіх фактів, аргументів сторін та вирішує, чи будуть вказані заходи забезпечення й надалі виконувати свою мету – гарантувати виконання рішення у майбутньому.

Другою та найбільш поширеною підставою скасування заходів забезпечення, є результат розгляду справи. За загальним правилом, відповідно до ч. 9 ст. 145 ГПК України: «У випадку

залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі або у випадку ухвалення рішення щодо повної відмови у задоволенні позову, суд у відповідному судовому рішенні зазначає про скасування заходів забезпечення позову» [1, ч. 9 ст. 145]. Але, з аналізу актуальної судової практики можна знайти відповідні виключення, як наприклад, коли заходи забезпечення позову не скасовуються навіть у випадку закриття провадження, наприклад з підстав розгляду справи судом неналежної юрисдикції. І хоча вказана практика стосується цивільних правовідносин, досить часто суди господарської юрисдикції використовують її за аналогією закону, оскільки регулюються схожі процесуальні правовідносини. Як зазначено у Постанові об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду в постанові від 18 квітня 2022 року у справі № 705/4132/19: «Оскільки розгляд справи не закінчено, справу передано для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, судові рішення по суті спору не ухвалено, то й потреба в забезпеченні позову не зникла» [2]. А тому в такій ухвалі про закриття провадження не приймається рішення про скасування заходів забезпечення за ініціативою суду, вони продовжують свою дію як мінімум до прийняття рішення по суті або зміни обставин. Отже, фактичною підставою для скасування заходів забезпечення є не просто чіткі процесуальні дії, визначені ч. 9 ст. 145 ГПК України, а саме наявність результату – вирішення спору по суті.

Отже, розуміти та враховувати вказані особливості процесуальної частини скасування забезпечення позову є вкрай важливим, оскільки наслідком скасування заходів забезпечення позову у господарському процесі є зняття всіх встановлених обмежень, розблокування доступу до грошових активів та повернення права розпорядження майном, а тому важливість такого процесуального механізму важко переоцінити, особливо для відповідача. Тільки правильне застосування цих процесуальних норм може гарантувати повноцінний захист прав сторін судового провадження.

Список використаної літератури

1. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#p3437> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Постанова об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду в постанові від 18 квітня 2022 року у справі № 705/4132/19. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104165229> (дата звернення: 10.04.2024).

В. С. Куля

адвокат, асп. II року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Н. В. Ільєва

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРОХОДЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з воєнним станом, військовими діями та збройною агресією рф на території України, в кожному виді судочинства набирають обертів справи, пов'язані з сучасною війною в Україні. Не оминає така ситуація і адміністративне судочинство, де дедалі більше стає справ, пов'язаних з проходженням військової служби. Судова система України не в повній мірі була готова до таких справ, в тому числі, така непідготовленість стосується також адміністративного процесу. Тут варто розуміти, що розгляд справ, пов'язаних з проходженням військової служби має засновуватись як на загальних принципах судочинства, так і на спеціальних принципах адміністративного судочинства з урахуванням певної своєрідності даного напрямку. Одним із ключових принципів, який має свою специфіку в адміністративному судочинстві є принцип рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Особливості реалізації даного принципу в справах, пов'язаних з проходженням військової служби не були об'єктом наукових досліджень,

мають низький рівень правової розробленості, та з врахуванням сучасної ситуації таке питання є вкрай актуальним.

Стаття 8 КАС України закріплює, що «усі учасники судового процесу є рівними перед законом і судом. Не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1, ст. 8]. Даний принцип є багатоскладовим і, насправді виходить далеко за межі даного визначення. Ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» передбачає, що «військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності» [2, ст. 2]. Сторонами в справах, пов'язаних з проходженням військової служби можуть бути військові частини, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, Міністерство оборони, оперативні командування, військово-лікарські комісії різних рівнів, військові госпіталі, військовослужбовці, військовозобов'язані та призовники, тощо. З огляду на багатоаспектність військової сфери, суб'єктний склад є набагато ширший, тому він наводиться як приклад для розуміння в загальних рисах.

Принцип рівності всіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом витікає із конституційного принципу рівності прав і свобод людини та рівності громадян перед законом, загальних принципів правосуддя та накладається на специфіку адміністративно-процесуальних відносин (де суб'єкти за своїм процесуальним статусом, закріпленими правами та обов'язками є нерівними за своєю суттю, проте мають бути рівними у засобах та способах їх здійснення і захисту) [3, с. 19]. У справах, пов'язаних з проходженням військової служби сторони не просто є нерівними, а й перебувають у прямій трудовій і морально-психологічній залежності, обмежені субординацією та принципом єдиноначальності, з врахуванням замкненості

військових структур і обмеженості доступу до інформації – то з засобами та способами здійснення і захисту прав та обов’язків стає дуже складно. В таких умовах права фізичних осіб суттєво обмежуються і ми можемо бачити багато недоліків.

До прикладу, наявна обмеженість прозорого доказування – суб’єкт владних повноважень в даній категорії справ може самостійно створювати докази, готувати службові характеристики, проводити службові розслідування «задніми числами», добиватись написання вигідних для себе пояснень від інших підлеглих, тощо. Все це допускається через відсутність зовнішніх систем контролю, можливо таких інституцій як військовий омбудсмен, громадські наглядові ради за дотриманням прав військовослужбовців, та через низьку правову обізнаність самих військовослужбовців чи інших осіб, пов’язаних з військовою службою. З точки зору адміністративного процесу дане питання можна було б вирішити шляхом підвищення критеріїв прийнятності доказів до суб’єкта владних повноважень у визначеній категорії справ. Суттєвою є проблема строків розгляду військової категорії справ, адже в умовах швидкозмінної обстановки у військовій галузі для ефективного відновлення порушених прав і дотримання принципу рівності більш доречним було б зробити усіченими відповідні строки.

Резюмуючи, слід зазначити, що в справах, пов’язаних з проходженням військової служби принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом не реалізується, так як він мав би реалізовуватись в адміністративному судочинстві, тому є гостра необхідність в перебудові адміністративного процесуального законодавства відповідно до реалій сьогоденної воєнної ситуації.

Список використаної літератури

1. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.
2. Про військовий обов’язок та військову службу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n316>.
3. Куля В. С. Підходи до визначення поняття принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. *Матеріали*

77-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (23–25 листопада 2022 р., м. Одеса) / відп. ред. О. В. Побережець; ред. кол.: А. Л. Святошнюк, Т. В. Степанова та ін. Одеса: Олді+, 2022. С. 18–21.

І. Ю. Потанін

асп. I року навчання

спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. І. Миколенко

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОТИПРАВНОЇ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОЗНАКИ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Вчення про склад адміністративного правопорушення та теорія адміністративно-деліктного права багато уваги приділяють класифікації складів адміністративного правопорушення, співвідношенню між собою його елементів (суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона), а також взаємозв'язку різних суб'єктивних і об'єктивних ознак складу (наприклад, місця і часу, мети і наслідків протиправного діяння, тощо). Втім, окремі ознаки, що характеризують елементи складу адміністративного правопорушення, залишаються мало дослідженими в науці адміністративного права та мало ефективними на практиці при кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення.

Слід підкреслити, що в теорії адміністративно-деліктного права можна знайти праці, які всебічно досліджували як склад адміністративного правопорушення, так і окремі його елементи та ознаки.

Наприклад, О. І. Миколенко та М. Р. Сиротяк у період з 1998 по 2007 роки в своїх публікаціях проводять чітку межу між поняттями «шкода, яка відшкодовується в межах провадження у справах про адміністративне правопорушення» та «заподіяна шкода», яка, в одних випадках, є обов'язковою, а, в інших,

факультативною ознакою об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення [1; 2, с. 181–182]. Втім, основний акцент в роботах О. І. Миколенка та М. Р. Сиротяка було зроблено на процесуальних підставах і порядку відшкодування шкоди, яка була заподіяна в результаті вчинення адміністративного правопорушення.

Слід підкреслити, що в період з 2000 по 2008 роки представники адміністративно-деліктного права досліджували в основному проблеми кодифікації національного законодавства (І. О. Федоров) або процесуальний порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності, тобто присвячували свої дисертації вирішенню проблем у провадженні в справах про адміністративні правопорушення (Б. Д. Мартиненко, Р. В. Миронюк, Р. В. Сінельник, М. М. Стоцька, В. Ю. Шильник).

Виключенням із цього є комплексне дослідження В. К. Колпакова, який у 2005 році у докторській дисертації розкриває адміністративне правопорушення як певний правовий феномен, а також підкреслює: «Вчення про склад правопорушення займає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці і має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найбільш істотних ознак антигромадських діянь, їхньому розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правовим органам правильно кваліфікувати правопорушення й обирати адекватні їм заходи впливу; по-третє, дозволяє зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян» [3, с. 213].

Не дивлячись на розвинуте вчення про склад адміністративного правопорушення, теорія адміністративно-деліктного права мала суттєві прогалини у дослідженнях окремих ознак, які характеризують суб'єктивні та об'єктивні елементи складу адміністративного правопорушення. На цей аспект звернула увагу у 2016 році Я. В. Задорожна, яка поглиблено розглянула чинники, що гальмують розвиток науки адміністративно-деліктного права [4], а також детально охарактеризувала таку ознаку об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення як «спосіб вчинення протиправного діяння». Вчена вважає, що більшість представників

теорії адміністративно-деліктного права починаючи із 1991 року і закінчуючи 2008 роком користувалися переважно напрацюваннями теоретиків кримінального права і по-суті не розвивали власну теорію.

З 2009 року по сьогодні в науці адміністративно-деліктного права набули продовження дослідження процесуальних аспектів притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності (О. В. Аніна, В. А. Біленко, Д. Ф. Бортняк, Я. В. Ващук, О. О. Дьоміна, І. О. Капшученко, Н. А. Олефіренко, Є. О. Сорочко та ін.), а також дослідження кваліфікації конкретної групи адміністративних правопорушень (В. В. Гречишникова, Б. М. Семенко, О. М. Соколовська, М. В. Співак, Ю. В. Чиж та ін.).

Втім, в цей період досліджувалися також і окремі елементи та суб'єктивні і об'єктивні ознаки складу адміністративного правопорушення. Наприклад, у 2012 році особливості такого суб'єкта адміністративного правопорушення як «юридична особа» досліджувалися в комплексній праці С. А. Шепетько «Юридична особа як суб'єкт адміністративного делікту» [5]. Продовженням загальних підходів до визначення і характеристики складу адміністративного правопорушення є праця Є. В. Кириленко, яка у 2013 році була присвячена особливостям правової кваліфікації адміністративного делікту [6]. Зокрема вчений зазначає: «У процесі правової кваліфікації адміністративного делікту важливе значення має правильна практична класифікація окремих складів адміністративних правопорушень, зокрема на матеріальні та формальні, основні та кваліфікуючі. Суттю кваліфікації адміністративного делікту є встановлення всіх ознак певних адміністративних правопорушень і додатково ще однієї ознаки цього певного, конкретного діяння і складу адміністративного правопорушення, що його передбачає» [6, с. 177]. У 2015 році на високому теоретичному рівні було досліджене поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» у праці О. В. Дуліної, яка багато уваги приділила визначенню змісту поняття «суб'єкт складу адміністративного правопорушення» [7], а вже згадана нами Я. В. Задорожна у 2016 році всебічно дослідила спосіб вчинення протиправного діяння як ознаку об'єктивної сторони адміністративного правопорушення [4].

Слід зазначити, що бездіяльність як ознака складу адміністративного правопорушення взагалі не розглядалась в науці адміністративного права на монографічному чи дисертаційному рівні. Окремі ж аспекти бездіяльності як підстави кваліфікації адміністративного правопорушення лише фрагментарно висвітлені в юридичній науці.

Список використаної літератури

1. Миколенко О. І. Проблеми відшкодування шкоди, що заподіяна адміністративним правопорушенням : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Університет внутрішніх справ. Харків, 2000. 222 с.
2. Сиротяк М. Р. Захист прав потерпілого в провадженні в справах про адміністративні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2007. 201 с.
3. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 454 с.
4. Задорожна Я. В. Спосіб вчинення протиправного діяння як ознака об'єктивної сторони адміністративного проступку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 190 с.
5. Шепетько С. А. Юридична особа як суб'єкт адміністративного делікту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України. Київ, 2012. 244 с.
6. Кириленко Є. В. Правова кваліфікація адміністративного делікту: сучасний стан і перспективи розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2013. 219 с.
7. Дуліна О. В. Суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2015. 204 с.

О. О. Пузирний
асп. II року навчання
спеціальність «Право»

Науковий керівник: д. ю. н., проф. О. І. Миколенко

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах збройної агресії та систематичної трансформації України як держави європейського зразка, стає вкрай актуальним розгляд питання соціального захисту військовослужбовців. Основні принципи цього захисту фокусуються на встановленні гарантій, які сприяють реалізації конституційних прав і свобод, задоволенню матеріальних та духовних потреб військовослужбовців у відповідності до особливостей їх службової діяльності, соціального статусу в суспільстві та збереженню соціальної стабільності у військовому середовищі. У цьому контексті, адміністративне судочинство виступає важливим інструментом, гарантуючи військовослужбовцям їхні права та інтереси через справедливий розгляд справ та забезпечення необхідних заходів.

Війна, розв'язана російською федерацією призвела до введення в Україні воєнного стану, в межах якого виникла потреба у внесенні змін та доповнень до соціального законодавства щодо захисту військовослужбовців – ключових учасників реалізації державної оборонної політики. Це, безперечно, ті люди, що відгукнулися на перший виклик і готові захищати країну та життя громадян. Вони сподіваються, що держава у майбутньому гарантуватиме їхні права, а у випадку поранення, травмування чи смерті – забезпечить відшкодування для їхніх сімей, які вони залишили, виконуючи свої військові обов'язки.

Указом Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022 року, в зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, було оголошено загальну мобілізацію [1]. Військовослужбовці,

які вступають на службу в результаті мобілізації, в основному отримують інформацію про свої права та обов'язки. Проте, реалізація цих можливостей у контексті соціального забезпечення може виявитися неоднаковою. Соціологічні дослідження стану обізнаності учасників бойових дій підтверджують те, що командування військових частини не завжди інформує військово-службовців про їх законні права стосовно отримання окремих видів допомоги [2, с. 113]. Це також спричинено значним обсягом і в певній мірі відсутністю системності в нормах щодо соціального захисту, а також необхідністю створення нових правил для їх реалізації в умовах загострення військово-політичної ситуації в країні.

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військово-службовців та членів їх сімей» було вперше закріплено поняття «соціальний захист» [3]. Раніше використовувалося поняття «соціального забезпечення», і це поняття залишається актуальним і досі. В науковій літературі переважає погляд, згідно з яким соціальне забезпечення розглядається як невід'ємна складова частина загального концепту соціального захисту [4, с. 205–206].

Основними для усвідомлення соціального призначення державної діяльності стали конституційні положення, які відносяться до захисту суверенітету та територіальної цілісності України, а також до забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [5]. Ключовим аспектом використання терміну «соціальний захист» є той, який Конституційний Суд України визначив у контексті взаємозв'язку конституційного обов'язку держави забезпечити посилений соціальний захист військово-службовців, військовозобов'язаних або резервістів і виконання громадянами України обов'язку захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Враховуючи, що регулювання таких питань покладено на розсуд Верховної Ради, Кабінету Міністрів та інших органів державної влади України в межах їхніх конституційних повноважень, Конституційний Суд України також наголошує на тому, що заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх ефективного запровадження залежить стан обороноздатності України [6].

Кабінет Міністрів України, який є конституційно визначеним найвищим органом виконавчої влади в сфері оборони, забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців, осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їхніх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

На Міністерство оборони України покладається здійснення заходів, спрямованих на реалізацію соціально-економічних і правових гарантій такої категорії осіб. Інші міністерства, центральні та місцеві органи виконавчої влади у взаємодії з Міністерством оборони України забезпечують виконання законодавства про соціально-економічний захист громадян України у зв'язку з проходженням військової служби [7].

Заходи адміністративно-правового режиму військового стану більшою мірою розраховані на обмеження в суб'єктивних правах, у тому числі соціально-економічного змісту [8]. Однак, законодавство, що стосується військовослужбовців, орієнтоване на надання додаткового захисту та розширення їхніх можливостей.

Україна в даному контексті стикається з формуванням нових правових реалій, які обумовлені необхідністю ведення військових дій та введенням військового стану. Це ставить перед державними органами завдання забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, що визначально впливає на загальний стан обороноздатності країни.

Дослідження соціального захисту військовослужбовців в умовах введення військового стану в Україні привертає увагу до ключової ролі адміністративного судочинства.

Сучасні виклики перед судовою системою полягають у вирішенні складних питань соціального захисту військовослужбовців, що вимагає не лише відповідального підходу, а й адаптації судочинства до специфіки військових справ. Гарантії високих стандартів соціальних прав військовослужбовців пов'язані з розглядом їхніх справ та вирішенням питань пенсійного

забезпечення, медичної допомоги та інших соціальних аспектів через призму судочинства.

Важливість розвитку судочинства у сфері соціального захисту військовослужбовців визначається не лише його роллю у захисті прав та інтересів цієї категорії громадян, але і його внеском у підтримання обороноздатності країни.

В перспективі, необхідно активно вивчати та впроваджувати інноваційні підходи у судочинстві, забезпечуючи справедливий розгляд справ та ефективний соціальний захист військовослужбовців у складних умовах військового стану.

Список використаної літератури

1. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 69/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/69/2022#Text> (дата звернення: 20.12.2023).
2. Семів Л. К., Клос В. R Соціальний захист військовослужбовців: проблемні питання в соціологічній оцінці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 110–116.
3. Про соціальний правовий статус військовослужбовців і членів їх сімей : Закон України від 20 груд. 1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 21.12.2023).
4. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). С. 204–209.
5. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відом. Верх. Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змін, та допов.).
6. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України № 1-р(II)/2022 від 6 квіт. 2022р. у справі за конституційною скаргою Поліщука С. О. щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#top> (дата звернення: 21.12.2023).
7. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. *Відом. Верх. Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106 (із змін, та допов.).
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відом. Верх. Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250 (із змін, та допов.).

Б. І. Чабан

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. М. А. Баламуш

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

На відміну від теорії держави та права та теорій інших галузевих юридичних наук, наука адміністративного права за часи свого існування декілька разів змінювала доктринальні підходи до класифікації суб'єктів адміністративного права. В основному це були науково-методологічні причини, які на певному етапі розвитку даної галузі права ставили перед адміністративістами завдання про перегляд критеріїв класифікації суб'єктів адміністративного права.

Ці питання в достатній мірі висвітлені в науковій літературі, зокрема обґрунтування різних доктринальних підходів до класифікації суб'єктів адміністративного права містяться у працях таких вчених як В. М. Бевзенко, Ю. П. Бітяк, Р. С. Мельник, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков і ін.

Найбільш розповсюджена в теорії держави та права класифікація суб'єктів права на фізичних та юридичних осіб не дозволяє розкрити специфіку адміністративних правовідносин. Обумовлено це наступними чинниками.

1. Юридичні особи в адміністративному праві бувають двох видів – публічно-владні суб'єкти та недержавні організації. Адміністративно-правовий статус перших суттєво відрізняється адміністративно-правового статусу других, а тому є необхідність окремо уточнювати особливості реалізації адміністративно-правового статусу публічно-владних суб'єктів (наприклад, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, тощо) та недержавних організацій (підприємств, установ, релігійних організацій і ін.).

2. Публічні службовці, до яких національне законодавство відносить державних, політичних, патронатних службовців,

службовців в органах місцевого самоврядування та інших, не можна віднести ні до фізичних осіб (бо вони реалізують публічно-владні повноваження і знаходяться в службових правовідносинах), ні до юридичних осіб (бо не мають ознак юридичної особи).

3. Учасниками адміністративних правовідносин, а також суб'єктами адміністративного права можуть бути і організації, які не мають ознак юридичної особи (наприклад, структурні підрозділи органів виконавчої влади).

Таким чином основний недолік класифікації суб'єктів права на фізичних та юридичних осіб проявляється в адміністративному праві в тому, що вона не враховує специфіку правового статусу організацій публічного та приватного права, ігнорує факт існування таких специфічних суб'єктів як публічні службовці та підрозділи органів публічної влади, які не мають статусу юридичних осіб.

Довгі роки в адміністративному праві використовувалась класифікація суб'єктів адміністративного права на два види – колективні і індивідуальні суб'єкти. Ця класифікація має як позитивний, так і негативний вплив на розвиток адміністративного права.

Позитивний вплив полягає у тому, що:

1) класифікація акцентує увагу на специфіці адміністративно-правового статусу кожного індивіду. Тобто в залежності від того, яке положення у суспільстві займає індивід, такий і об'єм адміністративних прав та обов'язків йому належить. Так вийшло, що всі громадяни України не можуть мати однаковий об'єм адміністративних прав і обов'язків. Завжди доводиться уточнювати яке положення індивід займає у суспільстві (пенсіонер, студент, суб'єкт господарської діяльності, керівник підприємства та ін.) і лише потім визначатись із об'ємом його прав і обов'язків у сфері адміністративних правовідносин;

2) класифікація враховує факт існування організацій, що не мають статусу юридичної особи, але які є учасниками багатьох адміністративних правовідносин. Тобто термін «колективні суб'єкти» дозволяє охопити собою як юридичних осіб, так і інші організації, що не мають статусу юридичної особи.

Негативний вплив класифікації суб'єктів адміністративного права на індивідуальних і колективних полягає в тому, що:

1) класифікація ігнорує факт існування публічних службовців, бо їх не можна віднести ні до індивідуальних, ні до колективних суб'єктів;

2) класифікація не враховує специфіку адміністративно-правового статусу публічно-владних суб'єктів, бо об'єднує у одній групі всіх колективних суб'єктів як публічного, так і приватного права.

В останні роки все більше обґрунтовується доцільність використання в адміністративному праві класифікації суб'єктів на два види: а) суб'єктів публічного адміністрування; б) приватних осіб [1, с. 62, 102]. До переваг цієї класифікації можна віднести наступні:

1) юридичні особи приватного права та фізичні особи об'єднані в одній групі «приватні особи», що дозволяє розкривати загальну для фізичних та юридичних осіб специфіку їх участі в адміністративних правовідносинах;

2) всі публічно-владні суб'єкти були об'єднані в одній групі, що дозволило розкривати загальну для органів виконавчої влади та місцевого самоврядування специфіку їх участі в адміністративних правовідносинах.

Недоліками ж цієї класифікації є:

1) відсутність в доктрині адміністративного права єдиного підходу до визначення публічного адміністрування, а разом із цим і визначення кола суб'єктів публічного адміністрування;

2) ігнорування публічних службовців як учасників адміністративно-правових відносин.

Ми приєднуємося до думок О. Г. Набокової, яка висловлює своє бачення класифікації суб'єктів адміністративного права з огляду на сучасні тенденції реформування даної галузі національного права. Зокрема, вчена стверджує: «Старі класифікації, що колись використовувались в адміністративному праві – «фізичні і юридичні особи», «колективні і індивідуальні суб'єкти» та сучасні – «суб'єкти публічного адміністрування і приватні особи» втратили і втрачають своє теоретичне та практичне значення. Перші, тому що не враховують

специфіку адміністративного права як публічної галузі права, а другі, тому що віднесли до суб'єктів публічного адміністрування тих публічно-владних суб'єктів, які в принципі не можуть здійснювати публічне адміністрування (наприклад, Президент України, прокуратура і ін.) [2, с. 126–131]. Відповідно, О. Г. Набокова пропонує наступним чином поділяти суб'єктів адміністративного права:

«1) публічні адміністрації – суб'єкти публічного адміністрування та інші публічно-владні суб'єкти, які в передбачених національним законодавством випадках можуть бути учасниками адміністративно-правових відносин (Президент України, СБУ, прокуратура і ін.);

2) публічні службовці як учасники внутрішньоорганізаційних (внутрішньо-управлінських) відносин в органах публічної влади;

3) приватні особи» [2, с. 126–131].

З цією класифікацією суб'єктів адміністративного права повністю погоджуємось, адже її використання буде мати в адміністративному праві і теоретичне, і практичне значення.

Список використаної літератури

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галунько, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
2. Набокова О. Г. Концептуальні підходи до визначення поняття «публічне адміністрування» як категорії адміністративного права. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 8 (60). С. 126–131.

Розділ 6

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

О. В. Єрґієва

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., доц. І. А. Ломачинська

ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах конкурентний тиск на ринках посилюється, а швидкі технологічні зміни вимагають постійного вдосконалення продуктів і процесів. Отже, інновації стають ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності підприємств у глобальному ринковому середовищі. Існуючі та ефективно функціонуючі елементи економічного механізму, такі як фінансова підтримка, податкові пільги, інноваційні гранти та інші стимули, допомагають стимулювати інвестиції у дослідження та розвиток, сприяючи, тим самим, створенню нових продуктів, підвищенню продуктивності та зростанню доходів. Розробка та оптимізація таких механізмів важлива для забезпечення сталого економічного зростання та розвитку суспільства в цілому.

Під інноваційною діяльністю розуміють процес створення, впровадження та комерціалізації нових ідей, продуктів, послуг або технологій, спрямований на вдосконалення існуючих процесів або створення нових можливостей для задоволення потреб ринку [1, с. 10]. Вона включає: дослідження та розробку нових продуктів, впровадження нових технологій у виробництво, вдосконалення бізнес-моделей або зміни в організаційній структурі підприємства [2, с. 183].

Економічний механізм – це система різноманітних інструментів, методів і законів, які використовуються для

регулювання економічних процесів та забезпечення функціонування економіки. Він включає такі компоненти, як фінансовий механізм, податкову політику, грошовий обіг, ринкові механізми, систему регулювання та інші інструменти, що використовуються державою та підприємствами для досягнення економічних цілей, таких як стабільність цін, зростання виробництва, збалансований розвиток та інші [3, с. 32].

Забезпечення підтримки для інноваційної діяльності є важливим завданням для будь-якої економіки, оскільки інновації стають ключовим чинником у забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку. Для досягнення цих цілей необхідно розглянути різні аспекти економічного механізму, які сприяють стимулюванню та підтримці інновацій.

Елементи економічного механізму, які спрямовані на підтримку інноваційної діяльності підприємства, включають [4]:

1. Фінансування інновацій – державні гранти, пільгові відсотки по кредитах, стартап-інкубатори, венчурний капітал, краудфандинг та інші форми фінансування, спрямовані на підтримку досліджень і розвитку, створення прототипів, випробування нових ідей.

2. Податкові пільги та стимули – уряд може надавати податкові знижки або кредити на дослідження і розробки, а також зменшувати податкове навантаження для компаній, що інвестують у новаторські проекти.

3. Нормативне регулювання – встановлення урядом спеціальних норм та правил, які спрямовані на полегшення впровадження інновацій, тобто, зниження бюрократичних перешкод, швидке отримання патентів, спрощення процедур сертифікації, амортизаційна політика.

4. Розвиток людських ресурсів. Забезпечення кваліфікованого персоналу для реалізації інновацій є ключовим аспектом. Уряди можуть запроваджувати програми підвищення кваліфікації, стипендії для студентів, що обирають технічні спеціальності, а також інші заходи для підтримки освіти та навчання в галузі інновацій.

5. Створення інноваційних інфраструктурних об'єктів, таких як технопарки, інноваційні центри, спеціалізовані лабораторії

та інші установи, що сприяють співпраці між підприємствами, дослідницькими установами та університетами.

6. Міжнародне співробітництво та трансфер технологій – уряди можуть сприяти міжнародному обміну інноваційними ідеями та технологіями через різні програми співробітництва, технологічні партнерства, а також зовнішньоекономічні відносини.

7. Маркетингова підтримка інноваційних продуктів – впровадження заходів для стимулювання попиту на інноваційні товари та послуги, такі як рекламні кампанії, створення спеціальних майданчиків для презентації інновацій тощо.

8. Регулювання інтелектуальної власності – ефективна система захисту прав інтелектуальної власності стимулює інноваційну активність, забезпечуючи підприємствам впевненість у власності та інвесторам – у прибутковості їхніх вкладень. Цей аспект важливий для забезпечення заохочення підприємств до інноваційних інвестицій, оскільки він гарантує, що створені нові ідеї та технології будуть належним чином захищені від незаконного використання та копіювання.

Отже, у сучасному економічному середовищі інновації стають ключовим чинником для забезпечення конкурентоспроможності підприємств, особливо в умовах повоєнного відновлення економіки України [5]. Елементи економічного механізму, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності, відіграють критичну роль у стимулюванні досліджень та розвитку, що сприяє створенню нових продуктів, підвищенню продуктивності та збільшенню доходів. Вони також стимулюють загальний економічний розвиток країни шляхом збільшення обсягів виробництва та створення нових ринків збуту, що впливає на підвищення життєвого рівня населення та підтримку стабільності економічної системи. Таким чином, інноваційно спрямовані елементи економічного механізму виступають ключовим інструментом у забезпеченні сталого розвитку підприємств та економіки в цілому.

Список використаної літератури

1. Гуторов О. І., Ярута М. Ю., Сисоєва С. І. Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. Харків : Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2019. 227 с.

2. Сkochиляc C. M. Економічні механізми розвитку інноваційної діяльності підприємств. *Вісник Сер. Економічний аналіз*. 2016. Том 23. № 2. С. 181–186.
3. Ніфатова О. М., Пузирьова П. В. Аналіз існуючих підходів до побудови організаційно-економічного механізму формування та розвитку інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2020. Вип. 2 (84). С. 31–39.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 липня 2002 р. № 40-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 16.04.2024).
5. Войцеховська А., Ломачинська І. Інноваційне зростання національної економіки України в умовах повоєнного відновлення. *Стійкість освіти і науки в умовах трансформації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 23–24 травня 2023 року. К., 2023. С. 69–73.

А. В. Задонська

студ. ІV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. ф-м. н., доц. В. А. Касьянова

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасну епоху швидкого технологічного прогресу цифрова трансформація стала ключовим фактором економічного зростання та суспільного розвитку. У зв'язку з цим виникає необхідність детального аналізу викликів та можливостей, обумовлених цифровізацією структури та динаміки національної економіки України.

Перший виклик, з яким стикається Україна, це цифровий розрив, який створює серйозні проблеми для країни, відбуваються значні регіональні відмінності в інфраструктурі ІКТ. Міські райони мають кращий зв'язок і доступ до високошвидкісного Інтернету в порівнянні з сільськими регіонами. Відсутність надійної та одноманітної інфраструктури ІКТ перешкоджає справедливому розподілу цифрових ресурсів [1].

Другим викликом є розрив у цифровій грамотності населення. Недостатні знання та навички використання цифрових

технологій перешкоджають ефективній участі певних демографічних груп у цифровій економіці. Також доступ до цифрових технологій часто ускладнюється фінансовими обмеженнями. Вартість придбання та обслуговування пристроїв та інтернет-послуг може виявитися непропорційно високою.

Третій виклик – це відсутність локалізованого цифрового контенту, який обмежує вплив зусиль з охоплення цифровими технологіями. Навіть коли існує доступ, цифровий контент не завжди може відповідати різноманітним потребам та інтересам різних верств населення.

Наступний виклик, який постає на нашому шляху, це те що цифровий ландшафт наповнений все більш витонченими кіберзагрозами, включаючи шкідливе програмне забезпечення, програми-вимагачі та фішингові атаки.

Серйозність проблеми полягає в обмеженій обізнаності, поінформованості та розумінні кібербезпеки серед окремих осіб та організацій. Відсутність всеосяжної та сучасної правової бази для кібербезпеки та захисту персональних даних створює проблеми. Багато організацій стикаються з обмеженістю ресурсів, коли справа доходить до інвестицій у передові заходи кібербезпеки. Обмежені бюджети можуть перешкоджати впровадженню передових технологій та найму кваліфікованих фахівців з кібербезпеки [2].

Якщо говорити про можливість, то цифрова трансформація, що охопила весь світ, стала незаперечною силою, що визначає траєкторію розвитку національних економік [3]. У цьому контексті формування надійної стратегії цифрового розвитку має вирішальне значення для України.

Ключове завдання розробки стратегії цифрового розвитку України полягає в необхідності модернізації її цифрової інфраструктури. Це включає інвестиції у високошвидкісне підключення до Інтернету, модернізацію телекомунікаційних мереж та забезпечення широкого доступу до цифрових технологій. Цифрова епоха вимагає кваліфікованої та адаптованої робочої сили. Україна стикається з проблемою подолання дефіциту навичок шляхом інвестування у програми освіти та навчання, які дадуть їй громадянам необхідну цифрову грамотність [4].

Створення ефективної нормативно-правової бази має вирішальне значення для створення сприятливого середовища для цифрового розвитку. Водночас вирішення проблем кібербезпеки має першорядне значення для підвищення довіри до цифрових транзакцій та захисту критично важливої інфраструктури від кіберзагроз [5].

Шлях цифрової трансформації не є чимось універсальним, і Україна має можливість адаптувати свою стратегію відповідно до її унікального соціально-економічного ландшафту. Сприймаючи ці проблеми як можливості та використовуючи уроки, викладені з глобальних прикладів, Україна може закласти основу для сталої, інклюзивної та цифрової національної економіки.

Список використаної літератури

1. Ночвіна І. О. Цифровізація економіки: можливості та основні загрози. *Економіка* : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2021. Вип. 19. С. 90–97. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/economics/article/view/3678>
2. Лапін А. В., Гринчук І. О., Оленюк Д. О. Діджиталізація економіки в Україні: сучасний стан та перспективи. *Ефективна економіка*. 2022. Вип. 7. DOI: 10.32702/2307-2105.2022.7.22
3. Lomachynska, I., Maslennikov, Ye., Poberezhets, O., Shebanina, O., & Plets, I. Management of the Financial Potential of Innovative Development of the National Economy in the Context of Digital Transformation. *Economic Affairs*. 2023. 68 (Special Issue). DOI: <https://doi.org/10.46852/0424-2513.2s.2023.23>
4. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою / А. Амельн та ін. *hvylya.net*. URL: <https://hvylya.net/uk/special-projects/177938-ukraina-2030e-kraina-z-rozvinutoju-cifrovoju-ekonomikou> (дата звернення: 18.04.2024).
5. Решетило В. П., Островський І. А. Неоіндустріалізація та її вплив на розвиток вітчизняної та міжнародної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнар. екон. відносини та світ. госп-во. 2018. № 18 (3). С. 21–25.

М. В. Заєць
студ. IV курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: к. ф.-м. н., доц. В. А. Касьянова

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Пандемія COVID-19, що тривала з початку березня 2020 року до травня 2023 року мала досить серйозний вплив на всі сфери життєдіяльності людини, в тому числі економіку. Останній тиждень лютого 2020 року став для світових фондових ринків найгіршим із часу фінансової кризи 2008 року.

9 березня 2020 року ціна сирієї нафти впала на 27% і торгувалася за 30 доларів за барель. Це стало наймасштабнішим одноденним обвалом цін, починаючи з 1991 року і кризи у Перській затоці [1]. А у квітні ціна нафти марки WTI (West Texas Intermediate) на Нью-Йоркській товарній біржі за ф'ючерсами з поставкою в травні 2020 року взагалі стала від'ємною.

Умови пандемії створили серйозні виклики для підприємців у всьому світі, включаючи Україну.

Наслідком існування введених карантинних обмежень в Україні стало зниження ВВП, зниження щомісячного доходу домашніх господарств, збільшення частки безробітних у сфері зайнятості, зростання заборгованості домогосподарств. Найбільші втрати отримали головні виробничі сектори. Реальний ВВП країни у 2020 р. скоротився на 4%, індекс промислового виробництва – на 4,5%, аграрного сектору – на 11,5%, а вантажобігу – на 14,3%. Найбільшим обвалом економіки виявився у другому кварталі 2020 р.

Цифровізація ведення бізнесу стала однозначно неминучою подією, а не просто модною тенденцією [2].

Для забезпечення стабільності економіки та збереження робочих місць Уряд вжив ряд заходів для підтримки підприємницької діяльності, у тому числі надав податкові пільги та відстрочки. Яким би значним не був вплив різних зовнішніх

факторів на економіку, державні заходи для підтримки підприємництва грають ключову роль у її стабілізації. Програми фінансової підтримки, податкові пільги та інші заходи сприяють збереженню бізнесу та стимулюють економічний розвиток. Однак, як демонструє досвід, важливо проводити постійний моніторинг та оцінку ефективності цих заходів. Це допоможе уникнути додаткових витрат ресурсів та забезпечити максимальний позитивний вплив на економіку країни.

Пандемія COVID-19 стала ще одним доказом того, що розвиток економіки циклічний, і за кожним періодом кризи, який не завжди можна передбачити, стоїть на черзі певний прогрес та нові методи виходу з цього становища.

Список використаної літератури

1. Обвал фондових ринків і падіння цін на нафту: що відомо про причини і ймовірні наслідки кризи. 24 Канал. URL: <http://surl.li/supdq>
2. Васюта В., Житник О. Особливості діяльності середнього та малого бізнесу в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. С. 2–5. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/908/871>

Я. В. Котелевська

асп. II року навчання

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Горняк

ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У сучасному світі швидкого технологічного розвитку та змін, питання цифрової грамотності та децентралізації стають все більш актуальними та важливими. Цифрові технології проникають у всі сфери життя, впливаючи на спосіб, яким ми спілкуємося, працюємо та приймаємо рішення. У той же час, децентралізація надає можливість громадянам більш активно брати участь у прийнятті рішень та впливати на процеси управління на місцевому рівні.

Сполучення цих двох концепцій відкриває нові можливості для суспільного розвитку та покращення якості життя громадян. Важливість цифрової грамотності та її взаємозв'язок із децентралізацією, можливості їх взаємодії та ролі, яку вони відіграють у сучасному суспільстві є актуальною темою для досліджень.

Для розуміння сутності цих понять необхідно дати їм визначення та конкретизувати їх зміст. Отже, цифрова грамотність, це здатність людини розуміти, використовувати та працювати з інформаційними технологіями та цифровими ресурсами. Вона включає в себе навички користування комп'ютерами, смартфонами, Інтернетом, а також здатність оцінювати та критично мислити про інформацію, отриману через ці технології [1].

Децентралізація, в свою чергу, – це процес передачі влади, ресурсів та прийняття рішень від центрального уряду до місцевих установ або громадян. Цей процес прагне забезпечити більшу відповідальність, ефективність та участь громадян у прийнятті рішень, які стосуються їхнього життя та спільнот [2].

Обидва ці поняття мають важливе значення для сучасного суспільства. Цифрова грамотність дозволяє людям бути активними учасниками цифрового світу, забезпечує доступ до інформації та можливість взаємодії з державними органами та іншими громадянами через Інтернет. Децентралізація, у свою чергу, сприяє розширенню участі громадян у прийнятті рішень, підвищенню ефективності управління та розвитку місцевих громад.

Разом ці дві концепції формують основу для створення сучасного, відкритого та демократичного суспільства, де кожен громадянин має можливість брати участь у прийнятті рішень та використовувати цифрові технології для поліпшення якості свого життя. Через електронні платформи цифрові технології надають можливість громадянам брати активну участь у процесах прийняття рішень, для збору думок, обговорень та голосувань. З іншого боку це спрощує та оптимізує роботу місцевих органів влади, забезпечуючи швидший обмін інформацією та координацію дій.

У результаті спільної ініціативи Міністерства цифрової трансформації, Google.org та Фонду Східна Європа в Україні

впроваджено проєкт «Дія. Освіта». Цей проєкт є розширеним варіантом платформи «Дія. Цифрова освіта», що стартувала у 2020 році з метою підвищення рівня цифрової грамотності та навичок серед українців, а саме: інформаційна грамотність; медійна грамотність; організаційна грамотність; комунікативна грамотність; продуктивна грамотність [1]. Проєкт пропонує набуття навичок та компетенцій в дуже креативний спосіб – через цикли освітніх серіалів, які можна переглядати в зручний час та спосіб. Також, кожні два роки, проводяться дослідження для оцінки рівня діджитал-навичок в українців [3].

На сьогодні, відповідно до адаптованої українськими експертами рамки цифрових компетентностей для громадян України DigComp 2.1, вже розроблено декілька національних тестів «Цифрограм» на визначення цифрової грамотності громадян: Цифрограм 1.0 та Цифрограм 2.0 для громадян; Цифрограм для державних службовців, медичних працівників, вчителів; ICDEL Український цифровий громадянин [4].

Розглядаючи підвищення цифрової грамотності населення в контексті децентралізації можна визначити кілька ключових моментів:

- децентралізація сприяє розвитку місцевих програм та ініціатив з цифрової грамотності, адже місцеві органи влади можуть впроваджувати навчальні курси, семінари та тренінги для населення з метою покращення їхніх цифрових навичок;

- розвиток інфраструктури та забезпечення доступу до Інтернету в регіонах, це є ключовим для навчання та розвитку цифрових навичок;

- децентралізація збільшує громадську участь у розробці та впровадженні ініціатив з підвищення цифрової грамотності. Це може включати фінансову підтримку, надання ресурсів або сприяння співпраці між різними сторонами.

Отже, децентралізація може відігравати ключову роль у підвищенні цифрової грамотності населення шляхом стимулювання місцевих ініціатив, підтримки громадської участі та забезпечення доступу до необхідних ресурсів та інфраструктури.

Список використаної літератури

1. Освітня платформа «Дія. Цифрова освіта». URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/> (дата звернення: 13.04.2024)
2. Євсюкова О. В. Цифрова спроможність територіальних громад в Україні: проблеми та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/3.pdf
3. Дослідження цифрової грамотності в Україні. Третя хвиля. Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL: https://osvita.diiia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf (дата звернення: 14.04.2024).
4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України DigCompUA for Citizens 2.1. *Міністерство цифрової трансформації*. 2021. 56 с. URL: <https://cutt.ly/zn1DbLC> (дата звернення: 14.04.2024).

Т. Ю. Новохацька

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Н. М. Крючкова

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Цифрові технології значно впливають на економіку та суспільство, і вимагають нових стратегій управління. Для сприяння розвитку цифрової економіки необхідне активне застосування фіскальних інструментів. Фіскальна політика грає ключову роль у регулюванні економічної активності суб'єктів господарювання. Податкові та бюджетні інструменти мають свої особливості в контексті цифрової трансформації, і їх ефективне використання є важливим для стимулювання цього процесу. Фіскальні інструменти відкривають можливості для держави та місцевих органів влади створювати сприятливі умови для розвитку та використання цифрових технологій у різних сферах економіки.

Фіскальне регулювання є важливим засобом впливу держави на економіку. Цей вплив здійснюється через різноманітні фіскальні інструменти, такі як зміни податкових ставок,

надання податкових пільг чи формування бюджетних видатків на підтримку певних галузей. Фіскальне регулювання сприяє стимулюванню чи обмеженню певних аспектів економічної активності, таких як інвестиції та споживання. Воно базується на припущенні, що ринкові учасники приймають раціональні рішення, враховуючи свої економічні інтереси. Особливість фіскального регулювання полягає у відсутності прямого примусу та у використанні економічних стимулів для досягнення цілей держави. Цей метод регулювання сприяє більшій гнучкості в управлінні економікою, забезпечуючи при цьому державі необхідний контроль та вплив на функціонування економіки. Використання фіскальних інструментів допомагає досягти стратегічних цілей у зовнішньоекономічній політиці та сприяє формуванню сталого економічного зростання [1].

Фіскальна політика в Україні відіграє ключову роль у регулюванні соціально-економічних процесів, особливо у контексті зміцнення інтеграційних зусиль з Європейським Союзом. Використання фіскальних інструментів, таких як адміністрування податків та розподіл бюджетних видатків, дозволяє регулювати ділову активність підприємств та вирішувати соціальні проблеми. Фіскальна політика виступає інструментом участі держави у забезпеченні ефективності економіки, регулюванні доходів населення та зайнятості. Проте реалізація цієї політики у періоди економічних циклів потребує уваги до особливостей та пріоритетів економічного розвитку. Важливо забезпечити ефективний розподіл бюджетних ресурсів, що сприятиме стабільному розвитку економіки та соціальної сфери. Наприклад, під час кризових періодів, таких як революція Гідності та анексія Криму, фіскальна політика відображається в обсягах бюджетних ресурсів та їх розподілі, враховуючи поточні потреби країни. За останні роки дохідна частина бюджету України значно зростала, особливо завдяки залученим коштам з міжнародних джерел. Однак, розподіл цих ресурсів вимагає уваги до збалансованості та ефективного використання для забезпечення сталого розвитку країни.

Інтеграція України у світове господарство і впровадження міжнародних норм і стандартів у галузі митної справи сприяють

оптимізації митних процедур та контролю. Однак ці зміни не повинні впливати на ефективність митного контролю, що вимагає розробки нових підходів до організації та здійснення контрольних заходів. Одним з таких підходів є використання митного пост-аудиту, який передбачає проведення частини контрольних заходів після здійснення митного оформлення, на території підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [2].

Використання новітніх технологій дозволяє автоматизувати митниці, зменшуючи час проведення митних процедур і спрощуючи їх для бізнесу. У зусиллях наближення до стандартів Європейського Союзу, Україна також повинна спрямовувати свою митну політику на вдосконалення електронного документообігу на митницях. Це дозволить мінімізувати час митних процедур, боротися з корупцією та розвивати міжнародну співпрацю [2].

Однак, незважаючи на позитивні аспекти електронного декларування, в Україні існують проблеми з цифровізацією митних процедур через залежність від паперових документів. Тому важливо активізувати зусилля з цифровізації та електронізації митних процедур, щоб досягти такого ж рівня ефективності, як у країнах ЄС.

Застосування електронного декларування та автоматизації митного контролю має безпосередній вплив на підприємства і державні органи. Це сприяє мінімізації корупційних ризиків, спрощує процедури для бізнесу та забезпечує більшу контрольованість діяльності підприємств. Такі заходи спрямовані на підвищення ефективності митної справи та забезпечення відповідності міжнародним стандартам.

Список використаної літератури

1. Якушко І. Фіскальна диджиталізація: сутність та роль у розвитку національної економіки. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. № 2 (30). 2022. С. 44–53. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/271163/266690>
2. Чорноус В. Цифровізація фіскального простору України з урахуванням зарубіжного досвіду. *Актуальні питання фінансової теорії і практики* : збірник матеріалів Десятої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених / ЗУНУ. Тернопіль, 26 квітня 2023 р. Ч. 2. С. 201–203.

А. Д. Поспеєва

студ. II курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: ст. викладач Ю. О. Максимова

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Головною тенденцією на геополітичному полі ХХ ст. була дезінтеграція, яка спричинила появу нових формально рівноправних держав. Однак, у контексті посилення і розширення взаємозалежності та взаємозв'язку в світовій спільноті, що є результатом процесів глобалізації, відбувається значна зміна вертикальної структури владних відносин [1]. Це кардинально змінює суть міжнародних політичних відносин і призводить до трансформації системи державного управління. Всі ці зміни є наслідком виникнення та впливу глобальних проблем розвитку суспільства, які не можуть не відобразитися на системі державного управління на національному рівні.

Сучасна стадія розвитку світової економіки відзначається неперервними змінами в національних економічних стратегіях, спробами наддержавного управління в рамках світової економіки, а також посиленням економічної та політичної взаємодії між країнами світу. Світова спільнота включає понад 200 країн, які відрізняються особливостями використання виробничих і трудових ресурсів, рівнем доступу до ресурсів, динамікою економічного розвитку. Глобалізація об'єктивно є незворотним процесом, який впливає на внутрішнє та міжнародне економічне життя і свідчить про завершення початкового етапу формування економічної єдності світу, а також підсистем світової економіки.

Поява глобальних проблем виникає через протиріччя між економічним розвитком та соціальним прогресом. Для вирішення цих проблем важливо розробляти механізми співпраці на міжнародному та національному рівнях, що сприятиме сталому розвитку суспільства [2].

В умовах війни в Україні актуальним є питання збереження територіальної цілісності країни. Слід зазначити, що це найбільший військовий конфлікт в Європі з часів Другої світової війни. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року призвело до виникнення найгострішої безпекової кризи в Європі.

Найсерйозніші екологічні проблеми двадцять першого століття можуть змінити хід життя на нашій планеті. Глобальне потепління, токсичні відходи, забруднення води і повітря, кислотні дощі та скорочення енергоресурсів, все це страшні виклики, які загрожують нашому майбутньому.

В Україні існує велика кількість екологічних проблем, включаючи радіаційне забруднення, шкідливі викиди промислових підприємств в атмосферу та водойми, а також переповненість сміттєзвалищами. На сьогоднішній день актуальним є проблема викиду великої кількості токсичних хімічних речовин у навколишнє середовище після бомбардування та обстрілів РФ. Як наслідок забруднення ґрунту, джерел води та повітря, все це спричиняє проблеми зі здоров'ям населення [3]. Також важливою екологічною проблемою в Україні під час війни стало знищення лісів та місць проживання диких тварин. Знаходження лісів у найгарячіших точках призвело до руйнівних наслідків в екосистемі країни, багато видів рослин і тварин загинуло під час боїв.

Також слід зазначити, що забруднення пластиком є глобальною екологічною проблемою XXI ст. За даними ООН, щороку у світі використовується понад 5 трильйонів пакетів, і лише близько 3% з них переробляються. Значна частина цього пластику, включно з пластиковими пакетами, потрапляє в океан. Експерти прогнозують, що через 30 років пластику в морях буде більше, ніж риби. І статистика свідчить про масштаби використання пластику, оскільки щосекунди у світі використовується 160 000 пакетів [4].

Ще однією із важливих проблем з якими стикається суспільство, це проблема електронних відходів. В епоху стрімкого технологічного прогресу винайдено та виготовлено все більше і більше складних електронних товарів, власники яких списують

величезну кількість електронних відходів як сміття. Яскравим прикладом цього є комп'ютери, ноутбуки та смартфони.

Кожного року з'являються нові моделі, навіть якщо нинішня працює нормально, споживачі все одно звикли купувати нові, так як вони надають додаткові функції. Технологічні новатори продовжують створювати електронні пристрої, покликані зробити наше життя легшим і зручнішим. Але слід пам'ятати про те, що згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), безпосередній контакт із токсичними матеріалами, які вимиваються з електронних відходів, може спричинити загрозу здоров'ю. Небезпека може виникнути через вдихання токсичних парів, а також через накопичення хімічних речовин у ґрунті, воді та їжі. Це наражає на небезпеку не лише людей, але й наземних і морських тварин. У країнах, що розвиваються, ризики надзвичайно високі, оскільки деякі розвинені країни відправляють туди свої електронні відходи [4].

Для вирішення глобальних проблем сучасності необхідно запровадити належний процес переробки відходів та впроваджувати інновації, підприємства повинні вдосконалити своє виробництво та пакування, використовуючи, де це можливо, вторинну або багаторазову упаковку. Споживачі повинні бути більше уважними до навколишнього середовища, та намагатися зменшити використання пластику, а також повторно використовувати та переробляти упаковку, коли це можливо. Такі заходи нададуть можливість врятувати нашу планету та побудувати краще майбутнє.

Список використаної літератури

1. Хаєцька О. П. Проблеми та перспективи глобалізації, глобальні проблеми людства. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 316–322.
2. Курепін В. М. Воєнні конфлікти, як глобальні екологічні проблеми суспільства. *Педагогічні інновації* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 28–29 квітня 2021 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 156–158.
3. Екологічні проблеми України: наслідки війни [Електронний ресурс] : бібліографічний покажчик / уклад. О. О. Найдонова ; Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 19 с.
4. What Will Be the 6 Biggest Environmental Problems of 2024? *Terrapass*. URL: <https://terrapass.com/blog/biggest-environmental-problems-of-2024/>

М. С. Саркісян
студ. II курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: викладач А. О. Войцеховська

РОЛЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У сучасному світі діджиталізація стає все важливим інструментом для ринкової інфраструктури. Цифрові технології не лише змінюють спосіб ведення бізнесу, але й впливають на всі сфери економіки. Роль діджиталізації у формуванні та розвитку ринкової інфраструктури стає все більш критичною, оскільки вона дозволяє покращити доступність послуг, збільшити продуктивність та покращити якість життя громадян [1–2].

Діджиталізація сприяє автоматизації процесів, покращенню комунікації між учасниками ринку, оптимізації ланцюга постачання та впровадженню нових технологій. Це призводить до глибоких перетворень у бізнес-процесах, їх оптимізації, підвищення продуктивності та поліпшення комунікації зі споживачами.

Цифрові інструменти дозволяють підприємствам оптимізувати операції, створювати нові можливості для розвитку та автоматизувати рутинні процеси. Наприклад, інтернет-торгівля допомагає збільшити продажі, привертає нових клієнтів та покращує обслуговування.

Для кращого розуміння впливу діджиталізації на ринкову інфраструктуру, важливо розглянути її в контексті її ключових елементів.

Наприклад, страхові компанії, як одні з найбільш значущих структур ринкової інфраструктури, активно використовують діджитал-технології, основні з яких включають:

- впровадження нових технологій: сфера “non-life” страхування активно діджиталізується, що свідчить про стратегічний розвиток страховиків у цьому напрямку;
- діджитал-страхування: введення онлайн-сервісів, таких як страховий калькулятор, онлайн-оплата та консультації, сприяє зручності для клієнтів та оптимізації процесів;

- мобільні додатки: розвиток мобільного страхування через додатки сприятиме спрощенню процесів та взаємодії з клієнтами;

- телематика: використання телематики допомагає у визначенні ефективних стратегій страхування для клієнтів та страховиків;

- хмарні технології: застосування хмарних технологій у поєднанні з телематикою забезпечує безпеку баз даних та збереження інформації;

- автоматизовані системи перевірки: впровадження автоматизованих систем допомагає уникнути шахрайства та покращити обслуговування клієнтів [4, с. 50].

Також, в останні роки, діджиталізація має вагомий вплив на біржі праці. Цифрова трансформація системи регулювання зайнятості населення в Україні свідчить про створення цифрової екосистеми на ринку праці. Цей процес передбачає цифрову організацію трудових взаємин між працівниками та роботодавцями через онлайн-платформи. Це сприяє зростанню кількості фрілансерів та платформ для пошуку проєктів, що допомагають їм розвивати свою клієнтську базу [6, с. 185].

Аналізуючи ситуацію на українському ринку праці, можна передбачити подальшу діджиталізація, яка виявляється у покращенні технологічності HR-процесів, збільшенні числа онлайн-рекрутерів, зростанні попиту на фріланс-послуги спеціалістів у галузях юриспруденції, фінансів, обліку, бізнес-аналітики та обробки великих обсягів даних і т. д.

Важливо згадати про створення та запуск урядової програми «Держава в смартфоні». У лютому 2020 року був представлений додаток «Дія», який став основою цієї ініціативи. «Дія» стала дуже популярною серед українців, надаючи зручний доступ до державних послуг. Це стало доступним для понад 18,7 мільйонів користувачів, зробивши Україну однією з найзручніших у світі для отримання державних послуг.

Проте, в Україні існують такі елементи ринкової інфраструктури, які майже не піддаються діджиталізації. Незважаючи на позитивні сторони впровадження електронного декларування в Україні, митна галузь продовжує стикатись

з проблемами автоматизації процесів. Багато митних процедур все ще базуються на паперових документах, що не відповідає сучасним технологіям та світовим стандартам. Діджиталізація у митній галузі є важливим аспектом реформ у країнах, що розвиваються [5, с. 253].

Рушійна сила цифрових технологій перетворює ринкову інфраструктуру, сприяючи покращенню якості послуг та соціального забезпечення.

Діджиталізація є ключовим інструментом для трансформації ринкової інфраструктури в сучасному світі. У цілому, діджиталізація є необхідною складовою розвитку сучасної ринкової інфраструктури, яка сприяє покращенню ефективності бізнесу, збільшенню конкурентоспроможності підприємств та покращенню якості обслуговування для споживачів.

Інститути ринкової інфраструктури стикаються зі зростаючим попитом на послуги, які є доступними, прозорими та глобальними. Компанії повинні спростити свої процеси та оцифрувати їх, щоб забезпечити клієнтам легкий доступ до послуг [3, с. 277].

Незважаючи на COVID-19 і не стабільний макроекономічний клімат, впровадження діджиталізації в структурні елементи ринкової інфраструктури зберігає динаміку та продовжує спостерігати зростання інвестицій. Існує багато нових можливостей, які є відносно невикористаними, і безперервне зростання таких тенденцій, як віддалена робота та оцифрування, гарантує, що процес діджиталізації в подальшому буде лише поглиблюватися.

Важливо постійно вдосконалювати діджитал-технології та впроваджувати їх у всі сфери економіки для досягнення сталого розвитку та позитивного впливу на ринкову інфраструктуру та суспільство у цілому.

Список використаної літератури

1. Ломачинська І. Соціально-економічні аспекти цифрової трансформації. Відновлення та модернізація економіки України: виклики, пріоритети, практики : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Харків : ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», 2023. С. 31–34.
2. Ломачинська І., Войцеховська А., Чуркіна І. Трансформація бізнес-моделей підприємницької діяльності в умовах цифровізації економіки

- та фінансового сектору. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2022. Том 20. № 3 (49). DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2021.3\(49\).252791](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2021.3(49).252791)
3. Shubenko I. A. Trends of Digitization in the Insurance Market of Ukraine. *Business Inform*. 2020. Vol. 2. № 505. P. 273–279. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-2-273-279> (date of access: 08.04.2024).
  4. Морозова Л. С., Микитюк І. С. Цифрова трансформація страхового ринку. *Investytsiyi: praktykatosvid*. 2023. № 17. С. 49–53. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.17.49> (дата звернення: 08.04.2024).
  5. Назарова Г. Б., Кононенко Л. В., Васильєв О. В. Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 249–257. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.33> (дата звернення: 04.04.2024).
  6. Туль С. І. Стан і перспективи розвитку діджиталізованого ринку праці в Україні. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 182–189.

Д. В. Халєєва

студ. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доц. О. Г. Рудик

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УРЯДУ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бюджетна політика та процес формування бюджету в сучасних умовах стали ключовими елементами економічного управління країною. Забезпечення фінансової стабільності, ефективного розподілу ресурсів та вирішення соціально-економічних завдань вимагають від уряду високоорганізованої та ретельно розробленої бюджетної політики.

Відповідно до В. Дем'янишина, бюджетна політика держави – це діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин та засобів бюджетної тактики для їх досягнення і застосування [1].

Основна мета бюджетної політики полягає в забезпеченні стійкого соціально-економічного прогресу суспільства за умови

довгострокової збалансованості бюджетної системи. Це означає створення стабільної податкової бази, вчасне та достатнє фінансування ключових напрямів розвитку соціально-економічної сфери, а також ефективне регулювання взаємодії між різними рівнями бюджетної системи.

Україна, як сучасна держава, спирається на своє бюджетне законодавство. Основними законодавчими актами, що регулюють бюджетні відносини в Україні є Конституція України, Бюджетний кодекс України, Закон про державний бюджет України. Країна ефективно управляє своїми фінансами, використовуючи бюджет як основний фінансовий план для планування та регулювання економічного розвитку. Конституція України регламентує загальні положення щодо формування бюджетної системи, сутність якої полягає в справедливому та неупередженому розподілі суспільного блага між різними громадськими ланками. Закон про Державний бюджет визначає та встановлює видатки країни на загальносуспільні проблеми та їх обсяг. Бюджет країни має бути збалансованим, а наприкінці звітного періоду має бути оприлюдненим документ щодо його виконання [2].

Наразі Україна стикається з економічними та геополітичними викликами, такими як війна та економічна нестабільність [3]. Для подолання цих проблем в країні запроваджено ряд бюджетних заходів, таких як фіскальна консолідація, податкова реформа та боротьба з корупцією. Ці заходи спрямовані на стабілізацію економіки, покращення умов для бізнесу та залучення іноземних інвестицій. Україна також працює над удосконаленням бюджетного планування, спираючись на високі стандарти розвинених країн, щоб забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів та сталий розвиток.

Необхідні перетворення у бюджетній системі України: а) пошук нових джерел бюджетних доходів у короткостроковому періоді для компенсації скорочення надходжень від митних зборів і сплати внесків до бюджету ЄС; б) впровадження єдиних методик ЄС для розрахунку показників бази ПДВ і ВНД; в) гармонізація систем непрямого (ПДВ і акцизи) і частково прямого оподаткування до стандартів ЄС; г) розроблення нових (згідно з вимогами ЄС)

національних програм регіонального розвитку, розвитку сільської місцевості, підтримки фермерських господарств тощо для забезпечення освоєння трансфертів з бюджету ЄС [4].

Загалом, сучасна бюджетна політика України є складним інструментом, який вимагає узгодженої стратегії та ефективного управління в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Забезпечення економічної стійкості та соціальної справедливості є визначальними завданнями. Ефективна реалізація цих завдань вимагає розробки та впровадження стратегій, які спрямовані на стимулювання економічного росту, підтримку соціально вразливих груп населення та забезпечення сталого розвитку. Створення відповідної нормативно-правової бази є важливим кроком у цьому напрямку. Орієнтація на принципи розвинених країн, зокрема принципи середньострокового бюджетного планування, свідчить про стрімке наближення до міжнародних стандартів та раціонального управління бюджетними ресурсами.

Список використаної літератури

1. Дем'янишин В. Г. Формування і реалізація бюджетної доктрини України : автореф. ... докт. економ. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2010. 284 с.
2. Конституція України. URL: <https://constitution.in.ua/>
3. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Грааль наук*. 2022. № 20. С. 29–31.
4. Бояр А. О. Напрями трансформації бюджетної системи України в умовах європейської інтеграції. *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 3 (60). С. 134–135. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153588638.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).

С. В. Ходюк
студ. IV курсу
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Н. В. Орлова

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Створення структур та інституцій глобального економічного управління відображає визнання економічної взаємопов'язаності. Такі організації, як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світова організація торгівлі (СОТ), відіграють ключову роль у сприянні співпраці та вирішенні глобальних економічних проблем.

Шлях України до інтеграції передового світового досвіду в національну економічну стратегію є багатограним процесом, що постійно розвивається. Україна прагне покращити свою економічну ефективність, управління та інтеграцію у світову економіку. Ця спроба, хоч і складна, але обіцяє перетворення України на більш стійку, динамічну та конкурентоспроможну націю на глобальній арені.

Швидкий розвиток пандемії коронавірусу у 2020–2021 роках призвів до значного збільшення загроз для сталого розвитку глобальної економічної системи. Зниження щорічного приросту ВВП на 4,95 % та ВВП на душу населення на 4,36 %, стали найвищими за останні 60 років, з 1960 до 2020 р. Глобальна рецесія світової економіки виявилася наймасштабнішою за своїми наслідками та невизначеністю [1].

COVID-19 суттєво вплинув на ключові показники зовнішньоекономічної діяльності, такі як міжнародна торгівля та інвестиції. Руйнування зовнішньоторговельних потоків призвело до спаду обсягів експортно-імпортних операцій, зменшення припливу іноземного капіталу та обмеження міграційних можливостей населення.

Якщо наслідки COVID-19 вже отримали економічну оцінку, то повномасштабна війна Росії проти України призведе

до значно серйозних наслідків, як на місцевому, так і на світовому рівні. Період відновлення буде надзвичайно важким, несхожим на той, який відбувався після пандемії. За попередніми розрахунками, лише за місяць війни загальні збитки України, враховуючи майбутні втрати, вже перевищують один трильйон доларів США, а експорт продукції зменшився вдвічі.

Російське вторгнення в Україну призвело до руйнування української інфраструктури та порушенню ланцюжків економічної діяльності. В той же час, темпи зростання ВВП України за останні двадцять років зростали менше ніж 2% за рік, це при тому, що в Польщі темп зростання ВВП сягає приблизно 3,5% на рік. Тому Україні просто необхідний цільовий план відтворення, завдяки якому вдасться не тільки відшкодувати збитки які були завдані війною, а також прискорити економічне зростання та підвищити якість життя в Україні [2].

Отже, трансформація економічної політики України в умовах глобалізації виявляється надзвичайно важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та системних змін. Глобалізація відкриває нові можливості для розвитку, але також створює виклики, які потрібно вирішувати. Україна вже приймає кроки для адаптації до глобальних тенденцій, впроваджуючи реформи, стимулюючи інновації та підтримуючі підприємництво. Проте подальші зусилля та співпраця на рівні влади, бізнесу та громадськості необхідні для досягнення сталого економічного зростання та процвітання в умовах глобалізації.

Список використаної літератури

1. Гриценко А. А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. *Економіка України*. 2023. Вип. 4. С. 38–54.
2. Аналіз торгівлі товарами між Україною та ЄС в рамках ПЗВТ: поточний стан та перспективи для лібералізації: вебсайт. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/DCFTA-Commodities-2022-16-05.pdf> (дата звернення: 09.04.2024).

Лі Цзінься / Li Jinxia

1st year Master student

Specialty: Management

Scientific supervisor: PhD in Economics, Assoc. Prof. N. M. Kriuchkova

MONETARY POLICY AS A LEVER OF ANTI-CRISIS REGULATION OF THE NATIONAL ECONOMY

Stabilization of the country's economy is ensured by the use of macroeconomic regulation means by the state. The main ones are the improvement of an effective monetary policy and appropriate monetary mechanisms used to systematically influence the macroeconomic indicators of the country's socio-economic development. The government is designed to implement a number of relevant measures for macroeconomic regulation, based on European experience, in order to level the inefficiency of public spending, optimize taxation of business entities and create favorable conditions for the business environment.

The problem is that the study of monetary policy in periods of economic change requires taking into account not only the basic principles of macroeconomics, but also the study of the causes and consequences of these changes. Such requirements make it difficult to determine the direction of monetary policy, since every decision made at the macro level requires improvement in accordance with specific conditions. The use of monetary policy instruments should take into account the real state of the economy, since otherwise the consequences of changes will not be predicted not only in the long, but also in the short terms. In addition, monetary policy objectives should be consistent with tax and budget functions.

Evaluating the effectiveness of monetary levers in the system of anti-crisis management of the national economy is one of the most complex research and practical issues. This is due to the lack of unity in the theory of relevant criteria and indicators for evaluating the effectiveness of monetary levers [1].

The justification of methodological approaches to determining the effectiveness of monetary levers indicates that the category

of “economic efficiency”, which is characterized by the ratio of income and expenses, is not used in relation to the literature sources. The effectiveness of monetary levers is not evaluated using the calculation method, which is due to the nature of the activities of central banks that do not aim to make a profit. Among the many approaches to determining the effectiveness of fiscal and monetary levers that are found in scientific sources, the main ones are as follows:

Quantitative approach. The effectiveness of monetary policy is determined by the balance of aggregate demand – aggregate supply and demand and supply of money as the main condition for macroeconomic stability and stability of the national currency;

Economic approach. Monetary policy is recognized as effective if there are no booms and recessions in the economy, there is a stable development and predictability of the situation in the commodity and money markets;

Management approach. Effective management of the monetary sphere is characterized by the results of accurate and rapid achievement of the regulator’s goals, the effectiveness and expediency of the measures implemented, the adequacy of management and financial decisions made;

Transmission approach. The effectiveness of monetary policy is assessed by an empirical assessment of the effectiveness of the transmission (transfer) mechanism of monetary policy in the context of its main channels (chains of interrelated macroeconomic variables) – interest, currency, asset prices, expectations of market participants, monetary, etc. This approach is applied directly by central banks in practice and is based on the application of empirical methods of research, modeling and forecasting.

Target approach. The effectiveness of monetary policy is characterized by the correspondence of the results obtained to the set goals. Within the framework of the target approach, you can distinguish between “narrow” and “wide” target approaches. Proponents of the “narrow target approach” investigate the effectiveness of monetary policy by evaluating central banks’ compliance with their stated inflation targets in the short and long terms.

Within the framework of the “narrow target approach”, it is necessary to pay attention to the methodology for assessing

the effectiveness of monetary policy of the European Central Bank, which is based on the analysis of compliance with a certain quantitative level of price stability (no more than 2% on a permanent basis) and compliance with the recommended level (no more than 4.5% per year) of growth of broad money (M3 aggregate). This position is due to the fact that monetary policy is recognized as a monetary phenomenon: changes in the level of inflation occur primarily under the influence of the supply of money, which should be under the control of the central bank.

In the current literature, attention is focused on the inflation target in the “monetary policy rule” of central banks as a nominal anchor. Taylor’s Rules, which define the systematic relationship between the short-term interest rate target and the deviations of inflation from the inflation target and the “potential output” from the volume of the “real output” of GDP, have become the basic characteristic of monetary policy in theoretical analysis and empirical research. Given this, most researchers focus on analyzing the effectiveness of monetary policy by evaluating its contribution to changes in macroeconomic variables such as output and inflation [2].

However, a “broad target approach” to determining the effectiveness of monetary policy is more acceptable, since it is based on criteria and estimates that objectively reflect the achievement of the entire hierarchy of central bank goals defined by current legislation, and compliance with target priorities.

References

1. McKay, c. Wolf. Monetary Policy and Inequality. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 37. № 1. 2023. P. 121-44.
2. International Monetary Fond. Monetary policy: stabilizing prices and output. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Monetary-Policy>

Лю Сяоя / Liu Xiaoya

1st year Master student

Specialty: Management

Scientific supervisor: PhD in Economics, Assoc. Prof. N. M. Kriuchkova

INDUSTRY 4.0 AS PART OF THE INNOVATIVE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

In 2021, the issue of digitalization of the economy is quite acute among the key priorities of the country's strategic and economic development. Leading countries have chosen their own strategies for economic development and reform, for example, in the European Union there is "Digital Europe 2020», in China – "Internet Plus", in Germany – "Industry 4.0», in Poland – "From Paper Poland to Digital", which are constantly updated with the development of digital technologies. The issue of choosing and adhering to the strategy is a vector guide for strategic economic development, which allows solving a number of the most acute and problematic issues of implementing technologies to support the digitalization process in all sectors of the economy. The search for ways to accelerate the development of Industry X. 0 and Industry 4.0 in Ukraine in the context of digital transformation lies in finding out exactly the characteristic features and differences between them [1].

Active introduction of innovations in the economy forms a list of the main indicative indicators that determine the state of development of the national economy and the level of its digitalization. In addition to the development of the national economy in the domestic market, it remains necessary to form an integrated approach to ensure a high level of competitiveness of the economy in foreign markets among the economies of developed countries of the world. Therefore, for example, an important element of such development is the constant monitoring of basic indicators of economic innovation in order to analyze the complex economic situation in the economy and the possibility of rapid strategic planning and forecasting of relevant indicators. Today, under the constant influence of the latest trends in the economies, the deepening of globalization processes, transformational changes,

innovative solutions, it is necessary to respond as quickly as possible to all changes in the sphere of the Fourth Industrial Revolution and make balanced decisions [2].

Exploring the issues of Industry 4.0 in the context of digital transformation and an innovative strategy for the development of the national economy, it is impossible not to take into account the successful experience of European countries. Thus, the most popular strategy in Germany is “Industry 4.0», which is now used as a concept of widespread implementation. The main position of the strategy “Industry 4.0» is the use of automated digital production, which is managed and directed by artificial intelligent systems in online mode and fully interacts with the external environment both within one enterprise and outside it, creating a global industrial network.

Comparison of countries’ economies takes place thanks to a comprehensive rating mechanism consisting of a large number of different indicators. Comparison and the implemented mechanism of such analysis form opportunities for economies around the world to understand which innovation processes need to be updated, accelerated, changed in the course of development or the vector of strategic planning. One of the most common world rankings is the Global Innovation Index, which combines two interrelated elements: innovation costs and innovation results.

In the current conditions of transformational shifts, the implementation of the Fourth Industrial Revolution is the key to the formation of a competitive economy on the international market. The synergistic effect of integrated modernization of the economy forms priorities for the use of high-performance innovative technologies, modernization, and the introduction of a technological breakthrough [3].

References

1. K. Kraus N. Kraus O. Shtepa. Industry X.0 and Industry 4.0 in the conditions of digital transformation and innovative strategy of the development of national economy. *Effective Economy*. 2021. Vol. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8901>
2. Morteza Ghobakhloo. Industry 4.0, digitization, and opportunities for sustainability. *Journal of Cleaner Production*. 2020. Volume 252. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652619347390>

3. Крючкова Н. М., Гацька Л. П., Лук'яненко Н. Е., Єжелей Ю. О. Український економічний вимір: четверта промислова революція. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/280>

Чжао Веньлун / Zhao Wenlong

1st year Master student

Specialty: Management

Scientific supervisor: PhD in Economics, Assoc. Prof. N. M. Kriuchkova

TRANSFORMATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN MODERN CONDITIONS

At the end of the 70s of the XX century, the policy of modernization, reforms and foreign economic openness was launched, which brought the PRC into the ranks of the economic and political leaders of the modern world, and in 2013, China turned to a qualitatively new stage in the development of foreign economic relations. This is, firstly, the publication of the initiative to build a new land Silk Road from China to various regions of Asia, Africa and Europe and the “Maritime Silk Road of the XXI century” and, secondly, the creation of the first experimental free trade zone in Shanghai aimed at mastering the best international practices of trade interaction with the outside world. These events marked a new stage in the implementation of the policy of foreign economic openness, which provides for the transfer of the center of gravity from trade in goods to trade in services, an increasingly close link between foreign economic activity and scientific and technical innovations, and the improvement of the intellectual property protection regime. The policy of foreign economic openness from the very beginning meant stimulating the formation of a new architecture of comprehensive openness, promoting the construction of an open world economy, forming new competitive advantages, increasing the place in the international division of labor, radically improving the regional structure of foreign economic openness, and thanks to filling it with concrete content and starting

it practical implementation has already brought China to a leading position in the world.

Among the key features of the Chinese model of economic reform, it is necessary to emphasize the importance of the applied approaches to the introduction of new economic mechanisms, ensuring the functioning of a well-coordinated system of economic changes.

Based on the analysis of a number of literature sources [1–3], the following five most important principles can be identified, which is the basis for the development and implementation of Chinese reforms.

1. Focus on long-term goals. This principle implies a gradual modernization of the national economy during the transition to market principles.

2. Flexibility in developing formats for institutional changes. Close attention is paid to foreign and own historical experience, but not for “blind” copying of existing examples, but primarily for adapting to their own internal economic environment.

3. Using the country’s economic advantages, focusing on existing opportunities. During the first period of reforms, the demographic factor was actively exploited.

4. State capitalism (as opposed to socialist planning and free market capitalism). The leading role of the state, which determines macroeconomic regulation, allows certain sectors of the economy to function on market conditions.

5. Reliance on the broad masses of the population from the beginning of the implementation of reforms. On the one hand, the first steps were focused on the primary needs of ordinary citizens: solving problems with food and consumer goods, stimulating private entrepreneurship, including in poor areas of the country – to ensure the growth of incomes of the population.

China’s promising leadership is institutionalized in the country’s development strategy “Made in China 2025» [3], which proposes a 10-year plan to accelerate the 4th Industrial Revolution based on the latest computer, communication, and network global technologies, the result of which should be China’s global leadership in global high-tech production. The “Made in China 2025» strategy, adopted in 2015, provides for the accelerated development of high-tech industries, primarily electrical and electronic machines

(and other energy mechanisms), next-generation information and telecommunications technologies, robotics and artificial intelligence. It is planned to strengthen the national economy based on the renewal of technological efficiency in the agricultural sector, aerospace and marine engineering, biomedicine, high-speed infrastructure, etc. In 2015, the Internet Plus initiative was also adopted, which provides for digitalization of leading sectors of the economy and the formation of an integrated intellectual ecosystem until 2025 [1].

Thus, on the basis of the conducted analysis, the following models of foreign economic development of the PRC can be distinguished:

1. Export orientation model: the initial stage of China's development was aimed at attracting foreign investment and exporting goods and services; low labor costs and mass production have made China one of the world's largest factories.

2. Model of transition to innovation: China actively develops domestic sources of innovation, investing in research and development of new technologies; initiatives such as "Made in China 2025» and "Internet Plus", aimed at the development of high-tech industries such as artificial intelligence, cybersecurity, biotechnology, etc., which allowed China to become a leader in the production of electronics, electric vehicles and solar panels, among other industries.

3. Domestic consumption development model: China expands the domestic market by stimulating consumer demand, which includes developing the middle class and raising salaries. This strategy is aimed at reducing dependence on exports and creating a sustainable domestic basis for development.

4. Environmentally oriented model: PRC actively implements measures to reduce environmental pollution and promotes the development of renewable energy sources. The goal is to create a more sustainable and environmentally friendly economy.

5. Geopolitical model: PRC develops foreign economic relations, in particular through the "Belt and Road" initiative, which helps expand its influence in the region and around the world. An important part of this model is geopolitical relations and trade agreements with other countries.

Each of these models has its own advantages and challenges, and China continues to adapt its development strategy based on changing conditions and global trends.

References

1. Major Achievements During 12th Five-Year Plan. URL: <http://english.gov.cn/12thFiveYearPlan/>
2. Development of the People's Republic of China. National Development and Reform Commission (NDRC). URL: <http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201612/P020161207645765233498.pdf>
3. Chuke Chen, Jianchuan Qi, Nan Li. China economy-wide material flow account database from 1990 to 2020. *Scientific Data*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1038/s41597-022-01611-z>

Чжан Чжи / Zhang Zhi

1st year Master student

Specialty: Management

Scientific supervisor: PhD in Economics, Assoc. Prof. N. M. Kriuchkova

EFFECTIVENESS OF THE INFLUENCE OF FISCAL MECHANISMS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE SHORT TERM

Fiscal policy is reduced to economic regulation of the cost proportions of distribution and redistribution of gross domestic product through tax mechanisms and the formation of centralized funds of financial resources of the state on this basis. If the level of tax exemptions from the income of economic entities increases, this reduces their opportunities and weakens incentives to increase investment, expand production, which suppresses aggregate supply and economic activity. If the cost of financing state consumption increases, this leads to an increase in nominal national income and total effective demand in the markets, which activates their conjuncture and to a certain extent contributes to the development of production. However, if government consumption is growing at a high rate and for a long time, then producers do not have time to respond with an increase in product supply, which provokes price increases and inflation. Tax policy measures are based on direct, non-equivalent withdrawals of financial resources from economic entities. Therefore, the stimulating effect of these measures on the behavior of economic entities requires a fairly careful, well-balanced

application of them. The means of implementing the regulatory function of taxation should be justified and effective [1].

In the situation of accumulated contradictions in the sphere of public finances, the problem of mobilization of additional budget revenues belongs to the category of the most urgent. The problems related to the functioning of tax benefits remain the primary priority here. Analyzing them, one cannot fail to recognize the relevance of using the potential embedded in such economic tools as tax benefits. The development experience of various countries confirms the usefulness of using their mechanism. Ukraine, being in a period of deep transformational contradictions, would be imprudent not to take advantage of these advantages. The strategy of reforms in this area should be based on a realistic approach, within which there is a need to find a compromise within the system of coordinating the economic interests of the state, industries, enterprises, organizations.

The fight against inflation has long been an end in itself of economic policy, which did not lead to economic growth, since other components that could stimulate such growth were ignored. Maneuvering the budget balance was mainly determined not by the needs of the economy, but by the need to pay public debts. Without rejecting the objectivity of such a need, at the same time, there is an urgent task to increase the efficiency of the management of these obligations so that the amount of funds directed to the fulfillment of debts is comparable to the amount of annual GDP growth. The pumping of the budget and tax potential indicates the lack of a flexible debt strategy and the non-use of a wide range of economic measures offered by science and practice.

If the fiscal policy is subordinated to the solution of the budget deficit and public debt problems, it will inevitably turn into a source of economic contradictions and contradictions. The prospects of tax policy as a component of economic policy are inseparable from the development of a single integrated system of economic relations in the direction of balancing the economic interests of all subjects of extended reproduction.

The coordination of individual measures of tax regulation policy and fiscal revenue policy is fundamentally important to improve the efficiency and effectiveness of tax policy. Among them, special

attention needs to be paid, on the one hand, to solving the problem of diversification of budget expenditures, which in fact leads to the loss of budgetary control, and on the other hand, to the targeted assignment of certain types of taxes to a specific type of expenditures in the structure of budget expenditures. It is a well-known practice of granting extraordinary preferential loans to a narrow circle of privileged business entities, introducing new taxes not to ensure the corresponding expenses, but to cover the budget deficit.

Recognition of maximum revenue extraction as the main principle of tax policy becomes a threat to dynamic growth – the only basis for increasing the tax base and revenues to the budget. There is no balanced policy in the field of tax benefits, which is aimed at ensuring the interests of individual economic entities or their groups, subordination of the principles of granting benefits to lobbyist interests significantly undermine the revenue base of the budget and the implementation of the spending policy [2].

The contradictions in the direction of coordinating the policy of tax regulation and the policy of tax revenues should include constant manipulation of legislation in the field of both taxation and the expenditure part of the budget. Permanent amendments, including those based on bylaws, undermine the foundations of tax policy stability as a crucial factor in economic stabilization.

References

1. Shu Wang, Henan Gao, Baicheng Zou. Research on the Dynamic Feedback Mechanism of Fiscal Policy Regulation Under COVID-19: Evidence From China. *Front. Public Health. Sec. Health Economics*. Vol. 10. 2022. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2022.931135/full>
2. J. de Haan, F. Amtenbrink. The Reform of the European Fiscal Rules: In Search of Mechanisms Ensuring Sustainable Debt Levels. *The Economists' Voice*. Vol. 20, № 2. 2023. P. 169–178. URL: <https://doi.org/10.1515/ev-2023-0063>

Розділ 7

МАРКЕТИНГ: АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

О. О. Бондарчук

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

ЕТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО У СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Етичне лідерство є життєво важливим аспектом ефективного управління в сучасному діловому світі і стає все більш важливим для сучасних підприємств у сьогоднішньому висококонкурентному та швидко мінливому бізнес-середовищі. Принципи, переконання та цінності того, що є правильним, а що ні, характеризують основу організаційної поведінки, тим самим формуючи передумови для менеджерів впливати на співробітників у досягненні цілей організації. Однак, щоб реалізувати цей потенціал, управлінцям необхідно розуміти, які принципи лежать в основі етичної поведінки загалом та лідерства зокрема.

Етичне лідерство починається з подання правильного прикладу, тому менеджер має втілювати цінності, що він прагне просувати в організації. На сучасних підприємствах етичні лідери надають приклад співробітникам, залишаючись вірними собі та надихаючи членів своєї команди. Розвиваючи на робочому місці культуру, в якій цінуються чесність, повага, справедливість, прозорість та відповідальність, вони можуть допомогти зміцнити довіру між колегами та створити сильне почуття спільності всередині своєї організації [1].

Крім того, етичні лідери надають пріоритет людям, а не прибутку. Вони відносяться до всіх людей з повагою та справедливістю, незалежно від їхнього походження, становища чи статусу.

Це означає цінувати добробут співробітників та захищати їх від несправедливих практик, таких як дискримінація чи експлуатація [2].

Етичні лідери також віддані принципам справедливості та рівності, просуваючи різноманітність та інклюзивність у своїх організаціях. Такий підхід зміцнює довіру та створює позитивну робочу атмосферу, в якій кожен почувається цінним та почутим. Ці лідери беруть на себе, а також несуть за інших, відповідальність за запобігання неетичній поведінці, такий як корупція або хабарництво. Це створює середовище, в якому кожна людина в організації відчуває відповідальність за свої дії [3].

Впровадження етичного підходу до управління передбачає такі кроки:

- Побудова міцних відносин зі співробітниками.
- Прагнення постійного вдосконалення.
- Розуміння наслідків своїх рішень.
- Вміння взяти на себе відповідальність за свої дії тощо [2].

Можливі наслідки впровадження етичного лідерства в організаціях подано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Переваги використання етичного лідерства
у сучасному менеджменті**

Зміцнення довіри та авторитету	Лідери закладають основу довіри, сприяючи зміцненню стосунків та лояльності. Ця довіра формує основу для спільної командної роботи, відкритого спілкування та довгострокового ділового партнерства.
Прийняття етичних рішень	Менеджери зважають моральні принципи, юридичні вимоги та довгострокові наслідки свого вибору з огляду на їхній вплив на зацікавлені сторони, суспільство та довкілля. Підтримуючи етичні стандарти, вони створюють культуру справедливості та сумлінності, яка спрямовує процес прийняття рішень співробітниками та зміцнює загальну етичну основу організації.

Залучення та моральний дух співробітників	Етичне лідерство позитивно впливає на залучення та моральний дух співробітників: якщо вони сприймають своїх лідерів як етичний зразок для наслідування, то з більшою ймовірністю будуть узгоджувати свої цінності з місією організації. Це сприяє формуванню у співробітників почуття цілеспрямованості та прихильності, що призводить до підвищення задоволеності роботою, продуктивності та організаційної лояльності.
Репутація та відносини із зацікавленими сторонами	Дотримуючись етичних принципів, лідери покращують імідж свого бренду та завойовують повагу зацікавлених сторін, включаючи клієнтів, інвесторів та ширшу спільноту. Сильні етичні цінності залучають однодумців та потенційних ділових партнерів, створюючи конкурентну перевагу та довгострокову стійкість.
Етична організаційна культура	Культура відповідальності, в якій нетерпимі неетичні дії, притягує та утримує найкращі таланти.
Соціальний вплив	Етичні лідери визнають важливість не тільки отримання прибутку, а й внесення вкладу у розвиток суспільства. Вони беруть активну участь в ініціативах корпоративної соціальної відповідальності, екологічної стійкості та етичної ділової практики.

Джерело: складено автором на основі [1]

Отже, важливість етичного лідерства для сучасного менеджменту неможливо переоцінити. Воно має вирішальне значення у сучасному діловому світі, оскільки задає тон організаційній поведінці, залученості співробітників та відносинам із зацікавленими сторонами.

Список використаної літератури

1. The importance of Ethical Leadership in today's business. Lords University. URL: <https://www.lordsuni.edu.in/blog/ethical-leadership> (дата звернення: 05.12.2023).
2. The Rise Of Ethical Leadership In Modern Business Enterprises. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbescoachescouncil/2023/02/28/the-rise-of->

ethical-leadership-in-modern-business-enterprises/?sh=4fa75b4337dd (дата звернення: 05.12.2023).

3. Ethical Leadership: Guiding Principles for Ethical Decision-Making. The Economist Times. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/jobs/c-suite/ethical-leadership-guiding-principles-for-ethical-decision-making/articleshow/104625242.cms> (дата звернення: 05.12.2023).

М. С. Гусєва

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

СУЧАСНІ СТИЛІ ЛІДЕРСТВА В УПРАВЛІННІ

В умовах сучасних глобальних викликів питання різноманітності стилів лідерства є актуальним, оскільки різні ситуації вимагають різних підходів до управління.

«Стиль» в перекладі з грецької – загострена паличка, якою наносили надписи, пізніше це слово означало почерк. Виходячи з цього, стиль в лідерстві – це почерк і прийому, яким керівник приймає рішення і ухвалює дії в управлінні [1].

Класичною і найбільш поширеною класифікацією є класифікація, запропонована Куртом Левінім. Вона ґрунтувалась на методах і прийомах, за допомогою яких керівник приймає рішення.

Виділяють такі стилі:

1. Авторитарний. В авторитарному стилі всі рішення приймаються виключно керівником і колектив не впливає на його рішення і не приймає участі в його ухваленні. Це допомагає швидше ініціювати дії, натомість це обмежує ініціативність і креативність команди. Лідером встановлюються жорсткі правила, які обов'язкові в дотриманні, а також присутній жорсткий контроль при виконанні завдань. Комунікація при такому стилі лідерства однобока і направлена лише від керівника до підлеглих, керівник рідко надає допомогу підлеглим в виконанні завдань. Щодо підлеглих існують великі вимоги і очікування.

Авторитарний стиль управління вважається найкращим в екстрених і кризових ситуаціях, натомість він супроводжується низьким рівнем мотивації і ризиком виникнення конфліктів в колективі.

2. Демократичний. При демократичному стилі всі рішення приймаються після вислуховування колективу, після врахування їх пропозицій і думок. Питання вирішуються шляхом відкритих дискусій і обговорень, в яких всі члени команди мають однакове правого голосу і однаково впливає на ухвалення рішення. Керівник всіляко підтримує своїх підлеглих, допомагає у виконанні завдань, стимулює професійний розвиток і самореалізацію підлеглих, а також визнає їх досягнення. Відносини між керівником і підлеглих побудовані на основі довіри і взаєморозуміння, демократичний лідер створює в колективі атмосферу, яка сприяє ефективності колективу, такий стиль управління супроводжується підвищеною мотивацією і задоволеністю колектива.

3. Ліберальний. Ліберальний стиль керівництва характеризується найбільшою свободою. Підлеглі не обмежені в прийнятті рішень і вибору методів, які вони використовують при виконанні завдань, лідер не втручається і контролює виконання завдань. Керівник стимулює творчий розвиток підлеглих, обмін інформацією відбувається відкрито, кожен учасник робочого процесу може вільно висловлювати думки. В колективі панує атмосфера довіри і взаємоповаги та супроводжується високим рівнем мотивації [2].

Варта уваги також класифікація американського психолога Д. Гоулмана. Відповідно до даної класифікації існує шість підходів до лідерства. Які можна розділити на дві групи, а саме резонансні і дисонансні.

Амбіційний стиль. Амбіційний лідер встановлює цілі і чекає поки команда, попри всі труднощі виконають їх. При цьому, керівник не допомагає, а може лише наставляти, очікуючи повної віддачі від підлеглих.

Авторитарний стиль. Такий стиль керівництва передбачає чіткі і суворі правила, а також розподілення обов'язків. Лідер не прислуховується до думки підлеглих і приймає одноосібні рішення.

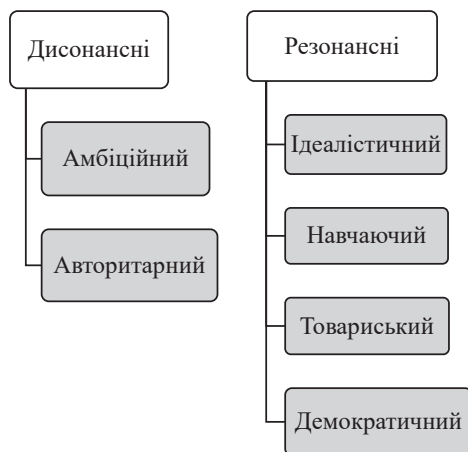

Рис. 1. Класифікація Д. Гоулмана

Ідеалістичний стиль. Ідеалістичний лідер ставить перед підлеглими мету і мотивує їх виконувати поставлене завдання. Інтереси колективу стоять вище власних інтересів, керівник може співпрацювати з різними спеціалістами і спонукати їх працювати злагоджено, задля виконання поставленої мети.

Навчальний стиль. Головною метою навчального стилю є розвиток і навчання підлеглих. Керівник часто спілкується з підлеглими особисто.

Товариський стиль. Злагоджена робота і приємний клімат в організації є основною рисою даного стилю. Товариський лідер намагається швидко вирішувати всі конфлікти, він зацікавлений, щоб колектив перебував у дружніх відносинах.

Демократичний стиль. Керівник залучає підлеглих до прийняття рішень, кожен має право висловити думку. Вітається ініціатива. Кінцеве рішення приймається лише після дискусії з усіма членами команди [3].

Отже, правильний підхід і розуміння стилів лідерства є важливою складовою процесу управління. Сучасні виклики потребують від управлінських кадрів адаптивності і гнучкості для ефективного управління підлеглими.

Список використаної літератури

1. Основи менеджменту: Конспект лекцій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; укладачі: Т. В. Лазоренко, С. О. Пермінова. Електронні текстові дані. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 166 с.
2. Лях Ю. І. Лідерство в публічному управлінні : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх форм навчання зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування / Ю. І. Лях ; Харків. нац. ун-т міськ. госп.-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. Бекетова, 2022. С. 20–24.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект лідера / перекл. В. Глінка. Київ : Наш формат, 2019. С. 288.

Н. А. Ємельяненко

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТНИМИ СИТУАЦІЯМИ НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТСЬКОЇ АУДИТОРІЇ

Проблема конфліктів була, є і буде актуальною весь час, адже протиріччя існують завжди і на всіх рівнях – в середині особистості, у міжособистісному спілкуванні, у виробничих відносинах в організації, між організаціями, тощо. Проте форми прояву цих протиріч та способи їх розв'язання можуть бути найрізноманітнішими. Протиріччя можуть розв'язуватися цілком природнім шляхом – через розв'язування посталих питань. Але часто гострота протиріч набуває такої сили, коли вони починають набувати форми конфліктів. Кожна людина повинна вміти керувати конфліктними ситуаціями. До того ж це особливо важливо і для менеджера, якому потрібно не допускати таких ситуацій всередині своєї організації.

Існують різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріч, що виникають у процесі соціальної взаємодії, які полягають у зіткненнях між суб'єктами конфлікту і, як правило, супроводжуються негативними емоціями.

У конфліктах беруть участь як окремі особи, так і групи людей, яких називають опонентами, суперниками і т. д. Конфлікт – це ситуація, де відбувається зіткнення протилежних сторін, сил чи поглядів, відсутність згоди між двома чи більше суб'єктами, або спостерігається внутрішній дискомфорт однієї особи.

Для того, щоб краще розібратися з управлінням конфліктними ситуаціями, пропонуємо розглянути цю проблему на прикладі групи студентів. Для цього було проведено опитування студентської аудиторії з метою дізнатися чи стикався кожен з них з конфліктами в своєму житті (якщо так, то з якими саме), а також дізнатися їхню думку щодо причин виникнення групових конфліктів, ефективність кожного зі стилів їх залагодження та способів для їх усунення.

Для даного дослідження було використано програмне забезпечення для адміністрування опитування, а саме Google Форми. До опитування було залучено 68 студентів. В анкеті містилося 6 запитань з варіантами відповідей до кожного.

В підсумку отримано такі результати:

Найбільш розповсюдженими студенти назвали внутрішньо-особовий (44,1% голосів), міжособовий (41,2%) та внутрішньогруповий (36,8%) конфлікти. Конфлікти між особою та групою та міжгрупові отримали 27,9% та 25% голосів відповідно. Найрідше вони стикалися з міжорганізаційними конфліктами (11,8%) (рис. 1).

Рис. 1. Види конфліктів

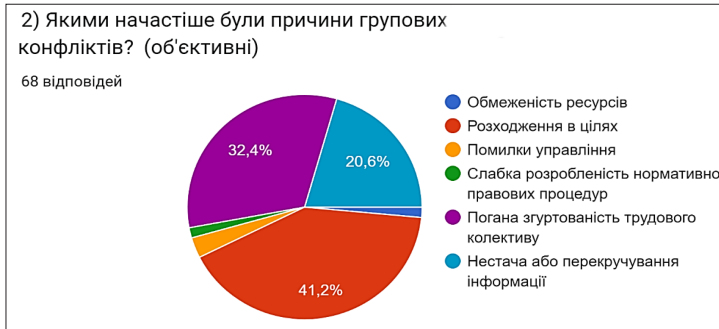

Рис. 2. Об'єктивні причини

До основних об'єктивних причин студенти відносять: розходження в цілях (41,2 %); погану згуртованість трудового колективу (32,4 %); нестачу або перекручуваність інформації (20,6 %).

Серед суб'єктивних виділяють: наявність у колективі так званих «важких людей», таких як «агресивні люди», «скаржники», «нудні люди» (42,6 %); слова, оцінки або дії одних членів колективу, що суперечать очікуванням або вимогам інших членів колективу (17,6 %), по 10,3 % голосів набрали протиріччя в міжособистісних стосунках працівників групи та психологічна несумісність працівників (рис. 3).

Рис. 3. Суб'єктивні причини

Найчастіше всі ці конфлікти були вирішені за допомогою стилів компромісу (60,3%), співробітництва (42,6%), пристосування (42,6) та уникнення (39,7%). Найрідше, відповідно, використовувався стиль конкуренції (23,5%) (Рис. 4).

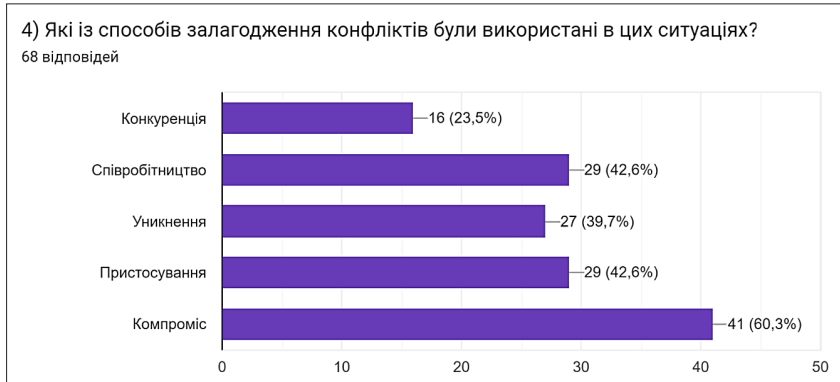

Рис. 4. Використані стилі залагодження

В основному наслідки цих конфліктів були нейтральними тобто ніяк не вплинули на ситуацію (44,1% студентів обрали цей варіант). Конструктивні та деструктивні наслідки отримали приблизно однакову кількість голосів (30,9% і 25% відповідно) (рис. 5).

Рис. 5. Наслідки конфліктів

Найбільш ефективним стилем залагодження конфліктних ситуацій студенти обрали компроміс (йому віддали перевагу 58,8% студентів), наступним – пристосування (27,9%). Найменш ефективним – уникнення (2,9%) (рис. 6).

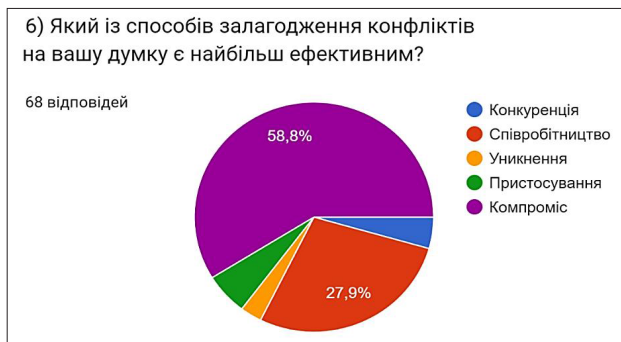

Рис. 6. Найефективніші стилі залагодження

Проаналізувавши дане дослідження, можна зробити певні висновки:

- групові конфлікти не є найбільш розповсюдженим видом конфліктів, однак, досить велика частина студентів вже з ними стикалася;
- в більшості випадків, причини таких конфліктів були однаковими. Це зумовлено, насамперед, тим, що кожна група складається з певної кількості осіб, які в свою чергу не є ідентичними, а мають різне бачення та світогляд, дотримуються особистих принципів та переконань. І зрозумілим є факт, що чим більша група, тим більше в ній індивідів, а отже все більше виникає непорозумінь та розбіжностей;
- щодо наслідків конфліктів, можна з впевненістю сказати, що далеко не всі вони мають деструктивний характер. Навпаки, багато з них можуть мати конструктивні наслідки, такі як поліпшення комунікацій, зміцнення взаємин, розв'язання проблеми та ін. Для цього потрібно вміти ефективно управляти конфліктними ситуаціями;
- не існує єдиного правильного стилю залагодження конфліктів. Для вирішення кожного з них потрібно підбирати

відповідний стиль, залежно від зовнішніх та внутрішніх обставин. Найчастіше використовуються стилі компромісу та пристосування, оскільки вони дозволяють мінімізувати ймовірність деструктивних наслідків.

Отже, конфлікти є невід’ємною частиною у житті будь-якої особистості, адже з ними стикається кожна людина. Для досягнення позитивних наслідків конфліктів важливо вміти ефективно управляти ними. Вибір відповідного стилю залагодження, залежно від обставин, є ключовим елементом успішного вирішення групових конфліктів. Проте, спочатку обов’язково слід звернути увагу на природу виникнення будь-якого конфлікту, а вже потім починати вирішувати його, виходячи з аналізу. Тільки тоді ви зможете отримати бажаний результат, та уникнути деструктивних наслідків.

Список використаної літератури

1. Луцишин Г. І. Конфліктологія та теорія переговорів : навчальний посібник. 2015. 197 с.
2. Гребеньков В., Ковальова І., Краснонос Ю. Конфліктологія : навчальний посібник. 2017. 228 с.
3. Дем’яненко Н. В., Ясько О. М. Аналіз наявних технологій профілактики та попередження трудових конфліктів на підприємстві кандидат економічних наук. *Економіка і суспільство*. Вип. 18. 2018. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/52.pdf

В. С. Замосенчук

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

БРЕНДИНГ ТЕРИТОРІЙ. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Брендинг території – це стратегія підвищення конкурентоспроможності міст, областей та регіонів, те що ви розповідаєте про свою територію, те що інші кажуть чи асоціюють з вами та вашою історією. Бренди відіграють ключову роль у розвитку

туристичних напрямків, як запорука їх привабливості. Лідери світового туризму успішно використовують свої бренди для повернення туристів та підвищення популярності регіонів. Також, уявлення потенційних туристів про певний регіон часто асоціюється з конкретними образами, що підкреслюють його специфічність та привабливість для різних видів туризму. Деякі бренди спочатку набувають популярності завдяки туристичній привабливості, а потім, як візитівки дестинацій, допомагають просувати ці регіони на туристичному ринку [1, с. 113].

Бренд території має за мету забезпечити присутність бренду в різних джерелах інформації, формувати імідж за допомогою відображення місцевих особливостей в масовій свідомості та сприяти розвитку потенціалу території. Важливо зауважити, що бренд території не виникає сам собою, він є результатом свідомої та контрольованої рефлексії, організованої соціальної рефлексії та дизайну. Створення бренду території передбачає управління процесом його створення та просування, наявність замовника, кваліфікованої групи розробників, інформаційних та фінансових ресурсів, чітко сформульоване технічне завдання, програми створення і просування бренду, моніторинг його ефективності та визначення механізму його підтримки та розвитку.

Умови глобалізації світової економіки змушують території змагатися за залучення туристів, інвесторів, компаній та висококваліфікованої робочої сили. Тому стає все важливішим використання інструментів брендингу для збільшення витрат на просування бренду території. Бренд як нематеріальний актив надає маркетинговий потенціал території та збільшує її привабливість порівняно з конкуруючими територіями [2, с. 22].

В умовах високої конкуренції території змушені докладати зусиль до утримання своїх позицій як на світовому, так і на внутрішньому ринку. Території мають виборювати право на володіння та придбання унікальних фахівців, необхідних інвестицій, залучення відвідувачів. Тому завданням управління розвитком територій є представлення на ринок «чогось чудового або унікального». Така «унікальність» території має стати базисом для забезпечення конкурентоспроможного становища на ринку

і позитивного іміджу. Згідно з концепцією брендингу територій, місце або територія включає в себе цілісне уявлення про політичні, культурні, соціальні особливості країни, регіону, міста [3, с. 122].

Проте не всі населені пункти вже розробили концепцію та унікальність свого бренду. Важливо відзначити, що територіям, які вже сформували свою концепцію брендингу, було б доцільно продовжити її реалізацію, використовуючи всі доступні інструменти для формування та просування брендингу. Проте в Україні цей процес супроводжується деякими проблемами:

1. Тривалий та складний процес адміністративної реформи.
2. Застосування концепції брендингу території обмежується в основному формуванням логотипу та слогану.
3. Брендинг не розглядається як нематеріальний актив, що може приносити дохід у соціально-економічному розвитку регіонів.

Обмежене використання концепції брендингу в українських регіонах дає можливість розглядати цю проблему в теоретичних аспектах, які потім можуть бути ефективно впроваджені на практиці [4, с. 8].

Також на сьогоднішній день важливо розвивати систему підтримки місцевих виробників товарів і послуг, особливо в контексті їхнього експорту. Практика показує, що бренд території тісно пов'язаний з брендами товарів, які виробляються на цій території.

Отже, брендинг території значно підвищує престиж будь-якого міста. Міста з ефективним і впізнаваним брендом повинні активно просувати його та підтримувати в інформаційному просторі. Міста, які прагнуть стати туристичними центрами, повинні впроваджувати активну політику популяризації свого бренду

Список використаної літератури

1. Кукса В. Формування бренду міст України як необхідна складова їхнього розвитку. *Фінансовий простір*. 2018. № 3 (31). С. 110–117.
2. Бессонова Л., Павлик А. Територіальний маркетинг як важливий інструмент розвитку регіону. *Природничі та гуманітарні науки: актуальні питання* : міжнар. студ. наук.-тех. конф (м. Тернопіль, 26–27 квітня 2018). Тернопіль, 2018. С. 15–25.

3. Гайворонська І. В. Брендінг дестинації у процесі відтворення регіонального турпродукту. *Бізнес-інформ*. 2019. № 2. С. 121–126.
4. Вадімов В. Синтагма планувальної та функціональної організації міських територій. *Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми реконструкції в теорії та практики містобудування*. 2014. Вип. 27. С. 5–12.

О. О. Кравцова

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Термін менеджмент увійшов до сучасного українського вжитку порівняно недавно. Це слово було перейнято з англійської мови, де management на українську можна перекласти просто як управління. Але управляти можна як організацією, а також машиною чи механізмом, тому не можна розглядати слово менеджмент як повний синонім слову управління.

У світі є сотні визначень менеджменту. Багато з них досить вузькоспрямовані, але практично всі говорять, так чи інакше, про одне – про управління групами людей з різними цілями, завданнями і сферою діяльності. Слід розглядати менеджмент із двох точок зору:

1. Менеджмент – як наукова дисципліна, яка вивчає способи управління суб'єктом (менеджером) об'єктом господарювання (організацією, групою осіб) для досягнення поставлених перед об'єктом цілей.

2. Менеджмент – як особлива форма економічної діяльності спрямована на управління господарюючими суб'єктами в різних сферах суспільства для ефективного досягнення поставлених перед ними цілей через застосування особливих шляхів та методів при використанні найбільш економічного поєднання ресурсів.

Отже, з другого визначення можна сказати, що менеджмент не просте управління і чому це така окрема наука.

Суть менеджменту не в самому визначенні, а в розкритті виходячи з першого визначення способів управління, а з другого шляхів і методів, які у управлінні використовують господарюючі суб'єкти.

Основні функції системи менеджменту такі:

- дослідження зовнішнього середовища для розуміння стану ринку та тенденцій його розвитку;
- прогнозування – на основі статистичних даних, спеціальних математичних методів і аналізу тенденцій розвитку;
- планування – що включає вироблення місії, цілей, стратегії організації, її структури і складу працівників та ін. на основі досліджень і прогнозування;
- організація – вибудовування діяльності організації відповідно до розробленого плану, побудова інформаційних систем з обміну інформацією між елементами структури;
- мотивація – розробка способів і методів стимулювання співробітників для поліпшення їх прагнення до праці та старанної та ефективної роботи в організації;
- лідерство – управління людьми засноване на впливі;
- контроль – основний елемент менеджменту, який полягає в оперативному контролі функціонування одиниць організації для своєчасного виправлення ситуації при розбіжності від плану;
- прийняття рішень – це сполучна ланка між усіма елементами менеджменту, яка дозволяє на основі даних контролю або дослідження зробити вибір у правильному напрямку.

Досліджуючи особливості українського менеджменту на сучасному етапі його розвитку, необхідно зазначити, що у державі існує криза управління.

Одна з її причин – втрата керованості через порушення соціальних структур та надмірну централізацію. Ще однією причиною кризи управління є те, що плановій економіці не вдалося сформувати в українському менеджменті традиції точності, пунктуальності, здатності до керування своїми часом та підлеглими тощо.

Розглянемо основні моделі в системі менеджменту та їх реалізація в Україні. На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства та ринкових відносин традиційно, виділяють три моделі менеджменту:

- американська;

- японська;
- європейська.

Вважається, що для сучасного етапу розвитку системи менеджменту необхідно виділити ще одну, четверту Українську модель менеджменту (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні моделі управління

Американська модель	Японська модель	Європейська модель	Українська модель
<p>Обов'язкові функції будь-якого менеджера:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визначення цілей підприємства та шляхів їх досягнення; – організація роботи персоналу підприємства (визначення обсягу робіт та розподіл його між працівниками, створення організаційної структури тощо); – створення системи мотивації та координації діяльності працівників; – аналіз діяльності організації та контроль за роботою персоналу; – забезпечення зростання людей у організації 	<p>Система управління персоналом у Японії:</p> <ul style="list-style-type: none"> – довічний найм працівників і службовців; – професійне просування по принципу «старшинства»; – колективні цінності; – орієнтація на якість; – дотримання «п'яти С» – п'яти принципів роботи: Сейрі (організованість), Сейтон (охайність), Сейсо (чистота), Сейкецу (охайність) Сітсукє (дисципліна); – особлива система заробітної плати, соціальних пільг та послуг 	<p>Концепція «соціального ринкового господарства» (за Ерхарду);</p> <ul style="list-style-type: none"> – посилення державного регулювання у всіх сферах господарювання; – індикативне планування, прийшло на зміну директивному плануванню; – неокласична, монетарна Модель, заснована на запереченні державної власності; – соціально орієнтована Модель, заснована на вільному співіснуванні різних форм власності 	<p>Принципи українського менеджменту:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сприйняття професії як покликання, а не кар'єри; – фундаментальну освіту радянського зразка; – досвід роботи в інституційно і нормативно не певному середовищі; – радикальний індивідуалізм.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал можна зробити такі висновки:

1. Система менеджменту розвивалася протягом століть, та перетворилася на самостійну галузь знання, науку.

2. За допомогою поступового розвитку системи менеджменту, посилилася значущість та покращилося ставлення до самого поняття менеджер.

3. Ринкова економіка потребує адекватної системи управління, яка має зазнати радикальних перетворень разом з усім суспільством.

4. Система менеджменту уособлює культуру кожної національності. Методи та моделі вирішення, контроль та планування, організованість, системність та структурність менеджменту, розкриває повністю традиції, звичаї, моральні та етичні якості людей у конкретній країні.

5. Велике значення набуває вивчення передового та прогресивного досвіду управління розвинених країн та використання його при аналізі власних управлінських проблем. Тому вивчення історії розвитку теорії та практики зарубіжного менеджменту, а також перенесення їх в українську площину є вкрай актуальним.

Список використаної літератури

1. Крушельницька, О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Київ : Кондор, 2013. 296 с.
2. Палінчак В. М. Наукові підходи до визначення професійних якостей керівника. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2021. Випуск 35. С. 136–137.

М. Д. Кузнецова
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Садченко

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА БІЗНЕС-МОДЕЛІ

На сьогодні цифрова трансформація є домінуючим трендом у сфері бізнесу. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та найбільша за останні роки економічна криза у 2019–2020 роках сприяли значним змінам у функціонуванні організацій. Цифрова трансформація стає не просто допоміжним інструментом, а неодмінною умовою для збереження конкурентоспроможності на ринку.

Конкурентна перевага в цифрову епоху часто нерозривно пов'язана зі здатністю організації швидко та ефективно впроваджувати нові технології у свої бізнес-моделі. Використання цифрових технологій створює для організацій нові можливості для виникнення нових товарів та послуг, покращення взаємодії з клієнтами, співробітниками та діловими партнерами, оптимізації внутрішніх бізнес-процесів, що призводить до зменшення витрат та підвищення ефективності [1].

Цифрова трансформація суттєво впливає на структуру та функціонування бізнес-моделей, а також стимулює розвиток нових моделей бізнесу, серед яких можна виділити:

- модель на основі передплати (Netflix, Adobe Creative Cloud) передбачає доступ до свого товару/послуги за щомісячну або щорічну плату;
- Freemium бізнес-модель (Dropbox, Spotify) – надання базової версії продукту безплатно, з можливістю оплати за додаткові функції або розширені можливості;
- сервісні бізнес-моделі, які передбачають використання ресурсів замість володіння ними: Platform as a Service (PaaS), Infrastructure as a Service (IaaS) – Microsoft Azure, Google Cloud Platform; Software as a Service (SaaS) – Microsoft 365, Power BI тощо [1; 2].

У 2020 році руйнівні наслідки пандемії COVID-19 змусили організації переоцінити прогрес власної цифрової трансформації. Дослідження міжнародної консалтингової компанії McKinsey & Company за той рік показує, що кількість організацій, які успішно впровадили інструменти цифровізації, знизилась більше ніж на 40 % у порівнянні з 2017 роком (рис. 1) [3].

Причинами гальмування цифрової трансформації бізнес-моделей є:

- нездатність донести цінність цифрових технологій, якщо вони не розв'язують основні проблеми, пов'язані з покращенням кінцевого результату. Отже, керівництво не бачить покращень у важливих для нього питаннях та не виділяє ресурси, необхідні для широкого розгортання цифровізації;

- небажання працівників підтримувати процес цифрової трансформації, оскільки впровадження технологій вимагає від персоналу розвитку нових навичок, а також змін в робочих процесах. Успіх цифрової трансформації значною мірою залежить від потенціалу людських ресурсів та їх здатності постійно вчитися, розвивати нові навички та адаптуватися до змін, тому організації мають інвестувати у розвиток працівників та надавати їм відповідну підтримку та мотивацію [2; 4];

- цифрова трансформація потребує значних початкових інвестицій у технологічну інфраструктуру. Надійна та масштабована інфраструктура (обладнання, програмне забезпечення, платформи та хмарна інфраструктура) необхідна, щоб організації могли ефективно управляти даними, запускати складні додатки та оптимально працювати в цифровому середовищі;

- цифрова трансформація створила проблему кібербезпеки через постійне збільшення даних організацій та клієнтів. Для запобігання кібератак та витоку даних організації повинні впроваджувати комплексні стратегії кібербезпеки, ефективно управління ризиками та реагування на надзвичайні ситуації, включаючи розробку процедур боротьби з кібератаками, відновлення втрачених даних і сповіщення клієнтів в разі порушення безпеки їхніх даних;

- ставлення керівництва до цифрової трансформації як до окремих ізольованих проєктів. На початковому етапі, коли

інтеграція з іншими системами ще не так критична, цей підхід може працювати ефективно. Однак, цифрова трансформація полягає не тільки в тотальному впровадженні нових технологій, а в глибинній трансформації стратегії бізнесу: переосмислення місії діяльності, цілей, структури та процесів [2; 4].

Таким чином, цифрова трансформація є одним з ключових чинників конкурентоспроможності бізнес-моделей у сучасному світі. Вона відкриває нові можливості для розробки інноваційної продукції, оптимізації бізнес-процесів і підвищення ефективності. Проте існують критичні проблеми, які ускладнюють цей процес: недостатня усвідомленість цінності цифрових технологій, опір персоналу, потреба в значних інвестиціях у технологічну інфраструктуру та загроза кібербезпеці. Для успішної цифровізації необхідно не лише впроваджувати нові технології, але й стратегічний підхід, що включає переосмислення бізнес-моделі, активну підтримку керівництва та готовність постійно адаптуватися до змін.

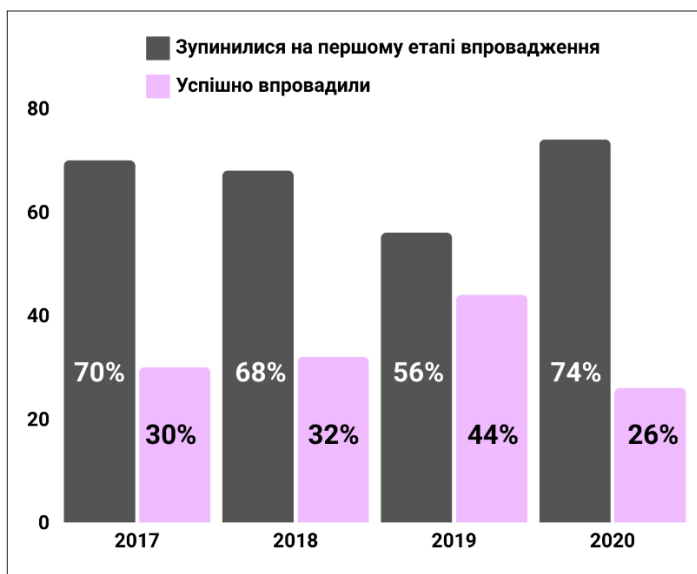

Рис. 1. Кількість респондентів, які успішно впровадили цифрову трансформацію

Список використаної літератури

1. Яковенко Я. Ю., Білик М. Ю., Сербін Р. А., Чумакова А. Г. Цифрова трансформація і нові бізнес-моделі. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 3. С. 104–109. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/3_2022/18.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
2. Hortense de la Boutetière. Unlocking success in digital transformations. McKinsey & Company : website. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/unlocking-success-in-digital-transformations> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Agrawal M., Dutta S., Kelly R., Millán I. COVID-19: An inflection point for Industry 4.0. McKinsey & Company : website. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/covid-19-an-inflection-point-for-industry-40> (дата звернення: 17.04.2024).
4. Agustian K., Mubarak E. S., Zen A., Wiwin W. The impact of digital transformation on business models and competitive advantage. *Technology and Society Perspectives*. 2023. Vol. 2, № 1. P. 79–93. URL: https://www.researchgate.net/publication/374425876_The_Impact_of_Digital_Transformation_on_Business_Models_and_Competitive_Advantage (дата звернення: 17.04.2024).

О. Ю. Кучер

студ. IV курсу

спеціальність «Культурологія»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. І. Єгорова-Гудкова

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ТРАВМИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КІНО СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: АНАЛІЗ, МАРКЕТИНГ ТА СУСПІЛЬНИЙ ВПЛИВ

Проблем вивчення теми військової травми у кінематографі є актуальною, особливо у контексті європейського кіно середини ХХ століття. Ця тема не тільки представляє інтерес для культурології та історії кіно, а й має важливе соціальне значення, допомагаючи висвітлити складні аспекти післявоєнної реабілітації та інтеграції у суспільство ветеранів та жертв воєнних конфліктів.

Існує великий корпус академічної літератури та аналізу кінематографічних творів, присвячених військовій травмі. Роботи

таких авторів, як Сьюзен Зонтаг, Андре Базен [1;3], забезпечили теоретичні основи для аналізу та допомогли зрозуміти ключові аспекти представлення військової травми в кіно.

Основною метою дослідження є аналіз уявлення теми військової травми в європейському кіно середини ХХ століття з погляду маркетингу та суспільного впливу. Ми прагнемо виявити основні стратегії та тактики маркетингу, які використовуються для залучення аудиторії до таких фільмів, а також оцінити їхнє соціокультурне значення та вплив на суспільну свідомість.

Ми розглядаємо роль європейського кіно середини ХХ століття у відображенні військової травми, забезпечуючи комплексний аналіз через різні критичні призми.

Для цього:

- Виділяємо історичний контекст повоєнної доби, демонструючи, як фільми відбивають соціальні та психологічні аспекти того часу.

- Виконуємо тематичний аналіз, що підкреслює широкий спектр військової травми, починаючи від прямого на повсякденне життя до довгострокових психологічних наслідків.

- SWOT-аналіз виявляє сильні та слабкі сторони кінематографічного підходу до подання військової травми, а також можливості та загрози, пов'язані з цими фільмами.

- Визначаємо ключові та вторинні цільові групи для фільмів, включаючи кінокритиків, студентів, а також ветеранські та громадські організації.

Маркетингова стратегія спрямована на баланс між освітніми цілями та повагою до культурної спадщини, використовуючи різні інструменти, такі як освітні партнерства та цифрові платформи.

Мета маркетингової системи полягає в інформуванні аудиторії про історичні та психологічні наслідки війни, а також у просуванні європейської кінематографічної спадщини.

Дане дослідження пропонує шаблон для майбутніх досліджень у галузі історичного кіно, наголошуючи на важливості етичного та контекстуального підходу.

Маркетингові стратегії, можуть стати основою для подальшої практики у сфері цифрового маркетингу, забезпечуючи адаптацію до вимог аудиторії, що змінюється.

Загальний висновок підкреслює значення роботи як розуміння кінематографічного спадщини, а й у розвитку підходів до аналізу та просування історичного і культурного контенту за допомогою інструментів маркетингу.

Дослідження подання теми військової травми у європейському кіно середини ХХ століття є ключовим кроком у розумінні того, як кінематограф впливає на формування суспільної свідомості та сприйняття воєнних конфліктів. Аналіз маркетингових стратегій та соціокультурного контексту фільмів про військову травму дозволяє розкрити їхнє значення як потужного інструменту суспільного впливу та соціальної комунікації.

Розуміння того, як кіно про військову травму взаємодіє з аудиторією та впливає на її сприйняття, має важливе значення для вивчення динаміки громадської думки про війну та її наслідки. Особливо цінне проаналізувати, які саме аспекти військової травми акцентуються у кінематографі та які емоційні та культурні реакції вони викликають у глядачів.

Детальний розгляд маркетингових стратегій, що застосовуються у просуванні цих фільмів, дозволяє краще зрозуміти, як вони позиціонуються над ринком і яку аудиторію вони цілеспрямовано залучають. Це забезпечує додаткові інсайти у механізми впливу кінематографа на громадську думку та формування культурних норм.

Таким чином, дослідження подання військової травми в європейському кіно не тільки розширює наші знання про кінематографічне мистецтво, а й дозволяє краще зрозуміти його роль у суспільному діалозі про війну, травму та їх наслідки.

Список використаної літератури

1. André Bazin. *The Cinema of Cruelty: From Buñuel to Hitchcock*. Мічиган, Seaver Books, 1982.
2. Kracauer, S. *From Caligari to Hitler: A Psychological History of the German Film*. 1947.
3. Philip Kotler, Veronica Wong, John Saunders. *Principles of Marketing*. Pearson Education, 2008.
4. Susan Sontag. *Regarding the Pain of Others*. Copyright, 2003.
5. Wedel, M. and Kannan, P. K. *Marketing Analytics for Data-Rich Environments*. *Journal of Marketing*. 2016. № 80. P. 97–121.

В. О. Лейко
студ. III курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

СУЧАСНІ ПІДХОДИ МОТИВАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Кожна організація, яка залучає робочу силу для делегування обов'язків або ефективним керуванням їх результативності, стискається з проблемою мотивування, оскільки кожен працівник – це людина, яка потребує винагороди чи заохочення збоку компанії у різному вигляді, це дозволить йому працювати ефективніше.

Мотивація – одна з головних функцій менеджмента, мета якого цілеспрямовано на спонуканні об'єкта суб'єктом з метою покращення продуктивності праці, в результаті якого підвищується результативність організації в цілому [1].

На практиці вітчизняних підприємств зауважується, що формування механізмів стимулювання працівників часто здійснюється емпіричним шляхом, шляхом спроб і помилок, а прогресивні методи впливу на трудову поведінку, які вже вивчені світовою наукою і практикою, залишаються недостатньо використовуваними [2].

Умови високої конкуренції, фінансової нестабільності та постійних кризових ситуацій можуть призвести до низького рівня мотивації персоналу, що є реальною загрозою для функціонування багатьох підприємств. З цього приводу теоретичні та прикладні аспекти мотивації персоналу стають надзвичайно важливими.

З точки зору підходів до мотивації, традиційні вони чи сучасні, слід зазначити, що методи з традиційних моделей можуть бути актуальними і на сьогодні, а деякі сучасні підходи не зможуть якісно вплинути на розвиток організації, тому треба розглядати кожен підхід мотивації не тільки в залежності від роду діяльності або галузі господарювання, а й враховуючи власні побажання та інтереси саме цільових робітників [3].

На прикладі сучасних підходів мотивації персоналу попередньо розглянуто сільськогосподарське підприємство ТОВ «Велес-агро», яке спеціалізується на виробництві високоякісної, багатофункціональної та ґрунтообробної техніки, використовуючи передові та економічно-ефективні технології.

Безпосередньо варто зазначити, що незалежно від скорочення працівників та впливу на підприємство зовнішніми факторами, фірма примусово знижувала заробітну платню для робітників з метою утримання бажаного прибутку. Однак скорочення виплат робітникам призвело до ще більш масштабних витрат.

До того ж підприємство витрачає великі кошти на логістику та закупівлю сировини у зв'язку з проблемою постачання та зміну постачальників, вона потерпіла витрат, пов'язаних з виробництвом, бо застосування такого методу призвело до того, що на фірмі не залишилося кому працювати.

В результаті проведеного опитування на підприємстві серед робітників виробництва визначено, що зацікавленість у тих чи інших методах мотивації від робітників є відносною. Впливаючи з даних, можна зробити висновок, що підприємство використовує нефінансову мотивацію, але недостатньо ефективно, оскільки персоналу важлива не тільки своєчасна висока заробітна платня, а ще й повага з боку керівництва та можливість прогресувати по кар'єрних сходах.

Ще приклад того, як підприємство не використовує сучасний підхід шляхом застосування гнучких графіків та інших умов праці, але незалежно від присутності цих методів, персоналу на підприємстві це не досить важливо, в порівнянні з комфортним середовищем чи наданням соціальних пакетів.

Отже, розглядаючи детальний аналіз методів мотивації персоналу на підприємстві ТОВ «Велес-агро», слід зауважити, що фірма використовує застарілі стандартні методи, але використовує їх ефективно. Яскравий приклад тому корпоративні заходи, які майже відсутні, але працівникам це не досить важливо, як не важливо гнучкий графік.

Організація не завжди враховує індивідуальні потреби та інтереси працівника, та не надає змогу їм виявлятися. На фірмі

досить жорсткі правила, переважна більшість яких не підлягає змінам. Але якщо передивитися вплив на персонал, зокрема методи мотивації, з'явиться можливість впровадити ефективну систему мотивації персоналу, яка буде функціонувати безперебійно, враховуючи усі бажання співробітників з метою підвищення працездатності, що дозволить принести позитивні фінансові результати.

Отож якщо підприємство зацікавлено в масштабуванні та збільшенні прибутку, повинна впровадити ефективну, що найважливіше, сучасну систему мотивації персоналу. На сьогодні ефективне застосування економічних, соціально-психологічних та організаційно-розпорядчих методів призведе до збільшення результативності персоналу.

Спочатку слід зазначити, що фірма використовує ефективний метод оплати праці – відрядний, це вимушує персонал працювати більше, але продуктивність та залученість у робочій процес є занадто низькою. Шляхом вдосконалення буде виступати грошове стимулювання у вигляді премій та бонусів за ефективну працю.

Так, як підприємство є великим виробником продукції, яке не використовується у повсякденному житті, то нема необхідності робити бонуси у вигляді знижок на власну продукцію, але якщо працівник зацікавлений у продукції підприємства, варто зробити можливість придбання у розстрочку.

Ще досить цікавим способом грошового стимулювання виступає надання можливості брати участь у прибутку організації. Будь-яка організація планує масштабуватись, і якщо власний персонал виступатиме акціонером, нехай малим, але співвласником підприємства, це дозволить знизити витрати на залучення інвесторів чи інших осіб акціонерів, і на оплату праці, тобто частку заробітної платні можна виплачувати у вигляді акцій та в подальшому в дивідендах.

Загалом це суб'єктивні рекомендації щодо впровадження їх на сільськогосподарському підприємстві. Слід зазначити, що методи та підходи стимулювання персоналу треба обирати в залежності від багатьох факторів, починаючи з власних потреб працівників, закінчуючи видом діяльності та галуззю господарювання.

Список використаної літератури

1. Зайцев В. С. Основні напрями удосконалення мотивації праці робітників промислових підприємств. *Вісник економічної науки України*. Київ : 2018. 192 с.
2. Плужніков В. О. Вплив мотивації праці на підвищення ефективності виробництва Черкаси: *Економіка АПК*. 2014. 94 с.
3. Узун М. В. Стратегії стимулювання праці персоналу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. Тернопіль : 2015. 113 с.

О. І. Опря

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЙ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН КОМПАНІЇ

На сьогоднішній день світова економіка все більше глобалізується і сучасним брендам стає необхідність вміти виділятися та завойовувати прихильність споживачів. Організаціям виникає потреби створення та розбудовування своїх брендів. Для цього вони мають використовувати певні стратегії бренд-менеджменту, щоб надалі розвивати власний бренд.

Бренд – це функціональний набір, емоційних, функціональних та виразних обіцянок цільовому споживачеві, що є унікальними, значущими та складними у плані імітації [1].

Досить часто виникає плутанина в різниці між брендингом та бренд-менеджментом. На думку Пархоменко О. С. та Коваль Т. С. брендинг є професійною діяльністю, пов'язаною зі створенням та розробкою бренда, яка передбачає виникнення довготривалої прихильності споживача до товару чи послуги, шляхом виділення їх серед конкурентів за допомогою використання атрибутів ідентифікації бренда та маркетингових засобів [2]. Брендинг, як інноваційна і маркетингова технологія, розглядається в якості найважливішого ресурсу підвищення

конкурентоспроможності підприємства, поряд з іншими інструментами стратегічного розвитку, що постійно удосконалюються [3].

Бренд-менеджмент – це система управління брендом. Ф. Котлер та К. Келлер зазначають, що бренд-менеджмент це процес розроблення та реалізації програм і маркетингових заходів, спрямованих на створення та управління торговими марками з метою максимізації їхньої вартості [4].

Тобто, брендинг відрізняється від бренд-менеджменту як процес «створення» та процес «управління». Якщо брендинг в звичайному розумінні – це набір разових дій, то бренд-менеджмент являє собою безперервний процес робіт з управління брендом. І він охоплює усі аспекти: від технологічних до роботи з персоналом [2].

Стратегії бренд-менеджменту допомагають продукту компанії мати попит на ринку, а також створити бренд, який буде рости та розвиватись. Вибір стратегії бренд-менеджменту матиме вирішальне значення для організації, бо саме від цього, більшим чином, залежатиме її успіх. Стратегіями сучасного бренд-менеджменту є [5]:

1. Монобрендингова стратегія.
2. Суббрендингова стратегія.
3. Мультибрендингова стратегія.
4. Ко-брендингова стратегія.

Монобрендингова стратегія (також корпоративний бренд) передбачає собою випуск продукції під одним брендом, зміцнюючи потужність і стабільність існуючого бренду. Відповідно цьому, при обранні даної стратегії потрібно враховувати те, що бренд повинен мати історично сформульований позитивний імідж, який в цій ситуації розповсюдиться на всю продукцію компанії. Це створює головну перевагу стратегії, якщо компанія має гарний імідж. Але від цього впливає її недолік, такий як «ланцюгова реакція». Тобто, якщо хоч один продукт даного бренду викликає незадоволення споживача, то цей негатив перенесеться на всі товари, які можуть бути випущені під цим брендом.

Суббрендингова стратегія (або парасолькова стратегія) дає можливість бренду мати більше шляхів самовираження, а саме

через суббренди. Суббрендом є бренд, який представляє певний товар або лінійку товарів, що не є схожим на материнський бренд, але зберігає зв'язок з ним. Ця стратегія використовується коли організація бажає досягти баланс між сильним материнським брендом і новим суббрендом, який може охопити нові цільові групи.

Суббредингова стратегія переносить імідж свого материнського бренду на суббренди компанії. Перевагою парасолькової стратегії на відміну від монобредингової стратегії є те, що свій імідж та силу материнський бренд автоматично переносить вже саме на суббренди. Недоліком можна вважати те, що дана стратегія вимагає великого фінансування, та з часом, коли суббренди зростатимуть буде важче ними управляти. Звичайно, якщо хоч один суббренд викликатиме погані емоції споживачеві, це так само негативно вплине і на материнський бренд.

Для того, щоб уникнути автоматичне перенесення незадоволеності покупців від дочірнього бренда до материнського, можна підтримувати мультибредингову стратегію, що передбачає створення для нових товарів самостійні бренди. Дана стратегія дає змогу підтримувати декілька самостійних брендів, які функціонують незалежно від основних брендів організації. Але недоліком цієї стратегії можуть стати дуже вагомні витрати на підтримку великої кількості індивідуальних брендів. Зростання числа самостійних брендів може призвести до їхньої конкуренції на цільовому ринку.

Останньою сучасною стратегією є ко-брендинг. Вона полягає в об'єднанні зусиль двох або більше брендів, яких зв'язує одна і та ж мета, а саме створення спільного продукту чи послуги з вищою додатковою вартістю. Ці бренди посилюють вплив на відповідну аудиторію. Завдяки ко-брендингу підвищується популярність та конкурентоспроможність компанії [6]. Бренди що застосовують стратегію ко-брендингу залишаються незалежними та зберігають свої назви, обмінюються позитивними характеристиками та підсилюють один одного. Перевагою цієї стратегії є те, що воно є недорогим способом формування високого статусу брендів для просування своєї продукції. Недоліком може стати складність при відборі бренд-партнера, який може

стати ненадійними, що призведе до проблем в управлінні сумісним брендом.

Отже, компанії, які працюють над створенням сильних брендів мають розробляти стратегії бренд-менеджменту, щоб надалі розвиватись та реалізувати стратегічні зміни. Саме стратегічний підхід дасть компаніям можливість зміцнити свої ринкові позиції і швидко адаптуватись до змін. Це сприятиме переходу компанії на вищий рівень розвитку.

Список використаної літератури

1. Перезовова І. В., Жарська Т. М. Розробка стратегії просування бренду як дієвий інструмент бренд-менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. 6 с.
2. Пархоменко О. С., Коваль Т. С. Методичний підхід до здійснення процедури бренд-менеджменту в організаціях некомерційного сектору. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 56. С. 151–159.
3. Гайворонська І. В. Сучасні підходи до брендингу територій, особливості брендингу дестинацій. «*Наука і освіта в інтелектуально-інноваційному розвитку суспільства*», матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2019. С. 24–26.
4. Струтинська І. В. Бренд-менеджмент: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль, 2015. 204 с.
5. Авдан О. Г. Стратегії сучасного бренд-менеджменту. *Актуальні проблеми науки та освіти* : збірник матеріалів XIV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. К. В. Балабанова. 2012. С. 64–65.
6. Карпенко В. Ко-брендинг як інструмент формування спільної інноваційної маркетингової діяльності молокопереробних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. Вип. № 3. С. 344–351.

В. В. Обухіна
студ. III курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ДОВГОСТРОКОВОЇ МОТИВАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Визначення системи мотивації персоналу необхідно для кожної організації з метою покращення роботи та підвищення ефективності працівників на підприємстві, які відповідальні за виконання робіт для забезпечення високого рівня доходу.

Мотивація персоналу є ключовим елементом успішного управління. Різні визначення мотивації вказують на її роль у спонуканні до дії, направленні поведінки та задоволенні потреб.

Ця функція забезпечує:

- формування у працівників стимулів до праці;
- вплив на працівника з метою зміни його ціннісних орієнтацій;
- утворення мотиваційного ядра організації;
- розвиток трудового потенціалу [1].

Розвиток системи мотивації потребує розробки як довгострокових, так і короткострокових програм для формування сучасної корпоративної культури та позитивного іміджу компанії, впровадження соціальних програм для працівників і їх сімей, створення ефективних стимулів для високопродуктивної праці та впровадження спеціальних систем управління мотивацією праці.

Короткострокові системи мотивації персоналу – це методи та інструменти стимулювання працівників, спрямовані на надання інцентивів та підвищення продуктивності праці на короткий період часу. Їх основна мета – забезпечення тимчасових результатів або досягнення конкретних цілей, активізація робочого процесу в межах обмеженого часового проміжку.

Ці системи можуть включати фінансові стимули, невеликі похвали, заохочення за досягнення певних завдань чи проєктів, гнучкі графіки роботи, тимчасові бонусні системи тощо. Вони часто застосовуються для стимулювання конкретних дій або досягнення результатів у найближчі терміни [2].

Довгострокова мотивація персоналу, в свою чергу, включає в себе широкий спектр стратегій, спрямованих на стимулювання працівників на протязі тривалого періоду. Вона об'єднує матеріальні та нематеріальні стимули, розвиває культуру підтримки особистого та професійного росту співробітників, а також впроваджує системи, спрямовані на збереження талантів та підвищення продуктивності [3].

Такі системи можуть включати різноманітні стратегії та методи, серед яких виокремлюють:

- довгострокові цілі та плани;
- кар'єрний розвиток;
- пакети компенсації та винагороди;
- створення сприятливого середовища та культури на підприємстві.

Отже, обидві форми мотивації мають свої унікальні переваги та використання відповідно до конкретних потреб підприємства.

Мотивація персоналу на сільськогосподарських підприємствах відіграє вирішальну роль у досягненні ефективності та результативності у галузі. Дослідження виявило, що на сільськогосподарських підприємствах присутні два ключові напрями мотивації: короткострокова та довгострокова.

Враховуючи специфіку цієї галузі, слід підкреслити, що матеріальні стимули не завжди є ефективними в контексті сільськогосподарських підприємств, тому акцент на довгостроковій мотивації може бути більш доцільним.

Впровадження довгострокової мотивації на сільськогосподарських підприємствах може бути ключовим елементом успішного управління персоналом та досягнення високих результатів в галузі сільського господарства.

Ось декілька можливих методів і стратегій для досягнення цієї мети:

1. Забезпечення зворотного зв'язку керівника з підлеглими щодо задоволеності отриманою винагородою.
2. Поліпшення соціально-побутових умов та умов праці.
3. Регулярно проводити анонімне опитування в межах кожної ступені ієрархії колективу.
4. Об'єктивно оцінювати перспективи кожного робітника, який приймається на роботу.
5. Стимулювання за рахунок перерозподілу робочого часу.
6. Підвищення кваліфікації працівників.

Отже, на основі визначених факторів вибору системи мотивації персоналу сільськогосподарського підприємства, можна зробити висновок, що застосування довгострокової системи мотивації персоналу на підприємстві є доцільною та ефективною не тільки в порівнянні з короткостроковою системою, а і загалом як метод стимулювання працівників.

Список використаної літератури

1. Процес мотивації та його складові: <https://buklib.net/books/27523/> (дата звернення: 12.11.2023).
2. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2018. 224 с.
3. Шовчко Г. В. Класифікація методів мотивації. *Управління розвитком*. 2014. № 3. С. 89–92.

Є. В. Орлова

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: ст. викладач М. А. Кіріліна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ

Соціальні мережі докорінно змінили спосіб взаємодії компанії зі своїми клієнтами. Використання соціальних мереж у маркетингових комунікаціях стає все більш важливим для успіху будь-якого бізнесу. На відміну від традиційного маркетингу,

соціальні мережі забезпечують взаємодію в реальному часі, сприяючи двосторонній комунікації між брендами та споживачами [1].

Проблема полягає у виявленні та аналізі величезного потенціалу, який пропонують соціальні мережі для маркетингових комунікацій та у використанні цього потенціалу для досягнення конкретних маркетингових цілей.

1. Збільшення впізнаваності бренду та охоплення.

Платформи соціальних мереж надають підприємствам потужний інструмент для розширення охоплення та підвищення впізнаваності бренду. Створюючи привабливий контент і використовуючи параметри цільової реклами, компанії можуть підключитися до ширшої аудиторії, ніж дозволяють традиційні маркетингові методи. Соціальні мережі також сприяють вірусності, коли створений користувачами контент може експоненціально просувати повідомлення про бренд до величезної аудиторії [1].

2. Покращені відносини з клієнтами.

Соціальні мережі сприяють більш прямій та особистій формі спілкування між компаніями та клієнтами. Компанії можуть використовувати ці платформи, щоб ділитися оновленнями бренду, відповідати на запити клієнтів і відгуки, а також будувати міцніші стосунки зі своєю цільовою аудиторією [2, с. 1]. Це сприяє розвитку почуття товариства та лояльності серед клієнтів.

3. Покращене управління репутацією бренду.

Соціальні мережі можуть бути двосічним мечем для репутації бренду. Хоча вони пропонують платформу для зв'язку з клієнтами та вирішення проблем, вони також посилюють наявність негативних відгуків. Проте компанії можуть використовувати соціальні мережі для проактивного управління своєю онлайн-репутацією, оперативно вирішуючи проблеми клієнтів і демонструючи чуйність [2, с. 1].

4. Маркетингові стратегії на основі даних.

Платформи соціальних мереж генерують велику кількість даних про поведінку та вподобання користувачів. Компанії можуть використовувати ці дані, щоб отримати цінну інформацію про свою цільову аудиторію, що дозволить їм адаптувати свої маркетингові повідомлення та стратегії для максимального

впливу [1]. Цей підхід на основі даних може значно підвищити ефективність маркетингових кампаній.

5. Необхідність стратегічного підходу.

Хоча соціальні мережі пропонують величезний потенціал для маркетингових комунікацій, надзвичайно важливо розробити стратегічний підхід, щоб максимізувати їхню ефективність. Підприємствам необхідно чітко визначити свою цільову аудиторію, створювати привабливий контент і підтримувати постійну присутність бренду на всіх платформах. Крім того, моніторинг розмов у соціальних мережах і адаптація стратегій на основі відгуків користувачів є важливими для успіху [1].

Підсумовуючи, соціальні мережі зробили революцію в маркетингових комунікаціях. Використовуючи потужність соціальних мереж, компанії можуть підвищувати пізнаваність бренду, розвивати стосунки з клієнтами, керувати своєю репутацією в Інтернеті та розробляти маркетингові стратегії на основі отриманих даних. Однак для досягнення успіху чітко визначений і стратегічний підхід є найважливішим.

Список використаної літератури

1. Impact of Social Media on Marketing. URL: https://www.linkedin.com/pulse/impact-social-media-marketing-xyncinc-qjflc?trk=public_post_feed-article-content
2. Mustafa Boz. The Role of Social Media in Marketing Communication: A Survey on University Students. URL: <https://comu.academia.edu/MustafaBoz>

В. А. Плетень

студ. IV курсу

спеціальність «Культурологія»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. І. Єгорова-Гудкова

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ФЕНОМЕНУ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНУ ДОБУ ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Методи маркетингових досліджень допомагають створити грамотну рекламу для просування продукту, виявити та зрозуміти потреби цільової аудиторії. Вони можуть бути кабінетні та польові. Перші з них направлені на аналіз наявної маркетингової інформації, статистики. Так, у даній роботі є звернення до маркетингових посібників, наявних досліджень, соціологічної статистики, статей і трудів з маркетингу. Польове дослідження проводиться на основі опитування, спостереження, експерименту. У даній роботі він присутній в контексті особистого досвіду спілкування зі священнослужителями, роботи з внутрішньо переміщеними особами та участь в організації релігійних заходів. Для глибшого аналізу теми доцільним буде використання методу опитування: інтерв'ю зі священниками, капеланами, опитування різних груп постраждалих від воєнних дій осіб [4].

Інструменти маркетингу надають змогу різним релігійним організаціям впливати на думку оточуючих, руйнувати стереотипи та заохочувати нових людей. Серед них інтернет і соціальні мережі як ефективні інструменти розповсюдження потрібного контенту, думки, ідеології. В розрізі маркетингу актуальність набирають SMM-спеціалісти.

Кожна сучасна організація, певно, має сторінки у соціальних мережах. І релігійні організації та церкви не є винятком, Адже для них це є інструментом залучення нових людей, можливість розповісти про свій світогляд, поширювати певні релігійні цінності. Оскільки під час війни багато церков стали

соціально активними, сайти та сторінки у соціальних мережах дають змогу висвітлити це. Таким чином підсвідомо змінити ставлення до релігії та показати її найкращі сторони. Саме тому багато сучасних релігійних установ наймає SMM-спеціалістів або шукає тих, хто буде займатися цим на волонтерських основах.

Особиста реклама є дієвим інструментом для поширення будь-якого продукту. Набагато легше довіритися конкретній людині, аніж компанії без обличчя, тож у будь-якої сторінки має бути своє обличчя. Також продуктивним буде звернення до конкретних відомих осіб, яким люди довіряють. На зміну світогляду впливає й особистий досвід, коли людина транслює через соціальні мережі своє життя, свої цінності та дії.

Так, з початком війни в Україні деякі церкви стали ще більше займатися благодійністю. Віряне, які залучені до цієї благодійності, можуть транслювати через свої сторінки такі цінності, як добро, милосердя, взаємодопомога, а також відважність; показувати сміливість через віру, заспокоювати інших та знаходити в собі сили. Погляд на релігійну людину, яка не опускає руки в найважчі часи, та при цьому може підтримувати інших дійсно позитивно впливає на ставлення до її релігії загалом.

Тематичні заходи – це ще один метод залучення нових людей до релігійної організації. Це можливість через певну активність особисто поспілкуватися з людьми та ненав'язливо розповісти про свої цінності. Тут знову потрібні інструменти маркетингу для реклами та розповсюдження інформації про нові проєкти. Це можуть бути як традиційні методи – брошури, особисті запрошення, так і інноваційні методи.

Маркетинг та релігія тісно взаємопов'язані. Зокрема ми зустрічаємо таке явище як маркетинг духовних організацій – це аналіз, планування й здійснення заходів, направлених на успішну комунікацію з її прихильниками, залучення нових вірян. Це дозволяє задовольнити потреби як релігійної установи, так і її прихильників. Це концентрація на вірянах конкретного віросповідання та служіння їм, залучення нових прихильників, більш ефективний фандрайзинг, ріст активності вже наявних вірян та ін. [1].

У сучасному світі спостерігається також чітка взаємодія релігії та економіки. Наприклад, церква виробляє та продає (чи закуповує) предмети культу, речі, що використовуються у богослужіннях, тож вона створює товар.

Спираючись на таку взаємодію, виникла теорія «релігійного економізму». Згідно з нею, церкви є конкуруючими інститутами, а також ринковими агентами. Вони створюють релігійні послуги, відповідаючи на потреби вірян. Так, духовні практики та традиції трактуються як ринкові послуги та товари. Ця теорія досліджує максимальну кількість споживачів, якість і рівень задоволення їхніх потреб, ціну послуг та ін. [6].

Вплив релігійної думки на поведінку споживача. Споживач є центральною фігурою в маркетингу. Саме його поведінка підлягає пильному дослідженню та впливає на прийняття конкретних рішень. Однією з характеристик споживача є те, що він незалежний, має певну ціль при закупівлі товару, може придбати чи не придбати його в залежності від того, чи відповідає товар очікуванням, чи задовольняє потреби. Поведінка споживача піддається аналізу, а також на неї можна вплинути за допомогою різних маркетингових стратегій.

На поведінку споживача можуть впливати як зовнішні (культурні, соціальні), так і внутрішні (вік, спосіб життя) фактори. Наприклад, за статистикою українці більше купляють м'ясні продукти та солодощі перед різдвяними святами та Великоднем.

Релігія загалом впливає на пріоритети нації у купівлі речей. Так, у країнах де сповідується мусульманство дуже низький попит на алкогольні напої та свинину, що цілком логічне. Національні особливості також впливають і на характер самої реклами, її подачу [5].

Проведення аналізу цільової аудиторії та SWOT-аналізу. У даному дослідженні цільовою аудиторією є люди, що потерпають від воєнних дій або стоять на захисті своєї країни. Це чоловіки та жінки різних вікових груп, що постраждали внаслідок війни або бачили її прояви на власні очі. Окремою важливою ланкою тут виступають внутрішньо переселені особи, що відчули на собі посилений вплив військової агресії, а отже,

ймовірну зміну пріоритетів, ставлення до життя, матеріальних і духовних цінностей.

SWOT-аналіз – це аналіз внутрішніх факторів (сильних і слабких сторін компанії) та зовнішніх (можливостей і загроз). Метою цього аналізу є отримання достовірної інформації про можливості й загрози просування товарів чи послуг компанії на ринку. Він допомагає визначити шляхи подолання слабкостей, досягнення та пріоритетні напрями діяльності компанії [2].

У контексті релігії як феномену ХХІ століття за часи воєнних дій сильними сторонами можуть бути: переосмислення реципієнтами усталених цінностей і частіше звернення до духовних орієнтирів в результаті травматичного досвіду, втрата віри в цінність матеріальних речей, втрата віри в гуманність і людяність і пошуки нової.

Недоліки тут можна виявити наступні. Зіткнення з жакливими обставинами навпаки може обернутися втратою будь-якої віри у вищі сили. Духовність може навіть сприйматися як брехня заради користі через пригнічений стан і нерозуміння наявності тих чи інших трагічних обставин.

Поле можливостей для релігійних організацій широке – наразі люди більш чуйні до сприйняття релігійної інформації та схильні до релігійних практик. Отже, залучивши сучасні методи розповсюдження певної ідеології, можна досягти збільшення кількості прибічників релігійних організацій та церков.

Стосовно загроз варто зазначити, що в постсекулярному світі, тим паче в часи війни, посилюється вплив різноманітної інформації. Релігійний плюралізм дає змогу обрати найбільш підходящу віру. Тому конкуренція досить висока.

Ринок феномену релігії та оцінка стану попиту на цей феномен. Ринок релігії – явище доволі регульоване, адже будь-яка держава надає певні обмеження релігійним організаціям. Нині вирізняється значною конкуренцією, особливо в умовах постсекулярного суспільства, коли існує величезна кількість церков, течій, деномінацій.

Церква пропонує певні послуги – це духовне очищення, довгострокове чи короткострокове моральне задоволення, матеріальні товари – предмети богослужбових практик, релігійні

книги та ін. Серед релігійних послуг виділяють також релігійний туризм. Паломництво, що набуло поширення в більшості популярних релігіях [3].

Оскільки релігійний ринок розвивається, це означає, що попит на нього все ще присутній. Зараз люди владні самі обирати найбільш підходящу ідеологію. Пошук сенсу буття та необхідність притримуватися певних моральних установ спонукає до пошуків тієї самої релігії. Так, попит на неї актуальний і в сучасному світі. Більше того, в Україні – це час відродження забороненої в радянські часи віри. А війна стала ще одним поштовхом (вже в нашому ХХІ столітті), аби звернутися до неї.

Список використаної літератури

1. Борисова Тетяна. Маркетинг релігійних організацій у просторі сучасної вітчизняної некомерційної сфери. Тернопіль : ЗУНУ, 2014. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13688/1/Борисова%20%С2%A0\(19.09.14\).pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13688/1/Борисова%20%С2%A0(19.09.14).pdf) (дата звернення: 24.02.2024).

2. Гуменюк О. Г. Використання SWOT-аналізу як основного інструменту стратегічного управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомилинського, 2017. Вип. 17. С. 281–285 URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/61.pdf> (дата звернення: 24.02.2024).

3. Махаровська Е. В. Особливості ринку релігійних товарів і послуг в Україні. Харків : ХДАК, 2019. С. 115–127. URL: <http://ku-khsac.in.ua/article/download/171438/171096> (дата звернення: 24.02.2024).

4. Сенишин О. С., Кривешко О. В. Маркетинг : навч. посібн. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 347 с.

5. Старостіної А. О. (за редакцією). Поведінка споживачів : підручник. Київ : Іван Федоров, 1997. 232 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/9364/1/конспект%20лекцій.pdf><http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/9364/1/конспект%20лекцій.pdf> (дата звернення: 24.02.2024).

6. Тимчик О. А. Економіка та релігія: теорія і практика взаємодії : монографія. Київ : КНТ, 2014. 410 с.

А. М. Рахімі
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Садченко

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Системи управління якістю на підприємствах фармацевтичної галузі зазвичай включають в себе комплекс підходів, процедур і стандартів, спрямованих на забезпечення високої якості лікарських засобів і дотримання вимог регуляторних органів.

З віддалених часів людство приділяло увагу проблемі якості ліків. Наприклад, у I столітті у творі «Про лікарські речовини» (“De materia medica”) відомого давньоримського військового лікаря, фармаколога та натураліста Діоскорида Педанія були описані методи визначення якості лікарських засобів за допомогою органолептичних та візуальних методів. У своїй праці він підкреслював важливість зовнішнього вигляду ліків, закликаючи до того, щоб вони були «досконалими, хоч і гіркими». «Жодних таємничих засобів» – писав Діоскорид, що у сучасному контексті можна перекласти як «недопустимість застосування невідомих, nereкомендованих лікарями та офіційно незареєстрованих препаратів».

Однією з ключових проблем, на яку звертають увагу вчені та фахівці у фармацевтичному секторі, є «якість лікарських засобів». Це означає набір характеристик, які забезпечують лікарським засобам здатність задовольняти потреби споживачів (пацієнтів) у відповідності до їхнього медичного призначення та відповідають стандартам, встановленим чинним законодавством. Ці властивості включають якість, безпеку та ефективність.

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) визначає, що лікарські засоби повинні бути якісними, безпечними та ефективними, і мають мати достовірну, доступну і вичерпну інформацію про них. Під «якістю» розуміють відповідність лікарських засобів показникам специфікації якості,

які чітко визначаються відповідними стандартами та методами випробувань.

Сучасну тенденцію у світі стосовно забезпечення якості лікарських засобів можна висловити так: «Якість має бути не перевіреною у лікарських засобах, а вбудованою у них». Ця концепція передбачає створення системи, яка забезпечує гарантовану якість лікарських засобів і вбудована на кожному етапі їхнього життєвого циклу.

Одним із найважливіших міжнародних стандартів якості лікарських засобів є серія стандартів Good Manufacturing Practice (GMP), що розроблена Міжнародною організацією з регулювання лікарських засобів (ICH).

Серія стандартів GMP є ключовим набором вимог і принципів, що встановлюють стандарти виробництва та контролю якості лікарських засобів [1, с. 26]. До основних принципів GMP можна віднести наступні:

- компанії повинні мати систему управління якістю, яка охоплює всі аспекти виробництва лікарських засобів, від початкового виготовлення до контролю якості та реєстрації продукції;
- фармацевтичні компанії повинні мати відповідні приміщення та устаткування для виробництва лікарських засобів, які відповідають стандартам чистоти та безпеки;
- компанії повинні вести документацію про всі аспекти виробництва, контролю якості та дистрибуції лікарських засобів, щоб забезпечити слідування встановленими процедурами та стандартам;
- компанії повинні забезпечити систему контролю якості, що включає в себе перевірку сировини, проміжної та готової продукції на відповідність стандартам якості.

Стандарти GMP є основними установчими принципами, які регулюють виробництво лікарських засобів у багатьох країнах світу, що допомагає забезпечити безпеку та ефективність медичних препаратів для споживачів [4, с. 51].

Також методологічною основою для обґрунтування принципів побудови, самооцінювання та постійного поліпшення системи якості є універсальні стандарти управління якістю ISO 9000/9001/9004 та настанова ICH Q10.

Основними документами, які визначають принципи моніторингу, оцінки ефективності та аудиту системи якості, є стандарти ISO/TR 10017 та ISO 19011. Для обґрунтування принципів інтеграції системи якості з іншими системами управління підприємством використовуються стандарти ISO 14001 (екологічне управління), OHSAS 18001/18002 (управління гігієною і безпекою праці), SA 8000 та ISO/CD 26000 (управління соціальною відповідальністю) [1, с. 34].

Стандарт ISO 13485 встановлює вимоги до систем управління якістю для виробництва медичних виробів, включаючи медичні пристрої та лікарські засоби [1, с. 35]. ISO 13485 розроблений з метою забезпечення того, щоб медичні вироби були безпечними та ефективними для використання пацієнтами та медичним персоналом. ISO 13485 має свої вимоги, які доповнюють стандарт ISO 9001, з орієнтацією на специфічні потреби медичної галузі.

ISO 13485 встановлює вимоги до систем управління якістю, які спрямовані на забезпечення виробництва медичних виробів, які відповідають вимогам безпеки та ефективності. Другою важливою складовою ISO 13485 є підтримка вимог щодо внутрішнього аудиту та оцінки відповідності, які допомагають компаніям періодично переглядати та покращувати свої системи управління якістю. Це дозволяє компаніям забезпечити постійну відповідність до вимог стандарту та здійснювати постійне вдосконалення.

Також ISO 13485 встановлює вимоги до відстеження та ідентифікації продукції, що дозволяє компаніям відстежувати медичні вироби від початкових стадій виробництва до кінцевого користувача. Це важливо для забезпечення безпеки та якості продукції та вчасного реагування на будь-які виявлені проблеми.

Отже, ISO 13485 є важливим інструментом для компаній у медичній галузі, що допомагає забезпечити високу якість та безпеку медичних виробів.

Стандарт ISO 14971 призначений для застосування в усіх етапах життєвого циклу медичних виробів, від їх розробки та виробництва до використання та утилізації [2, с. 439].

Основна мета ISO 14971 – це забезпечення безпеки пацієнтів та користувачів медичних виробів шляхом ідентифікації, оцінки та керування ризиками, пов'язаними з цими виробами.

ISO 14971 вимагає від виробників медичних виробів проводити аналіз ризиків, щоб ідентифікувати потенційні небезпеки та небажані події, які можуть виникнути під час використання виробу. Цей аналіз допомагає виробникам зрозуміти потенційні загрози для безпеки пацієнтів та розробити стратегії для їх управління.

Також важливою складовою ISO 14971 є оцінка ризиків, яка передбачає визначення ймовірності та важкості небажаних подій, що можуть виникнути, та їхніх наслідків для пацієнтів та користувачів медичних виробів. Це дозволяє виробникам приділити пріоритетну увагу найбільш важливим ризикам та розробити стратегії для їх мінімізації.

Основними джерелами для розробки методологічних засад управління ризиками для якості лікарських засобів є стандарти ISO серії 31000 та настанова ICH Q9 [3, с. 42]. Сучасні правила, що стосуються забезпечення якості, ефективності та безпеки лікарських засобів на різних етапах їхнього життєвого циклу (оптова і роздрібна торгівля, зберігання та медичне застосування), встановлені у настановах з GDP/GSP/GVP та спільному документі ВООЗ і МФФ з GPP.

Отже, міжнародні стандарти виготовлення лікарських засобів відіграють важливу роль у забезпеченні найвищих стандартів якості та безпеки ліків для пацієнтів у всьому світі. Вони сприяють гармонізації виробництва та забезпеченню міжнародної якості лікарських засобів, що сприяє покращенню громадського здоров'я та безпеки пацієнтів.

Список використаної літератури

1. Гарькава В. Ф., Прозорова Г. О., Ігнатова Т. В., Редькіна Є. А., Лук'янчук В. Д., Звягінцева О. Б. Менеджмент та маркетинг у фармації : монографія. Warsaw : RS Global Sp. Z O. O., 2021. 72 с.
2. Громовик Б. П. Менеджмент і маркетинг у фармації : підручник. Київ : Медицина, 2018. 752 с.
3. Корольова С. Г., Качинська Н. Ф. Якість та безпека лікарських засобів за сучасних умов розвитку фармацевтичної індустрії. *Міжнародні*,

нормативні та управлінські аспекти соціально-економічного розвитку : збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 25 квітня 2020 р.). Київ : Аналітичний центр «Нова Економіка», 2020. С. 40–44.

4. *Якість, стандартизація та сертифікація ліків : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 104 с.*

О. О. Самойленко

студ. III курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

СУЧАСНИЙ СТАН ЖІНОК НА РОБОЧОМУ МІСЦІ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, що розвивається з кожним днем, роль жінок у робітничій сфері стає все більш значущою та впливовою. З давніх-давен жінки брали участь у різних аспектах суспільного та економічного життя, але їх становище у сфері зайнятості та управління зазнало значних змін в останні десятиліття.

Інтеграція жінок у професійне середовище та різні сектори економіки може значно збільшити продуктивний потенціал і загальний успіх економіки. Тому що нерівність між чоловіками та жінками порушує принципи соціальної справедливості та рівності. Усі люди, незалежно від статі, повинні мати рівні можливості для отримання освіти, розвитку та кар'єрного зростання.

Гендерна рівність вважається важливою світовою тенденцією, і багато міжнародних організацій поставили цілі та ініціативи для підтримки рівності та емансипації жінок.

Патріархальні погляди, традиції та усталені уявлення негативно впливають на розподіл соціальних статусів. Дані ООН свідчать, що у світі жінки виконують 2/3 всієї роботи, але заробляють лише 1/10 від загального доходу та володіють менше ніж 1/100 всієї світової власності [1].

Мала кількість жінок на керівних посадах може бути пояснена різними причинами, включаючи:

1. Культурні норми: У традиційних суспільствах, очікування щодо ролей жінок та чоловіків можуть впливати на їх можливість займати керівні посади.

2. Баланс між роботою та особистим життям: Жінки часто стикаються з викликами балансування кар'єри та особистого життя, особливо після народження дітей [2].

3. Дискримінація: Нерівна оплата праці, обмежений доступ до вищих посад чи бізнесових можливостей, а також статева дискримінація можуть стати перешкодою для жінок.

4. Відсутність розвитку кар'єри: Деякі сфери, особливо ті, що вимагають багато часу та зусиль, можуть бути менш доступні для жінок через обмежені можливості зростання у цих галузях.

Більшість жінок займаються роботою за графіком з неповним робочим часом, що також веде до зменшення доходу. При цьому 57,3% жінок навіть не шукають роботу через обмежені можливості дитячих садків і скорочення можливостей зайнятості. Особливо це стосується сільських районів, де жінки, на жаль, часто змушені бути домогосподарками.

5. Квоти: У деяких випадках, квоти на жіночі керівні посади чи певні заходи для сприяння жіночому лідерству можуть бути недостатньо ефективними або непривабливими для жінок.

Важливо продовжувати розвивати та впроваджувати політику, спрямовану на забезпечення рівних можливостей для жінок, у тому числі шляхом створення умов для балансу між професійними та сімейними обов'язками, забезпечення доступу до освіти та підтримки жіночого підприємництва [3].

Гендерні проблеми зайнятості не тільки жіночі чи чоловічі, але стосуються всього суспільства. Тому успішне вирішення цих питань принесе користь усім мешканцям України.

Список використаної літератури

1. Про права жінок на роботі : вебсайт. URL: <https://khoda.gov.ua/pro-prava-zh%D1%96nok-na-robot%D1%96>

2. Українська правда. Що не так із гендерною рівністю в компаніях та що робити : вебсайт URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2022/12/29/252071>
3. Дарія Михайлишина, Олександра Кобернік, Роман Солтисьяк. Як збільшити зайнятість жінок і чому це важливо для економіки? : вебсайт. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/гендерна-записка_1610.pdf

С. М. Сапіга

студ. IV курсу

спеціальність «Культурологія»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. І. Єгорова-Гудкова

МОЖЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ ФРАГМЕНТОВАНОЇ ЛЮДИНИ

Феномен фрагментованої людини є багатоаспектним. «Людина володіє багатьма різними якостями. Вона, насамперед, духовна істота, але їй властиво все те, що й іншим природним істотам: потреба у їжі, відтворенні собі подібних, інстинкти, певні почуття і т. д. і т. п. Людина також живе в системі суспільних зв'язків і відносин. Вона є істотою діяльною і діяльність розгортається в межах матеріального та духовного світу. Звернення до діяльності людини розкриває процеси формування цілепокладання людської діяльності, багато аспектів становлення та розвитку понятійно-категоріального фонду» [1 с. 11]. Саме це, на нашу думку, і розкриває сутність феномену фрагментованої людини.

Досліджувана тема є актуальною, оскільки у сучасних умовах соціокультурна ситуація у світі швидко змінюється внаслідок впровадження інновацій та інформатизації. «Існують два полярних погляди. Одні вчені оцінюють ситуацію ...як глибоко кризову для духовності, культури й самовизначення, самоідентифікації людини, а інші, погоджуючись з певними загрозами цих процесів, акцентують увагу на демасифікації, деуніфікації, а отже, індивідуалізації людини й урізнобарвленні суспільства» [2, с. 42].

Так, наприклад, Е. Тоффлер акцентує увагу, що інформаційне суспільство характеризується поширенням можливостей до урізноманітнення інтересів і потреб у будь-яких сферах життя людини, а отже, сприяє її індивідуалізації [3]. Також цьому сприяє розповсюдження Інтернет-технологій. Згідно Е. Тоффлеру «третя хвиля» несе із собою зміну в усіх сферах життя людини й суспільства, надає багато можливостей, але й породжує багато проблем, серед яких центральне місце займає проблема людини, тенденцій її самовизначення» [3].

Таким чином, може стверджувати, що за умов використання інформаційних технологій та штучного інтелекту, можливостей використання інструментів маркетингу, – явище фрагментованої людини здобуває нові, додаткові характеристики.

Використання інструментів маркетингу виявляється ключовим, оскільки вони дозволяють аналізувати та пропанувати алгоритм взаємодії з фрагментованою аудиторією, що розподілена по різних платформах та контекстах. Вплив фрагментації особистості на споживацьку поведінку та вибір в умовах цифрового віку передбачає аналіз споживацьких звичок, персоналізацію маркетингових кампаній, вивчення впливу технологій та розробку стратегій маркетингу для ефективної комунікації з фрагментованою аудиторією. Тут ми маємо дослідити три аспекти:

1. Теоретичний розгляд фрагментації особистості зорієнтований на психологічні та соціологічні аспекти.

2. Психологічно, фрагментація може виникати внаслідок соціального тиску та адаптації до різних ролей у сучасному суспільстві, що може викликати конфлікти ідентичності, розподілення уваги та емоційний дисбаланс.

3. Соціологічний погляд розглядає вплив культурних, соціальних та технологічних факторів на фрагментацію, враховуючи глобалізацію, соціальні структури та міграційні процеси [4, с. 259].

Теорія ролей Гофмана підкреслює, що фронтова та задня сцена ролей можуть визначати споживацькі патерни, де взаємодія з продуктами відбувається відповідно до соціальних очікувань та ролей у різних сферах життя [5, с. 21].

Це важливо для розробки маркетингових стратегій, які адаптовані до фрагментованої ідентичності, дозволяючи ефективно взаємодіяти з аудиторією в різних контекстах. Значення маркетингу в дослідженні фрагментованої особистості набуває особливого значення в умовах зростаючого різноманіття індивідуальних ідентичностей та ролей, які особа відіграє у різних сферах життя. Однією з ключових задач маркетингу є вивчення та розуміння цільової аудиторії в її різноманітних проявах, адаптація стратегій до різних ролей та створення ефективних комунікаційних кампаній. Сучасний маркетинг вимагає уваги до різноманітних ролей ідентичностей споживачів та застосування різноманітних маркетингових інструментів. Важливі елементи включають персоналізовану рекламу, соціальні мережі, контент-маркетинг, технології, мультимедійні засоби та омніканальні стратегії [6, с. 177–201] та відзначаються індивідуалізацією взаємодії, важливою в контексті фрагментованої особистості.

Оцінка попиту на феномен фрагментованої людини має наступні складові [7, с. 136–137]:

1. Унікальність споживачів: Ретельне вивчення розділеності та унікальності фрагментованої аудиторії для адаптації маркетингових стратегій.

2. Індивідуалізовані продукти та послуги: Розвиток товарів із персоналізованим дизайном або обмеженими серіями для віддзеркалення унікальності кожного споживача.

3. Дослідження споживчих потреб: Використання інструментів дослідження, таких як опитування та аналіз соціальних мереж, для з'ясування важливих аспектів унікальності та споживчих звичок.

4. Креативні рекламні стратегії: Акцент на самовираженні та індивідуальності у рекламі для привертання уваги споживачів.

На підставі вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

– фрагментована аудиторія (цільова група) вимагає уваги до різноманітності та унікальних особливостей кожного сегменту оскільки споживацькі звички, рівень освіти,

соціальний статус, креативні якості та інші характеристики особистості різняться в різних сферах життя, що вимагає пошуку інноваційних підходів як для взаємодії, так і прийняття ефективного маркетингового рішення;

– стратегії персоналізації маркетингових кампаній виявилися ключовими для ефективного привертання уваги фрагментованої аудиторії, створили умови сформуванню індивідуалізованого маркетингового досвіду, що сприятиме більш ефективним комунікаціям;

– суттєвий вплив на формування ідентичності фрагментованої аудиторії, та її використання у маркетингових стратегіях вимагає постійного інноваційного підходу;

– моніторинг і взаємодія на онлайн платформах є необхідною для гнучкої адаптації маркетингових стратегій до змін в поведінці фрагментованої аудиторії та оптимізації невизначеності;

– розробка стратегій маркетингу має бути орієнтована на фрагментованість індивідів та різноманіття аудиторії, а постійне вдосконалення стратегій, здійснюване на основі аналізу даних та відгуків, дозволяє максимізувати вплив у сучасному маркетинговому середовищі та знов-таки мінімізувати вплив хаотичності та невизначеності середовища.

Список використаної літератури

1. Атаманюк З. М. Грані людської духовності у соціально-філософських рефлексіях. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2018. № 1 (40). С. 11–16.
2. Більчук Н. Л., Криживець Є. О. Формування образу людини в інформаційному суспільстві. *Гуманітарний часопис* 2016. № 4. С. 40–46.
3. The Third Wave by Alvin Toffler. *Educational Leadership*. 1980. P. 266.
4. Кононенко О. І. Соціально-психологічні аспекти перфекціонізму особистості. *Вісник Одеського національного університету*. Том 18. Випуск 3 (29). 2013. С. 258–265.
5. Goffman, Erving (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York : The Overlook Press, 1959. P. 17–25.
6. Котлер Ф. *Маркетинг 4.0 Від традиційного до цифрового* / пер. з англ. К. Куницької та О. Замаєвої. Київ : КМ-БУКС, 2018. 208 с., іл.
7. *Маркетингова діяльність підприємств: сучасний зміст : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Н. В. Карпенко*. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 252 с.

Р. А. Смітюх
студ. I курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., доц. Ю. Л. Грінченко

ЗНАЧЕННЯ ЛІДЕРСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СТАРТАПІВ

Для успішного розвитку будь-якого підприємства чи проекту необхідна координація між членами колективу, яку здійснює лідер.

Стартап – це комерційний проект, який знаходиться на початковій стадії свого розвитку, тому при провадженні стартапів необхідно виконати найбільший об'єм роботи з використанням обмежених ресурсів.

Впровадженню стартапів заважають певні чинники.

По-перше, у всіх бізнесів існує багато конкурентів, саме тому як стартапи, так і бізнес взагалі треба агресивно розвивати і розширювати.

По-друге, нереалістичні очікування. Авжеж, кожна компанія хоче отримати великий прибуток якнайшвидше, але для успіху необхідний постійний вклад зусиль на протязі довгого часу та моніторинг як вашого підприємства, так і підприємств конкурентів.

По-третє, підбір працівників. Це важливо тому, що кожна людина впливає на ефективність колективу. Це є однією з проблем започаткування бізнесу, оскільки дуже важко обрати працівників, в тому числі брати до уваги як досвід, так і знання в сфері діяльності кожного працівника.

По-четверте, вибір бізнес-партнерів. Це важливо, оскільки необхідним є розподіл та залучення додаткових ресурсів, розподіл ризику, а також отримання досвіду.

По-п'яте, розподіл фінансів. Це є необхідним тому, що на початкових етапах стартапу кількість грошей є обмеженою, і оскільки спонсорів спочатку дуже мало, гроші треба використовувати так ефективно, як можливо.

По-шосте, інтернет-безпека. Учасники стартапу повинні використовувати безпечні інтернет-мережі та не повинні надавати персональні дані невідомим особам без перевірки.

По-сьоме, отримання довіри клієнтів. Клієнти є найважливішою складовою для отримання успіху. Клієнти дають гроші, розповсюджують інформацію про ваше підприємство, а тому клієнт має бути завжди задоволеним. Для цього треба створювати дружелюбні умови для клієнтів.

Лідерство, по суті, корегує дії працівників, намагаючись максимально зменшити збитки.

Наприклад, в лідерстві вивчається ієрархія цілей підприємств. Зокрема, теорія лідерства визначає, що прибуток має більше значення для підприємства, ніж розробка нових напрямів виробництва. Саме тому при впровадженні стартапів краще віддавати перевагу прибутковим проектам на відміну від проектів, що використовують нові напрями розвитку. З іншого боку, не переходячи на новий напрям, виробництво буде стикатися з великою кількістю конкурентів, бо загальновідомо, що ця сфера прибуткова, тому цим буде займатись велика кількість підприємств. А при обранні нової сфери кількість конкурентів значно зменшується, тому прибуток може бути значно більшим.

Багато фірм орієнтується на розвиток лише в одному напрямі, але коли основою підприємства є лише отримання максимального прибутку замість перспективи на розвиток, компанія отримує лише невеликі успіхи, що потім знижує ефективність підприємства, після чого воно стає неконкурентноспроможним. Саме тому, навіть якщо проекти та стартапи мають ієрархію цілей, успішні проекти завжди потрохи вкладаються в кожну з цілей замість надії на швидкий прибуток, а саме:

- прибуток, такий як кількість грошей в місяць, доходи та акції;
- продуктивність, що вимірюється кількістю продукції за певний час;
- місце на ринку, яке пов'язане з обсягом продажу;
- фінансові ресурси, такі як кількість грошей та їх розподіл;

- потужність та площа організації, що відповідають за кількість техніки та площу будівель;
- розробка нових напрямків розвитку, що є базою стартів та відповідають за розробку нового продукту або засвоєння нового сектору діяльності;
- конструктивні зміни в підприємстві, наприклад, об'єднання підприємств.

Всі ці елементи мають значення для успішності впровадження стартапів.

Для започаткування стартапу також важливо обрати один з трьох стилей лідерства (за відомою класифікацією Курта Левіна): авторитарний, демократичний або ліберальний [1].

Авторитарному типу лідерства властива централізація влади з обов'язковим виконанням поставлених перед працівниками задач.

Демократичний тип лідерства, на відміну від авторитарного, розподіляє відповідальність та задачі між співробітниками, але іноді лідер може одноосібно приймати рішення за весь колектив.

Ліберальний тип лідерства фокусується на свободі дій працівників. Менеджер встановлює задачі для працівників та умови для їх виконання, також іноді допомагаючи співробітникам, але частіше за все лідер дає повноваження команді і не контролює робочий процес. Треба зауважити, що цей тип лідерства ефективний лише в згуртованих командах, що працюють на результат, або в проектах, що спрямовані на дослідницькі задачі.

При впровадженні стартапів найбільш ефективним стилем лідерства є демократичний, оскільки при розподілі праці між співробітниками виявляється висока ефективність і одночасно працівники не перепрацьовують [2]. Демократичний тип лідерства є найкращим, якщо лідер правильно ставить цілі та правильно розподіляє задачі між працівниками.

Авторитарний стиль є найкращим, коли крім лідера жодний працівник не розуміє кінцеву мету і не знає, як працівникам її досягти.

Ліберальний стиль є ефективним при професійному колективі з досвідом роботи в команді, за яким не обов'язково слідкувати.

Однак ми вважаємо демократичний стиль найкращим та найстабільнішим для підприємств.

Таким чином, різні виклики стартапів можуть бути вирішені за допомогою лідерства, а саме, в ході боротьби з конкуренцією лідерство допомагає збільшити продуктивність.

Підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновку, що лідерство є невід'ємною частиною як стартапів, так і менеджменту в цілому. І задачі, які вирішує лідерство, наприклад, такі як формулювання напрямів розвитку, постановка та реалізація управлінських рішень, адаптація до змін, мотивація команди, моніторинг результатів та корегування планів [3], допомагають подолати виклики, що постають перед засновниками стартапів. Тому надбання теорії лідерства є дуже корисними та актуальними.

Список використаної літератури

1. Lewin, Kurt; Lippitt, Ronald; White, Ralph. Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *The Journal of Social Psychology*. 1939. P. 271–301.
2. Zaech, S., Baldegger, U. Leadership in start-ups. *International Small Business Journal*. 2017. № 35 (2). P. 157–177. <https://doi.org/10.1177/0266242616676883>
3. Pandey S. Role of Leadership in Business. Tutorials point, 2023. URL: <https://www.tutorialspoint.com/role-of-leadership-in-business#:~:text=It%20involves%20setting%20direction%2C%20making,and%20trust%20among%20team%20members.>

Д. В. Стокалюк

студ. I курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: ст. викладач М. А. Кіріліна

ПЕРСПЕКТИВИ РЕКЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Важко уявити сучасний світ без соціальних мереж, а особливо без таргетованої реклами в них. Чому так? Наразі більшість часу люди проводять саме соцмережах, людська увага зосереджена на відео та фото в інтернеті, тому не використовувати

таку можливість великими корпораціями задля поширення свого бренду було б вкрай необачно. Звичайна реклама, тобто банери, білборди чи на телевізорі вже давно вичерпала себе, адже соціальні мережі мають багато переваг та перспектив, які ми зараз розглянемо.

Для початку визначимо, що ж таке соцмережа та її стрімке поширення. Соціальна мережа – це об'єднання великої кількості людей в інтернеті, що мають на меті спілкуватися між собою, розміщувати фото та інформацію, знаходити та слухати музику, залишати коментарі та повідомлення, дивитися відео [1, с. 131].

На розвиток соцмедіа вплинуло чимало факторів, але найбільший вплив за останні роки це пандемія коронавірусу, адже перебуваючи на карантині, люди прагнули до спілкування, що своєю чергою дало ще більшу популярність соцмереж. За даними глобального звіту Digital 2024 January, загальна кількість користувачів соцмедіа у світі досягла – 5,04 мільярда у порівнянні за 2020 рік липень місяць – 3,96 мільярда [2]. Враховуючи, що на землі живе близько 8 мільярдів людей, можна дійти висновку, що ці цифри будуть тільки зростати та найближчим часом майже всі люди на планеті будуть зареєстровані в соцмережах.

Вагомою перевагою просування реклами через різні медіа є те, що вже два покоління виросло в інтернеті. По-перше, молоді важко уявити життя без інтернету, по-друге, реклама в соцмережах вже не виступає в ролі подразника і її сприймають як за належне. Даний факт призвів до появи такого поняття як “Social Media Marketing” [3, с. 129].

Головне, що вирізняє рекламу в соцмедіа поміж інших, це те що вона орієнтована на конкретну особу, яка вже зацікавлена в товарі та чекає поки його дадуть на блюдці. Ювал Ной Харарі, ізраїльський історик, філософ та автор світових бестселерів, висловлює занепокоєння щодо технологій, які використовує FaceBook, та їх впливу на демократію та людський вибір. Він стверджує, що алгоритми, якими просувають рекламу, можуть змінювати думку людини та маніпулювати нею, навіювати інтереси або навпаки, неприязнь до чогось чи когось [4].

Перспективи реклами в соцмедіа:

Персоналізація. Штучний інтелект розвивається в геометричній прогресії і багато експертів занепокоєні наслідками. Проблема не в тому, що ШІ генерує контент, а саме в його розповсюдженні. Людський розум замкнений рамками, які не дозволяють обробляти велику кількість даних, що своєю чергою є перевагою ШІ. Саме користуючись цим, він може з легкістю вивчити алгоритми прийняття рішень споживача, та просувати рекламу з максимальною ефективністю.

Нативна реклама. Завдяки залежності користувачів соціальних мереж, вони все менше помічають рекламу, вона не викликає подразнення та сприймається на підсвідомому рівні.

Відео. Головне зацікавити споживача перші дві секунди і він залишиться до кінця. Наразі це один з найефективніших форматів для поширення реклами.

Фідбек. Завдяки поділу на акаунти, користувачі мають можливість стежити за брендами, які в свою чергу можуть проводити опитування, отримуючи зворотній зв'язок від зацікавлених споживачів.

Підсумовуючи, можна визначити, що реклама через соціальні мережі буде просуватися все ефективніше, пропонуючи рекламодавцям все більш ефективні та інноваційні способи досягнення своєї цільової аудиторії і допомагати буде штучний інтелект. Завдяки автоматизації та розвитку ШІ рекламні стратегії стають більш персоналізованими. Нам не потрібно боятися ШІ, скоріше навчитися співпрацювати з ним, не порушуючи моральних та етичних норм. Потрібно бути готовими до постійних змін та адаптації в обробці та зборі інформації, враховуючи зростаючу увагу до конфідетційності та безпеки даних.

Список використаної літератури

1. Похилько С. В., Єременко А. Ю. Соціальні мережі як майданчик для створення та розвитку бізнес-проектів. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bits/tream-download/123456789/81583/1/Pokhylyko_social_media_marketing.pdf.
2. DIGITAL 2024: GLOBAL OVERVIEW REPORT. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>
3. Ратинський В. В. Переваги маркетингу в соціальних мережах. URL: <https://core.ac.uk/reader/161260370>.

4. Yuval Noah Harari: Technology is humanity's biggest challenge URL: <https://www.aljazeera.com/program/talk-to-al-jazeera/2018/8/24/yuval-noah-harari-technology-is-humanitys-biggest-challenge/>

М. О. Черногоров

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЇ МОТИВАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Оскільки сучасна організаційна діяльність швидко змінюється під впливом різноманітних факторів, важливість ефективного управління персоналом стає більшою ніж будь-коли. В цьому контексті, розуміння та вдосконалення механізмів мотивації стає критичним елементом успішного управління.

Основною метою впровадження функції мотивації в систему управління сучасної організації є створення умов, що забезпечують запланований режим ефективності для всіх учасників цього процесу [1, с. 26].

Перед управлінським складом постає питання побудови ефективного мотиваційного механізму, який послужить інструментом для реалізації потенціалу персоналу для досягнення поставлених цілей організації, а також сприятиме задоволенню потреб працівників. Побудова мотиваційного механізму в колективі організації передбачає формування психологічного стану кожного окремого працівника або групи працівників, необхідного для задоволення їхніх потреб, що забезпечує їх здатність до трудової діяльності на визначеному рівні ефективності для підтримання життєдіяльності організації або ж на бажаному рівні, тобто підвищення її конкурентоспроможності. При цьому трудовий процес набуває цілеспрямованого та орієнтованого на досягнення поставлених цілей характеру [2].

Мотиваційний механізм включає в себе сукупність мотивів, які можуть виражатися в спрямованості, установках і бажаннях працівника, та стимулів – зовнішніх причин, які спонукають його діяти для досягнення мети. В сучасній літературі рекомендованим постає комплексний підхід до впровадження матеріальної та нематеріальної мотивації. Матеріальна мотивація є однією з провідних форм мотивації в сучасній економічних умовах та передбачає створення і впровадження систем матеріального стимулювання праці, такі як різноманітні форми і системи заробітної плати, доплат, виплат, надбавок і премій [3, с. 58].

Досвід сучасних організацій демонструє тенденцію до зміни підходів до систем мотивації персоналу. Основний ефект може досягатися за рахунок нематеріальної мотивації, яка спрямована на підвищення рівня лояльності та зацікавленості працівників у діяльності компанії. У структурі мотиваційного механізму організацій все більшого впливу набувають ціннісні орієнтації, на перший план виходять професійний розвиток і самореалізація працівників. У цьому підході менеджмент має забезпечувати умови для підтримки, а в перспективі і підвищення соціального статусу працівників у колективі, а також ріст їх зацікавленості у процесі набуття нових знань і навичок протягом періоду їх трудової діяльності в організації. Мотиваційна культура, як частина мотиваційного механізму, формується таким чином, що свідомо ініціатива працівника, спрямована на підвищення продуктивності праці, вдосконалення своєї кваліфікації та професійних здібностей, забезпечує працівникові можливість збільшити свій дохід [2].

У цьому контексті для менеджменту важливе розуміння, що працівник – це особистість з індивідуальними потребами, які він бажає задовольнити в процесі роботи в організації, тому менеджер не може мотивувати всіх працівників однаково. Система нематеріального стимулювання повинна бути гнучкою, враховувати потреби працівників на всіх ієрархічних рівнях, їх соціальний статус, вік, стать і психологічні особливості.

На практиці додаткові стимули для працівників не завжди є необхідним фактором. Честер Барнард, один з відомих

дослідників менеджменту, висунув теорію «зони байдужості». Ідея зони байдужості полягає в тому, що працівники будуть виконувати накази, якщо вони байдужі до них, через природну схильність людини підкорятися авторитету влади. Зона байдужості має бути досягнута за допомогою наступних факторів. По-перше, працівники повинні бути в змозі виконати наказ. По-друге, працівники повинні розуміти наказ. По-третє, наказ повинен відповідати цілям організації, тобто і керівництво, і працівник повинні мати однакові або суміжні інтереси для того, щоб вони співпрацювали. По-четверте, наказ не повинен порушувати особисті переконання людини. Водночас, однією з передумов реалізації теорії є визнання керівника колективом, тобто відповідність його професійних якостей посаді, яку він обіймає. Також менеджер має бути носієм організаційної моралі та культури організації [4, с. 73–74].

Отже, в системі менеджменту сучасної організації мотиваційна функція має виступати каталізатором позитивного ставлення працівників до своєї роботи та економічної організації в цілому. Таким чином мотиваційний механізм не лише забезпечуватиме зростання продуктивності, але й створюватиме атмосферу внутрішньої довіри та співпраці, підтримуючи сприятливе середовище для творчості та інноваційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Кузнецов Е. А. Методологія дослідження професійної системи менеджменту : майстер-клас. Матеріали магістерського семінару / Е. А. Кузнецов. Одеса : Фенікс, 2018. 110 с.
2. Шаманська О. І. Мотиваційні чинники ефективного управління персоналом на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2019.
3. Новікова М. М. Конспект лекцій з дисципліни «Менеджмент і адміністрування (адміністративний менеджмент)» (для студентів усіх форм навчання напряму підготовки 6.030601 – Менеджмент) / М. М. Новікова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 98 с.
4. Principles of Management. OpenStax, Rice University. 2019. 664 p.

Д. С. Чіклікчі
студ. IV курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: ст. викладач М. А. Кіріліна

БІЗНЕС-МОДЕЛЬ IMPACT CANVAS ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СИТУАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасний бізнес в умовах постійних змін та нестабільності потребує ефективних інструментів для управління ситуаціями. Швидкі темпи технологічного прогресу, зміни в економічному середовищі та запитах споживачів вимагають від організацій формувати унікальну бізнес – модель для того, щоб швидко реагувати на зміни та адаптуватися до нових умов й зберегти конкурентну позицію на ринку. У цьому контексті бізнес-модель Impact Canvas стає ефективним інструментом ситуаційного управління, що дозволяє компаніям систематично оцінювати та аналізувати свої можливості та загрози і впливати на розвиток своєї діяльності відповідно до різного роду змін [1, с. 18].

Impact Canvas – це інструмент, який складається з дев'яти блоків, які не тільки унаочнюються за допомогою цієї бізнес моделі, але й формують причинно – наслідкові зв'язки один з одним (Рис. 1) [2, с. 16].

Проблема	Рішення	Унікальна ціннісна пропозиція	Унікальна пропозиція впливу	Сегменти користувачів
	Ключові метрики		Канали	
Структура витрат			Джерела доходів	

Рис. 1. Структура бізнес-моделі Impact Canvas [2, с. 16]

Таким чином, вивчивши та застосувавши структуру бізнес – моделі Impact Canvas при виникненні змін в навколишньому середовищі, які несуть за собою непередбачувані проблеми

в діяльності організації, керівництво отримає відповіді на низку запитань.

По-перше, керівник організації зможе чітко сформулювати проблему та визначити на кого вона впливає і що не менш важливо – які додаткові витрати для організації вона спричиняє. По-друге, модель дозволяє визначити, як вплине рішення, яке пропонується, на саму проблему та якою буде структура витрат на його підготовку та реалізацію. Це є важливим, оскільки в ситуаційному менеджменті розглядається також доцільність реалізації рішення, враховуючи витрати на цей процес. Окрім цього, Impact Canvas дає можливість зрозуміти унікальність рішення та чому саме воно дозволяє найкраще вирішити існуючу проблему. По-третє, при моделюванні ситуації за структурою Impact Canvas визначається як запропоноване рішення вплине на користувачів, партнерів та громадян. Це дозволить ширше розуміти наслідки прийняття того чи іншого рішення не тільки для організації, але й для стейкхолдерів [3].

Також, застосування цієї бізнес – моделі дає змогу визначати яким чином керівництво організації буде вимірювати ефект від реалізації запропонованого рішення завдяки блоку «ключові метрики». Це є важливим етапом в ситуаційному підході, оскільки фіксація позитивної чи негативної динаміки ситуації за певними метриками є необхідною.

І, на сам кінець, Impact Canvas передбачає дослідження того, чи спричинить реалізація рішення зростання фінансового результату(прибутку) організації, адже всі прийняті управлінські рішення мають призводити крок за кроком до збільшення прибутку підприємства.

Розглянувши механізм роботи даного інструменту, можна сказати, що основною метою бізнес – моделі Impact Canvas є ефективно протистояння проблемі та реалізація найоптимальнішого за всіма критеріями рішення з мінімальними витратами часу на структурування ситуації [4, с. 117].

Так, на нашу думку, бізнес-модель Impact Canvas є важливим інструментом для сучасного бізнесу, який допомагає компаніям ефективно управляти змінами та реагувати на мінливі ринкові умови. Гнучкість та адаптивність роблять її корисною для різних

типів бізнесу та галузей. Використання цього інструменту дозволяє компаніям бути більш конкурентоспроможними, оскільки вони завжди будуть мати ефективну бізнес – модель в контексті швидкого реагування на проблеми, які виникають, що спричиняє менші витрати часу та бюджету на оптимізацію рішення.

Список використаної літератури

1. Запара Л. А. Основні підходи до управління: еволюція і перспективи. *Агросвіт*. 2015. № 20. С. 16–22. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=agrosvit_2015_20_4
2. Куцик П. О. Бізнес модель компанії та її відображення у корпоративній звітності. *Вісник Львівської комерційної академії* : зб. наук. праць. Сер. економічна. Вип. 49. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. С. 8–20.
3. Tim Frick. How to Design an Impact Business. URL: <https://www.mightybytes.com/blog/how-to-design-an-impact-business-model/>
4. Osterwalder A. *Business Model Generation: A Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. New Jersey, IL, USA : John Wiley & Sons Inc., 2018. 288 p.

І. Г. Шпачинський

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. І. В. Гайворонська

КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Комунікативний менеджмент є критичною складовою в усіх аспектах функціонування організації, сприяючи її технологічному, економічному та соціальному розвитку. Безсумнівно можна стверджувати, що прагненням комунікативного менеджменту є саме досягнення найвищої точки впорядкованості взаємодії всіх компонентів організації та втілення основної цілі у реальне життя – економічне та соціальне зростання в очах всіх

учасників бізнес-процесу. Комунікативний менеджмент оперує стратегічним підходом до управління комунікаціями, взаємодіє з іншими областями, пристосовується до змін, оцінює результати, керує ризиками, враховує потреби стейкхолдерів та сприяє розвитку внутрішньої діалогової культури комунікації [1].

Виходячи з основних понять та розуміння основної суті комунікативного менеджменту, можна прослідкувати, що кожна організація і підприємства так чи інакше використовують комунікаційні інструменти зв'язку з цільовою аудиторією зовнішнього середовища.

Кожен топ-менеджер, або менеджер середньої ланки повинен розуміти всю важливість саме комунікаційного процесу для налагодження сталої та ефективної структури взаємодії всередині організації. Ідеальною моделлю комунікації в організації є саме результат, коли всі управлінські рішення та нововведення доходять до співробітників, та управлінські рішення формуються та запроваджуються з урахуванням наданої інформації структурних відділів. Безперечно можна стверджувати, що інформаційне забезпечення та чітка структурованість всього комунікаційного процесу відіграє ключову роль у становленні позиції організації чи підприємства в усіх областях його функціонування [2]. Правильне «спілкування» підприємства зі своєю аудиторією буде визначати його положення на ринку та буде визначати позицію цього підприємства у майбутньому.

Таким чином можна зробити висновок, що комунікативний менеджмент відіграє невід'ємну та ключову роль у досягненні успіху організації, забезпечуючи не лише ефективну, але й продуктивну взаємодію зі стейкхолдерами та вирішення широкого спектру комунікаційних завдань.

Список використаної літератури

1. Копитова І. В. Комунікації як основа механізму управління. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5–6. С. 146–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_5-6_27 (дата звернення: 16.03.2023).
2. Кучинський В. А. Інноваційна сприйнятливість персоналу як основа економічного розвитку підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. № 24. С. 110–116.

Cao Hanling

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, O. V. Sadchenko

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE HR MANAGEMENT TECHNOLOGIES AT THE ENTERPRISE

The introduction of innovative HR management technologies at an enterprise is a key element of an organisation's successful development strategy in today's business world. It is necessary to improve employee performance, optimise HR processes and create a favourable corporate culture. Let's take a look at a few key aspects of this topic.

Automation and digitalisation of HR processes – the introduction of innovative information systems and software allows for the automation of many routine tasks such as timekeeping, personnel administration, appraisals and analytics. This frees up resources and managers' time for more strategic tasks.

Automating and digitalising HR processes means using the latest information technology to simplify and optimise the work of employees. By implementing innovative systems and software, companies can eliminate many monotonous and time-consuming tasks, such as timekeeping, employee records, and assessments and analyses.

The use of such technologies can automate these processes, freeing managers from routine duties and allowing them to focus on more strategic tasks. For example, instead of spending time manually recording the hours worked by each employee, managers can turn their attention to developing team development strategies, creating motivational programmes or improving the working environment.

Thus, automation and digitalisation of HR management processes not only increase efficiency, but also contribute to a more effective use of company and employee resources, which can ultimately lead to increased productivity and enterprise competitiveness.

Use of analytics and Big Data – collecting and analysing employee performance data allows you to identify trends, optimise recruitment,

onboarding and training processes, and make informed decisions based on evidence.

The application of analytics and Big Data in HR management is the use of modern methods of collecting and analysing employee performance data in order to identify key trends and optimise HR processes.

This approach allows organisations to gain a deep understanding of how their employees work and interact. By analysing performance data, it can identify effective hiring practices, successful ways to onboard new employees, and identify areas where additional training or staff development is required.

With analytics and Big Data, business management can make informed decisions based on actual employee performance data. This avoids assumptions and risky steps in HR management, and instead relies on objective information to improve team efficiency and effectiveness.

Cloud Adoption – using cloud-based workforce management solutions provides flexibility, scalability and availability of data at any time and from anywhere in the world. This is especially important for companies with distributed teams or branch offices.

The adoption of cloud technology in HR management is the use of modern solutions that allow HR data to be stored and processed in remote servers that can be accessed via the internet.

This approach provides companies with flexibility as they can easily scale their resources according to business needs and changes. In addition, cloud-based solutions allow data to be accessed anytime and from anywhere in the world, which is especially important for companies with distributed teams or branch offices. By working with data in the cloud, employees can easily synchronise their work and share information regardless of their location.

Thus, the adoption of cloud technologies in HR management provides companies with convenience, flexibility and data availability, which contributes to more efficient and collaborative teamwork in today's business world.

Developing HR technologies and platforms for employee training and development. Innovative HR technologies include online courses, e-learning platforms, mobile apps for skills development, and online tracking and professional development assessment systems. This

allows companies to create training programmes tailored to individual employee needs.

Adoption of artificial intelligence technologies and automation of routine tasks this use of robotic process automation (RPA), chatbots for HR, machine learning based analytics to predict staffing needs and automation of routine employee queries helps optimise HR processes.

Focus on improving employee user experience. Innovative technologies should focus on improving employee experience, simplifying access to information, and improving usability of systems and applications for HR processes.

Cultural change and employee training – the introduction of new technologies requires not only technical training but also cultural change in the organisation. Employees must be trained to use new systems and technologies and understand the benefits they bring to improve productivity and comfort.

In general, the introduction of innovative HR management technologies requires a comprehensive approach that includes both technical aspects and organisational and cultural changes. However, the proper use of such technologies can significantly improve the competitiveness and efficiency of an enterprise in the modern economic environment.

References

1. Sadchenko O., Lagodiienko V., Novykova I., Feshchenko O., Ruzhynska N., Bogdanov O. Marketing tools in stimulating innovative activity of enterprises. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Volume 11. Issue 6. P. 241–251.
2. Innowacje w dobie technologii IT. Obszary-koncepcje-narzędzia. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, 2020. 327 p. / Sadchenko O., Tomczewska-Popowycz N. Strategie marketingowe i procesy biznesowe w nowych warunkach gospodarczych. P. 297–309. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/30023>
3. Wiltshire, T. J., Steffensen, S. V., & Fiore, S. M. Multiscale movement coordination dynamics in collaborative team problem solving. *Applied Ergonomics*. 2019. № 79. P. 143–151. doi: 10.1016/j.apergo.2018.07.007

Feng Jingqi

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, O. V. Sadchenko

FUNDAMENTALS OF COMPANY MANAGEMENT BASED ON THE PRINCIPLES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Corporate Social Responsibility (CSR) management is a strategic management approach based on the integration of social and environmental aspects into a company's business practices. These principles help companies to participate in building a sustainable society, taking into account the interests of all stakeholders, including employees, customers, suppliers, society and the environment. Key principles of corporate social responsibility management. Principle of transparency and openness. The company should be open in its relations with stakeholders and provide information on its CSR actions and strategies. This includes publishing social responsibility reports and providing access to information on the company's social and environmental practices.

Principle of taking into account the interests of stakeholders. CSR management should take into account the interests of all stakeholders, including employees, customers, suppliers, shareholders, society and the environment. The company should strive for a balance between various interests and take them into account when making decisions.

Sustainable Development Principle. The company should endeavour to create long-term value for all stakeholders while taking into account environmental, social and economic aspects. This includes taking into account the environmental impact of business processes, ensuring social justice and meeting the needs of current and future generations.

The principle of sustainable development in the context of corporate social responsibility is the company's endeavour to create long-term value for all stakeholders, taking into account not only economic, but also social and environmental aspects.

This means that a company should not only pursue financial profit, but also consider the impact of its activities on the environment and society as a whole. As part of this principle, companies should consider the environmental impact of their business processes, endeavour to reduce the negative impact on the environment and support its preservation for future generations.

In addition, sustainable development includes ensuring social justice, i.e. taking into account the interests and needs of all stakeholders, including employees, customers, suppliers and society as a whole. The company should strive to create equal opportunities for all its stakeholders, support social programmes and initiatives aimed at improving the quality of life and well-being of people.

Thus, the principle of sustainable development implies a harmonious combination of economic, social and environmental aspects in the company's activities, taking into account the needs of current and future generations, and striving to create long-term value for all stakeholders.

Principle of Responsibility. A company should be responsible for its actions and consequences of its CSR activities. This means that the company should be ready to be held accountable for its actions to stakeholders and society as a whole.

Principle of integration into business strategy. CSR management should be integrated into the company's strategic management and embedded in its business processes and practices. This means that CSR should be an integral part of the company's development strategy and its competitive advantages.

The principle of integrating corporate social responsibility (CSR) into business strategy represents the idea that the management of a company's social responsibility should become an integral part of its strategic management. This means that CSR should be embedded in all aspects of the company's activities and become a key element of its competitive advantage.

Such an approach implies that a company integrates social and environmental aspects into its development strategies, business processes and practices. As a result, CSR values and principles become the basis for decision-making at all levels of the organisation. For example, a company may introduce environmentally efficient

technologies, support social programmes or implement measures to improve employee working conditions.

Integrating CSR into the business strategy also means that social responsibility management is not seen as a separate initiative or a response to external requirements, but as an integral part of the company's development strategy. This approach helps the company to create a sustainable business model that takes into account the interests of all stakeholders, bringing long-term value and contributing to its competitiveness.

Principle of continuous improvement. The Company should endeavour to continuously improve its CSR practices and actions. This includes finding new ways to improve its social and environmental performance, as well as responding to changes in the external environment and stakeholder needs.

Principle of contributing to community development. The company should take an active part in the social and economic development of the communities in which it operates and contribute to solving their problems and needs. This may include social support programmes, charitable actions, participation in social development projects, etc.

These principles are the basis for the development and implementation of corporate social responsibility management strategies and help companies to create sustainable and responsible business practices that contribute to the well-being of both business and society as a whole.

References

1. Sadchenko O. V. Marketing-Management of Information Security of the Enterprise. *Mind Journal*. 15/2023. P. 1–12. <https://doi.org/10.36228/MJ.15/2023.5> (<https://mindjournal.wseh.pl/pl/artukul/numer-152023.html>)
2. Sadchenko O., Karpitskaya M., Stasiukova M., Popova M., Tytykalo V., Makoveieva O. Linear Programming as a Data Mining Tool in Assessing Competitiveness in the Face of Uncertainty. *International Journal of Engineering and Advanced Technology (IJEAT)*. 2019. Volume 8. Issue 5. P. 1475–1478.
3. Чайковська М., Ярвіс М., Заячківська Н., Тчон Л., Бортнік Н., & Баннікова К. Digital-маркетинг як сучасний інструмент просування товарів та послуг у соціальних мережах: актуальні тенденції та вектори розвитку. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. № 4 (45). P. 355–364. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.45.2022.3836> <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/34292>

Jia Yi

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, M. P. Chaikovska

MODERN CHALLENGES OF MANAGEMENT AND MARKETING INFORMATION SUPPORT

In the current network and information age, the business competition environment is more intense. Effective management and marketing information support is the key to the success of enterprises. Through timely and accurate information collection and scientific data analysis, enterprises can better grasp their own situation, better understand consumer demand, improve product quality and innovation, and enhance service level. Especially in the context of the digital transformation of the global socio-economic system, the adoption of management decisions and the implementation of marketing projects are based on big data, and the information of specific management situations is analyzed and processed, thus posing more challenges to the support of information technology.

Problems faced by enterprise management in the information age [1].

1. Insufficient attention to the development of enterprise informatization.

In the information age, the management of enterprises has higher requirements. Only by constantly improving the level of information management can enterprises improve their competitiveness. However, some enterprise leaders still stay in the traditional management mode, accept new things slowly, do not pay enough attention to enterprise information management and other new things, and even have a conflict, resulting in low management efficiency, poor economic benefits, slow development of enterprises, which is not conducive to the long-term healthy development of enterprises.

2. Disorganized organizational management.

In the information age, the management mode of enterprises should be more modern. However, the management of some enterprises is too traditional, even family management, the lack

of effective communication between enterprise departments, and the evasion of each other, no effective system and process, naturally not achieve effective information management.

3. The level of information management technology is backward.

Driven by the wave of information technology, some enterprises have taken the step of enterprise information management, but there are problems such as low technical level of information management and low-end information management tools. One of the reasons is the lack of enterprise information talents, the low level of information professional knowledge and computer technology, information management personnel are not sensitive to the ever-changing modern technology, unable to master the new technology in the information age, unable to timely dig or update the enterprise information management tools, so as to be unable to effectively manage the enterprise products and markets.

Management and marketing information support.

Enterprise information management is to integrate the design, procurement, production, finance, marketing, management and other aspects of the enterprise through the information management system, or the enterprise will integrate part of the links according to their own needs, share information and resources, use modern technology to find their own potential customers, marketing management, and effectively support the decision-making system of the enterprise. To improve production efficiency, improve product quality and innovation, enhance the market competitiveness of enterprises.

Key features of modern information and analytical support include [2, p. 75–77]:

- most of the projects are innovative in terms of management and marketing, and are designed according to product characteristics, company management methods and internal conditions to meet their own needs;
- emphasize the importance of effective interpersonal communication, especially when people are geographically dispersed or work online most of the time, to ensure the reliability of the project through further interpersonal communication, validation and feedback;

- highly dependent on external conditions and user requirements, constantly meet the individual needs of users, so as to provide targeted technical services;
- customer-oriented, all departments work together to provide targeted services to customers, and as much as possible anthropomorphic, close to the actual work scenario;
- adopt adaptive spiral model of project life cycle and flexible management approach to ensure the effectiveness of project implementation.

Challenges of enterprise management and marketing informatization development:

1. Reform of traditional management system.

Many enterprise information management started late, the foundation of human resources and management means of information management is weak, and it has not yet shown its strong technical advantages, unable to form an impact on the traditional and outdated management system, and it is difficult to make the senior management of the enterprise determined to make a comprehensive reform of the current management system, thus seriously affecting the development of enterprise management information.

2. Big data management and application.

The process of modern information and analysis support is based on data to obtain decision support by collecting, processing and analyzing data. The rapid development of big data technology provides more opportunities for management and marketing. At present, with the development of Internet and Internet of Things technology, real-time information acquisition and data processing are carried out with the help of big data technology. Artificial intelligence technologies such as machine learning and deep learning are widely used in information and analysis, improving the accuracy and efficiency of data analysis and decision making. Many organizations have a variety of data sources, including internal systems, external vendors, and social media. Therefore, ensuring the correct and efficient collection and storage of data, the timely and accurate analysis of data, and the integration of this data to achieve comprehensive analysis and insight is critical to improving the quality of management and marketing decisions.

3. Data privacy and security.

With the development of information technology, the collection and storage of personal data or corporate data has become more and more common, and more and more individuals or organizations are carrying out this work to improve their management capabilities or other needs. However, there have also been many data leaks, or illegal means to obtain other people's data or even illegal resale of data, which has brought risks to data privacy and security. Managers need to ensure that the information they process complies with relevant laws and regulations, and take steps to protect the security of customer and corporate data.

4. Technological change.

The development of information technology is rapidly changing, and the rapid change of information technology constantly promotes the update and upgrade of management and marketing information support tools. Managers need to keep an eye on information technology developments around the world, continue to learn and adapt to new technologies, improve the skill level of practitioners, and timely update information technology tools according to their own needs, especially modern consumers have increasing expectations for personalized, instant and seamless experiences. Managers need to use and upgrade information support tools to understand customer needs, strive to improve product technology level and innovation, constantly provide personalized services and improve customer experience, in order to maintain corporate competitive advantage.

To sum up, in the Internet information age, the application of information technology is very important in the process of enterprise management. Only by constantly updating the concept, adopting reasonable information management methods in combination with their own conditions, fully integrating information management with the development strategy and production and operation process of enterprises, and constantly improving the level of enterprise management, can enterprises be in an invincible position in the fierce competition of modern enterprises, realize the comprehensive improvement of enterprise competitiveness and innovation, and promote the sustainable and healthy development of enterprises.

References

1. Chen Junjie. Challenges and Countermeasures of enterprise management in the information age. *Modern Economic Information*. 2023. Issue 2019012. P. 108. [Electronic source] URL: <https://max.book118.com/html/2023/0203/7154064035005036.shtml>
2. Chaikovska M. Modern technological tools of modeling in the information analytical support of management and marketing. *Formation of accounting and analytical support for organizational and managerial support of subjects of the national economy* : coll. Materials of the International Scientific and Practical Conference (Odesa, May 25, 2022). P. 75–77.

Wang Jing

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, O. V. Sadchenko

THE ESTABLISHMENT OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT AN ENTERPRISE

Establishing environmental management at an enterprise is a strategic approach to business management, which is aimed at minimising the negative impact of the enterprise on the environment and increasing its environmental responsibility. This is an important topic in the modern world, where more and more attention is paid to the preservation of natural resources and reduction of environmental pollution.

Establishing environmental management starts with recognising the environmental impact of a company's activities and identifying the main aspects that need improvement. This may include assessing the level of harmful emissions, energy and water utilisation, waste management, etc.

Introduction of environmental management at an enterprise is a strategic approach to business management, oriented towards reducing the negative impact of the enterprise on the environment and increasing its responsibility towards environmental issues. It becomes especially relevant in our time, when preservation of natural resources and reduction of environmental pollution become more and more priority.

The process of establishing environmental management begins with recognising the environmental impact of the company's activities and identifying the key aspects that require improvement. This may include assessing the level of harmful emissions, optimising energy and water consumption, improving the waste management system and other aspects.

It is important to realise that the creation of environmental management is not limited only to the implementation of technical solutions. It also includes changing corporate culture and values towards environmental responsibility, as well as involving employees in the process of finding and implementing environmentally effective solutions.

Thus, environmental management not only contributes to the reduction of negative environmental impact, but can also lead to lower resource costs and increased production efficiency, which ultimately contributes to the competitiveness of the enterprise.

The enterprise then develops specific strategies and programmes to reduce its environmental footprint. This may include introducing energy efficient technologies, switching to renewable energy sources, implementing a waste management system, introducing green practices into production processes, etc.

An important part of establishing environmental management is the training and involvement of the company's staff. Employees must be aware of the goals and strategies of environmental management and be trained in methods to reduce negative environmental impacts.

Finally, establishing environmental management requires continuous monitoring and evaluation of results. The enterprise should regularly review its environmental performance and make adjustments to its strategies and programmes as necessary.

In the context of improving the competitiveness of an enterprise, the creation of environmental management also promotes innovation and new market opportunities. The implementation of effective environmental strategies can lead to new products and services that meet the requirements of environmentally conscious consumers. In addition, environmental measures such as the utilisation of renewable energy sources or the introduction of green technologies can reduce a company's operating costs in the long term.

In addition, as part of global trends towards sustainable development, many consumers and investors prefer to cooperate with companies that demonstrate a high level of environmental responsibility. Therefore, establishing environmental management can attract new customers and investors, as well as strengthen partnerships with existing contractors.

The introduction of environmental management at an enterprise is a strategic management approach aimed at reducing an organisation's negative impact on the environment and increasing its environmental responsibility. In today's world, conservation of natural resources and reduction of environmental pollution are becoming increasingly important, making this approach particularly relevant.

Implementing environmental management at an enterprise is a systematic management approach covering various aspects of an organisation's activities in order to minimise negative environmental impacts and increase its responsibility towards environmental issues. This approach includes analysing environmental risks, developing strategies and action plans, and monitoring and evaluating results.

In today's world, where the conservation of natural resources and environmental protection are becoming increasingly important, the implementation of environmental management is becoming a necessity. This is due to the growth of public and environmental awareness, stricter environmental legislation, and changing consumer preferences towards environmentally friendly products and services.

The main objective of environmental management is to enable a company to operate in an environmentally sustainable manner, minimising its negative impact on the environment and ensuring the preservation of its resources for future generations. This approach also helps to improve the company's image, increase its competitiveness in the market and attract investment from environmentally oriented investors.

Thus, the implementation of environmental management is an important step for companies in their pursuit of sustainable development and social responsibility.

Improving public image is also an important aspect of establishing environmental management. Enterprises that actively care about environmental conservation often receive a positive assessment from the public, which helps to strengthen the company's brand and credibility.

Thus, establishing environmental management at an enterprise not only contributes to environmental protection, but is also a key factor in achieving long-term sustainability and successful business development in the modern world.

In general, the establishment of environmental management at an enterprise helps not only to reduce the negative impact on the environment, but also to increase the competitiveness of the enterprise by reducing energy and resource costs, as well as improving its reputation in the eyes of consumers and the public.

References

1. Sadchenko O., Obykhod H., Yaroshenko I., Levkovska L., Deineha O., Dombrovska T. Management of the Economy in the Field of Environmental Management and Energy Security as Components of Sustainable Development. *J Sustain Res.* 2022 (Journal of Sustainability Research). № 4 (2):e220008. <https://doi.org/10.20900/jsr20220008>.
2. Chaikovska M., Shkeda O. Machine learning algorithm for an artificial neural network for building a model of managerial decision making when developing a marketing strategy. *Маркетинг і цифрові технології.* 2023. Том 7. № 2. С. 137–146. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/36992>
3. Brady, M., Devitt, A., & Kiersey, R. A. Academic staff perspectives on technology for assessment (TfA) in higher education: A systematic literature review. *British Journal of Educational Technology.* 2019. № 50 (6). P. 3080–3098. doi: 10.1111/bjet.12742

Wang Shuyu

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, O. V. Sadchenko

INNOVATIVE APPROACH TO ENTERPRISE MANAGEMENT THROUGH OUTSOURCING SYSTEM

Innovative approach to enterprise management through the outsourcing system is the use of modern methods and technologies in the organisation of external resources to perform certain business functions and processes. Such an approach can be an effective tool for optimising a company's performance, increasing its competitiveness and reducing costs. Let us consider the key aspects of this topic:

A strategic approach to selecting outsourcing: Innovation management involves a strategic approach to selecting the functions and processes that can be outsourced. Companies must determine which tasks need to be outsourced in order to focus their internal resources on more strategically important tasks.

An innovative approach to business management through outsourcing involves the use of advanced technologies and working methods. This may include automating processes, using data analytics, artificial intelligence and machine learning to optimise the performance of external service providers.

The implementation of advanced technologies is a key aspect of an innovative approach to managing an enterprise through outsourcing. This means using the latest tools and working methods to optimise processes, improve efficiency and achieve competitive advantage.

This approach can include various technological innovations such as process automation, which automates routine operations and improves productivity. The use of data analytics enables in-depth analysis of information and data-driven informed decision making. Artificial intelligence and machine learning technologies can be used to optimise the performance of external service providers, for example by predicting demand or automating the processing of requests.

Adopting advanced technologies helps companies not only to improve efficiency and service quality, but also to be more competitive in a rapidly changing market environment. This approach allows companies to stay at the forefront of innovation and compete successfully in the marketplace.

Innovative approaches to management through outsourcing must be flexible and scalable. Companies must be able to quickly adapt to changing business needs and growth by utilising external resources.

Flexibility and scalability play a key role in innovative approaches to management through outsourcing. These principles refer to the ability of companies to respond quickly to changing market conditions and business needs, utilising external resources in a way that maintains their competitiveness and efficiency.

Flexibility implies that companies should be able to easily adapt their processes and strategies in response to new market demands or internal changes. This includes the ability to quickly re-engineer business processes, change priorities and reorganise work with external service providers to meet new circumstances.

Scalability, on the other hand, means that companies must be able to scale their operations based on the volume and speed of business growth. This means that they must be able to quickly increase or decrease the scope of work with external service providers according to the company's needs.

By outsourcing, companies can focus on their core competencies and strategically important tasks. External service providers take over operational functions, freeing up company resources for development and innovation.

An innovative approach to enterprise management through outsourcing requires an emphasis on risk management and data security. Companies must ensure the security of information and monitor the quality of services provided by external vendors.

Partnership and co-operation are an integral part of innovative enterprise management through outsourcing. It implies the establishment of mutually beneficial relationships with external service providers based on mutual trust, openness and deep understanding of business needs and objectives.

Partnership with external service providers implies the creation of long-term relationships aimed at joint development and achievement of common goals. This means that companies seek close co-operation with outsourcing partners, including them in strategic planning and decision-making.

Transparency plays an important role in establishing partnerships. Companies should be open and honest in their relationships with external suppliers, sharing information and providing access to necessary data. This fosters trusting relationships and more effective co-operation.

Mutual understanding of business needs is a key aspect of a successful partnership. Companies and their outsourcing partners must have a clear understanding of each other's goals and strategies, as well as a deep understanding of the specific business and industry in which they operate.

Thus, partnerships and co-operation with external service providers are important elements of innovative business management through outsourcing. Building long-term relationships based on trust, transparency and mutual understanding helps to improve efficiency and achieve business success.

Innovative management involves mutually beneficial partnerships and co-operation with external service providers. Companies should develop long-term relationships with outsourcing partners based on mutual trust, transparency and mutual understanding of business needs.

In general, an innovative approach to enterprise management through outsourcing can help companies achieve high efficiency, flexibility and competitiveness in today's business environment. However, successful implementation of such an approach requires careful planning, selection of reliable partners and a constant striving for innovation.

References

1. Bondarenko S., Laburtseva O., Sadchenko O., Lebedieva V., Haidukova O., Kharchenko T. Modern Lead Generation in Internet Marketing for the Development of Enterprise Potential. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE)*. 2019. Volume 8. Issue 12. P. 3066–3071.

2. Abolhasan, F. Kundenzufriedenheit im ITOutsourcing – Das Optimum realisieren. 2017. URL: <http://www.funkschau.de/telekommunikation/artikel/110293>
3. Outsourcing Institute Publications. 2016. URL: <http://www.outsourcing.com>

Huo Feifei

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, prof. M. P. Chaikovska

THE INFORMATION SECURITY MANAGEMENT SYSTEM TO ADDRESS GLOBAL CHALLENGES

Given the swift proliferation and extensive utilization of information technology, the significance of safeguarding information security (IS) has ascended to the forefront of global priorities. IS encompasses not only the protection of personal privacy and assets but also intertwines with the economic and security imperatives of businesses and nations. Establishing robust IS frameworks is imperative for poised responses to global challenges.

As information technology becomes increasingly ubiquitous, the global landscape of IS threats manifests characteristics of diversification, complexity, and specialization. Instances of cyberattacks, data breaches, malware infiltration, and related security incidents are alarmingly frequent, resulting in substantial losses for enterprises.

To address the challenges posed by IS threats, governments worldwide have enacted pertinent legislation and regulations aimed at bolstering supervision and safeguarding of information assets. Examples include the European Union's General Data Protection Regulation (GDPR) and the United States' Cybersecurity Act. These legal frameworks impose elevated standards for Information Security Management (ISM) within enterprises and organizations, mandating proactive measures to mitigate risks and ensure compliance [1, p. 16].

As the frequency of IS threats continues to escalate, enterprises and organizations are increasingly prioritizing ISM. There is a growing trend among these entities to implement ISM systems, intensify ISM efforts, and enhance their capabilities for preventing IS incidents.

An ISM system capable of meeting global challenges needs to include the following components:

1. Systematic. The ISM system constitutes a comprehensive and systematic framework encompassing various facets of information security management, including but not limited to security strategy formulation, security organizational structuring, security technology deployment, and security governance mechanisms.

2. Prevention: The primary emphasis of the ISM system lies in prioritizing preventive measures, aiming to avert the occurrence of information security incidents through the establishment of robust security management systems and processes.

3. Dynamic: The ISM system operates as a dynamic management framework, necessitating ongoing adaptation and enhancement in response to evolving information security threats and the specific circumstances of enterprises.

Let's analyze the components of the ISM system.

1. Security policy. Is the core of ISM system, it clarifies the IS goals and policies of enterprises or organizations, and provides guidance for ISM.

2. Security organization. Is an important part of ISM system. It is responsible for establishing and managing ISM team, clarifying security responsibilities and authority, and formulating security management system and process.

3. Security technology is an important support for ISM system, which includes a variety of security technologies and tools, such as firewalls, intrusion detection systems, encryption technology, etc., to protect the security of information systems.

4. Security management is an important part of the ISM system, which includes various security management activities, such as security training, security audit, security monitoring, etc., to ensure the effectiveness and sustainability of ISM.

With the continuous development of artificial intelligence technology, ISM system will become more and more intelligent. For example, artificial intelligence technology is used for security threat warning and security incident analysis.

The ISM system will be more and more:

– visual, and the security data and information will be presented in an intuitive way through visualization technology to help security managers better understand and analyze the security situation;

– automated, through automation technology to achieve the automatic execution of security policies, automatic response to security incidents, improve the efficiency and accuracy of security management.

ISM demands continuous advancement through technological innovation, fostering the research and development of novel security technologies and tools to elevate the proficiency and efficacy of ISM practices. Moreover, addressing the need for a proficient workforce, substantial emphasis must be placed on bolstering personnel training initiatives, establishing comprehensive training frameworks, and augmenting the competence and expertise of ISM personnel.

Government bodies and pertinent institutions must intensify their oversight of IS and fortify efforts in legislating and regulating ISM. This entails enhancing the legal and regulatory infrastructure surrounding ISM to provide robust support and assurance for its effective implementation.

The ISM system serves as a pivotal mechanism for addressing the prevalent global challenges in IS, facilitating the establishment of robust ISM frameworks within enterprises and organizations, consequently enhancing their capabilities in IS management. As IS threats persistently evolve and ISM requirements undergo continuous refinement, the ISM system is poised for ongoing development and enhancement. To effectively confront these challenges on a global scale, it is imperative to bolster international cooperation, foster technological innovation, enhance personnel training initiatives, reinforce regulatory oversight, and continuously refine the legal framework governing ISM. Collaborative efforts aimed at perpetually refining the ISM system are essential for collectively addressing global IS challenges.

References

1. Chaikovska M., Azeev A. Management of information security risk in the protection of continuity of information and communication systems. *Proceedings Innovations – 2018*. 2018. Volume 1 (2). P. 15–19.

Yan Ning

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, O. V. Sadchenko

INNOVATIVE APPROACHES TO MANAGEMENT

Management in manufacturing companies seeks to increase operational efficiency and profits while minimising costs. To achieve this, managers use various management approaches. The main ones include functional, process, system, situational and dynamic approaches. Manufacturing companies operate in an area where each firm has its own unique characteristics related to production processes, resources and market conditions. Because of these specificities, it may be inefficient or even impossible to directly copy the management solutions of other companies. Instead, management professionals strive to adapt existing methods and develop new approaches that take into account the specific industrial production of a particular company. This includes the analysis and optimisation of production processes, resource management, labour organisation and product quality management. Recently, there has been a growing interest in hybrid management approaches that combine best practices from different industries and take into account the diversity of factors affecting manufacturing operations. Such hybrid approaches can provide companies with greater flexibility and help them achieve optimal results in a variable and competitive environment.

Innovation is the process of introducing innovative ideas, concepts or methods into the field of activity in order to solve problems and achieve outstanding results. It includes the application of advanced technologies and the development and implementation of new approaches to business management. These innovations can relate to various aspects of the business, including production processes, marketing strategies, resource management and labour relations. Innovation contributes to a company's competitiveness, giving it an edge in the marketplace and contributing to its growth and development in the long term [1].

It is important to investigate the theory and practice of production management abroad and adapt them for application in the Ukrainian economy. For this purpose, it is necessary to use both methods of theoretical analysis and practical techniques, such as system analysis and situational approach, dialectical method and retrospective analysis, as well as generalisation and integration of the obtained results. Theoretical aspects and practical experience of production management development in the USA, European countries and Japan are already partially applied in Ukraine.

In the global context, the American school of management occupies a leading position, whose researchers and theorists, such as Maslow [2], Herzberg [3], Drucker [4], Likert and Feigenbaum, played a key role in the formation of modern management concepts and methods. In the 1990s, management became increasingly oriented towards material, technical and service delivery factors, which led to the active development of information technology in management and became internationally recognised.

The international spread and internationalisation of the American school of management provided the basis for the evolution of the European approach to management. One of the main features was the delegation of authority to different levels of management in the organisation. This allows for a more flexible response to changing conditions and market requirements, as well as active involvement of personnel in the decision-making process, which contributes to increased efficiency and innovation in the organisation.

In Japan, management concepts have evolved from the fusion of two key factors: American best practices and unique national characteristics. This includes constant introduction of innovations in business processes, continuous renewal of production facilities and products, as well as consideration of intensive competition.

The practical significance of this lies in the possibility of applying the research results of foreign experience in production management at Ukrainian enterprises. This allows adapting advanced management methods and strategies to the specific conditions of the Ukrainian market, increasing the efficiency and competitiveness of enterprises.

Enterprise management is a complex process involving various functional subsystems, each of which plays a unique role in ensuring

the effectiveness and success of the organisation. Among these subsystems, the following can be distinguished: strategic management, which determines the overall goals and direction of the enterprise in the long term. Operational management, which is responsible for the day-to-day management and coordination of the enterprise's activities. Planning, which includes the development of strategies, objectives and action plans to achieve the set objectives. Human resource management, which is responsible for managing human resources, including hiring, training, motivating and developing employees. Production management, which regulates production processes and ensures optimal utilisation of resources to produce goods or services. Marketing management, aimed at analysing the market, developing marketing strategies and promoting products or services in the market. Financial management, which includes planning and controlling the financial resources of the enterprise, investment management, budgeting and financial analysis. In addition, there are other functional subsystems such as information management, quality and technical support, which also play an important role in enterprise management.

Innovation management processes have a significant impact on the enterprise as a whole, presenting challenges to be overcome and opportunities for further development. It is important to identify these challenges and take the necessary measures to address them, as well as to develop strategies that will improve the organisational structure of the enterprise.

Applying this knowledge in the right direction will definitely lead to effective results in business management. This may include creating a favourable environment for innovation, supporting creativity and entrepreneurial thinking, and developing mechanisms that facilitate the successful implementation of new ideas and technologies.

References

1. Sadchenko O., Davydova I., Yakymyshyn L., Kovalchuk S., Chernenko D., Zaitseva A. (2020). Modern Marketing to Scale The Business. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*. Volume 11. Issue 4. P. 361–370. DOI: 10.34218/IJARET.11.4.2020.032
2. Abraham H. Maslow (1998) Maslow on Management. Wiley. John Wiley&Sons. LTD.
3. Herzberg, F. I. (1991). Happiness and unhappiness: A brief autobiography of Frederick I. Herzberg. Unpublished manuscript, University of Utah, Salt Lake City.

4. Joseph Maciariello (2008) Marketing & Innovation in the Drucker Management System. Academy of Marketing Science. DOI: 10.1007/s11747-008-0098-9
5. Jia, A. Y., Rowlinson, S., Loosemore, M., Gilbert, D., & Ciccarelli, M. (2019). Institutional logics of processing safety in production: The case of heat stress management in a megaproject in Australia. *Safety Science*. № 120. P. 388-401. DOI: 10.1016/j.ssci.2019.07.004

Yu Bo

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, prof. M. P. Chaikovska

PROBLEMS AND FEATURES OF IT-PROJECT MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

With the rapid development of science and technology and the advent of the information age, IT projects are becoming increasingly complex and expanding in scale, involving more and more fields and stakeholders. The emergence and popularization of mobile applications, as well as cloud computing and big data, artificial intelligence and other new technologies have brought unprecedented challenges and opportunities to IT project management.

First of all, the explosive growth of information volume not only makes project requirements more complex and changeable. By 2025, it is expected that connected consumers will interact with digital data every 18 seconds on average (5,000 interactions per day) [1, p. 127]. Project teams will need to process and analyze large amounts of data to better understand project progress and identify risks, optimize resource allocation, etc. This data-driven project management approach not only requires project managers to have strong data analysis and processing capabilities, but also requires the project team to establish an efficient data collection and sorting mechanism to ensure the accuracy and reliability of the data.

Secondly, another problem with modern IT project management is resource constraints and uncertainty. As the complexity and scale of IT projects continue to expand, the resources required for

the project (such as manpower, time, funds, etc.) are also increasing, and these resources are often affected by various constraints and uncertainties. For example, the project team may face problems such as insufficient human resources, time constraints, budget cuts, etc., which may have a negative impact on the progress and success of the project. Therefore, project managers need to have good resource allocation and risk management capabilities, and be able to flexibly adjust the project plan according to actual conditions to ensure the smooth progress of the project.

However, modern IT project management also presents some new characteristics. With the popularization and application of mobile Internet, the average annual growth rate of mobile traffic will reach 60-70% in the next five years [2, p. 90], which has caused changes in the delivery methods and delivery cycles of IT projects, such as the frequency of website updates and iterations. Speed up, shorten the release cycle of mobile applications, etc. This requires project managers to be able to flexibly respond to rapidly changing market demands and user needs, adjust project plans and delivery methods in a timely manner, and ensure that projects can be completed on time, quality, and quantity.

Another distinctive feature of modern IT project management is that cross-domain and cross-industry collaboration has become more common. The widespread application of cloud computing, big data, artificial intelligence and other technologies makes IT projects no longer limited to traditional technical fields, but involves more industries and fields, such as finance, medical care, education, etc. This requires project managers to not only have a deep technical background, but also have cross-field and cross-industry collaboration capabilities, and be able to effectively communicate and coordinate personnel from different departments and fields to ensure the smooth progress of the project.

At the same time, modern IT project management also focuses on the concepts of agile development and continuous improvement. The traditional waterfall development model can no longer meet the needs of modern IT project management, and the agile development model has received widespread attention and application for its flexibility and rapid response capabilities. The share of agile projects

in the entire project is steadily increasing (from 9% in 2010 to 25% in 2019) [2, p.95]. The adoption of new project management and delivery models such as agile development methods, continuous integration and continuous delivery can better adapt to rapidly changing market demands and technical environments. These new models also require project managers and teams to be more flexible and adaptable, and to be able to quickly respond to changes and challenges in the project.

Finally, it is worth mentioning the digital and intelligent trends in modern IT project management. With the development of big data, artificial intelligence and other technologies, project teams can use these advanced technologies to improve the efficiency and accuracy of project management. For example, through data mining and analysis technology, project managers can better understand project progress and risk conditions; through intelligent tools, project managers can automate some tedious tasks and improve work efficiency. These digital and intelligent means help project managers better cope with the challenges of modern IT project management.

To sum up, modern IT project management faces challenges such as complex and changing requirements, resource constraints, and uncertainty. It also presents new characteristics, such as cross-domain and cross-industry collaboration, agile development and continuous improvement, and digitalization. and intelligence trends. In order to better cope with these challenges and seize opportunities, project managers need to continuously learn and improve their capabilities and skills, such as data analysis capabilities, resource allocation and risk management capabilities, cross-domain and cross-industry collaboration capabilities, agile development and the concept of continuous improvement and digital and intelligent means, etc.

At the same time, the project team also needs to establish an efficient data collection and sorting mechanism, flexibly respond to rapidly changing market demands and user needs, and focus on continuous improvement and digital intelligence practices to ensure the smooth progress and successful completion of the project.

References

1. Chaikovska M. Conceptual and methodological principles of management of marketing IT projects in the conditions of digital transformations : *monograph*. Odesa : OLDI+, 2021. 370 p.
2. Chaikovska M., Levitskaia A. Modern approaches to managing mobile marketing IT projects. *Marketing and digital technologies*. 2020. Vol. 4. № 1. P. 88-97.

Zhai Wei

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, prof. M. P. Chaikovska

MARKETING MANAGEMENT IN INDUSTRY 5.0

In the era of industrial digital economy 5.0, the rapid development of Internet technology has greatly changed the marketing mode of enterprises. Traditional marketing methods are no longer available, adapting to the modern business environment, companies must actively respond to this problem and transform marketing strategies to meet the demands of the digital age. In the era of Industry 5.0, companies need to focus more on digital marketing. Traditional advertising channels such as television advertising, newspaper advertising, etc. have gradually lost their appeal among consumers. On the contrary, digital marketing through online channels will become the mainstream [1].

The industry must take full advantage of social media, search engine optimization and email marketing. And other tools to attract your target audience through targeted advertising and precision marketing. At the same time, through the use of big data analysis and artificial intelligence technologies, it is possible to improve understand consumer needs, optimize pricing and promotion strategies, and improve market competitiveness. It can be predicted that the marketing strategy of enterprises in the era of Industry 5.0 will change and will have a profound impact on the development of enterprises. Therefore, enterprises in the era of Industry 5.0 require constant research and innovation, flexible adjustment of strategies in order to adapt the necessary marketing model to the digital era [2].

Analysis of the impact of the digital economy on the market environment and consumer behavior made it possible to highlight the following aspects.

1. The transformation of interaction channels is a consequence and essence of the characteristics of the digital economy. The digital economy is a general term for economic activities based on information technology and producing, communicating, distributing and consuming through digital means.

2. Innovative and knowledge-oriented nature of the market environment in the digital economy. The digital economy is a product of the information age, using digital technologies and information-based Internet platforms to promote digitalization, networking and smart economic development.

3. Changing the way consumers interact and behave under the influence of the digital economy. The emergence of online shopping opportunities, the development of personalized marketing, the use of digital platforms for prompt feedback and quality ratings, etc.

In addition, the prerequisites and motivation for changing the marketing strategy of the enterprise in the following areas are actively being formed.

1. The pressure of market competition in the digital economy.
2. Changes in consumer demand and behavior.
3. Promotion of technological innovation.

Next, we will consider the use of basic digital marketing tools in Industry 5.0 management.

1. Social media marketing. Social media marketing is playing an increasingly important role in today's digital age. With the growing popularity of mobile phones and social platforms, social media has become a bridge and interactive platform for direct contact between businesses and consumers.

2. Data-driven marketing. In today's era of information explosion, data-driven marketing is becoming an important means for businesses to gain a competitive advantage. Data-driven marketing involves collecting, analyzing and using large amounts of data to make marketing decisions and optimize marketing strategies to better meet consumer needs and improve market competitiveness.

The analysis made it possible to formulate recommendations for transforming the enterprise's marketing strategy in the digital economy.

1. Strengthen data science and analytics capabilities. With the rapid development of information technology and the advent of the era of big data, the importance of data analysis and mining is becoming increasingly prominent. Data analysis and mining is the process of using data to extract information, discover patterns, and gain meaning. By processing and analyzing large volumes of structured and unstructured data, companies can gain valuable business insights and gain a competitive its advantage.

2. Create a multi-channel integrated digital marketing system. To promote economic development and market prosperity, it is very important to build a multi-channel integrated digital marketing system. Digital marketing has become an important tool for businesses to expand their market, improve their brand image and attract target consumers.

3. Implement a system for monitoring and measuring the results of marketing campaigns, the effectiveness of various strategies and tactics based on big data analytics.

4. Particular attention should be paid to staff training so that employees can successfully adapt to new digital technologies and methods. In the digital age, companies need to be able to use various channels and technological tools for comprehensive, accurate and effective marketing.

This article examines the transformation of an enterprise's marketing strategy in the digital economy of Industry 5.0, discusses the impact of the digital economy on the market environment and consumer behavior, analyzes the application and impact of digital marketing tools, and summarizes knowledge and proposals for transformation. marketing strategy of an enterprise in the digital economy, which is of great importance for relevant research and practice of marketing management.

References

1. Lu Chaolin, Peng Can, Cao Dongqin. Dual Learning, Innovation-driven Process and Digital Transformation: the moderating role of digital capability [J]. *Journal of Systems Management*. 2023. № (2). P. 379–394.
2. Liang Nan, Li Leiming. Overview of the application of big data technology in the industrial field [J]. *Electronic World*. 2016. № 17. P. 8–9.

Zeng Zhen

1st year Master student

Specialty: Management

Academic supervisor: doctor of economics, prof. M. P. Chaikovska

PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKETING MANAGEMENT

In the new era of efficiency and personalization, marketing management becomes more dynamic and adaptive. Today, successful marketing management requires a focus on data. Companies collect and analyze vast amounts of data about consumers, their behavior, and preferences. This includes not only traditional demographic data but also information about online behavior, social media interactions, and more. Additionally, consumers expect personalized interactions. Marketing management focuses on creating content and offers that meet the individual needs and preferences of each customer. Personalized advertising messages, offers, and recommendations become the standard rather than the exception [1, p. 35].

With the development of digital technologies and networks, marketers encounter a variety of communication channels with consumers. Therefore, marketing management should be based on an omnichannel model to ensure unified and coordinated interaction with customers.

In this context, the role of artificial intelligence (AI) [2, p. 55] and machine learning (ML) [3, p. 138] becomes crucial. They help automate data analysis processes, make forecasts, and offer personalized marketing strategies. Machine learning algorithms are used to optimize advertising campaigns, create personalized recommendations, and forecast demand. This enables quick responses to changes in the market environment and real-time optimization of marketing campaigns.

The use of AI for processing and analyzing extensive datasets provides an unprecedented opportunity to gain deep understanding of customer behavior, preferences, and emerging trends. Through the application of predictive analytics tools, marketers can forecast

future customer actions, thus refining their targeting strategies with increased accuracy and efficiency.

AI allows achieving previously unattainable levels of personalization in customer interactions. By utilizing machine learning algorithms, organizations can disseminate individualized content, recommendations, and services, thereby significantly enhancing customer engagement and satisfaction [4, p. 95].

Deploying chatbots and virtual assistants with natural language processing (NLP) support facilitates continuous and round-the-clock customer service [5, p. 23]. These AI-driven systems demonstrate increasingly sophisticated management of inquiries and issue resolution, thereby improving overall customer service quality and optimizing operational efficiency within the organizational structure [6, p. 31].

Using machine learning algorithms, AI helps predict demand for goods or services, which helps companies optimize inventory, pricing and marketing campaigns.

AI is used to analyze user behavior on websites and mobile applications in order to optimize the user experience. For example, AI-powered product recommendation systems help consumers find products or services they are interested in faster and easier [7, p. 47].

The integration of generative AI applications into content creation and management represents a paradigm shift in content marketing strategies [8, p. 110].

These AI-based tools, capable of performing various tasks – from creating product descriptions to formulating personalized marketing messages – revolutionize the content creation sphere. By rapidly generating creative and high-quality content tailored to specific audience preferences, these technologies greatly enhance the effectiveness and performance of content marketing efforts.

However, as artificial intelligence increasingly integrates into marketing methodologies, increased attention should be paid to ethical considerations, particularly regarding consumer confidentiality and data protection, the enhancement of regulatory frameworks, and ethical directives necessary for effectively addressing the multifaceted issues arising from AI-based marketing practices.

AI opens up a plethora of opportunities for marketing management, promising to revolutionize how companies understand and interact

with their customers. As technology advances, its usage should be regulated by structures ensuring that the integration of AI into marketing is both beneficial and responsible.

References

1. Chaikovska M. (2021). Conceptual and methodological principles of management of marketing IT projects in the conditions of digital transformations: *monograph*. Odesa : OLDI+, 2021. 370 p.
2. Chaikovska M., Yashkina O., Filatova V. (2020). Artificial Intelligence in Mobile Marketing: Conditions, Obstacles and Prospects of Using. *Marketing and digital technologies*. 2020. Volume 4. № 2. P. 53–60.
3. Chaikovska M., Shkeda O. (2023). Machine learning algorithm for an artificial neural network for building a model of managerial decision making when developing a marketing strategy. *Marketing and digital technologies*. 2023. Volume 7. № 2. P. 137–146.
4. Smith, K., & Chaffey, D. (2022). Predictive Analytics in Marketing: A Detailed Guide to Enhancing Strategic Decisions. *Journal of Marketing Analytics*. 2022. № 10 (2). P. 89–104.
5. Jones, S. (2023). Personalization at Scale: AI's Role in Tailored Marketing Strategies. *Marketing Innovation Quarterly*. 2023. № 17 (1). P. 20–34.
6. Liu, B., Zhang, L., & Su, J. (2021). Enhancing Customer Service with AI: A Study of Chatbot Usage in E-commerce. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 2021. № 58. P. 23–45.
7. Gomez, L., & Patel, H. (2024). The Revolution of Content Marketing through AI. *Journal of Digital Marketing*. 2024. № 12 (3). P. 45–59.
8. Kaplan, A., & Haenlein, M. (2020). AI in Marketing: Ethical Implications and the Future of Consumer Privacy. *International Journal of Information Management*. 2020. № 51. P. 102–112.

Розділ 8

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Н. Є. Гвоздик

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Для успіху підприємства необхідно багато складових: фінансові ресурси, інноваційні технології, стратегічне планування, ринкові можливості, тощо. Однак серед усіх цих факторів найголовнішим є людський ресурс. Саме від таланту, професіоналізму та мотивації людей залежить, чи зможе підприємство реалізувати свій потенціал, адаптуватися до змін, глобальних викликів та досягти поставлених цілей. Персонал є серцем підприємства, що забезпечує його живлення, розвиток та процвітання.

Персонал – це сукупність працівників, які працюють на підприємстві, виконуючи різні завдання для досягнення її цілей. Він включає всіх співробітників незалежно від їхньої посади чи рівня в ієрархії. Персонал є ключовим активом для суб'єкта господарювання, оскільки від його професійних навичок, мотивації та ефективності залежить успіх і конкурентоспроможність підприємства. Добре підібраний і мотивований персонал здатний забезпечити високий рівень продуктивності, інноваційність та якість послуг чи продукції, що, в свою чергу, сприяє зростанню і розвитку підприємства.

Тобто, до підбору персоналу потрібно підходити з особливою увагою та дбайливістю, адже від цього залежить майбутнє підприємства. Кожен працівник приносить з собою не лише

професійні навички, а й індивідуальну енергію та цінності, які впливають на загальну атмосферу і продуктивність колективу. Але лише за освітньою документацією важко визначити здібності та професіоналізм працівника. Тому підприємства використовують оцінку талантів як стандарт для вимірювання професійних здібностей персоналу та відображення особистих якостей і майбутніх перспектив працівників. Об'єктивна оцінка не тільки дає можливість працівнику зрозуміти, як оцінюється робота, яку він виконує, але й суттєво впливає на його мотивацію до подальшої праці.

Будь-яку оцінку надають у порівнянні з якимось стандартами, параметрами, нормативними вимогами. Навіть індивідуальні особливі риси людей, такі як зовнішність, інтелект, креативність, працездатність, тощо, порівнюють з чимось або кимось. Все підлягає оцінюванню. Оцінка персоналу полягає у визначенні того, якою мірою кожний працівник досягає очікуваних результатів праці й відповідає тим вимогам, які випливають із його виробничих завдань.

Оцінка персоналу – регулярний аналіз компетенцій, ефективності, професійного зростання та результатів роботи співробітника на підприємстві з наданням зворотного зв'язку. Оцінка персоналу є частиною системи управління ефективністю, до якої входять усі робочі взаємодії між співробітником і керівником.

Термін «оцінка персоналу» можна сплутати з «атестацією» – законодавчо передбаченою перевіркою, яка визначає, наскільки рівень підготовки та кваліфікації працівника підходить для його посади. «Оцінка персоналу» має більш широке значення. Вона аналізує не тільки доречність співробітника на даному робочому місці, а також його ефективність у досягненні цілей і як вони впливають на благополуччя і розвиток суб'єкта господарювання або, навпаки, приносять шкоду, наприклад: фінансові втрати через невиконання завдань, невідповідність цінностям підприємства, негативний вплив на атмосферу в команді тощо [1].

Отже, оцінка персоналу є важливим процесом в управлінні людськими ресурсами, який має вирішальне значення для успіху підприємства. Вона дозволяє визначити ефективність

і продуктивність працівників, оцінити їхні сильні та слабкі сторони, а також потенціал для подальшого розвитку. Сутність цього процесу полягає в систематичному та об'єктивному аналізі результатів роботи, поведінки та компетенцій співробітників, що проводиться на основі встановлених критеріїв і стандартів. Ця процедура має багато переваг, що допомагають у веденні бізнесу, також є й недоліки, але з ними легко впоратися, якщо уважно підійти до цих питань, доречно формувати цілі та доносити їх до колективу. Важливість оцінки персоналу полягає в тому, що вона допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо навчання і розвитку співробітників, підвищення їхньої мотивації, планування кар'єри та оптимізації кадрового складу. Ефективна оцінка сприяє створенню справедливої і прозорої системи управління персоналом, що в свою чергу підвищує рівень довіри та залученості працівників, а також покращує загальну продуктивність і конкурентоспроможність підприємства.

Список використаної літератури

1. Оцінка персоналу: навіщо вона потрібна бізнесу? : вебсайт. URL: <https://peopleforce.io/uk/blog/otsinka-personalu-navishho-vona-potribna-biznesu> (дата звернення: 15.02.2024).
2. Данюк В. М. Менеджмент персоналу : навч. посіб. / В. М. Данюк, В. М. Петюх, С. О. Цимбалюк та ін. ; за заг. ред. В. М. Данюка, В. М. Петюха. Київ : КНЕУ, 2004. 398 с.
3. Захарчин Г., Поплавська Ж. Управління персоналом в контексті сучасних викликів. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 125–133.

Г. В. Горкава
студ. IV курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Володіння базовими правилами, принципами та підходами до управління конфліктами у господарському середовищі підприємства особливо важливе в процесі виконання діяльності, яка пов'язана з необхідністю численних внутрішньогосподарських комунікацій, тож актуальними для управлінського персоналу підприємства є знання основ конфліктології з урахування особливостей та основних характеристик внутрішньогосподарських ситуацій, під час яких виникають або можуть виникати конфліктна взаємодія.

Загальний підхід щодо питань розв'язання конфліктів у професійній діяльності управлінського персоналу підприємства не завжди надає змогу здійснити якісну оцінку особливостей окремого внутрішньогосподарського конфлікту з метою його конструктивного й результативного розв'язання.

Відмітимо, що у даному контексті врахувати дві специфічні складові окремого внутрішньогосподарського конфлікту на підприємстві з точки зору характеристики самої напруженої ситуації у господарському середовищі підприємства – певні контрольовані і неконтрольовані фактори, які мають вплив на конфліктний процес у внутрішньогосподарському середовищі та утруднюють (сприяють) подоланню конфлікту на підприємстві.

Конфліктологія на підприємстві – це вчення про конфлікт у господарському середовищі підприємства, його генезу, протікання, наслідки та впливу на результати діяльності підприємства.

Конфлікти виникають в усіх галузях суспільних відносин: у політиці та економіці, державному управлінні й соціальній

сфері, у релігійному, духовному та етнокультурному житті. Це цілком природний процес, який супроводжує соціальну еволюцію, реформи, модернізаційні зміни, а особливо – транзитивні перетворення, що тягнуть за собою не лише болісне руйнування старих соціальних норм та інститутів, а й глибинні прогресивні наслідки для всіх суб'єктів соціальної дії. Певна ж частка суспільних стосунків, які містять проблему правового спору або конфлікту, потребує не лише соціопримирювальних заходів, але неодмінного управлінського втручання, взагалі більшість суб'єктів господарювання не здатні ефективно, безконфліктно функціонувати поза врегулюванням конфліктних ситуацій [1].

Ситуаційні передумови виникнення конфліктів у господарському середовищі підприємства включають у себе загальний контекст ситуації, наявність у цьому контексті контрольованих і неконтрольованих факторів, що ускладнюють або полегшують гостроту протистояння конфліктуючих працівників у господарському середовищі підприємства.

Поведінка працівників у господарському середовищі підприємства в конкретній конфліктній ситуації може виявлятися принаймні у певних напрямках:

- реакція на певну перепону досягненню виокремлених цілей трудової діяльності у господарському середовищі підприємства;
- реакція на певну перепону досягненню особистих цілей у спільній діяльності у господарському середовищі підприємства;
- реакція на неепічну поведінку, що не відповідає прийнятим нормам відносин працівників у господарському середовищі підприємства у сумісній професійній діяльності.

Однією із ситуаційно-спрямованих передумов виникнення конфлікту у господарському середовищі підприємства може слугувати фактор взаємодії або фактор відносин, що формуються між персоналом підприємства в процесі повсякденного спілкування на підприємстві. Подібні відносини у господарському середовищі підприємства залежать від ступеня згуртованості працівників й менеджменту та можна розподілити у наступні групи:

- відносини співробітництва у господарському середовищі підприємства;
- відносини кооперації у господарському середовищі підприємства;
- відносини конкуренції у господарському середовищі підприємства.

Характер відносин у господарському середовищі підприємства під час виконання професійних завдань працівників або менеджменту формується під впливом особливостей їх діяльності: усередині групи працівників внутрішньогосподарського структурного підрозділу підприємства можуть бути такі завдання, що створюють певну ситуацію конкуренції, кооперації або співробітництва.

Таким чином, складність системи трудових відносин у господарському середовищі підприємства породжує виникнення конфліктів. Вони є різними за своїм походженням, змістом, динамікою, кількістю учасників, структурою та результатами впливу на діяльність підприємства. Наявність конфліктів утворює у господарському середовищі підприємства атмосферу психологічної напруженості, яка негативно впливає на ефективність операційної діяльності суб'єкта господарювання, її результативність й конкурентоспроможність.

Список використаної літератури

1. Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. Харків : Право, 2012. 128 с.
2. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Вип. 2 / за ред. д.е.н., доц. Ковтуненко К. В., д.е.н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон : Грін Д. С., 2017. 906 с.
3. Друкер П. Ф. Виклики для менеджменту XXI століття / пер. з англ. Київ : КМ-букс, 2020. 240 с.

А. С. Давтян

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Тайм-менеджмент є однією з найважливіших складових в усіх підприємствах будь-якого типу в світі. Проблема розподілення цим ресурсом була й буде найважливішою серед всіх керівників та працівників, а зараз вирішення цього питання в сучасному світі стала ще актуальнішою. Завдяки швидкому розвитку технологій, змінними ринковими умовами та зростаючій конкуренції, ми стаємо свідками необхідності адаптації і вдосконалення способів, якими ми управляємо своїм часом. Забезпечення ефективного тайм-менеджменту стало необхідністю для виживання та процвітання сучасних підприємств.

Ми вже бачимо на прикладі успішних компаній, як правильне використання управління часом дозволяє підприємствам досягати своїх цілей та збільшувати свої показники ефективності та продуктивності. Однак це вимагає не лише навичок і стратегій, але й глибокого розуміння того, як час впливає на всі аспекти нашого життя та бізнесу. Від здатності ефективно управляти часом залежить здатність підприємства реагувати на зміни, створювати інновації, залучати та зберігати талановитих співробітників та виходити на нові ринки.

Час, як інший вимір, впливає на всі аспекти нашої діяльності, починаючи від планування робочого дня, закінчуючи здачею виконаних задач в строк. Сучасний ритм життя став більш динамічним, і людям стає менше вистачати часу на всі завдання, які вони повинні виконувати. Таким чином, навіть найкраще обладнане підприємство може стикатися з проблемами, пов'язаними з ефективним управлінням часом.

У нашому теперішньому динамічному світі, де зміни стали стандартом, ефективний тайм-менеджмент на підприємстві

стає важливішим завданням, ніж будь-коли раніше. Забезпечення правильного використання часу відіграє критичну роль у досягненні успіху та стійкості підприємства, а також впливає на здоров'я та емоційний стан співробітників.

Потреба в оптимізації та ефективному розподілі робочого часу виникає через ряд факторів. Споживачі та клієнти стають більш вимогливими, змушуючи підприємства реагувати на їхні запити швидше і точніше. Технологічні зрушення і конкурентний тиск також створюють потребу в постійному вдосконаленні та прискоренні бізнес-процесів.[1]

Забезпечення ефективного тайм-менеджменту не обмежується лише плануванням та організацією робочого часу. Воно також охоплює питання пріоритетів, спільної співпраці, комунікації та навичок управління стресом. Усі ці аспекти впливають на продуктивність та добробут співробітників, що, в свою чергу, визначають успіх підприємства.

Необхідність вдосконалення та постійного вдосконалення методів тайм-менеджменту стає все більш очевидною, і підприємства, які успішно інтегрують ці методи, мають великий конкурентний плюс на ринку. Впровадження ефективного тайм-менеджменту вимагає від підприємств не тільки інвестицій в навчання та розвиток персоналу, але й зміни в корпоративній культурі та підходах до управління.

Також важливо враховувати індивідуальні особливості співробітників та їхні потреби в тайм-менеджменті. Різні люди мають різний ритм роботи та індивідуальні способи управління часом. Тому успішна реалізація системи тайм-менеджменту повинна бути гнучкою і враховувати індивідуальність кожного співробітника.

Загалом, тайм-менеджмент є важливою складовою успіху сучасного підприємства, і відмінне управління часом може призвести до зростання продуктивності, покращення результатів і більшого задоволення співробітників [2]. Тому підприємства, які вкладають час і ресурси в розвиток та оптимізацію системи тайм-менеджменту, мають всі шанси на успіх у сучасному бізнес-середовищі.

Необхідність вдосконалення та постійного вдосконалення методів тайм-менеджменту стає все більш очевидною,

і підприємства, які успішно інтегрують ці методи, мають великий конкурентний плюс на ринку. Впровадження ефективного тайм-менеджменту вимагає від підприємств не тільки інвестицій в навчання та розвиток персоналу, але й зміни в корпоративній культурі та підходах до управління.

Також важливо враховувати індивідуальні особливості співробітників та їхні потреби в тайм-менеджменті. Різні люди мають різний ритм роботи та індивідуальні способи управління часом. Тому успішна реалізація системи тайм-менеджменту повинна бути гнучкою і враховувати індивідуальність кожного співробітника[3].

У світі всіх цих факторів і вимог сучасного бізнесу, стає очевидним, що тайм-менеджмент є необхідним інструментом для досягнення успіху на ринку. Відправний пункт для будь-якого підприємства повинен бути зрозуміння важливості та впровадження ефективних практик управління часом, а також постійного покращення цих практик для досягнення максимальної продуктивності та конкурентоспроможності.

Таким чином, тайм-менеджмент – це не просто інструмент, це стратегічний ресурс, який може визначити успіх чи невдачу підприємства в умовах сучасного бізнесу. Тільки ті, хто вміє ефективно управляти своїм часом і часом своєї команди, зможуть досягти максимальних результатів і залишити конкурентів позаду.

Список використаної літератури

1. Getting Things Done: The Art of Stress-Free Productivity (2001), David Allen. URL: <https://gettingthingsdone.com/getting-things-done-the-art-of-stress-free-productivity/>
2. The 7 Habits of Highly Effective People” (1989), Stephen Covey. URL: <https://medium.com/@andreamantovani/the-7-habits-of-highly-effective-people-63d86cd9cab7>
3. Eat That Frog!: 21 Great Ways to Stop Procrastinating and Get More Done in Less Time (2017), Brian Tracy. URL: <https://www.edwardmungai.com/eat-that-frog-21-great-ways-to-stop-procrastinating-and-get-more-done-in-less-time>

Н. С. Іонова
студ. V курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: к. е. н. Р. Г. Кіртока

РОЛЬ КОНТРОЛІНГУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Зміни, які відбуваються у підприємствах, вимагають від дослідників пошуку такої моделі управління, яка б відповідала сучасним вимогам господарювання. Одним із шляхів ефективного управління підприємством є застосування системи контролінгу.

«Контролінг, на нашу думку, – це відповідна підсистема управління на підприємстві, яка дає можливість виявити відхилення від прийнятих і затверджених процедур, положень, правил та надати оцінку причин цих відхилень, конкретизувати їх за ступенем участі в них працівників підприємства. Система контролінгу в управлінні фінансовою стійкістю промислового підприємства здійснює провідну роль для забезпечення тривалого його функціонування та запобігання банкрутству. Основою цієї системи є надійна, оперативно-аналітична інформація заданих і фактичних значень контрольованих показників фінансової стійкості підприємства» [1].

Концептуальна модель спроможності підприємства на основі контролінгу в системі управління повинна відтворювати аналіз стану і прогноз тенденцій підприємницької діяльності, ринкової кон'юнктури, антикризового управління параметрами його розвитку (рис. 1).

Контролінг спроможності підприємства на основі моніторингу його відповідних показників включає: планування оперативне, тактичне та стратегічне; управління необоротним та оборотними активами підприємства, управління довгостроковими та поточними зобов'язаннями, забезпеченням, власним капіталом; оцінку інвестиційних або інноваційних проєктів та складання бізнес-планів; оцінку і розподіл інвестиційних

Оперативне управління підприємством			
Діяльність підприємства – операційна – інвестиційна – фінансова	Капітал підприємства	Необоротні та оборотні активи підприємства	Зовнішнє середовище
Тактичне управління підприємством			
Моніторинг діяльності підприємства	Моніторинг досягнення цілей та завдань	Моніторинг управління активами	Моніторинг прибутковості
Стратегічне управління підприємством			
Напрями діяльності у відповідності зі статутом	Принципи реалізації цілей та завдань	Принципи управління активами	Нові ринки, продукція, послуги

Рис. 1. Концептуальна модель контролінгу в системі управління підприємства

ресурсів за проектами та структурними підрозділами; формування оптимальних стратегій прибутковості та ліквідності антикризового управління ризиками фінансової стійкості; оцінку діяльності підприємства за параметрами фінансової стійкості в розрізі центрів відповідальності; оцінку та прогноз поточної ліквідності підприємства; внутрішній контроль фінансової стійкості промислового підприємства. Саме тому надто важливий є аналітично-методологічний аспект управління фінансовою стійкістю промислового підприємства. Розробка та контроль стратегічного курсу на фінансову стійкість підприємства повинні формуватись на міцному фундаменті інформаційно-аналітичного забезпечення. Сутністю процесу управління є орієнтація стратегічного курсу на зростання вартості капіталу в умовах фінансової рівноваги. При цьому основу методології планового забезпечення обраної стратегії становить комплексна програма фінансової стійкості підприємства.

Список використаної літератури

1. Масленніков Є. І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства : монографія. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.

2. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Вип. 2 / за ред. д.е.н., доц. Ковтуненко К. В., д.е.н., доц. Є. І. Масленнікова. Херсон : Грінь Д. С., 2017. 906 с.
3. Друкер П. Ф. Виклики для менеджменту XXI століття / пер. з англ. Київ : КМ-букс, 2020. 240 с.

Mariia Marchenko

4th year student

Specialization “Biotechnology and Bioengineering”

*Supervisor: Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the
Department of Management and Innovation Larysa Ivashko*

PECULIARITIES OF BIOTECHNOLOGICAL SECTOR DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR. ECONOMIC AND FINANCIAL ASPECTS

Europe has been blindsided by its biggest war in decades with Russia’s invasion of Ukraine. Amid a raging humanitarian crisis, the biotech industry is preparing for increasing economic uncertainty, cyber threats, and clinical trial disruptions.

Acceleration of innovative development, including on the basis of the introduction of high-tech production in all branches of the industrial complex, is a modern economic trend for developed countries. Biotechnology is defined priorities for the coming decades in the forecasts of the World Bank, the Organization for Economic Cooperation and Development, the World Economic Forum, etc. Relatively low effectiveness of implementation of national programs aimed at the development of innovative biotechnologies, as well as uncertainty from a theoretical and methodological point of view regarding the formation of an organizational and economic mechanism for ensuring the development and commercialization of biotechnologies in Ukraine significantly slows down the formation of the sixth technological order and does not allow to quickly and effectively increase competitiveness and investment attractiveness of the state in the world and to reform it basis of the Ukrainian economy as a whole [2].

In 2018 Duncan B Judd of the consulting firm Awridian in collaboration with researchers from Ukraine, Latvia, and France conducted a survey of the market for high-throughput screening compounds used in drug discovery. They concluded that companies in Ukraine and Russia, with the largest of them being Enamine, supply around 80 % of the world's screening compounds for high-throughput screening programs. "I'm not sure people realize the scale of the problem," Duncan B Judd tells C&EN commenting on possible consequences of the invasion of Ukraine "It's going to make a big impact" [9].

The unexpectedly tangible role, which Ukrainian chemical suppliers, like Enamine, play in the global pharmaceutical research, hit headlines of leading biopharmaceutical and mainstream media outlets, including Endpoints News, Stat news, Fierce Pharma, C&EN, Bio Century, Chemistry World, The Wall Street Journal, Bloomberg, and others [4].

It appears that not only early drug discovery programs are going to be affected by the war in Ukraine –according to a prestigious British magazine WIRED, Ukraine had a reputation as a hub for clinical trial until Russia invaded. The country possesses a sizable, capable medical and research workforce with a reputation for delivering reliable data, while recruitment of patients in Ukraine is believed to be easier, compared to some Western countries. The Ukrainian government recently overhauled its medical system to introduce a national digital records system, adding to Ukraine's attractiveness as a global clinical trials destination [1].

At the end of February 2022, Clinicaltrials.gov listed as many as 635 ongoing interventional trials in various recruiting and enrollment stages with at least one study site in Ukraine including studies in the recruiting stage. Another resource, Global Clinical Trials, estimates a smaller but still considerable number of clinical trials in Ukraine – around 500 studies every year. Not only small and medium biotechs, but also big pharma companies are among trial sponsors, meaning the negative effect of war on biotechnological research will be felt across the industry and, potentially, long into the future [7].

The war led to a severe decline in the Ukrainian economy, causing a significant increase in the budget deficit, and critical dependence

of the Ukraine's economy on international aid. In June/July 2022, more than 50 % of the deficit was covered by financial assistance from international partners. However, the International Monetary Fund estimates that the GDP decline may reach the level of 33–35 % by the end the year and predicts a significant increase in public debt to more than 85 % of the GDP [3]. Moreover, Ukraine is facing high rates of inflation. The National Bank of Ukraine predicts that by the end of the year prices may rise by at least 30 %. Research conducted in Ukrainian biotechnology in particular pharmacy showed a 20–25 % increase in prices, and in some of them it was up to 60 % [5]. The experts predict even further increase. It is noteworthy that in the same time, salaries in private sector companies and enterprises decreased by 10 %–50 % as compared to the pre-war period. All these factors have profound consequences for maintenance of long-term therapies, as higher costs of medicines reduce their affordability [6].

The factors that play the main role in the rapid increase in drug prices are, among others, more difficult logistics due to current shutting off of air and sea transport routes, as well as destruction of many warehouses storing medications and raw materials by the Russian invaders. Unlike in the pre-war period, delivery of these raw materials now takes months or more. It should be emphasized that up to 75 % of the drugs distributed in Ukrainian biotechnology are produced locally. However, almost all raw materials for drug manufacturing, which have become more expensive all over the world, are imported. Another problem is a higher USD to UKH (Hryvna, Ukrainian currency) exchange rate, as well as growing prices and shortage of fuel [10].

Consequently, since March 2022 sales in the Ukrainian biotechnology market have dropped significantly – by 11% in March, by 32% in April and by 24% in May and June as compared to the same period of 2021. The reasons for sales decline are directly related to the war, i.e. massive migration from the country, the occupation of specific Ukrainian regions, the considerable medical humanitarian aid provided by other countries, and drop in the income of the population that began to choose less expensive drug analogues to save on medications [8].

The gradual improvement of key macroeconomic indicators in Ukraine suggests a recovery in the economy. Currently, the key trends in the pharmaceutical market are conducive to investing, although they carry a number of threats. Investments will give an impetus to increase production volumes, expand the range of generics and OTC, develop entrepreneurial activity, and increase the competitiveness of national companies.

References

1. Amrakhov P. Risk management aspects, war and further perspectives in clinical trials in Ukraine. *Economics, Finance and Management. Review*. 2023. Vol. 1. № 13. P. 80–97. URL: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2023-1-80> (date of access: 19.04.2024).
2. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/>
3. Kirsanov D. War and medicines: Pharmacy sales according to the results of the first half of 2022. 2022. URL: <https://www.apteka.ua/article/641331> (date of access: 19.04.2024).
4. Kondratov I., Moroz Y., Grygorenko O., Tolmachev A. The Ukrainian Factor in Early-Stage Drug Discovery in the Context of Russian Invasion: The Case of Enamine Ltd. : *ACS Med. Chem. Lett.* 2022. Vol. 13. P. 992-996. URL: <https://doi.org/10.1021/acsmchemlett.2c00211> (date of access: 19.04.2024).
5. Kupriianova O. Why the medicines prices are rising rapidly in Ukraine and is there a predicted shortage of medicines. 2022. URL: <https://1plus1.ua/tsn/novyny/comu-v-ukraini-strimko-rostut-cini-na-likhi-ta-ci-prognozue-tsa-deficit-medicnih-preparativ-suzet-tsn> (date of access: 19.04.2024).
6. Murashko A. Ukraine, drug prices in pharmacies have increased by 20–40 %. 2020. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1979132-v-ukrayini-tsini-na-likhi-v-aptekakh-zrosli-na-20-40> (date of access: 19.04.2024).
7. Rubens D. Beyond 'command & control': Developing a new paradigm for incident command systems, critical decision-making and 21st century crisis response. 2015. [Doctoral thesis, University of Portsmouth]. ProQuest Dissertations Publishing (date of access: 19.04.2024).
8. Ternova S. Petro bagrii: "The national farm is a treasure of the state, and not only in difficult times". 2022. URL: <https://thepharma.media/uk/business/29975-petr-bagrii-otecestvonnaya-farma-klad-gosudarstva-i-ne-tolko-v-trudnye-vremena-03082022> (date of access: 19.04.2024).
9. Volochnyuk D. M., Ryabukhin S. V., Moroz Y., Savych O., Chuprina A., Horvath D., Judd D. B. Evolution of commercially available compounds for HTS. *Drug Discovery Today*. 2018. Vol. 24. № 2. URL: <https://doi.org/10.1016/j.drudis.2018.10.016> (date of access: 19.04.2024).
10. Zanuda A. Dollar at 36.6 and new restrictions on operations abroad. Why did the NBU made changes? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62254553>(date of access: 19.04.2024).

О. Є. Масленніков
студ. IV курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. І. Є. Чуркіна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Стратегічний менеджмент є основою будь-якого успішного підприємства. Він передбачає формулювання, реалізацію та оцінку міжфункціональних рішень, які дозволяють суб'єкту господарювання досягти своїх цілей. Саме тому, важливим є дослідження основних компонентів стратегічного управління із системним впровадженням на всіх етапах функціонування.

На думку науковців, основною метою стратегічного управління є досягнення стійкої стратегічної конкурентоспроможності компанії. Це можливо шляхом розробки та впровадження таких стратегій, які створюють цінність для компанії. Воно зосереджене на оцінці можливостей та загроз, маючи на увазі сильні та слабкі сторони фірми й розробку стратегій її виживання, зростання та розширення. Якісне стратегічне управління має важливе значення для довгострокового успіху бізнесу [1].

Зауважимо, що стратегічний менеджмент забезпечує визначення напрямку та окреслює вимірювані цілі. Це важливо для збалансування ресурсів і можливостей підприємства з її бізнес-середовищем, сприяння проактивному, а не реактивному підходу до динаміки ринку.

Серед ключових переваг стратегічного менеджменту можна виділити:

- підвищення ефективності організації шляхом встановлення чітких цілей і ефективного використання ресурсів;
- конкурентна перевага, що дозволяє підприємствам визначати та використовувати можливості;
- адаптивність та стійкість: надійна структура стратегічного управління дозволяє швидко адаптуватися до змін і непередбачуваних викликів на ринку.

Основними компонентами стратегічного менеджменту є:

- сканування середовища: включає аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз (аналіз SWOT);

- формулювання стратегії: на основі аналізу навколишнього середовища розробляються стратегії. Це включає встановлення довгострокових цілей, визначення ключових показників ефективності (KPI) і визначення дій, необхідних для досягнення цих цілей;

- реалізація стратегії: даний етап перетворює стратегії на дієві плани. Це вимагає координації між різними департаментами з підвищенням ефективної комунікації;

- оцінка та контроль: постійний моніторинг та оцінка ефективності стратегії щодо поставлених цілей. Цей крок гарантує, що підприємство залишається на правильному шляху та вносить необхідні корективи, реагуючи на зміни зовнішнього середовища.

Для вироблення адекватних управлінських рішень застосовуються специфічні інструменти, необхідні як на стадії розробки стратегічного плану, так і на стадії його реалізації. Зокрема, найбільш ефективними для малого підприємництва вважається матриця Д. Абеля, на основі якої можна визначити сферу докладання зусиль підприємства на основі цільової аудиторії (як в цілому, так і у вигляді поділу на певні групи), потреб аудиторії (або окремих груп), одночасно врахувати особливості технологій, що застосовуються у виробництві [2].

Серед ефективних інструментів забезпечення стратегічного менеджменту виділяють наступні:

1. SWOT-аналіз, метою якого є визначення внутрішніх сильних і слабких сторін, а також зовнішніх можливостей і загроз. Застосування даного методу допомагає зрозуміти поточну позицію організації та сформулювати стратегії, які використовують сильні сторони та можливості, одночасно усуваючи слабкі сторони та загрози.

2. PESTLE-аналіз, метою якого є оцінка зовнішніх факторів макросередовища, включаючи політичні, економічні, соціальні, технологічні, правові та екологічні аспекти.

3. Збалансована система показників (BSC): перетворення стратегічних цілей на набір показників ефективності з чотирьох точок зору: фінансова, клієнтська, внутрішні бізнес-процеси, а також навчання та зростання, що надає комплексне уявлення про ефективність організації та узгоджує бізнес-діяльність із стратегічним баченням і цілями.

4. Сценарне планування: розробляє різні сценарії майбутнього на основі різних припущень і умов середовища, що уможливорює підготовку до невизначеності та розробити гнучкі стратегії, які можна адаптувати до різних потенційних майбутніх станів.

Отже, забезпечення стратегічного управління на підприємстві – це не одноразове завдання, а безперервний процес, який вимагає адаптивності та стратегічного передбачення. Розуміючи його важливість, дотримуючись його основних компонентів, долаючи виклики та впроваджуючи найкращі практики, підприємства можуть досягти стійкого успіху та підтримувати конкурентоспроможність у відповідних галузях. Стратегічний менеджмент базується на впровадженні ефективних інструментів забезпечення, що підвищує можливості підприємства на досягнення запланованих цілей.

Список використаної літератури

1. Таран-Лала О. М., Сухорук К. В. Особливості стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/296/284> (дата звернення: 19.04.2024).
2. Яценко, О. В. (2021) *Інструменти стратегічного менеджменту для малого бізнесу України. Економіка, облік, фінанси та маркетинг: аналіз тенденцій та перспектив розвитку* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції до 100-річчя Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. URL: https://eprints.cdu.edu.ua/5627/1/zb_tez-59-62.pdf (дата звернення: 19.04.2024).

Є. О. Сергєєва
студ. I курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: викладач А. Є. Рябоконт

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Швидкі темпи технологічного розвитку в сучасному світі призводять до постійних й інтенсивних змін у бізнесі та управлінні. Впровадження та використання новітніх технологій дозволить покращити рівень управлінської діяльності та в умовах сьогодення стане вирішальним фактором утримання організації «на плаву» у середовищі глобальних викликів. Розвиток штучного інтелекту (ШІ), як загалом, так і у сфері управління персоналом є серед пріоритетів [1, с. 77].

Сучасною історичною передумовою розвитку професійної системи менеджменту є формування й розвиток інтелектуального капіталу економічної організації, який усе більше стає головним фактором конкурентоспроможності в умовах ринкового господарювання [2, с. 41]. На наш погляд, саме штучний інтелект є одним з найактуальніших засобів інтелектуалізації управлінської діяльності.

Процес інтелектуалізації керованої системи спричиняє появу нових вимог до інтелектуального рівня робітників підприємства, розвитку інтелектуальної діяльності, створення інтелектуального продукту та інновацій (процесних, технічних, технологічних). В умовах сучасної ринкової економіки інтелектуальні ресурси як ринкові ресурси перетворюються на інтелектуальний капітал. Інтелектуальний капітал, що перебуває у нерозривному зв'язку із його власником навіть після відчуження, міняє характер відносин між працею і капіталом, перетворюючи суб'єкти власності з антагоністів у рівноправних партнерів відтворювального процесу, де жива праця має здатність до нагромадження і самовідтворення [3, с. 202].

Інформатизація та інтелектуалізація всіх сфер життя є одним з основних факторів впливу на менеджмент, особливо управління персоналом. Вони диктують нові вимоги до персоналу, зокрема, вміння вирішувати багатоаспектні проблеми, одночасно працювати із багатьма проектами, розвивати комунікаційні здібності, гнучкість за будь-яких обставин, реалізувати активний інтелект, здатність працювати у віртуальній команді та володіти віртуальними технологіями [4, с 127]. Саме тому штучний інтелект можна розглядати як багатофункціональний інструмент у керівництві персоналом, що впливатиме на всі етапи його розвитку.

На сьогоднішній день найяскравіше виділяються такі сфери впливу штучного інтелекту на управління персоналом: автоматизація багатьох рутинних завдань; підвищення точності прийняття рішень; зменшення витрат на персонал; збільшення об'єктивності та уникнення упередженості; підвищення задоволеності персоналу; підвищення професійного рівня персоналу [5, с. 157]. У контексті інтелектуалізації управлінської діяльності особливо цікавим є підвищення професійного рівня персоналу, а саме навчання й розвиток персоналу, з декількох причин. По-перше, ця функціональна сфера керівництва персоналом дозволяє забезпечити його необхідними компетенціями в умовах швидких змін в технологіях і бізнес-процесах. По-друге, навчання дозволяє вдосконалювати навички й методи роботи, підвищуючи ефективність і результативність роботи. По-третє, постійний розвиток стимулює інноваційність, дозволяє працівникам генерувати нові ідеї, що у свою чергу сприяє інноваціям в управлінському процесі та його всеохопній інтелектуалізації.

Штучний інтелект широко застосовується в процесі навчання персоналу. Наприклад, SAP Success Factors надає персоналізовані рекомендації по навчанню й можливості розвитку персоналу за допомогою ШІ, ґрунтуючись на даних про співробітників. Серед користувачів сервісу є такі компанії, як Vodafon, Nestle, DMта Purolator. У Cloud Apperhr GPT штучний інтелект ставить питання працівникам і, використовуючи отриману інформацію, пропонує курси або персоналізовані навчальні програми,

доступні в компанії. Ці можливості використовуються також для заповнення прогалін в навичках і для легшого пошуку навчального контенту.

Відома канадська платформа для управління корпоративним навчанням Dosebo, запровадивши ШІ, надає доступ до глибшого пошуку контенту, тобто, наприклад, пошук відео відбувається не тільки за назвою, а й за фактичним наповненням. Штучний інтелект також додає теги до матеріалів для їх категоризації. До того ж, функція invite-to-watch створює список користувачів, що взаємодіяли зі схожим контентом, тож стає легше ділитися знаннями з тими, хто їх цінуватиме найбільше. Українська система управління навчанням Academy Ocean створила AIcontentcreator, що дозволяє L&D спеціалістам розробити початковий варіант навчального проекту менше ніж за хвилину, створивши урок, стратегію навчання співробітників та згенерувати ідеї. Також ШІ пристосовується до особистого навчального стилю та підбирає відповідну манеру спілкування. Більше того, сервіси на основі штучного інтелекту, які не спеціалізуються на HR-технологіях, все ще є корисними для навчання персоналу. Так, прикладом є Synthesys, який дає можливість створити аватар реальної людини, який робитиме процес вивчення нового продукту більш інтерактивним і персоналізованим.

Таким чином, інтелектуалізація управлінської діяльності прямо залежить від керівництва персоналом. Чим краще буде відбуватися це керівництво, тим якіснішим, ефективнішим та результативнішим буде сам процес управління. Інтеграція такого інноваційного інструмента, як штучний інтелект, у навчання та розвиток персоналу грає ключову роль у контексті інтелектуалізації управлінської праці. Він сприяє підвищенню компетентності, продуктивності та генерації нових ідей у працівників, що є рушійною силою сучасного менеджменту. Застосування штучного інтелекту для навчання персоналу не лише спрощує процес управління, а й робить його більш ефективним та продуктивним. Це дозволяє організаціям швидше адаптуватися до змін у бізнес-середовищі та забезпечує конкурентні переваги на ринку.

Список використаної літератури

1. Черненко Н. І. Штучний інтелект в управлінні персоналом. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 12. С. 76–83.
2. Кузнєцов Е. А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні : монографія / Е. А. Кузнєцов. Херсон : ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 382 с.
3. Ситник Й. С. Концептуальні засади інтелектуалізації систем менеджменту підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8. С. 198–208.
4. Захарчин Г. М. Управління персоналом в контексті сучасних викликів / Г. М. Захарчин, Ж. В. Поплавська. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 125–133.
5. Дученко М. М., Попович Ж. В. Використання штучного інтелекту в управлінні персоналом. *Моделювання та прогнозування економічних процесів : XVII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7 груд. 2023 р. Київ, 2023. С. 156–158.*

В. В. Сорока

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

ОСНОВНІ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Можливість забезпечення організацією власної життєздатності і досягнення продуктивності залежить від структури власності, а сам процес управління здійснюється за рахунок використання правил і стимулів. Такий інструментарій регулює взаємодію між учасниками корпоративних відносин. Саме він визначає для організації модель корпоративного управління [4].

Актуальність цієї теми можна побачити проаналізувавши діяльність глобальних організацій у всьому світі, що постраждали від глобальних викликів, що в свою чергу стали індикатором недоліків сучасної практики корпоративного управління.

Корпоративне управління – це сукупність економіко-правових механізмів, за допомогою яких здійснюється управління корпораціями. Нівелюючи конфлікти між учасниками корпоративних відносин, ці механізми дозволяють акціонерам отримувати віддачу від своїх інвестицій, сприяючи створенню довгострокової вартості корпорації. Досі незрозуміло, що являє собою належне управління. Відповідь на це питання не може бути

однаковою для різних країн, оскільки кожна система управління формується національними факторами. Тому необхідно проаналізувати усі основні моделі корпоративного управління шляхом визначення їхніх переваг та недоліків [2].

Прийнято виділяти три ключові моделі:

- Англо-американська.
- Німецька.
- Японська.

Акціонерна діяльність є поширеним засобом накопичення капіталу корпораціями Великобританії та США. Тому не дивно, що там сформувався найбільший ринок капіталу у світі. Переважання акціонерного фінансування, розмір ринку капіталу та розвиток системи корпоративного управління пов'язані між собою: США є одночасно найбільшим ринком капіталу та місцем найбільш розвиненої системи голосування за довіреністю та безпрецедентною активністю інституційних інвесторів. Але, це також провокує високий ступінь розпорошеності капіталів корпорацій [1].

До основних суб'єктів цієї моделі належать інституційні та приватні акціонери, менеджери та Рада директорів, а також виконавчі особи [2].

У США корпорації реєструються в певному штаті, закони цього штату складають основу правової бази прав і обов'язків корпорації.

Порівняно з іншими країнами, у США найсуворіші правила щодо розкриття інформації, чітко врегульована система відносин між акціонерами.

До основних переваг належить:

- інформаційна прозорість та чітка регламентована система подачі інформації;
- розвинене законодавство, що визначає права та обов'язки основних учасників;
- простий механізм взаємодії між акціонерами та корпораціями.

До недоліків належить:

- конфлікт між інтересами акціонерів та менеджменту;
- орієнтація на короткострокові цілі.

Німецька модель корпоративного управління суттєво відрізняється від англо-американської. Банки є довгостроковими акціонерами німецьких корпорацій, їх представники обираються до ради директорів, а представництво є постійним.

Німецька модель має свої унікальні особливості:

- двопалатне правління, що складається з виконавчої та наглядової рад;

- легалізовані обмеження прав акціонерів щодо голосування [3].

Більшість німецьких корпорацій віддають перевагу банківському фінансуванню перед акціонерним, тому капіталізація фондового ринку невелика порівняно з потужністю німецької економіки. Відсоток індивідуальних акціонерів низький, що відображає загальний консерватизм інвестиційної політики країни, структура корпоративного управління орієнтована на підтримку контактів між ключовими учасниками – банками та корпораціями [1].

До основних переваг належить:

- Надавання переваги довгостроковим цілям.
- Баланс інтересів учасників корпоративних відносин.

До недоліків належить:

- Нерозвинена правова система захисту дрібних інвесторів.
- Складність входу і виходу в акціонерний капітал.

Японська модель характеризується концепцією холдингу, яка позначає промислові групи, що складаються з компаній зі спільними інтересами та подібними стратегіями. Відповідальність менеджерів проявляється у відносинах з акціонерами і кейрецу. Кейрецу являє собою складну модель співробітництва, а також відносин конкуренції, що характеризується застосуванням оборонної тактики у ворожих поглинаннях і збереженням довгострокових ділових відносин [4].

В Японії, при безумовній важливості акціонерного фінансування корпорацій, характерний склад власників перешкоджає серйозному впливу акціонерів на справи корпорації.

Чотири учасники є основними в японській моделі – банк, кейрецу, менеджери і уряд. Взаємодія між цими учасниками спрямована більше на встановлення ділового контакту, а не для балансу сил, як в англо-американській моделі [3].

Перевагами цієї моделі є:

- знижений ризик злиття та поглинання корпораціями;
- фінансовий захист компаній;
- орієнтація на довгостроковий прибуток.

До недоліків можна віднести:

- високий ризик інформаційної непрозорості;
- відсутність акценту на питанні прибуткової діяльності.

Огляд основних моделей показує, що кожна з них має сильні та слабкі сторони, що виникли в результаті історичних передумов та ситуації на ринках.

Американська система підкреслює роль вільного ринку, на основі якого здійснюється контроль над власниками компаній. Японська модель зосереджується на бізнес-мережі, яка діє взаємозалежним чином і на власних інтересах усіх залучених сторін. У німецькій системі компанія вважається суб'єктом, який створює багатство, тому ринок уважно стежить за її економічною діяльністю. Той факт, що ці системи пережили економічні та соціальні трансформації, демонструє, що кожна з них має достатньо сильних сторін, щоб підтримувати існування та впливати на економіку нації.

Проте, COVID-19 і кліматична криза підкреслили важливість стійкості для корпорацій. Надійні механізми управління можуть зіграти важливу роль у забезпеченні цього. Тому наразі важливим є адаптація корпоративних моделей управління під наявні глобальні виклики і забезпечення її ефективного функціонування.

Список використаної літератури

1. Alazzam, F. Comparative analysis of corporate governance models. *Economics, Finance and Management Review*. P. 56–69. 2022. URL: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2022-2-56>
2. Ungureanu M. Models And Practices Of Corporate Governance Worldwide. *CES Working Papers*, Centre for European Studies, Alexandru Ioan Cuza University, P. 625–635. 2012. URL: https://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2012_IV3a_UNG.pdf
3. Романюк В. М. Еволюція розвитку моделей корпоративного управління в умовах конкуренції. С. 288–294. 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_7_46
4. Mastrodascio, M. *Corporate Governance Models: A Critical Assessment*. P. 130. 2021.

А. В. Спасенко
студ. IV курсу
спеціальність «Менеджмент»
Науковий керівник: д. е. н., проф. Є. І. Масленніков

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗВИЧОК У РОЗРІЗІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний світ наповнений різними викликами, що вимагає від підприємства зміни не тільки організаційної та економічної структури, а й корпоративної культури – система цінностей та переконань, що розділяються кожним робітником та визначає його поведінку та роботу всього підприємства [1].

З визначення випливає важливість ролі людини у системі управління підприємством. Так, цінності та переконання людини можуть вплинути на індивідуальні показники успішності, імідж компанії через спілкування з клієнтами та іншими партнерами, а також на персонал компанії. Відповідно від менеджменту буде вимагатись структура корпоративної культури, що передбачатиме дотримання цінностей компанії.

На нашу думку, ключовим фактором успішності її здійснення є впровадження системи формування звичок у працівників. Щоб краще зрозуміти варто розглянути термін «звичка» – особлива форма поведінки людини, яка виявляється у схильності до повторення однотипних дій у подібних ситуаціях [2]. Відповідно до цього варто розглянути 4 основні етапи її формування:

1. Стимул: Це зовнішній або внутрішній сигнал, який активує звичку. Наприклад, прокинутися вранці може бути стимулом для пиття кави.

2. Бажання: Це бажання або прагнення виконувати звичку, викликане сигналом та очікуваною винагородою. Наприклад, бажання отримати енергію від кави може бути бажанням, яке стимулює випити кави.

3. Реакція: Це сам процес виконання звички. Наприклад, випити каву після прокидання – це рутинна, яка відбувається відразу після отримання стимулу.

4. Винагорода: Це задоволення або користь, яку ви отримуєте від виконання звички. Наприклад, енергія та настрій, які ви отримуєте від кави, можуть бути вашою винагородою [3].

Працівники дуже схильні також і до шкідливих звичок, звичайним прикладом можна розглянути перегляд телефону на робочому місці:

1. Стимул: Отримання повідомлення на смартфоні або відчуття нудьги може бути стимулом для перевірки телефону.

2. Бажання: Бажання перевірити повідомлення або бажання отримати нову інформацію може бути підтримуючим фактором для перевірки телефону.

3. Реакція: Реакція на стимул може бути рутинною перевірки телефону, прокручування стрічки повідомлень або відповіді на них.

4. Винагорода: Винагородою може бути задоволення від отримання нової інформації, спілкування з друзями або просто відчуття з'єднання зі світом.

Відповідно керівництво повинно впроваджувати певні рішення стосовно зменшення впливу шкідливих звичок на працівників, не тільки шляхом обмежень у вигляді позбавлення премії, але й нав'язуванням робітникам системи формування корисних звичок.

Розуміння цих законів дають можливість на основі них створити корпоративну культуру, яка буде заохочувати працівників до досягнення цілей підприємства, отже розглянемо деякі приклади:

1. Закон стимулу: Для співробітників можна створити стимули, які спонукають до певних корисних звичок. Наприклад, встановлення регулярних нагадувань або рутинних процедур для виконання певних завдань. Крім того, можна створити спеціальні «зони стимулювання», де співробітники отримують необхідні інструменти або ресурси для виконання роботи.

2. Закон бажання: Важливо підтримувати бажання співробітників досягати нових висот та досягнень. Для цього можна створити програми навчання та розвитку, які стимулюватимуть бажання здобувати нові знання та навички. Також можна проводити регулярні заходи для відзначення успіхів та досягнень співробітників.

3. Закон реакції: Для формування ефективних робочих звичок важливо створити стандартизовані процедури та рутини, які повинен виконати працівник. Це може включати в себе встановлення чітких кроків для виконання рутинних завдань, використання спеціальних інструментів або програмного забезпечення для автоматизації процесів роботи.

4. Закон винагороди: Для мотивації співробітників до виконання певних звичок можна використовувати систему винагород. Наприклад, можна встановити програму бонусів або премій для тих, хто досягає певних цілей або показників продуктивності. Також важливо надавати публічне визнання та похвалу співробітникам за їхні досягнення.

Одним із прикладів формування корпоративної культури під час глобальних викликів можна вважати компанію Quarks. Основна увага в компанії приділяється комунікації: «З перших днів війни ми розуміли, що дистанціювання керівників неминуче призведе до змін корпоративної культури. Саме тому ми впровадили щомісячні презентації, на яких CEO Іван Ролік розповідає про вектори розвитку компанії та плани на перспективу» [4].

Впровадження системи формування звичок у корпоративній культурі підприємства може стати ефективним інструментом для покращення продуктивності, мотивації та загального благополуччя команди. За допомогою використання чотирьох законів формування звичок – стимулу, бажання, реакції та винагороди – підприємство може створити сприятливе середовище, де співробітники природно розвиватимуть корисні робочі звички.

Впровадження такої системи дозволить підвищити рівень самодисципліни, концентрації та ефективності у роботі, що в свою чергу призведе до поліпшення результатів підприємства. Зростання мотивації, внутрішньої мотивації та загального самопочуття працівників також сприятиме зниженню стресу та підвищенню задоволення від роботи. Таким чином, впровадження системи формування звичок у корпоративну культуру підприємства може стати ключовим фактором у досягненні успіху та стабільного розвитку організації.

Список використаної літератури

1. Корпоративна культура в системі управління персоналом / Є. І. Масленніков, А. А. Кашубський. *Економіка. Фінанси. Право*. 2016. № 5 (2). С. 41–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2016_5%282%29__12
2. Звичка [Архівовано 4 травня 2021 у Wayback Machine]. *Українська мала енциклопедія* : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1959. Т. 2, кн. 4 : Літери Ж – Й. С. 485.
3. Атомні звички. Легкий і перевірений спосіб набути корисних звичок і позбутися звичок шкідливих / Дж. Клір, Рік Рубін, Дж. Ловлесс. 2018.
4. Speka.media/Справжність та турбота. Як змінювалась корпоративна культура ІТ-компаній за війни. URL: <https://speka.media/spravznist-ta-turbota-yak-zminyuvalas-korporativna-kultura-it-kompanii-za-viini-98xrmv>

А. І. Унтілова

студ. ІV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: д. е. н., доц. О. П. Радченко

ОСОБЛИВСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Управління якістю в глобальній економіці є критично важливим аспектом для бізнесу, що стикається з різноманітними викликами, які включають забезпечення стандартів, задоволення очікувань клієнтів та впровадження інновацій. Глобалізація відкриває нові ринки, але одночасно збільшує конкуренцію та ризики, вимагаючи ефективних методів управління якістю, які можуть адаптуватися до швидко змінюваних умов ринку.

На сьогоднішній день залишаються відкритими питання інтеграції стандартів якості між різними країнами та культурами, особливо з урахуванням різниці в законодавчих та етичних нормах. Також не вирішеною є проблема вимірювання та аналізу якості в мультикультурному контексті, де одні і ті ж показники можуть інтерпретуватися по-різному.

Для ефективного управління якістю в глобальній економіці необхідно [1]:

1. Розробити уніфіковані стандарти якості, прийнятні на міжнародному рівні.

2. Впровадити передові практики управління якістю, засновані на дані та аналітиці.

3. Створити системи зворотного зв'язку з клієнтами для постійного поліпшення продуктів та послуг.

В умовах глобальної економіки важливо розуміти, що управління якістю перестає бути лише внутрішньою функцією організації та перетворюється на комплексний стратегічний підхід, що включає зовнішніх партнерів і постачальників. Компанії, що успішно інтегрують міжнародні стандарти якості та інноваційні методики, виявляються більш конкурентоспроможними та здатними швидко адаптуватися до змін умов ринку. Центральним елементом ефективного управління якістю є використання технологій для збору даних, моніторингу процесів та оптимізації ресурсів [2].

Управління якістю у глобальній економіці не лише вимагає дотримання міжнародних стандартів, але й адаптації до локальних ринкових умов та культурних особливостей. Ефективні стратегії в цій сфері засновані на розробці гнучких методів управління, які включають формування крос-культурних команд. Такі команди, що складаються з фахівців різних культур, здатні більш точно відповідати очікуванням споживачів з різних регіонів, що підвищує ефективність впровадження стандартів якості на міжнародному рівні. Важливим аспектом є також розробка та використання інноваційних технологій для моніторингу та аналізу даних про якість, що дозволяє оперативно реагувати на зміни у вимогах ринку та вдосконалювати продукцію відповідно до глобальних тенденцій. Нарешті, активне залучення клієнтів у процес оцінки якості продуктів через системи зворотного зв'язку сприяє не лише покращенню продуктів, але й будує довіру та лояльність клієнтів на міжнародному рівні [3].

Управління якістю в глобальній економіці вимагає постійного вдосконалення та інновацій. Розроблення міжнародних стандартів і методів оцінки якості може допомогти організаціям досягти більшої ефективності та забезпечити вищу

задоволеність клієнтів. Зосередження на технологіях, інтеграція глобальних стандартів та відкритість до міжнародного діалогу будуть ключовими елементами успіху в управлінні якістю в сучасних економічних умовах.

Список використаної літератури

1. Радченко О. П., Мелешко С. О. Актуальні аспекти управління якістю у контексті поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 11. С. 23–27.
2. Лисенко О. М. Системи управління якістю: особливості впровадження згідно з новою версією стандарту ISO 9001. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. № 1. С. 27–34.
3. Bravi L., Murmura F., Santos G. The ISO 9001:2015 Quality Management System standard: Companies' drivers, benefits and barriers to its implementation. *Quality Innovation Prosperity*. 2019. Vol. 23. No. 2. P. 64–82.

Д. С. Чіклікчі

студ. IV курсу

спеціальність «Менеджмент»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. М. Івашко

АНАЛІЗ ВЕБРЕСУРСІВ КОМПАНІЙ-СУБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Досліджувана тема актуальна, оскільки стрімкий розвиток e-commerce світі змушує українські компанії також ставати суб'єктами електронної комерції, тобто впроваджувати online-торгівлю задля завоювання та утримання конкурентних позицій на ринку. Неабияку роль для успішності компанії як суб'єкта електронної комерції відіграють її веб-ресурси, тому що для споживачів важлива доступність інформації про товари або послуги та її структурованість [1, с. 76]. Ми розглянули веб-ресурси двадцяти п'яти компаній, які надають послуги з вивчення англійської мови в online-форматі. Верховна Рада України 22 листопада 2023 року ухвалила законопроект, який присвоює англійській мові в нашій країні статус однієї

з мов міжнародного спілкування у публічних сферах життя [2]. Ці зміни у законодавстві зумовлюють зростання попиту на надання послуг з вивчення англійської мови. Оскільки безпечна ситуація у більшості регіонах країни наразі не дозволяє громадянам вільно відвідувати фізичні школи англійської мови, популярними стають школи англійської мови, які надають послуги в online-форматі.

Після проведення аналізу ринку online-шкіл англійської мови в Україні, нам вдалося сформувавши список компаній, які користуються найбільшим попитом: JustSchool, GreenForest, Englishdom, Speakup, Englishprime, StudyLess, TalkStudio, Yappy, Antischool, Progress, Aloha, GreenCountry, Friendsclub, SmileSchool, LSE, Englido, BomiSchool, Preply, SOLID, Speakingclub, Project12, Pictorial School, Poliglot, MabutkoSchool, AlienSchool [3–6].

Сайти компаній порівнювалися за найважливішими для споживачів критеріями. Критерії оцінювалися за 5-бальною шкалою (де 1 – найгірший результат, 5 – найкращий) або ж за наявністю (так чи ні).

У результаті дослідження сайтів компаній за критерієм «оформлення сайту», який поділяється на «навігація», «дизайн», «анімація» – було виявлено, що: за зручністю навігації сайту більшість компаній, а саме 40 %, мають найвищий бал (5 балів), оскільки мають дійсно зручну навігацію, 1 бал має 4 % компаній (найнижчий бал має компанія Poliglot – вона є аутсайдером); за дизайном також більшість компаній, а саме 44 %, отримали вищий бал (5 балів), 1 бал не отримала жодна з компаній (серед аутсайдерів Speaking-club та Pictorial School); за наявністю анімації на сайті 64 % компаній не мають інтерактивних картинок та анімацій, 36 % компаній – мають; серед лідерів по кількості анімацій – Just School та GreenForest.

За критерієм «інформація про наявні види курсів», який поділяється на «повнота опису» та «наявність вказаної ціни на сайті», було виявлено, що: за повнотою опису курсів 5 балів отримали 48 % компаній, 1 бал – 20 % (1 бал означає, що цієї інформації взагалі немає – серед аутсайдерів BomiSchool, Preply, Progress); за наявністю вказаної ціни курсів більшість компаній – 64 % – мають зазначену ціну курсів на сайті, а 36 % – її не мають.

За критерієм «можливість оплатити курси/заняття на сайті» було отримано наступні результати: оскільки така можливість надається лише при умові наявності на сайті особистого кабінету студента, то на сайтах 40 % компаній така можливість є, а для 60 % компаній – відсутня.

Щодо критерію «наявність контактних даних»: йдеться про зворотній зв'язок (наявність номеру телефону та чат-бота для спілкування). За цим критерієм отримано такі результати: 100 % наявний на сайтах компаній номер телефону для зв'язку; що стосується наявності чат-ботів: лише 16 % компаній (4 компанії) мають на сайтах чат-боти, інші 84 % (21 компанія) його не мають.

За критерієм «інформація про використовувані методики навчання» отримано такі результати: 1 бал отримали ті сайти, на яких взагалі немає інформації про використовувані методики навчання, а це – 60 % усіх компаній, та 5 балів (максимальний) отримали 20 % компаній (найбільш детально розписані методики навчання на сайті компанії English Dom).

Щодо критерію «наявність відгуків студентів» отримано такі результати: на 48 % сайтів наявна можливість залишати/переглядати відгуки та оцінювати якість послуг, на 52 % сайтів – ні; найбільше хороших відгуків у компаній Project12 та Just School.

За критерієм «система лояльності» (йдеться про наявність на сайті інформації про бонуси та акції) отримано такі результати: лише 11 компаній мають на сайті систему лояльності для клієнтів – це 44 %, інші 14 компаній такої інформації не мають – це 56 %; найбільше бонусів та акцій у компанії Just School.

Проаналізувавши двадцять п'ять компаній за найважливішими для споживача критеріями, можна сформуванати список компаній, сайти яких найбільше відповідають очікуванням споживача: Just School, Green Forest, English Dom та Project12. До того ж ці школи англійської мови є безсумнівними лідерами на ринку online – шкіл за кількістю студентів, які навчаються.

Так, на нашу думку, на конкурентоспроможність компаній – суб'єктів електронної комерції – прямо впливають доступність інформації про товари або послуги та структурованість

цієї інформації на веб-ресурсах компаній. Наше дослідження довело, що лідери за більшістю критеріїв оцінки сайту є і лідерами за кількістю студентів. Оскільки як суб'єкти електронної комерції вони особливу увагу приділяють своїм веб-ресурсам, а це безпосередньо впливає на довіру та лояльність споживачів.

Список використаної літератури

1. Краус К. М., Краус Н. М., Манжура О. В. Електронна комерція та Інтернет – торгівля. Київ : Аграр Медіа Груп, 2021. 454 с. (дата звернення: 18.04.2024).
2. Проект Закону «Про застосування англійської мови в Україні» : Реєстрація від 28.06.2023 р. № 9432. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> (дата звернення: 18.04.2024).
3. JustSchool. URL: <https://justschool.me/uk/english-for-preschoolers> (дата звернення: 11.04.2024).
4. GreenForest. URL: <https://u.to/p4KgIA> (дата звернення: 11.04.2024).
5. EnglishDom. URL: <https://www.englishdom.com/ua/course/> (дата звернення: 11.04.2024).
6. Project12. URL: <https://u.to/SYOgIA> (дата звернення: 11.04.2024).

Розділ 9

ОБЛІК І ФІНАНСИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т. І. Андрушко

студ. II курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. Я. Продан

МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

Міжнародні валютно-фінансові інститути (МВФІ) – це міжурядові організації, створені для регулювання міжнародної валютної системи, сприяння міжнародній торгівлі та надання фінансової допомоги країнам, що розвиваються [1]. МВФІ відіграють важливу роль у підтримці глобальної економічної стабільності та розвитку. До міжнародних валютно-фінансових інститутів (МВФІ) належать – Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Банк міжнародних розрахунків, Азійський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій, Міжнародний центр з вирішення інвестиційних суперечок [2].

До виникнення та розвитку міжнародних валютно-фінансових інститутів можна віднести декілька ключових причин, що обумовили виникнення та розвиток.

- Глобалізація та взаємозалежність: зростання міжнародної торгівлі та інвестицій у ХХ столітті до тісної взаємозалежності економік світу. Це робить країни більш вразливими до економічних потрясінь в інших країнах. МВФІ допомагають пом'якшити ці наслідки, надаючи фінансову допомогу та сприяючи координації економічної політики.

- Валютні кризи: міжнародні валютні кризи, такі як Велика депресія 1930-х років, продемонстрували нестабільності валютних курсів на світову економіку. МВФІ, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), були створені для запобігання подібним кризам та сприяння стабільності валютних курсів.

- Фінансування розвитку: багато країн, що розвиваються, потребують фінансової допомоги для стимулювання економічного зростання та подолання бідності. МВФІ, такі як Світовий банк, надають кредити та гранти цим країнам, сприяючи їхньому розвитку.

- Сприяння міжнародній співпраці: МВФІ слугують платформою для співпраці країн, пов'язаних з валютною та фінансовою політикою. Це сприяє координації політики, запобігає конфліктам та стимулює спільні рішення глобальних проблем.

- Регулювання фінансових ринків: зростання та складність світових фінансових ринків більш схильними до системних ризиків. МВФІ, такі як Рада з фінансової стабільності (РФС), розробляють та впроваджують правила та стандарти для регулювання цих ринків, захищаючи інвесторів та сприяючи фінансовій стабільності [3].

Моніторинг економічної політики: МВФ здійснює регулярний моніторинг економічної політики, надаючи рекомендації щодо фіскальної та монетарної політики, курсового режиму та структурних реформ. Технічна допомога: МВФ надає технічну допомогу в сферах, як бюджетне управління, податкова політика, управління центральним банком та статистика [3].

Світовий банк надає гранти на підтримку програм з розвитку та реалізацію гуманітарних проектів. Інвестиційні консультації: Світовий банк надає консультації з питань покращення інвестиційного клімату та залучення іноземних інвестицій.

ЄБРР надає кредити на фінансування проектів в приватному секторі, таких як енергетика, транспорт, комунікації, аграрний сектор та переробна промисловість. Інвестиції в капітал: ЄБРР інвестує в капітал компаній, сприяючи зростанню. Підтримка малого та середнього бізнесу: ЄБРР надає фінансування та консультації малому та середньому бізнесу в Україні.

МВФІ – це результат еволюції міжнародної економічної системи у відповідь на зростаючу глобалізацію та взаємозалежність країн світу. Роль МВФІ під час війни є складною та неоднозначною[2]. З одного боку, вони можуть допомогти країнам, що постраждали від війни, відновити свою економіку та стабілізувати валюту. З іншого боку, МВФІ можуть бути неохочими надавати фінансову допомогу країнам, які воюють, або можуть ставити жорсткі умови для надання такої допомоги.

Список використаної літератури

1. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Міжнародний валютний фонд. Інтернет-портал Міністерства фінансів України. 2024. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mvf> (дата звернення: 16.04.2024).
3. About IMF. Official site of IMF. URL: <https://www.imf.org/en/About> (дата звернення: 16.04.2024).

Д. Л. Антонецька

студ. IV курсу

спеціальність «Економіка»

Науковий керівник: к. е. н., доц. В. В. Бутенко

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Фінансова система України за свою історію пройшла складний шлях розвитку, позначений як періодами стрімкого зростання, так і епохами глибоких криз. Розуміння етапів становлення та еволюції фінансової системи є ключовим для усвідомлення сучасних викликів та перспектив її розвитку. Це дослідження має на меті дослідити основні етапи становлення та розвитку фінансової системи України, проаналізувати ключові фактори, що вплинули на її трансформацію, та окреслити перспективи її подальшого вдосконалення.

Розглянемо наступні основні етапи становлення фінансової системи України.

1 етап. Ранні етапи розвитку фінансової системи України (до 1917 року)

Виникнення фінансової системи України сягає коренів у часи Київської Русі. У цей період формувалися перші державні фінанси, розвивалася система оподаткування, з'являлися перші грошові знаки. Після монгольської навали та розпаду Київської Русі розвиток фінансової системи був сповільнений. Зростання козацької держави у XVI–XVII століттях супроводжувалося становленням нової фінансової системи. Гетьманська держава мала власну скарбницю, систему оподаткування, митні збори. Важливим етапом у розвитку фінансової системи України стало приєднання українських земель до Російської імперії у XVIII столітті. Російська імперія запровадила свою фінансову систему на українських територіях, що призвело до значних змін у структурі та функціонуванні фінансів [1].

2 етап. Фінансова система радянської України (1917–1991)

Жовтнева революція 1917 року та встановлення радянської влади призвели до радикальних змін у фінансовій системі України. Була скасована приватна власність на засоби виробництва, запроваджена централізована планова економіка. Фінансова система стала інструментом державного управління економікою. Радянська фінансова система мала жорстку централізовану структуру. Вона складалася з державного бюджету, банківської системи, системи державного кредитування та інших елементів. Радянська модель фінансової системи мала як свої плюси, так і мінуси. З одного боку, вона забезпечувала мобілізацію ресурсів для розвитку планової економіки. З іншого боку, вона не стимулювала приватну ініціативу та гнучкість економіки [2].

3 етап. Становлення фінансової системи незалежної України (1991–2004)

Здобуття Україною незалежності у 1991 році відкрило нову сторінку в історії її фінансової системи. Почався процес переходу від планової до ринкової економіки. Одним із перших кроків на шляху до ринкової економіки стала лібералізація цін, яка розпочалася у 1991 році. Цей процес мав на меті усунути дефіцит

товарів та стимулювати виробництво. Однак, лібералізація цін призвела до гіперінфляції, яка досягла свого піку у 1993 році, коли рівень інфляції становив 10 000 % на місяць. Це негативно вплинуло на заощадження населення, дестабілізувало економіку та ускладнило ведення бізнесу [3].

Введення гривні стало ключовим фактором для розвитку ринкової економіки та інтеграції України до світового фінансового простору.

Важливим кроком у реформуванні фінансової системи стало створення дворівневої банківської системи у 1991 році. Ця система складається з:

- Національного банку України (НБУ), який виконує функції центрального банку.
- Комерційних банків, які надають фінансові послуги населенню та юридичним особам.

Створення дворівневої банківської системи сприяло: збільшенню конкуренції на банківському ринку; покращенню доступу до фінансових послуг; підвищенню ефективності банківської системи.

Здобуття Україною незалежності створило передумови для розвитку фондового ринку. Перші біржі та фондові індекси з'явилися вже у 1991 році. Однак, на ранніх стадіях розвитку фондовий ринок України був недосконалим та обмеженим. Обсяги торгів були невеликими, а інформаційна прозорість не на належному рівні.

Сучасна фінансова система України [2; 4] характеризується такими основними рисами:

- багаторівнева банківська система на чолі з національним банком України;
- розвинений фондовий ринок, що дозволяє залучати інвестиції для розвитку бізнесу;
- страховий ринок, що пропонує широкий спектр страхових послуг;
- система державного управління фінансами, яка забезпечує формування та виконання державного бюджету.

Однак, фінансова система України має ряд проблем, що потребують вирішення:

- залежність від зовнішніх запозичень. Україна має значний державний борг, що робить її фінансову систему вразливою до зовнішніх впливів;
- високий рівень банківської заборгованості. Це обмежує можливості банків кредитувати економіку;
- недостатній розвиток інклюзивної фінанси. Велика частина населення України не має доступу до необхідних фінансових послуг;
- слабка розвиненість фінансових інструментів. Український фінансовий ринок пропонує обмежений набір фінансових інструментів для залучення інвестицій.

Для подальшого розвитку фінансової системи України необхідно: зменшити залежність від зовнішніх запозичень шляхом проведення структурних реформ економіки та підвищення рівня державних доходів; знизити рівень банківської заборгованості шляхом реструктуризації боргів та покращення бізнес-клімату; розширювати та поглиблювати фінансові інструменти, щоб зробити український фінансовий ринок більш привабливим для інвесторів; інтегрувати фінансову систему України до європейської та світової фінансових систем, що сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності та стійкості.

Фінансова система України пройшла довгий та складний шлях розвитку. Вона зазнала значних трансформацій, зумовлених політичними, економічними та соціальними факторами. На сучасному етапі фінансова система України має як досягнення, так і проблеми, що потребують вирішення. Від ефективності реформ фінансової системи залежить розвиток економіки України та її інтеграція до світового фінансового простору.

Список використаної літератури

1. Серета А. М. Становлення та розвиток фінансової системи за доби Центральної Ради. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2009. № 2. С. 21–27. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2009/urist-2-2009/files/law-2009-2_4.pdf (дата звернення: 15.04.2024).
2. Ревегук В. Я. Фінансові системи України в 1917–1921 роках : історичний контекст. *Історична пам'ять*. 2012. С. 100–110. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LIN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=

ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ip_2012_2_12 (дата звернення: 16.04.2024).

3. Леоненко П. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Основні етапи розвитку фінансової науки: методологія проблеми. *Теорія та історія фінансів*. 2017. С. 55–74. URL: https://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=4412 (дата звернення: 16.04.2024).
4. Коваленко О., Заплатинський М. Фінансова політика формування трудового потенціалу України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2020. Вип. 43. С. 81–93. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/3020/3247> (дата звернення: 16.04.2024).

К. С. Байлюк

студ. III курсу

спеціальність «Соціальна робота»

Науковий керівник: к. е. н., доц. В. В. Бутенко

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

З огляду на багато важливих аспектів, які потребують уваги, тема «Цифровізація соціальної сфери у сучасних умовах» є надзвичайно актуальною для України.

Впровадження цифрових технологій у соціальну сферу полегшує отримання соціальних послуг, особливо тим, хто живе в віддалених або сільських районах. Крім того, цифрові інструменти, які забезпечують прозоре та ефективне управління, допомагають у боротьбі з корупцією та бюрократичними перешкодами. Цифрові продукти також дозволяють вивчати соціальні потреби людей, що допоможе державам і громадським організаціям краще реагувати на ці потреби та створювати більш адаптивні програми.

За час повномасштабного вторгнення вже понад 10 мільйонів українців змінили місце проживання, шукаючи безпеки як в Україні, так і за кордоном. Існує вже 4,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб, з яких 3,2 мільйона змінили місце проживання з 24 лютого 2022 року. Ця цифра постійно зростає. Крім того, кількість кандидатів на одну посаду зросла. Замість

чотирьох кандидатів на кожну посаду у 2021 році, зараз їх вже дванадцять. Це означає, що навіть ті люди, які раніше мали стабільну роботу та гроші, тепер потребують допомоги від держави, благодійних фондів, волонтерів і гуманітарних організацій [1].

Перші суттєві та відчутні для громадян результати почали з'являтися тільки з 2019 року – тоді, коли з'явилися перші цифрові документи та послуги на порталі та застосунку Дія. Кожен місяць кількість користувачів Дії зростає, адже все більше людей використовує смартфони та набуває цифрових навичок [1].

Таким чином, ми можемо структурувати та виокремити актуальність дослідження на тему «Цифровізація соціальної сфери у сучасних умовах» наступними аспектами:

1. Технологічний прогрес: завдяки швидкому розвитку цифрових технологій соціальна сфера повинна адаптуватися до нових вимог і можливостей, які відкриває цифровізація.

2. Покращення доступності послуг: за допомогою цифрових інструментів різні категорії населення можуть отримати соціальні послуги більш швидко та легко.

3. Ефективність та оптимізація процесів: цифрові рішення дозволяють організаціям соціальної сфери оптимізувати свою роботу, одночасно зменшуючи час і витрати ресурсів.

4. Підвищення якості надання послуг: Завдяки автоматизації процесів та підвищення ефективності цифрові технології можуть покращити якість соціальних послуг.

У законодавстві України щодо надання соціальних послуг не згадується використання цифрових технологій. Тим не менш, стратегія цифрової трансформації соціальної сфери, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 року під номером 1353-р, включає ці заходи [2, ст. 82].

У рамках цифровізації соціальної сфери широкому загалу доступні різноманітні онлайн-сервіси та додатки, які спрощують взаємодію з державними органами та соціальними службами. Одним з таких сервісів є додаток «Дія».

Додаток «Дія» – це універсальний інструмент, який дозволяє громадянам здійснювати різноманітні операції онлайн без необхідності відвідувати державні установи чи офіси. За допомогою додатку «Дія» громадяни можуть:

- Подати заяву на реєстрацію в Пенсійному фонді України та отримувати пенсійні послуги.
- Отримувати державні соціальні виплати, в тому числі допомогу по безробіттю та соціальну допомогу сім'ям з дітьми.
- Отримати статус ВПО та подати заяву на виплату грошової допомоги на проживання можна у застосунку та на порталі Дія.
- За допомогою цих сервісів також можливо онлайн змінити адресу фактичного проживання ВПО або скасувати статус ВПО.
- Українці, які набули пенсійного віку, можуть оформити пенсію дистанційно, за допомогою веб-порталу електронних послуг Пенсійного фонду України.
- сервіс «єМалятко» на порталі «Дія» дає можливість онлайн зареєструвати народження дитини та отримати свідоцтво про народження дитини, а також замовити інші державні послуги, потрібні для новонародженої дитини.
- Отримувати інформацію про стан та розмір соціальних виплат, а також перевіряти історію своїх транзакцій.
- Оформляти та отримувати пільгові посвідчення на пільгові ліки та послуги.
- Отримувати інформацію про податкові зобов'язання та сплачувати податки онлайн.

Додаток спрощує взаємодію між громадянами та державними органами, зменшує бюрократію та скорочує час, необхідний для отримання різноманітних соціальних послуг та допомоги. Крім того, він є більш доступним та зручним, особливо для тих, хто проживає у віддалених районах або має обмежені можливості для особистого відвідування державних установ [3].

Сайт Міністерства соціальної політики:

Сайт Міністерства соціальної політики може бути корисним джерелом інформації про соціальні програми, послуги та права громадян. На ньому можуть бути доступні онлайн-заяви, документація та контактна інформація для отримання консультацій та підтримки.

Оформити субсидію можна онлайн на сайті Міністерства соціальної політики України в розділі «Електронні послуги» (інструкція за посиланням). Також це можливо на веб-порталі електронних послуг Пенсійного фонду України (інструкція тут)

або на сайті «Дія», обравши в меню «Сервіси» послугу «Оформлення субсидії».

Оформити соціальну допомогу при народженні дитини будь-кому з батьків або опікунів, з якими дитина проживає постійно, можна у відповідному розділі веб-порталу Мінсоцполітики «Допомога при народженні дитини» [4].

Нові онлайн-сервіси в Україні дозволяють отримувати послуги, не виходячи з дому, але їх ефективність залежить від підтримки місцевих органів влади та громад. Електронні сервіси є доступними та простими у використанні, що особливо важливо в сучасному світі, де люди можуть отримати послуги в будь-який час. Тим не менш, для людей похилого віку це може бути складним, що може призвести до дискомфорту та відчуження від технологій. Для підвищення якості обслуговування громадян важливим є створення відкритих, доступних інтерфейсів і захисту особистих даних.

Список використаної літератури

1. Стаття «Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо навіть під час війни?», Блог Костянтина Кошеленка – 20 вересня 2022. URL: https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/530007_tsifrovizatsiya_sotsialnoi_sferi_chomu.html (дата звернення: 09.04.2024).
2. Стаття «Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні», Єгорова-Луценко Т. П. 2020. URL: <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Yehorova-Lutsenko15.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Офіційний сайт за стосунку «Дія», розділ «Каталог послуг» URL: <https://diia.gov.ua/faq/3> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики, розділ «Е-сервіси» URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2024).

Д. Р. Боднар
студ. II курсу
спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Науковий керівник: ст. викладач О. В. Куруч

КРИПТОВАЛЮТИ: РОЗВИТОК ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ МАЙБУТНЬОГО

Криптовалюта – це цифровий актив, заснований на криптографії, який використовується для обміну товарами та послугами. Її не можна фізично торкнутися, вона існує лише в цифровому світі. Деякі з найвідоміших криптовалют – Bitcoin, Ethereum, Litecoin та Ripple [1].

Основні характеристики криптовалют:

- Децентралізація: Немає контролю з боку урядів чи банків.
- Мережа керується комп'ютерами по всьому світу.
- Безпека: Криптографічний захист робить транзакції стійкими до шахрайства.
- Прозорість: Усі транзакції публічно доступні в блокчейні.
- Анонімність: Можливість зберігати конфіденційність (залежно від використовуваної платформи) [2].

Потенційна роль криптовалют в економіці майбутнього: Криптовалюти можуть стати альтернативним способом оплати товарів та послуг, що принесе значні переваги. Зменшення транзакційних витрат та значне пришвидшення переказів роблять їх привабливим вибором для покупців та продавців. Людям, які не мають банківських рахунків, криптовалюти відкривають доступ до фінансових послуг. Це може стимулювати економічне зростання та покращити добробут людей у всьому світі. Криптовалюти можуть спростити та пришвидшити міжнародні грошові перекази, значно знижуючи комісії [1]. Це буде вигідно як для приватних осіб, так і для підприємств. Нові бізнес-моделі: Розвиток криптовалют стимулює появу нових фінансових сервісів та бізнес-моделей. Це може призвести до інновацій та створення нових робочих місць.

Потенціал впливу криптовалют на економіку може бути через, наприклад, нові фінансові інструменти, коли криптовалюти можуть забезпечити більш ефективні та доступні фінансові послуги, особливо для людей, які не мають доступу до традиційних банківських послуг. Збільшення швидкості та зниження вартості транзакцій – криптовалютні транзакції можуть здійснюватися швидше та дешевше, ніж традиційні банківські перекази. Демократизація фінансів, криптовалюти можуть надати людям більше контролю над своїми фінансами [2]. Сприяння розвитку цифрової економіки, криптовалюти можуть стимулювати розвиток нових бізнес-моделей та інновацій у цифровій економіці.

Дослідження криптовалют почали проводити у 2008 році, Публікація білого паперу Bitcoin Сатоші Накамото знаменує собою початок ери криптовалют. У 2009 відбувся Запуск Bitcoin, першої децентралізованої криптовалюти. У 2011 з'являються перші альткоїни, такі як Litecoin та Namecoin, пропонуючи альтернативні характеристики та можливості. Це початок, з якого усе починалось. Важливі події у криптовалютах почалися у 2013 році: Заснування Ethereum, платформи для децентралізованих додатків (dApps), що стимулює інновації в криптопросторі. 2015 році: Розробка технології блокчейн стає більш доступною, що призводить до зростання інтересу до криптовалют з боку інституційних інвесторів. 2017: Бульбашка криптовалютного ринку, коли ціни на Bitcoin та інші криптовалюти різко зросли, а потім різко впали. 2018 році: Зростання фокусу на регулюванні криптовалют з боку урядів та фінансових регуляторів. 2019–2020 роках: Стабілізація криптовалютного ринку та розвиток нових технологій, таких як DeFi (децентралізовані фінанси). 2021 році: Bitcoin досягає свого історичного максимуму, а інституційне прийняття криптовалют зростає. 2022 році: Ринок криптовалют стикається з низкою викликів, включаючи геополітичну нестабільність та посилення регулювання [2].

В Україні зростає популярність децентралізованих фінансів (DeFi) та невзаємозамінних токенів (NFT). DeFi-проекти пропонують альтернативні традиційним банкам послуги, такі як кредитування, депозити, обмін криптовалют, з більш

вигідними умовами та без посередників. NFT-микмале використовуються для створення цифрового мистецтва, колекційних предметів, ігрових активів, що дає нові можливості для творців та колекціонерів. Розвиток DeFi та NFT в Україні сприяє інноваціям у фінансовому секторі, стимулює економічне зростання та створює нові робочі місця [3]. Криптовалюти, такі як Bitcoin, Ethereum та інші, виринули як революційна сила, яка має потенціал кардинально змінити багато аспектів нашого життя, включаючи економіку. Їх децентралізований характер, що ґрунтується на технології блокчейн, відкриває новий світ можливостей, які можуть трансформувати традиційні фінансові системи, створити нові моделі бізнесу та розширити доступ до фінансових послуг для мільярдів людей.

Однак важливо пам'ятати, що криптовалюти все ще перебувають на ранній стадії розвитку, і існує багато ризиків, пов'язаних з їх використанням.

Список використаної літератури

1. Що таке криптовалюта та чи можна її віднести до фінансової піраміди? Інтернет-видання «Судовий репортер». 2023. URL: <https://sudreporter.org/sho-take-kriptoalyuta-ta-chi-mozhna-yiyi-vidnesti-do-finansovoyi-piramidi/> (дата звернення: 17.04.2024).
2. НБУ. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Дученко М. М., Павленко Т. В. Вплив криптовалют на економіку країни. *Економіка і суспільство* № 19. 2018. С. 1002–1009. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/150.pdf (дата звернення: 17.04.2024).

О. В. Бойко

студ. II курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: ст. викладач О. В. Куруч

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Тіньова економіка це нелегальна або частково легальна економічна діяльність, яка приховується від державних органів з метою уникнення сплати податків та інших обов'язкових платежів [1]. В Україні рівень тіньової економіки сягає більше 50 % ВВП, що негативно впливає на всі сфери життя суспільства.

Впливає тіньова економіка як позитивно, так і негативно. Позитивними наслідками є зниження безробіття, задоволення потреб населення, стимулювання інновацій (незначні). А негативними – зменшення податків, нечесна конкуренція, стимулювання корупції, деформація економіки, підрич довіри до влади. Так чи інакше тіньова економіка завдає значної шкоди економіці України та суспільству загалом. Подолання тіньової економіки потребує комплексного та системного підходу, який охоплюватиме як економічні, так і соціальні аспекти [2].

Тіньова економіка, або «чорний ринок», являє собою сукупність економічних відносин, які приховуються від державного контролю з метою уникнення сплати податків та інших обов'язкових платежів. В Україні тіньовий сектор сягає більше 50 % ВВП, що негативно впливає на всі сфери життя суспільства. Причини розвитку тіньової економіки в Україні полягають у високому рівні податків та зборів, корупція, недосконала система державного контролю, низький рівень довіри до влади, складність бюрократичних процедур, нестабільність економічної та політичної ситуації [2]. Тіньова економіка в Україні – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі

руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання [2].

Модернізація та інновації як інструменти детінізації економіки:

- створення сприятливого інвестиційного клімату: зниження податкового тиску, спрощення бюрократичних процедур, боротьба з корупцією стимулюватиме інвестиції в легальний сектор;

- підтримка інноваційної діяльності: державна підтримка наукових досліджень та розробок, пільгові кредити для інноваційних компаній, створення інноваційних інфраструктурних проектів сприятиме розвитку інноваційного потенціалу країни;

- розвиток малого та середнього бізнесу: створення сприятливих умов для розвитку МСБ стимулюватиме легалізацію бізнесу;

- підвищення рівня правової свідомості та культури: проведення інформаційних кампаній та підвищення рівня правової культури населення зменшить схильність до тіньової діяльності [3].

Тіньова економіка – це сукупність видів економічної діяльності, які приховуються від державного обліку та оподаткування з метою отримання незаконного доходу [2]. Тіньова економіка в Україні протягом останніх років зазнала суттєвих змін, проте й далі залишається однією з найгостріших проблем вітчизняного господарства. Важливо зазначити, що подолання тіньової економіки в Україні потребує комплексного та системного підходу, який охоплюватиме як економічні, так і соціальні аспекти.

Список використаної літератури

1. Черниш О. М. Тіньова економіка: особливості та шляхи легалізації. *Ефективна економіка*. № 3. 2009. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=68> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Скорук О. В. Тіньова економіка: сутність, причини виникнення та шляхи подолання. *Економіка і суспільство*. Випуск # 11. 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/20.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

3. Що таке тіньова економіка і скільки вона «краде» від ВВП? *Офіційна інтернет-сторінка «Київської школи економіки»*. 2024. URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-tinova-ekonomika-i-skilki-vona-krade-vid-vvp/> (дата звернення: 14.04.2024).

О. К. Буряга

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. О. Г. Дроздова

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА НАУКОВО-ДОСЛІДНІ РОБОТИ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Науково-дослідні роботи є важливою складовою діяльності бюджетних установ, спрямованою на розвиток науки, технологій та інновацій. Облік витрат на такі роботи вимагає особливої уваги та системності з боку фінансових відділів та керівництва.

Наукові установи та вищі навчальні заклади здійснюють науково-дослідні роботи (НДР), які можуть фінансуватись з загального фонду бюджету, або за рахунок замовників.

Операції з фундаментальних НДР, що фінансуються з державного бюджету України, звільняються від оподаткування ПДВ [1, ст. 197.1.22.].

Роботи, виконувані за господарськими договорами, такої пільги нема. Тому вони оподатковуються ПДВ на загальних підставах.

Між замовником та виконавцем укладається договір на виробництво науково-технічної продукції типової форми.

До собівартості НДР включають витрати:

– на теоретичні дослідження, розроблення технічних пропозицій, виконання розрахункових робіт, моделювання процесів;

– пов'язані з добром науково-технічної літератури, інформаційних матеріалів, дослідженнями на патентну чистоту, складанням методики виконання робіт, розробленням техніко-економічного обґрунтування;

- на розроблення документації та виготовлення дослідних зразків, засобів для випробування, налагодження, роботи з підготовкою;

- на дослідні роботи, узагальнення і аналіз результатів і розроблень пропозицій про впровадження або обґрунтування доцільності подальшого проведення робіт;

- на винахідництво і раціоналізацію;

- на розроблення дослідно-технологічного регламенту, положень технології виробництва зразків;

- на передачу своїх науково-технічних досягнень [2, с. 258].

Об'єктом планування, обліку і калькулювання є окремі теми згідно з етапами їх виконання. При плануванні НДР розраховують кошторисну вартість. У вартість робіт включають суму прямих та непрямих витрат, на придбання спеціального устаткування, матеріалів для виконання робіт, суму прибутку. Облік і калькулювання НДР здійснюється позамовним методом. Обов'язковою вимогою здійснення витрат та відображення їх в обліку є: затвердженого тематичного плану; укладання договору; надходження авансу.

Аналітичний облік витрат ведеться в багатографних картках обліку за кожною темою та номенклатурою калькуляційних статей. Фактична собівартість НДР – на підставі карток аналітичного обліку.

Для проведення аналізу використання коштів щомісяця складається Звіт про виконання кошторису витрат на проведення НДР та Зведена відомість витрат на проведення НДР. Виконані та передані замовнику роботи оформляються Актом приймання-передачі виконаних НДР.

При виконанні тем проводиться закупівля необхідного обладнання та устаткування, якщо потім обладнання передане в користування виконавцю – проводиться інвентаризація.

Витрати розпорядників бюджетних коштів на виконання НДР обліковуються на рахунку 811 «Витрати на виготовлення продукції», який за Кт кореспондує з 161 «Виробництво розпорядників бюджетних коштів». На субрахунку 1611 «НДР» – витрати, пов'язані з виконанням теми [2, с. 261].

Кореспонденцію рахунків з обліку витрат на НДР подано в табл. 1.

Таблиця 1

Бухгалтерські проводки з відображення витрат на НДР

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	2	3	4
1	Надійшли аванси від замовників НДР	2313	6911
2	Нарахування заробітну плату виконавцям НДР	8111	6511
3	Нарахування на заробітну плату єдиного внеску	1611 8112	8111 6313
4	Передано зі складу матеріали на виконання НДР	8113 1611	151 8113
5	Передано зі складу малоцінні та швидкозношувані предмети для виконання НДР	8113 1611	1812 8113
6	Придбано спецобладнання для виконання НДР за попередньою оплатою: – перераховано кошти – отримане обладнання	2113 1116	2313 2113
7	Передано спецобладнання в науковий підрозділ	1611	1116
8	Оприбуткування на позабалансовому рахунку спецобладнання	02	–
9	Списано на вартість НДР послуги з водо-, тепло-, енергопостачання	8113	6415
10	Прийнято виконані роботи від співвиконавців	1611	6415
11	Перераховано в кошти з реєстраційного рахунку	6415	2313
12	Нарахована заробітна плата адміністративному персоналу	8111	6511
13	Нарахування на зарплату адміністративного персоналу єдиного внеску	8113 5511	6313 8113
14	Розподілені загальноувиробничі витрати за темами	1611	1618
15	Здача замовникам виконаних НДР	2111	7111
16	Списання доходу на результати виконання кошторису	7111	5511
17	Повернуто на склад невикористані матеріали (метод сторно)	(1611)	(151)
18	Списані витрати з НДР після підписання акту виконаних робіт	8211 5511	1611 8211
19	Оприбутковане спецобладнання, після виконання НДР – за вирахуванням зносу – на суму зносу спецобладнання	1116 1116	7511 1412

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
20	Закриття рахунка доходів від надходження спецобладнання	7511	5511
21	Збільшення суми внесеного капіталу	5511	5111
22	Списання з позабалансового рахунку спецобладнання,	-	02
23	Взаємозалік заборгованості між замовником і виконавцем	6911	2111
24	Доплата замовником за виконані НДР	2313	2111

Джерело: [2, с. 268]

Облік витрат на НДР в бюджетних установах є складним процесом, який вимагає уваги до деталей та дотримання відповідних внутрішніх та законодавчих вимог. Ефективне управління цим процесом допомагає забезпечити оптимальне використання фінансових ресурсів для досягнення наукових цілей та завдань установи.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Безверхий К. В. Облік в бюджетних установах : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 135 «Витрати» затверджене Наказом Міністерства фінансів України 18.05.2012 № 568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0903-12#Text> (дата звернення: 16.04.2024).

В. Д. Валецька
студ. II курсу
спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Науковий керівник: д. е. н., доц. О. М. Савастеева

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ЛОМБАРДІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розвиток ломбардів на ринку фінансових послуг в Україні полягає в тому, що цей сектор є важливим компонентом фінансової системи країни та має значний вплив на соціально-економічний розвиток. У зв'язку з економічними змінами, що відбуваються національному та міжнародному рівнях, а також у контексті постійної потреби у фінансовій підтримці населення, дослідження функціонування та розвитку ломбардів набуває особливої актуальності. Аналіз динаміки їхньої діяльності, визначення факторів, що впливають на їхню ефективність, а також вивчення потенціалу для підвищення їхнього внеску в економіку дозволить розробити стратегії подальшого розвитку фінансового сектору та забезпечити стабільність фінансової системи в цілому.

Ломбарди, як інституції, що надають фінансові послуги, зокрема фінансові кредити під заставу майна, є важливою складовою економічної системи багатьох країн, включаючи Україну. Діяльність ломбардів може бути визначена як виключний вид діяльності, що передбачає надання фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів під заставу майна на визначений строк та під процент, а також надання супутніх послуг [1].

Глобальний досвід показує, що ломбарди часто розвиваються в умовах економічної нестабільності, такої як бідність, безробіття та низька платоспроможність. Зростання злочинності також може стимулювати попит на послуги ломбардів, оскільки люди шукають можливості для швидкого отримання грошей у складних економічних ситуаціях [2].

Згідно з відомостями, які містить звіт Національного банку України про діяльність небанківського фінансового сектору за 9 місяців 2023 року, відзначається значний ріст активів у сегменті ломбардів. Цей ріст становив плюс 498,4 мільйони гривень, що свідчить про позитивні тенденції у цій галузі. Ці дані засвідчують, що ломбарди продовжують збільшувати свою роль у фінансовому секторі, незважаючи на загальний спад кількості учасників ринку, що скоротився зі 171 до 146 компаній [3].

У цьому контексті важливо відзначити, що загальний обсяг активів ломбардів досяг 3,85 мільярда гривень, що вказує на стабільний розвиток цього сегмента [3].

Аналіз даних, наданих Національним банком України, вказує на значне зростання обсягу виданих мікрокредитів протягом 9 місяців 2023 року. За цей період було надано 4754394 мікрокредитів на суму 10,24 мільярда гривень [3]. Порівняно з попереднім періодом, а саме 2022 рік, це свідчить про певне відновлення активності у секторі мікрофінансування після важкої воєнної ситуації та економічної нестабільності, спричиненої конфліктом.

Однак слід зазначити, що в цілому ринок мікрокредитів зазнав суттєвих змін у зв'язку зі скороченням обсягів виданих позик. Зокрема, в порівнянні з попередніми роками, відзначається майже втричі менший обсяг мікропозик, виданих мікрокредитів ломбардами протягом першого півріччя. 2022 рік був особливо складним для ринку мікрокредитів через військові дії, що призвели до практичної зупинки видання позик. Проте, з початку 2023 року спостерігалось відновлення активності у цьому секторі. Чистий фінансовий результат ломбардів у 2023 році склав 176,0 млн грн, а у 2022 році збитки – 145 млн грн [3].

Отже, розвиток ломбардів на ринку фінансових послуг в Україні відображає складну, але потенційно перспективну динаміку. Дані свідчать про значний ріст активів ломбардів, що підтверджує їх важливу роль у фінансовій системі країни. Ломбарди виконують важливу функцію у наданні фінансових послуг, особливо у складних економічних умовах. Налагодження ефективного механізму нагляду за діяльністю ломбардних установ є важливим для забезпечення захисту інтересів клієнтів та збереження стабільності фінансової системи в цілому.

Список використаної літератури

1. Недільська Л. В., Марченко Д. А. Сучасний вектор розвитку ломбардів в Україні. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 222–228. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-222-228> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Осадчий Є. Особливості діяльності ломбардів в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2016. № 5–6. URL: <http://www.securities.usmdi.org/?p=22&n=94&s=979> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Національний банк України. Огляд небанківського фінансового сектору, березень 2024 року. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-ne-bankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2024-roku> (дата звернення: 17.04.2024).

Є. А. Валікова

студ. IV курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: д. е. н., доц. О. М. Савастеева

РОЛЬ БАНКІВ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ

Роль банків у становленні економіки є вельми важливою і комплексною. Україна, подібно до багатьох інших країн, визначає принципи та умови банківської діяльності відповідно до законодавства, що регулює цей сектор. Відповідно до встановлених правил, банки виконують не лише функцію фінансових посередників, але і активно сприяють розвитку економіки через надання фінансової підтримки різноманітним секторам індустрії. Вони стимулюють інвестиційний процес, підтримують підприємництво та споживчі витрати, що сприяє загальному економічному зростанню [3].

Розуміння цих процесів в контексті законодавства дозволяє краще оцінити вплив банків на економіку України і передбачити її подальший розвиток. Дослідження цієї теми дозволить з'ясувати ключові механізми функціонування банківської системи та її вплив на загальний економічний стан країни.

Банківська система реалізуючи свої основні функції, показує вплив на економічний розвиток, зокрема, здійснюючи функцію

зі створення грошей і регулювання грошової маси, що відбувається оперативною через зміну банками грошової маси в обігу; через зменшення або збільшення її відповідно до змін попиту на гроші, чим забезпечує потребу економіки в грошах. Реалізуючи трансформаційну функцію, котра здійснюється через мобілізацію тимчасово вільних коштів громадян та суб'єктів підприємництва і передачі їх у вигляді кредиту іншим суб'єктам господарювання, банківська система є однією з ключових складових в інвестиційному процесі [2]. Розвиток технологій, зокрема фінтеху, дозволяє банківській системі надавати нові продукти та послуги, що сприяють стимулюванню підприємництва та інвестиційної активності.

Крім того, банківська система може впливати на економічний розвиток шляхом розвитку ринків капіталу та фондових бірж. Забезпечення доступу до ринків капіталу дозволяє компаніям отримувати необхідні інвестиції для розвитку та розширення своєї діяльності. Банки виступають у ролі посередників між інвесторами та компаніями, що шукають фінансування, та сприяють розвитку фондового ринку.

Банківська система справляє вплив на економічний розвиток через фактори пропозиції, фактори попиту й через фактори розподілу. Банківська система справляє вплив на економічний розвиток з використанням факторів пропозиції, через надання кредитів підприємствам, які їх використовують для збільшення рівня виробничого потенціалу. Необхідно також відзначити роль банківської системи у сприянні сталому розвитку. Банки можуть впливати на економічний розвиток, фінансуючи проекти та ініціативи, спрямовані на збереження навколишнього середовища та зменшення викидів парникових газів. Крім того, банки можуть впливати на економічний розвиток через впровадження принципів сталого інвестування та сприяння підприємствам, які дотримуються принципів корпоративної соціальної відповідальності. Окрім цього, банківська система впливає на економічний розвиток за допомогою чинників попиту через надання домогосподарствам кредитів та збільшення їхніх доходів, через виплати відсотків за депозитами, і забезпечуючи через це можливість придбання більшого обсягу товарів,

що створює усі умови для повного використання виробничого потенціалу [1].

Банківська система сприяє економічному розвитку через надання ряду послуг, таких як банківські гарантії, факторинг, проведення розрахунків, \ та створення сприятливих умов, що значним чином полегшує функціонування та взаємодію суб'єктів господарювання і, таким чином, створюючи сприятливі умови для розвитку країни.

Отже, економічний розвиток та банківська система тісно взаємопов'язані. Банківська система може нести як стимулюючий, так і стримуючий вплив на економічний розвиток держави. Цей вплив здійснюється через чинники пропозиції, чинники попиту на гроші та чинники розподілу. Саме тому досягти найбільших темпів економічного зростання без наявності розвиненої банківської системи практично неможливо. Банківська система в сучасному світі виступає не лише як інструмент грошового обігу та кредитування, але й як ключовий фактор економічного розвитку, сприяючи інвестиціям, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку фондових ринків та сталому розвитку.

Список використаної літератури

1. Дзюблюк О., Васильчишин О., Адамик Б. та ін. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 384 с.
2. Стечишин Т. Б., Метлушко О. В. Роль банківської системи України у сприянні розвитку малих та середніх підприємств. 2023. С. 95–99.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III : станом на 8 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

М. С. Волкова
студ. I курсу магістратури
спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Науковий керівник: к. е. н., доц. В. В. Бутенко

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ САМОДОСТАТНІХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Економічні та політичні реформи в Україні зумовлені європейською інтеграцією, що вимагає розробки реанімаційних заходів для забезпечення сталого місцевого соціально-економічного розвитку через удосконалення системи управління державними та місцевими фінансами у сфері міжбюджетних відносин між центральним та місцевими бюджетами. Реформи фіскальної децентралізації в Україні стають передумовою успішної реалізації реформ в інших сферах. Підвищення власної бюджетної забезпеченості регіонів та створення умов для бюджетної самодостатності через реформу фіскальної децентралізації є важливим і актуальним завданням для досягнення національної та регіональної конкурентоспроможності і національної безпеки України.

Основним результатом децентралізації став початок регіональної консолідації муніципалітетів і пов'язане з цим розширення повноважень місцевих органів влади в укрупнених громадах (громадах). Наприкінці 2014 – на початку 2015 року розпочалася бюджетна децентралізація і об'єднання часто невеликих місцевих громад у більші, самостійні та самодостатні об'єднані територіальні громади (ОТГ). У той самий час було розпочато процес приєднання громад до ОТГ. Ці нові структури місцевого самоврядування в Україні отримали значні повноваження зі збору податків та прями трансферти з центрального державного бюджету. За прикладом країн Балтії та Скандинавії, ОТГ, наприклад, отримують 60 % зібраного податку на доходи фізичних осіб. Цей глибокий процес створив передумови для

якісно нового суспільного договору між громадянами, які проживають в конкретній ОТГ, місцевою владою та місцевим бізнесом [2].

Децентралізація заохочує місцеві ради підтримувати та розширювати податкову базу, залучати бізнес та інвестиції. ОТГ також беруть на себе нові обов'язки з надання публічних послуг та сприяння розвитку інфраструктури. Важливою особливістю децентралізації в Україні сьогодні є те, що створення ОТГ є добровільним, що сприяє розвитку місцевої демократії: громади самі вирішують, чи об'єднуватися в ОТГ, але після початку формальної процедури об'єднання вони зобов'язані дотримуватися процедур, встановлених центральним урядом.

Обласна державна адміністрація розробляє «перспективний план» формування ОТГ, який потім затверджується парламентом держави. План затверджується Кабінетом Міністрів. Запропонована ОТГ має відповідати певним критеріям, щоб уряд визнав її «спроможною» (самодостатньою і здатною до самоврядування). Після цього громади об'єднуються, на виборах, які призначає Центральна виборча комісія, обирається новий орган самоврядування, а ОТГ отримує додаткове фінансування та повноваження, на які вона має право згідно з чинним законодавством. Після створення нової ОТГ проводяться вибори і обирається новий орган місцевого самоврядування з розширеними повноваженнями. Цей орган місцевого самоврядування відповідатиме за розвиток інфраструктури та розподіл публічних коштів, а також за багато регуляторних функцій, які раніше виконували державні та районні адміністрації і ради. На відміну від досвіду попередніх реформ нинішній процес децентралізації виграє від виключно тісної координації між міжнародними партнерами. Відбувається тісна співпраця між іноземними партнерами та Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [3].

Завдяки запровадженню нової для України практики – європейського міжмуніципального співробітництва – місцеві громади змогли активізувати свої зусилля та реалізувати спільні проекти (табл. 1).

Партнерство між сусідніми громадами через підписання угод про співробітництво у поєднанні з утворенням об'єднаних громад формує в Україні мережу вертикальних і горизонтальних зв'язків між державою та місцевими громадами, оминаючи регіональний рівень.

Таблиця 1

Співробітництво територіальних громад станом на 01.01.2022 р.

Область	Загальна кількість проектів співробітництва	у тому числі					Кількість територіальних громад, що скористалися міжмуніципальним співробітництвом
		ЖКГ	благоустрій	пожежна безпека	освіта, охорона здоров'я, соц. забезпечення	інше	
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	7				4	3	15
Волинська	1				1		4
Дніпропетровська	17				15	2	22
Донецька	1				1		2
Житомирська	2				1	1	5
Закарпатська	3		1		1	1	21
Запорізька	16	2			13	1	14
Івано-Франківська	5					5	25
Київська	8				7	1	7
Кіровоградська	8				3	5	10
Луганська	1					1	2
Львівська	13		1		9	3	30
Миколаївська	6				2	4	12
Одеська	6				4	2	7
Полтавська	7	1		2	1	3	9
Рівненська	14			2	7	5	32
Сумська	4				2	2	7
Тернопільська	1				1		10

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Харківська	15	1			10	4	19
Херсонська	1					1	2
Хмельницька	1				1		6
Черкаська	4				4		6
Чернівецька	6		1		1	4	18
Чернігівська	6				4	2	11
Усього	153	4	3	4	92	50	296

Джерело: [1]

Таким чином, децентралізація є ефективним інструментом підвищення якості державного управління та фінансових потоків, а також важливим кроком на шляху до запровадження належного врядування. Водночас, суспільні перетворення, розпочаті в Україні, потребують подальших законодавчих та організаційних реформ, спрямованих на модернізацію державної політики розвитку громад, посилення політики регіонального розвитку та активізацію населення до реагування на власні потреби та інтереси.

Список використаної літератури

1. Гоголь Т. В., Мельничук Л. М. Трансформація територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. *Право та державне управління*. 2022 р. № 1. С. 216–225. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61495/1/%D0%9C%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%93%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%9F%D1%82%D0%94%D0%A3_2022.pdf (дата звернення: 16.04.2024).
2. Кнір М. О., Будник Н. А. Децентралізація бюджетних процесів: досвід України. *Наукові праці НДФІ*. 2020. № 2 (91). С. 63–75. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1281673> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Реформа децентралізації в Україні: здобутки та перспективи : матеріали міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 груд. 2021 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андреевої, В. С. Колтун. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2021. 259 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/273/files/a41c0d22-af8e-4e5c-b072-e08dde12cdc8.pdf>

А. О. Гусєв
асп. I року навчання
спеціальність «Економіка»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Побережець

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасних реаліях однією з необхідних умов економічної конкурентоспроможності країни є діджиталізація економічної системи, що передбачає впровадження цифрових технологій в економічне середовище. Особливого значення проблема цифровізації економіки набула із реалізацією концепції Індустрія 4.0. При цьому, на сьогоднішній день цифрова трансформація в Україні гальмується умовами воєнного стану. Аналіз сучасного стану, а також пошук шляхів прискорення процесу цифрової трансформації економіки України поставлено за мету в даних тезах.

Цифрова трансформація економіки – процес впровадження цифрових технологій в економічному середовищі, що на мікрорівні передбачає діджиталізацію бізнес-процесів суб'єктів господарювання, а на макрорівні – зміну системи державного управління економікою країни із використанням новітніх технологій.

Основним призначенням цифрової трансформації економіки є перетворення з економіки, що споживає ресурси, на економіку, що створює ресурси.

Цифрова трансформація економіки має переваги для всіх суб'єктів економіки країни, а саме:

- 1) для державного сектору:
  - підвищення рівня ефективності процесів державного управління й контролю;
  - зниження корупційних ризиків у сфері надання адміністративних послуг;
  - підвищення ефективності взаємодії з іншими суб'єктами (бізнесом, громадянами тощо);
- 2) для підприємницького сектору:
  - розвиток електронної комерції;

- вдосконалення контролю за бізнес-процесами;
  - підвищення прозорості при взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування;
- 3) для сектору домогосподарств:
- можливість придбання товарів та послуг онлайн;
  - спрощення доступу до отримання державних послуг за допомогою спеціальних сервісів тощо.

На сьогоднішній день, цифрова трансформація економіки України перебуває на етапі становлення, частка цифрової економіки в Україні становить лише близько 5% від загального обсягу ВВП (табл. 1), що є значно нижче за економічно розвинені та технологічно передові країни світу. Так, за даними Бюро економічного аналізу США, частка цифрової економіки в США у 2021 році становила 10,3% [1, с. 1], а згідно даних САІСТ, цей показник у 2022 році становив 41,5% (у Китаї), 56% (у Японії) та 57,2% (у Південній Кореї) [2, с. 3].

Таблиця 1

Частка цифрової економіки у ВВП України

Рік	2019	2020	2021	2022	2025 ¹	2032 ¹
Частка цифрової економіки у ВВП, %	4,3	5,3	5,2	5,5	6,0	7,7

¹ прогнозні значення

Джерело: складено автором на основі даних: [3, с. 37]

Варто відзначити, що цифрова трансформація економіки в цілому є пріоритетним напрямом економічного розвитку України. Зокрема, у 2018 році була прийнята Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, відповідно до якої основною метою цифрової трансформації економіки визначалася діджиталізація існуючих та створення нових секторів економіки. Ця концепція також передбачала: подолання цифрового розриву шляхом розвитку цифрових інфраструктур; розвиток цифрових компетенцій; впровадження цифрових робочих місць; діджиталізація реального сектору економіки (з урахуванням концепції Індустрія 4.0); реалізацію проектів цифрових трансформацій тощо [4]. Попри те, що концепція була розрахована

лише на період 2020 року, фактична її реалізація є значно повільнішою та триває і сьогодні.

Іншим нормативно-правовим актом щодо здійснення цифрової трансформації економіки є Концепція розвитку цифрових компетентностей, що була затверджена у 2021 році. Ця концепція спрямована на створення системного підходу щодо формування та розвитку цифрових навичок і компетентностей, що сприятимуть розвитку цифрової економіки в Україні [5].

Основний напрям подальшого розвитку цифрової економіки в Україні базується на усуненні та/або мінімізації негативного впливу чинників, що стримують цифрову трансформацію країни, а саме:

- низький рівень цифрової грамотності населення;
- низький рівень розвитку цифрової інфраструктури;
- брак коштів у більшості малих та середніх підприємств, а також державних установ, для забезпечення цифровізації діяльності;
- недостатній рівень державної підтримки щодо цифрової трансформації господарюючих суб'єктів.

Таким чином, цифрова трансформація економіки передбачає впровадження цифрових технологій в економічну систему. Цифрова трансформація має переваги для всіх макроекономічних суб'єктів. Частка цифрової економіки у ВВП України є низькою, що свідчить про недостатній рівень цифрової трансформації економіки країни. Усунення факторів, що перешкоджають розвитку цифрової трансформації, є пріоритетним напрямом подальшої діджиталізації економіки України.

Список використаної літератури

1. Highfill, T. & Surfield, c. (2022). New and Revised Statistics of the U. S. Digital Economy, 2005–2021. *Bureau of Economic Analysis*. URL: <https://www.bea.gov/system/files/2022-11/new-and-revised-statistics-of-the-us-digital-economy-2005-2021.pdf> (reference date: 20.04.2024).
2. Asia Digital Economy Report (2023). Boao Forum for Asia. URL: <http://www.caict.ac.cn/english/research/whitepapers/202312/P020231225530261802849.pdf> (reference date: 20.04.2024).
3. Проект Плану відновлення України : матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». Національна рада з відновлення України

- від наслідків війни. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).
4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#n13> (дата звернення: 20.04.2024).
  5. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 20.04.2024).

О. Д. Делі

студ. IV курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник: д. е. н., доц. О. М. Савастеева

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки у сучасних умовах з прискореним розвитком валютних ринків та постійним вдосконаленням асортименту та якості банківських послуг, з'являється значний обсяг валютних операцій. Ці операції постійно модифікуються та адаптуються до змін, враховуючи потреби часу. Тому виникає проблема ефективного здійснення та виконання валютних операцій банку.

Перш за все, варто звернути увагу на валютне регулювання, що є невід'ємною складовою державного регулювання економіки та грошово-кредитної політики центральних банків. На сьогодні валютне регулювання Національним банком України здійснюється у відповідності до Законів України «Про Національний банк України» та «Про валюту та валютні операції». На валютному ринку України здійснюються операції з купівлі/продажу безготівкової та готівкової іноземної

валюти, а також банківських металів. Учасниками валютного ринку України є банки та небанківські установи, клієнти банків, а також Національний банк.

Регулятор здійснює операції на міжбанківському валютному ринку для покриття структурного дефіциту іноземної валюти та обмеження курсових коливань. Офіційний курс гривні до іноземних валют та курс банківських металів розраховується Національним банком [2].

Уповноважені банки мають право на виконання таких валютних операцій [1]:

- ведення валютних рахунків для клієнтів, включаючи зарахування валютних надходжень на рахунки резидентів та нерезидентів (включаючи транзитних), а також списання сум перерахувань відповідно до чинного законодавства;

- встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками;

- неторговельні операції;

- операції з торгівлі іноземною валютою на внутрішньому валютному ринку;

- операції щодо залучення та розміщення валютних коштів на внутрішньому ринку, що здійснюються з резидентами України, та зовнішньому ринку, що здійснюються з нерезидентами України;

- валютні операції на міжнародних грошових ринках;

- операції з монетарними металами на внутрішньому ринку.

Наведемо статистику щодо показників валютного ринку України 2023 року у таблиці 1.

Аналізуючи дані, можна зробити висновок, що в період січень-травень в Україні відзначається певне зростання обсягу операцій на валютному ринку з 554,6 млн дол. США до 759,7 млн дол. США, тобто на 205,1 млн дол. США. Із безготівковою іноземною валютою обсяг продажу та купівлі зростають протягом періоду. Обсяг операцій з готівковою валютою також збільшується, що може свідчити про активність на ринку. Сальдо наданих операцій також демонструє позитивний тренд, що може бути позначенням підвищення попиту на іноземну валюту.

Валютний ринок України за 2023 рік

Показник	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Обсяг операцій банків на валютному ринку України на умовах «тод», «том», «спот» (без операцій НБУ):					
Із безготівковою іноземною валютою (млн. дол. США в еквіваленті):					
Продажу	554,6	962,0	1 301,1	907,1	759,7
Купівлі	554,6	962,0	1 301,1	907,1	759,7
Обсяг операцій з готівковою іноземною валютою, Усього (млн дол. США в еквіваленті):					
Продажу	1 268,0	1 286,9	1 517,7	1 399,8	1 627,4
Купівлі	1 074,5	1 081,8	1 236,8	1 194,9	1 377,2
Сальдо (млн дол. США в еквіваленті)	193,5	205,1	281,0	204,9	250,2

Джерело: запозичено з сайту НБУ [2]

Враховуючи загрозу інфляції та особливості сучасного валютного регулювання в Україні, пропонується вдосконалити розвиток валютних операцій у комерційних банках за наступними напрямками [3]:

- стабілізація регулятивних норм, після частини їх змін погіршують ефективність зовнішньоекономічної діяльності та покращують планування валютних операцій у банках;

- розробка еластичної політики курсоутворення, заходів регулювання руху капіталів, режиму функціонування валютного ринку, а також шляхів поповнення золотовалютних резервів та їх використання;

- вирішення питання щодо репатріації українських капіталів із офшорних зон, обсягом понад 50 млрд. доларів, та створення сприятливого інвестиційного клімату для резидентів та іноземних інвесторів;

- здійснення дедоларизації економіки для збільшення фінансово-економічного простору національної валюти, зміцнення її курсової вартості та забезпечення поповнення золотовалютних резервів країни, зменшення ризику їх знецінення;

- розвиток валютних операцій комерційних банків в Україні неможливий без глибокого вивчення теоретичних аспектів

кредитно-фінансової діяльності та оволодіння зарубіжним досвідом.

Отже, стабільність та ефективність функціонування валютного сегмента фінансового ринку успішно впливають на зовнішньоекономічну діяльність країни та забезпечує фінансову стійкість. Наведені вище валютні операції дозволяють банкам надавати різноманітні фінансові послуги, такі як обслуговування рахунків клієнтів, проведення торговельних операцій, управління валютними резервами та участь на міжнародних грошових ринках. Це сприяє розвитку фінансового сектору та підтримці економічної активності в країні відповідно до законодавства та нормативів, встановлених Національним банком України. Валютні операції впливають на фінансову стабільність країни, особливо в контексті глобальних економічних порушень. Розуміння та аналіз таких операцій допомагають економістам і політикам вживати заходи для забезпечення економічної стійкості.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями : Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 зі змінами. ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002500-19#Text> (дата звернення: 13.04.2024).
2. Інтернет-представництво Національного банку України. 2024 URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 13.04.2024).
3. Сова О. Ю. Проблеми та перспективи розвитку валютного ринку України. Міжнародний науковий журнал Київського університету ринкових відносин. *Економіка, бізнес-адміністрування, право*. № 2. 2017. С. 108–124. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/sova_0009-ref.pdf (дата звернення: 13.04.2024).

А. А. Журавель
студ. II курсу
спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. Я. Продан

ОВДП ЯК ВАЖЕЛЬ ВПЛИВУ НА МОНЕТАРНУ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВИ

Монетарна політика відіграє ключову роль у регулюванні економіки, спрямовуючи управління грошовою масою та процентними ставками для забезпечення макроекономічної стабільності та сприяння економічному зростанню. Одним з інструментів цієї політики є використання облігацій внутрішньої державної позики, які виступають не лише як засіб управління фінансовими ринками та грошовим обігом, але й як індикатор економічного здоров'я країни та джерело залучення капіталу. Реалізуючи емісію чи рефінансування ОВДП, уряд може впливати на рівень ліквідності на ринку, стабілізувати процентні ставки та мобілізувати ресурси для фінансування важливих проектів та програм розвитку.

У ситуації військового конфлікту та занепокоюючого зниження виробництва в Україні, Національний банк має використовувати ключові інструменти для забезпечення ефективної грошово-кредитної політики. Монетарна політика стає критичним показником фінансової стабільності країни, яка є основою для розвитку національної економіки, збереження стабільності національної валюти та підтримки виробництва.

Облігації внутрішньої державної позики – державні цінні папери, що розміщуються на внутрішньому фондовому ринку. ОВДП підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [2].

Відповідно до чинного законодавства Національний банк з метою регулювання грошово-кредитного ринку може здійснювати операції з купівлі/продажу державних облігацій України як на біржовому, так і позабіржовому фондовому ринку [3]. Цей

інструмент грошово-кредитної політики використовується урядом для регулювання грошової маси так, що за потреби вилучення коштів з обігу Національний банк України продає населенню низьколіквідні ОВДП, і навпаки, коли треба збільшити обсяг грошової маси – НБУ викупує цінні папери в обмін на гроші.

Облігації внутрішньої державної позики можуть впливати на рівень процентних ставок, що має велике значення для економічного розвитку країни. Крім того, вони є ефективним інструментом рефінансування та можуть сприяти зменшенню боргового навантаження уряду. Міністерство фінансів на аукціоні з розміщення облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) залучило до державного бюджету майже 6,9 млрд грн. Від розміщення 1-річних гривневих ОВДП під 16,09% вдалось залучити 3,2 млрд грн. При цьому від продажу ОВДП з терміном обігу 2 роки надійшло 486 млн грн під 17,0% річних. А розміщення облігацій терміном обігу понад три роки під 18,30% річних принесло держбюджету 3,1 млрд грн [1].

Залучення коштів через продаж облігацій може стимулювати інвестиційну активність та сприяти економічному зростанню. Проте необхідно враховувати ризики, пов'язані з випуском та управлінням облігаціями, а також обмеження, що можуть бути накладені міжнародними фінансовими установами.

Таким чином, ОВДП виступають важливим інструментом впливу на монетарну політику, дозволяючи центральному банку регулювати грошову базу та процентні ставки з метою досягнення макроекономічних цілей країни.

ОВДП відіграють важливу роль у монетарній політиці, дозволяючи державі впливати на фінансові ринки та обіг грошей для досягнення макроекономічної стабільності та сприяння економічному зростанню. Їх ефективне використання потребує гармонізації з іншими інструментами економічної політики і ретельного моніторингу фінансових ринків.

Список використаної літератури

1. Павлиш О. Мінфін залучив майже 7 мільярдів від розміщення ОВДП. 2024. Інтернет-проект «Економічна правда». URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/04/16/712499/> (дата звернення: 17.04.2024).

2. Облігації внутрішньої державної позики. *Minfin.com.ua* (юридична особа ТОВ «МінфінМедіа») – український портал про фінанси і інвестиції. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/bonds/>. (дата звернення: 17.04.2024).
3. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : Постанова Правління Національного банку України від 17 вересня 2015 р. № 615 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15%20#Text> (дата звернення: 17.04.2024).

О. В. Кірева

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. держ. упр., доц. С. В. Осадчук

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Акцизний податок має вікові історичні корені, що відображають стрімкий розвиток оподаткування споживчих товарів. Його зародження пов'язане з необхідністю збирання додаткових надходжень для фінансування державних потреб, а також з регулюванням споживчої поведінки. Перші згадки акцизного оподаткування сягають середньовіччя, коли королівські уряди встановлювали податки на розкішні або небезпечні товари, такі як алкоголь, тютюн, шовк тощо. Одним з перших засобів акцизного оподаткування став податок на сіль у Франції в середині XVII століття. Ця практика з часом розвивалася і ставала важливим джерелом надходжень для бюджетів країн. В наш час акцизний податок займає одне з провідних місць серед джерел формування доходів Державного та місцевих бюджетів України.

Історія акцизного податку сягає глибокої давнини і відображає еволюцію оподаткування споживчих товарів у різних епохах.

1. Середньовіччя: Початкові форми акцизного оподаткування можна відстежити в середньовічній Європі. Королі та уряди встановлювали податки на розкішні товари. Це були

предметні податки, які накладалися на конкретні товари в залежності від їхньої ціни або кількості.

2. Епоха промисловості: З появою промисловості і поширенням виробництва масових товарів, акцизи стали важливим джерелом доходів для держав. Наприклад, у Великій Британії в XVIII столітті акцизи на алкоголь стали основним джерелом фінансування бюджету.

3. Розвиток оподаткування в XX столітті: У XX столітті багато країн почали застосовувати акцизи для регулювання споживчої поведінки і заохочення здорового способу життя. Наприклад, податок на тютюн і алкоголь став засобом боротьби з шкідливими звичками.

4. Сучасні тенденції: Сьогодні акцизи застосовуються до більш широкого спектру товарів. Відповідно до Податкового кодексу України, деякі з товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню, включають: алкогольні напої: вино, коньяк, горілка, пиво, лікери та інші алкогольні напої; тютюнові вироби: цигарки, сигари, насипний тютюн та інші тютюнові вироби; нафтопродукти: автомобільне пальне (бензин), дизельне пальне та інші види пального; енергетичні напої: енергетичні напої, включаючи напої з високим вмістом кофеїну або інших стимуляторів; автомобільні та моторні масла: оливи та інші мастила для автомобілів і моторів. Вони використовуються для регулювання споживання і підтримки екологічної політики [2].

Історія акцизного податку свідчить про його важливість як інструмента фінансування держави та регулювання споживання в різні епохи.

Історія формування акцизного податку в Україні пов'язана з розвитком податкової системи країни та реформами в економіці, що включає наступні етапи історії акцизного податку в Україні:

1. Період до незалежності України (до 1991 року):

В радянський період у складі СРСР в Україні діяла загальна податкова система, що контролювалася центральним урядом. Акцизний податок застосовувався до алкогольних напоїв, тютюнових виробів та інших товарів згідно з відповідними законодавчими актами СРСР.

2. Період після оголошення незалежності (1991 рік – сьогодні):

Після отримання незалежності Україною у 1991 році, податкова система країни зазнала істотних змін і реформ. Акцизний податок був введений відповідно до нових законів України.

– 1990–2000-і роки: У цей період акцизний податок застосовувався до алкогольних напоїв, тютюнових виробів, автомобільного палива та інших товарів. Поступово були встановлені ставки акцизного податку на різні види товарів з метою збору додаткових надходжень до бюджету та регулювання споживання.

– 2000-ті роки: В цей період акцент зроблено на гармонізацію законодавства з європейськими стандартами. Змінювалися ставки акцизного податку залежно від економічної ситуації та фіскальних потреб країни.

– З 2011 року ЗУ «Про акцизний збір» від 18.12.1991р № 1996-ХІІ втратив свою чинність. з прийняттям Податкового кодексу України та набуттям чинності Закону України від 06.12. 2012 року № 5519/VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів» механізм справляння акцизного податку зазнав значних змін, основними з яких є розширення переліків підакцизних товарів та платників акцизного податку а також підвищення, порівняно з періодом до 2011 року, ставок цієї податкової форми. Внаслідок цих змін поняття «акцизний збір» визначається як «акцизний податок»[1].

– З 2014 року: Після Революції Гідності та подальших подій в Україні, уряд вживав заходів для модернізації акцизного оподаткування.

Таким чином, історія акцизного податку підкреслює його важливу роль у фінансуванні держави, контролі за споживанням і стимулюванні здорового економічного розвитку. Діючі принципи оподаткування покликані забезпечити належний баланс між фіскальними цілями та соціальними потребами суспільства.

У контексті України, історія формування акцизного податку свідчить про стрімкий розвиток податкової системи після отримання незалежності. Перехід від акцизного збору до акцизного

податку був важливим кроком у гармонізації української податкової системи з міжнародними стандартами та сприяв більш ефективному збору податкових надходжень.

Список використаної літератури

1. Боровик П., Онищенко В. Акцизний податок: проблеми податкового адміністрування та напрями їх вирішення. Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, 30–31 жовтня 2013 р. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2748> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.04.2024).

А. А. Койфман

студ. IV курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Продан Т. Я.

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Комплексне рейтингове оцінювання діяльності банків є надзвичайно важливим, оскільки надає розуміння фінансового стану та надійності банку широкому колу користувачів – починаючи від центральних банків та фінансових регуляторів до звичайних клієнтів банків. Даний вид оцінювання є поширеним у всьому світі, проводиться національними банками країн та рейтинговими агентствами на національному та міжнародному рівнях (наприклад, Fitch Ratings, Moody's, Standard&Poor's).

Рейтингова оцінка діяльності банку являє собою комплексну порівняльну оцінку діяльності економічної системи з метою прийняття управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках [1, с. 75].

З 1 жовтня 2020 року Національним банком України було розпочато застосування єдиної процедури й методології процесу

наглядних перевірок та оцінки – SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). Дана методологія оцінки відповідає вимогам Європейського банківського органу щодо єдиних процедур та методології процесу наглядних перевірок і оцінки і базується на ризик-орієнтованому та forward-looking підходах.

Процес оцінки за методикою SREP є безперервним та здійснюється одночасно за всіма банками. На відміну від оцінки за системою CAMELSO, що використовувалась НБУ до 2020 року, оцінка за методикою SREP проводиться щорічно станом на 1 січня. Вона може бути актуалізована щокварталу з урахуванням змін кількісних показників та нової суттєвої інформації, виявленої, зокрема, під час проведення інспекційної перевірки. У майбутньому планується, що оцінки SREP будуть публічними, що також відрізняє SREP від попередніх методик оцінки [2].

Окрім Національного банку, в Україні комплексну рейтингову оцінку також проводять рейтингові агентства, серед яких наявні як міжнародні, так і національні агентства. Кожне рейтингове агентство розробляє свій підхід до рейтингування банків, проте в основному орієнтується на фінансові показники, умови, в яких функціонує банківська установа, зовнішні фактори, що можуть вплинути на діяльність банків та ін.

З 24 лютого 2022 року розпочалось повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке має безпосередній вплив на рейтингові оцінки українських банків міжнародними агентствами, що знизили їх рейтинг з початком повномасштабного вторгнення. Проте рейтинги українських банків за національною шкалою не зазнали значного погіршення. Так, рейтинги банків ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк, що є ТОП-3 банками згідно з ренкінгом НБУ по активам та зобов'язанням за 2023 рік, згідно з даними Fitch Ratings на 30/06/2023 були наступними:

- о Національний довгостроковий рейтинг: ПриватБанк – AA (ukr); Ощадбанк – AA (ukr); Укрексімбанк – AA (ukr);
- о Рейтинг життєздатності: ПриватБанк – CCC-; Ощадбанк – CCC-; Укрексімбанк – f;
- о Довгостроковий рейтинг дефолту емітента: ПриватБанк – CCC; Ощадбанк – CCC; Укрексімбанк – CCC;

о Короткостроковий рейтинг дефолту емітента: Приват-Банк – С; Ощадбанк – С; Укресімбанк – С [3–6].

Отже, методика комплексного рейтингового оцінювання діяльності банків SREP, до якої прийшов Національний банк України у 2020 році, базується на ризик-орієнтованому та forwar­d-looking підходах. Дані про оцінки SREP НБУ планують зробити загальнодоступними, проте станом на період дослідження дана інформація не є доступною для широкого кола, що ускладнює порівняння з оцінками рейтингових агентств.

Міжнародні рейтингові агентства розглядають українські банки на рівні світової банківської системи і, відповідно, визначають війну на території України суттєвим ризиком, що впливає на рейтинг. З точки зору охоплення всіх можливих чинників, що мають вплив на діяльність банку, рейтингова оцінка міжнародних агентств несе більш повну картину, проте національні рейтингові агентства та Національний банк надають користувачам важливу інформацію про рейтинги банків в межах країни, що має велике значення для внутрішнього фінансового ринку.

Список використаної літератури

1. Афанасенко М. В. Сутність та значення рейтингових оцінок у процесі управління банком. *Вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1 (30). С. 72–77. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/56335/1/Afanasenko_essence_meaning.PDF;jsessionid=D4850BD108F8B7E3FBEA02FD5C6C2FD4 (дата звернення: 18.04.2024).
2. Здійснено перехід до єдиної процедури наглядових перевірок та оцінки SRE Р. 2020. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysнено-perehid-do-yedi-noyi-protseduri-naglyadovih-perevirok-ta-otsinki-srep> (дата звернення: 18.04.2024).
3. JSC The State Export-Import Bank of Ukraine (Ukreximbank). Fitch Ratings: Credit Ratings & Analysis For Financial Markets. Офіційне інтернет-представництво Fitch Ratings. 2024. URL: <https://www.fitchratings.com/entity/jsc-the-state-export-import-bank-of-ukraine-ukreximbank-81115231> (дата звернення: 18.04.2024).
4. JSC State Savings Bank of Ukraine (Oschadbank). Fitch Ratings: Credit Ratings & Analysis For Financial Markets. Офіційне інтернет-представництво Fitch Ratings. 2024. URL: <https://www.fitchratings.com/entity/jsc-state-savings-bank-of-ukraine-oschadbank-86520323> (дата звернення: 18.04.2024).

5. Joint-Stock Company Commercial Bank PrivatBank. Fitch Ratings: Credit Ratings & Analysis For Financial Markets. Офіційне інтернет-представництво Fitch Ratings. 2024. URL: <https://www.fitchratings.com/entity/jsc-cb-privatbank-80360252> (дата звернення: 18.04.2024).
6. Мінфін – фінансові новини, валюта, банки, ринки і акції. Активи і зобов'язання банків. Minfin.com.ua (юридична особа ТОВ «МінфінМедіа») – український портал про фінанси і інвестиції. 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/ranking/assets/> (дата звернення: 19.04.2024).

В. Є. Колесник

студ. IV курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»*

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. Я. Продан

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Періоди нестабільності будь-якої системи вважаються кризою. І хоча існує безліч компетентних визначень терміну «криза», загальноприйнятої дефініції в науковій літературі наразі немає. Ці виявлення, в основному, мають спільне змістове навантаження, але також мають свої відмінності. За грецьким походженням «κρίσις» означає рішення або поворотний пункт. З одного боку, криза виявляється руйнівною для старих принципів функціонування системи, спричиняє зміни в її структурі та призводить до видалення окремих елементів. Проте разом із цим деструктивним характером криза також несе в себе можливість оновлення та вдосконалення існуючої системи для досягнення більш ефективного функціонування.

Досить активно досліджуються кризові явища в економічних дослідженнях, оскільки їх виникнення та розвиток має колосальний вплив на функціонування всього суспільства. Загалом Гончаров С. М. стверджує, що «економічна криза – складний, загострений стан економіки країни. Характеризується скороченням виробництва, розладом грошових і кредитних відносин,

інфляцією, банкрутством фірм і підприємств, банківської системи, зростанням безробіття, різким зниженням життєвого рівня основних категорій населення» [1, с. 121].

У свою чергу Шершньова З. Є., Оборська С. В. зазначають, що «економічна криза – фаза циклу, протягом якої відбувається поновлення порушених у ході розвитку економіки пропорцій і яка виявляється у зниженні обсягів виробництва, зменшенні завантаження виробничих потужностей, збільшенні рівня безробіття, порушенні у грошово-кредитних та валютних сферах» [2, с. 44].

Банківські кризи є кризами фінансового типу, що відносно процесу відтворення можна віднести до криз обігу. «Фінансова криза – фаза розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві» [3]. «Банківська криза (banking crisis) – різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції. розрізняють кризу в окремому банку та системну кризу банківської системи» [4].

У літературі XIX-XX століть термін «фінансові кризи» в основному використовувався для опису банківських криз, які, по суті, вказували на розлад лише в грошово-кредитній сфері. Проте з розвитком фінансових ринків та введенням нових фінансових інструментів визначення фінансової кризи розширилося, включаючи валютні та фондові кризи. Крім того, до фінансової кризи тепер відносяться так звані «спекулятивні бульбашки», які виступають як прояв переливу капіталу з реального сектору в спекулятивні фінансові інструменти.

Банківські кризи представляють собою окремих прояв загалом фінансових та економічних криз. Ці кризи іноді пов'язані з діяльністю банківських установ та їхніх відділів, а також якістю управління цими установами.

За походженням кризи можна виділити два види кризових явищ. З одного боку, це кризи, які мають циклічний характер, відбуваються з певною періодичністю, що робить їх однією з фаз економічного циклу. З урахуванням різноманіття причин

(збудників) циклічного відтворення та відповідного виникнення макро- і мікрокриз ученими різних напрямків пропонуються наступні різновиди циклів:

- цикли Кондратьєва чи довгохвильові цикли тривалістю 40–60 років: їх головною рушійною силою є радикальні зміни в технологічній базі суспільного виробництва, його структурна перебудова;

- цикли Коваля. Їхня тривалість обмежується приблизно 20-ма роками, а рушійними силами є зрушення у відтворювальній структурі виробництва (часто ці цикли називають відтворювальними чи будівельними);

- цикли Жугляра періодичністю 8–10 років, що є підсумком взаємодії різноманітних грошово-кредитних факторів;

- цикли Кітчіна тривалістю 3–5 років породжуються динамікою відносної величини запасів товарно-матеріальних цінностей на підприємствах;

- часткові господарські цикли, що охоплюють період від одного до 12 років і виникають унаслідок коливань інвестиційної активності.

Інший вид кризи пов'язаний з нециклічними коливаннями економічної кон'юнктури, який є результатом впливу факторів, не пов'язаних з циклічними процесами, а також виникає через помилки в державному та корпоративному управлінні. Таким чином, нециклічні кризи можуть виникати спонтанно в будь-який момент, залежно від характеру та сили впливу факторів, і можуть загострювати та погіршувати загальний стан системи взаємодії з циклічними коливаннями.

Отже, в ході дослідження було розглянуто сутність дефініції «банківська криза» та умови її виникнення.

Банківська криза (banking crisis) – різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції. розрізняють кризу в окремому банку та системну кризу банківської системи. Банківські кризи виникають, коли відбувається розлад у фінансовій системі, що призводить до різкого зниження вартості фінансових активів і породжує дефіцит ліквідності.

Список використаної літератури

1. Тлумачний словник економіста/ за ред. С. М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Honcharov_Stanislav/Tlumachnyi_slovnyk_ekonomista.pdf (дата звернення: 11.04.2024).
2. Шершньова З. Є., Оборська С. В. Антикризове управління підприємством : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2004. 196 с.
3. Євтух О. Т. Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 456 с.
4. Банківська криза. Інтернет-представництво Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123133&cat_id=122978 (дата звернення: 11.04.2024).

А. В. Кутас

студ. IV курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

У нашому сьогоденні для результативної господарської діяльності має велике значення забезпечення підприємства виробничими запасами. Вагоме значення має контроль за збереженням і раціональним використанням у виробництві виробничих запасів. Адже своєрідною особливістю виробничих запасів є їх одноразове використання в процесі виробництва і перенесення всієї вартості на собівартість виготовленої продукції (робіт чи послуг). Облік виробничих запасів є актуальним, так як їх ефективне використання призведе до зменшення витрат та собівартості продукції, покращення фінансового та матеріального становища підприємства, і також, підвищення рентабельності.

Над проблемним питанням сутності виробничих запасів працювали такі відомі вчені як Ф. Ф. Бутинець, П. С. Безруких, В. Сопко, В. Стівенсон, А. А. Оглобін, В. В. Іванієнко, В. М. Бойко, М. С. Пушкар, І. А. Бланк, І. Б. Швець, І. А. Бондарєва, Р. З. Чейз, Р. Ф. Якобс та інші.

Виробничі запаси як об'єкт бухгалтерського обліку є складником оборотних активів. Оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [1]. Стандартами передбачено визнання активу лише за умови отримання у майбутньому економічних вигід, пов'язаних з його використанням, що віддзеркалює економічну сутність оборотних активів як предметів праці та фондів обігу, за допомогою яких створюється готовий продукт та отримується прибуток [2, с. 146].

Існують різні підходи і трактування стосовно визначення виробничих запасів. Найуживаніша характеристика поняття «виробничі запаси» – це «...засоби, які знаходяться на складах споживачів, виробництва, та призначені для виробничого споживання, але ще не вступили у виробничий процес» [3, с. 64].

Визначення економічної сутності виробничих запасів має безліч точок зору, які мають спільні риси або відмінності. І. Б. Швець, П. С. Безруких, В. Сопко, М. С. Пушкар зв'язують виробничі запаси з предметами праці (матеріальними ресурсами, предметами споживання), необхідними для забезпечення подальшого відтворення, підтримки сфери нематеріального виробництва та задоволення потреб населення, які знаходяться на складах або в інших місцях з метою їх наступного використання.

Більшість науковців під терміном «виробничі запаси» розуміють резерв, який призначений для забезпечення безперервного процесу виробництва, зберігається для особливого випадку і не використовується у поточній діяльності підприємства. Я. Д. Крупка вважає, що запаси – це всі матеріали та інші матеріальні цінності, що наявні на підприємстві та частина оборотних засобів на підприємстві, які ще не були залучені у процес створення виробів і таких, що ще не дійшли до робочих місць [4, с. 75].

Проблемі обліку виробничих запасів приділяється значна увага науковців, оскільки від організації обліку залежить розвиток як підприємства так і економіки країни в цілому. Необхідною умовою підтримання виробничого процесу на підприємстві

є наявність достатньої кількості виробничих запасів. На сьогодні існує ряд негативних аспектів обліку виробничих запасів, а саме: низький рівень оперативності інформаційного забезпечення управління виробничими запасами підприємств; невідповідний рівень контролю та оперативного регулювання процесів утворення запасів; обмеженість контролю використання виробничих запасів тощо [5, с. 652].

Щодо питань раціонального й ефективного використання всіх виробничих запасів, особлива роль повинна належати первинному обліку. Недоліки організації обліку виробничих запасів найбільш частіше виявляються при інвентаризації, звірці даних складського обліку, коли визначаються нестачі й значні розбіжності за рахунок пересортування окремих видів матеріалів, а також помилок у первинних документах і облікових регістрах, що характеризують надходження й рух матеріалів [5, с. 654].

У зарубіжній літературі вчені найчастіше виділяють три види запасів: матеріальні, виробничі, товарно-матеріальні, та запаси діяльності. О. С. Роева виділяє загальноприйняті групи виробничих запасів: за призначенням запасів на різних стадіях процесу виробництва, тобто економічна класифікація; за технічними ознаками; за сферою діяльності підприємства; за способом включення до собівартості готової продукції [6, с. 164].

Відповідно до основної економічної класифікації виробничих запасів, їх поділяють на кілька видів: сировина, основні та допоміжні матеріали, купівельні напівфабрикати та незавершене виробництво. Кожен з цих видів запасів потребує окремого підходу до обліку та управління, тому їх відображають в окремих субрахунках до рахунку 20 «Виробничі запаси» [7, с. 124].

Таким чином, запаси для кожного підприємства можуть бути різними, в залежності від його специфіки та виду діяльності. Тому раціональна побудова бухгалтерського обліку надходження, руху та використання їх виробничих запасів є однією із найважливіших передумов ефективного управління формуванням та використанням ресурсного потенціалу господарюючих суб'єктів.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 зі змінами. Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Одношевна, О. О. Практичні аспекти та шляхи вдосконалення обліку виробничих запасів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип. 6. Ч. 2. С. 146–148.
3. Капленко А. О., Овчарова Н. В. Проблеми оцінки вибуття запасів. *Перспективи розвитку обліку, контролю та фінансів в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесів* : матеріали Міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю з дня заснування кафедри обліку та аудиту ХНТУСГ. 2019. № 1. С. 63–66.
4. Крупка Я. Д. Фінансовий облік : підручник. 3-тє вид. допов. та перероб. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, П. Н. Денчук. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 488 с.
5. Василішин С. І., Ярова В. В. Методичні аспекти бухгалтерського обліку виробничих запасів аграрних підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 650–656.
6. Роева О. С. Розвиток підходів до класифікації виробничих запасів на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2016. Вип. 29. С. 163–169.
7. Норд Г. Л. Особливості класифікації виробничих запасів підприємств-виробників будівельних виробів з пластмаси та металу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С. 122–126.

М. О. Льопко

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. О. Масіна

ВПЛИВ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Українські підприємства вже не один рік працюють під впливом різних економічно-кризових чинників. Так за останні п'ять років, їм довелось підлаштовуватися під умови роботи у період

карантину, через пандемію COVID-19, та продовжувати працювати під час військового стану в Україні. Щоб не втрачати позиції на ринках збуту, суб'єкти господарювання змушені змінювати умови співпраці з покупцями. Це призвело до збільшення частки дебіторської заборгованості у активах підприємства, що зазвичай негативно впливає на його фінансовий стан та діяльність.

На основі даних фінансової та статистичної звітності фермерського господарства «Гуменний О. М.», ми проаналізували зміну частки поточної дебіторської заборгованості у загальній вартості оборотних активів та провели комплексну оцінку діяльності підприємства, основним видом діяльності якого є: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (01.11), змішане сільське господарство (01.50), допоміжна діяльність у рослинництві (01.61), виробництво м'яса (10.11), оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин (46.21), оптова торгівля живими тваринами (46.23).

За даними балансу суб'єкта господарювання у 2019 р. сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги становила 9582,9 тис. грн, або 44 %. У 2023 р. її вартість зменшилась майже в 2,5 рази та складає 3841,2 тис. грн, а частка складає лише 5 % від загальної суми оборотних активів.

На рисунку 1 ми бачимо, що найбільша частка дебіторської заборгованості припадає на 2020 р. та становить 56 %, що складає 12853,7 тис. грн.

Таке зростання пов'язане з початком карантину, через який багато підприємств були змушені змінювати свій звичний темп роботи, що призвело до зменшення їх платоспроможності.

Варто зазначити, що під час військового стану у 2022–2023 роках частка поточної дебіторської заборгованості у загальній сумі оборотних активів зменшилась за рахунок збільшення суми запасів на підприємстві. Однією з причин таких структурних змін стали логістичні проблеми експортування сільськогосподарської продукції, та як наслідок переповерхнений внутрішній ринок країни.

На рисунку 2 ми бачимо стрімкі зміни інтегрального індексу фінансово-господарської діяльності фермерського господарства «Гуменний О. М.» за 2019–2023 роки. У 2023 році порівняно з 2019 значення індексу значно збільшилося, що може свідчити про те, що підприємство максимально використовує всі свої ресурси. Такий стан є дуже виснажливим для підприємства, тому воно не може довго зберігати такі потужності [1].

На інтегральний індекс фінансово-господарської діяльності підприємства впливають як зовнішні так і внутрішні фактори. Дебіторська заборгованість являється одним з факторів впливу, адже від її величини залежить ряд фінансових показників діяльності підприємства.

Дебіторська заборгованість несе позитивний вплив на фінансовий стан підприємства шляхом збільшення ліквідності, рентабельності підприємства, можливості співпрацювати з контрагентами за різних умов.

Проте, неконтрольований ріст дебіторської заборгованості несе негативний вплив на стан підприємства, а саме: зниження ліквідності, збільшення ризику втрат, зниження рентабельності активів, зниження платоспроможності підприємства.

Щоб мінімізувати негативний вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан підприємства, потрібно дотримуватися ефективної політики управління дебіторською заборгованістю.

Ефективна політика управління дебіторською заборгованістю, включає: критерії оцінювання платоспроможності контрагентів, чіткі терміни погашення заборгованості, нарахування пені за прострочення платежів, контроль за вчасним погашенням заборгованості, вживання заходів, щодо прострочених платежів, та інші методи, які сприяють зменшенню негативного впливу.

Отже, у сучасних умовах підприємствам, майже, неможливо уникнути утворення дебіторської заборгованості. Але за умови постійного моніторингу, контролю та удосконалення методів управління нею, підприємство отримує позитивний вплив на свій фінансовий стан.

Список використаної літератури

1. Косарева І. П., Лопушанський Д. М. Методичні підходи до визначення інтегрального показника оцінки фінансового стану підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2017. №. 2. С. 90–96. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/3bf00928-5145-402a-a384-8714444a9ad1/content> (дата звернення: 18.04.2024).

К. В. Меніна

студ. IV курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: ст. викладач О. В. Куруч

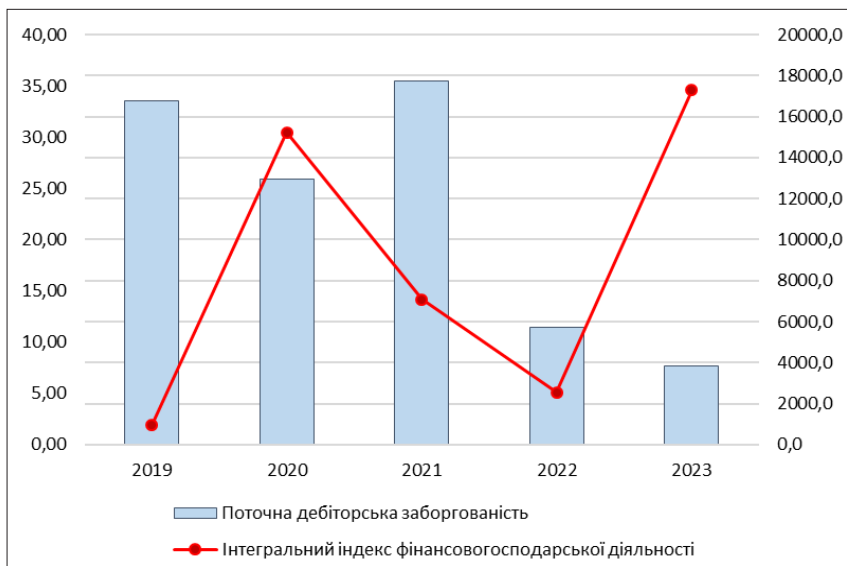
ОРГАНІЗАЦІЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Банківські системи багатьох країн останніми роками стали свідками кризової ситуації, яка пояснюється не лише макро-економічними факторами, але й стратегією розвитку банківських установ. Глобальна фінансова криза спонукала банківські установи впроваджувати антикризове управління та регулювання для забезпечення фінансової стабільності системи в цілому.

Термін «криза» у фінансовій сфері виник наприкінці 19-го століття, однак набув широкого розповсюдження на початку 90-х років. Різні науковці мають різні підходи до трактування суті кризи, але їх можна поділити на дві групи.

По-перше, криза розглядається як руйнівне явище, що характеризується раптовою та різкою зміною тенденцій економічного розвитку від зростання до зниження. Криза визначається як крайнє загострення внутрішніх та соціально-економічних відносин, а також взаємодії з зовнішньоекономічним середовищем.

По-друге, інші вчені розглядають кризу як позитивне явище, яке може призвести до переходу на новий, більш досконалий рівень або припинення існування в даній якості.

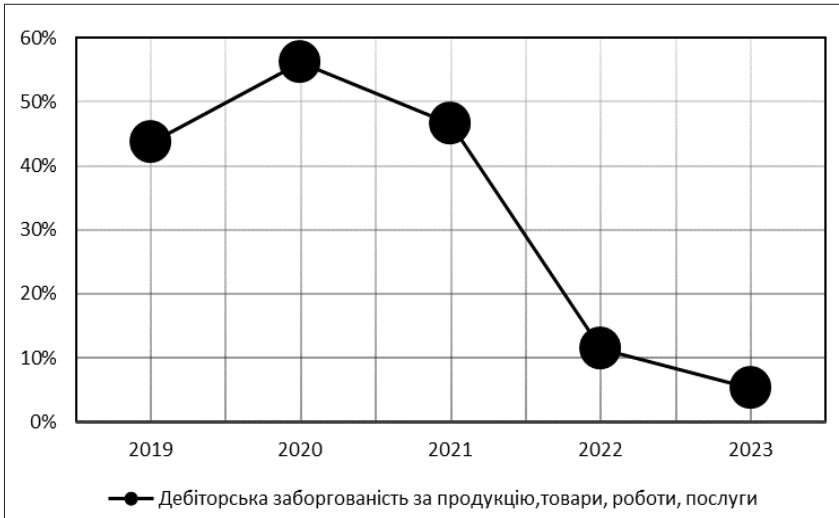

Рис. 1. Частка поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги у оборотних активах 2019–2023 рр.

Джерело: розраховано автором на основі звітності фермерського господарства «Гуменний О. М.»

Механізм антикризового управління повинен забезпечити адаптацію банку до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Це дозволить банку ефективно функціонувати та розвиватися в умовах будь-яких економічних, політичних і соціальних трансформацій у світі чи власному середовищі.

Для забезпечення успішної реалізації механізму антикризового управління банку необхідно визначити чіткі стратегічні орієнтири, які враховують термінові завдання у виконанні місії банку та дозволяють досягати конкурентних переваг з урахуванням ризиків. Також важливо визначити цілі антикризового управління та оптимальні шляхи до їх досягнення, що відповідатимуть тенденціям зміни зовнішнього та внутрішнього середовища банку. Крім того, важливим є розробка комплексу заходів, спрямованих на здійснення стратегії антикризового управління та подолання конкретного типу кризи, що виникла.

Рис. 2. Вплив поточної дебіторської заборгованості на інтегральний індекс діяльності підприємства

Джерело: розроблено на основі [1]

У сучасних умовах одним із ключових стратегічних напрямків антикризового управління банківською діяльністю є створення сприятливих умов для розширення ресурсної бази банків. Це досягається установленням стійкої довіри населення до фінансових установ, перш за все, до банківського сектору. Ключовим аспектом є розробка ефективної системи гарантування вкладів, яка є важливим фактором конкурентоспроможності банківського сектору в умовах глобалізації.

Система гарантування вкладів виконує ряд важливих завдань, таких як сприяння формуванню та мобілізації грошових заощаджень, захист вкладників від ризиків та підвищення ефективності управління грошово-кредитним сектором економіки. Здатність залучати додаткові фінансові ресурси поза внесками банків надає розвиненим країнам систем страхування депозитів більшу гнучкість та рівень довіри. Така система допомагає ефективно зменшити ризик поширення банківських криз та водночас може створити ілюзію необмеженого захисту, що є її зворотнім боком.

Процес системної реструктуризації банків націлений на відновлення їх платоспроможності та прибутковості, забезпечуючи їм здатність виконувати роль фінансових посередників. Цей ключовий етап вимагає не лише тривалості, а й створення ефективного правового та інституційного середовища для здійснення реструктуризації [1, с. 49].

Перший етап реструктуризації полягає у проведенні оцінки активів банків з метою визначення їх поточного стану. Використання стандартизованої методики надає можливість об'єктивно порівнювати різні банки. Результати цієї оцінки служать основою для класифікації банків на неплатоспроможні, недостатньо капіталізовані, але життєздатні, та платоспроможні, які відповідають усім необхідним критеріям.

У випадку «неплатоспроможних банків» можливі варіанти включають продаж, злиття, поглиблення та ліквідацію. Проте особлива увага повинна бути приділена другій категорії – недостатньо капіталізованим, але життєздатним установам. Також системно важливі банки, які можуть належати до обох категорій, повинні бути піддані рятунку за будь-яких обставин.

Цей підхід враховує не лише стандартні процедури, але також індивідуальні особливості кожного банку, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення фінансових труднощів.

Операційна реструктуризація має на меті відновлення прибутковості банку за допомогою операційних інструментів. Процес «відновлення платоспроможності» вважається більш прискореним і менш складним, проте для досягнення його успішності, рекомендується доповнювати фінансову реструктуризацію операційною. Остання спрямована на покращення прибутковості банків і вимагає більше зусиль та часу. Доцільним є виконання реструктуризації за допомогою окремої державної установи, уникаючи включення центрального банку, який повинен лишатися готовим надавати підтримку життєздатним банкам [3, с. 8].

Ефективне управління «непродуктивними» активами є ключовим етапом антикризового управління, спрямованого на відновлення економіки та стабілізацію банківського сектору. Робота з такими активами включає їхню реабілітацію для

максимізації вартості, мінімізації втрат та ефективного керування капіталом. Завдання «реабілітації» полягає в оптимізації вартості активів, зменшенні втрат банку та забезпеченні стабільності його капіталу. Методи управління такими активами можуть варіюватися від самостійної реструктуризації до передачі чи продажу їх «непродуктивному банку» чи спеціалізованій компанії, а також централізованого управління державною установою [2, с. 18].

Навіть при наявності загальних рис у стратегіях протидії кризовим явищам у різних країнах, важливо враховувати, що кожна з них повинна розробляти свій унікальний підхід до антикризового управління. Копіювання світового досвіду може мати негативні наслідки для економічного розвитку країни та банківського сектору.

Список використаної літератури

1. Буткевич С. А. Щодо вдосконалення системи первинного фінансового моніторингу (організаційно-правові аспекти). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 44. С. 157–164. URL: <http://www.nbu.gov.ua> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Гриценко Р. Р. Національні незалежні рейтингові агентства: концепція створення та функціонування. *Вісник НБУ*. 2017. № 6. С. 22–24.
3. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банком. *Галицький економічний вісник*. 2018. № 2 (27). С. 157–163.

М. В. Маленко

студ. I курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник: к. е. н., доц. В. В. Бутенко

ФІНАНСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати не тільки поточний стан фінансового сектору України, а і його розвиток протягом останніх 9 років. Незважаючи на всі перепони, з якими зіткнулася українська держава за часи своєї

незалежності, зокрема це: Помаранчева революція, революція Гідності, війна на сході України, пандемія, повномасштабне вторгнення, фінансовий сектор проявив свою стійкість та адаптивність і було продовжено його реформування.

У 2015 році було затверджено Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року. За цією програмою поточний фінансовий стан визначався наступним чином: «Внутрішні шоки, головним чином військовий конфлікт на Сході, негативно вплинули на розвиток економіки, знизивши довіру споживачів фінансових послуг до банківського сектору та розбалансувавши фінансові ринки. Скорочення економічної активності, торговельні дисбаланси спричинили девальвацію та прискорення інфляції» [1]. «2015–2017 роки для фінансового сектору стали роками випробовування на стійкість. Банківська система пройшла шлях очищення і докапіталізації. На порядку денному – адаптація до змін у сфері розкриття звітності, дотримання нових пруденційних вимог. Банки у 2017 році нормалізували свою діяльність і стали операційно прибутковими. Розпочалося відновлення банківського кредитування, насамперед у роздрібному сегменті» [1].

Дана програма була націлена на очищення, перезавантаження та створення умов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору [1]. Задля реалізації цих пунктів було визначено різноманітні заходи, зокрема удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором, забезпечення прозорості діяльності та звітності учасників фінансового сектору тощо [1].

І хоча Комплексну програму 2020 було виконано на 64%, тим не менш, ключові результати, досягнуті нею, мають вагомий внесок у реформування фінансового сектору України. Було запроваджено BankID НБУ, забезпечено виведення з ринку 96 банків, створено умови надання небанківських фінансових послуг онлайн тощо [2].

Після завершення реалізації Комплексної програми 2020, було запроваджено Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Вона мала б створити умови для сталого зростання фінансового сектору України, його конкурентоспроможності

в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір [3]. Але у зв'язку з впровадженням нової Стратегії розвитку фінансового сектору України, яка орієнтована на відновлення країни внаслідок повномасштабного вторгнення, втратила свою чинність. Її було реалізовано на 47 % [4].

За два роки плідної праці регуляторів фінансового сектору було досягнуто наступне: прийнято Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»; впроваджено низку вимог щодо забезпечення прозорості інформації та реклами фінансових послуг; опрацьовано цільові бізнес-моделі, створено проєкт концепції е-гривні; прийнято Закон України «Про фінансовий лізинг»; підвищено рівень корпоративного управління та посилено фінансову незалежність НБУ тощо [4].

Загалом у відсотковому співвідношенні стратегічні цілі та напрями було виконано більш ніж на 50 %.

Нову Стратегію було запроваджено у серпні 2023 року. Вона акцентує увагу на проблемах, викликаних повномасштабним вторгненням. Стратегія включає п'ять цілей: макроекономічна стабільність, фінансова стабільність, фінансова система працює на відновлення країни, сучасні фінансові послуги, інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО. Кожна ціль має стратегічні ініціативи та заходи, спрямовані на її досягнення [5].

Наразі немає звіту про виконання даної Стратегії, тому неможливо повністю оцінити результати її реалізації, але відповідальні за її виконання продовжують працювати та реформувати фінансовий сектор України. Так, НБУ нещодавно знизив облікову ставку з 15 % до 14,5 %, яка все одно залишається більшою за рівень інфляції. Проте, як пояснює Володимир Лепушинський, директор Департаменту монетарної політики та економічного аналізу НБУ, відносно висока облікова ставка дозволяє контролювати попит на іноземну валюту й економити міжнародні резерви [6].

Таким чином, реформування фінансового сектору України є актуальним питанням сьогодення. Перед фінансовими регуляторами і відповідальними за виконання стратегій особами постають складні випробування.

Список використаної літератури

1. Оновлена Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, 2018 рік. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/zxqxexgFMKSQoTGD> (дата звернення: 31.03.2024).
2. Звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/htayImoDwQATnFL> (дата звернення: 31.03.2024).
3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/vCtfACbXokFnRhx> (дата звернення: 31.03.2024).
4. Звіт з реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року за 2022 рік. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/pkSSPGwThiiOfpg> (дата звернення: 31.03.2024).
5. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini> (дата звернення: 31.03.2024).
6. Нацбанк знизив облікову ставку: який новий показник. *Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/oblikova-stavka-nbu-zniziv-pokaznik-cherez-spovilnennya-inflyaciji-ta-stiyku-situaciyu-na-valyutnomu-rinku-12573054.html> (дата звернення: 31.03.2024).

С. Є. Музика

студ. II курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. Є. Борисова

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Приналежність небанківських фінансових установ (далі – НФУ) до українського ринку пояснюється збільшеним попитом на їхні послуги через ряд переваг:

- доступність – такі установи зустрічаються на більшості вулиць будь-якого міста;
- вигідна відсоткова ставка для повернення позичок;
- мінімальний контроль держави за діяльністю НФУ;

– підтримка малого та середнього бізнесу, а також основних клієнтів- домогосподарств.

Розпочнемо розгляд тенденцій розвитку НФУ з їхнього визначення, а саме: НФУ – це юридичні особи, які не мають статусу банку, але здійснюють на професійній основі одну або кілька фінансових операцій [1; 2]. Такими установами є лізингові й страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, колекторські фірми, інвестиційні фонди та інші юридичні особи, які підлягають класифікації як НФУ згідно зі ст. 3 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-IX [1]. Головними функціями таких установ є акумулювання та мобілізація коштів, інвестиційна діяльність та надання фінансових послуг [2]. Таким чином за сприяння НФУ грошові кошти не втрачають своєї ліквідності та мають стійкий попит.

Наразі загальний обсяг ринку оцінюється у 2,5 трлн гривень, з них банківський сектор 70 %, небанківський – 30 %. Небанківський сектор щорічно зростає на 10–15 %, втрачаючи та запрошуючи нових гравців, яких зараз налічується 1058 учасників. З початку повномасштабного вторгнення 65 з них залишили ринок, і його розвиток частково сповільнився [3].

Проте, якщо згадати технологічний прогрес, то ніщо зараз не заважає таким установам, як небанківські, надалі просувати свої послуги та отримувати прибуток. НФУ використовують онлайн-операції для швидкого доступу клієнтів до послуг з будь-якої точки світу. Це дуже зручно для українців, які виїхали за межі держави, і яким або не дозволили отримання зарубіжного кредиту, або немає змоги дістатися до місцевої установи. До того ж відсотки НФУ за позичковий капітал значно нижчі, ніж за кордоном.

Через низький рівень контролю з боку держави деякі представники НФУ вдаються до злочинних дій/махінацій/ухилення від податків. Тому, постановою Правління Національного банку України від 10 квітня 2024 року № 43 уточнено особливості регулювання таких установ, і з 16 квітня 2024 року впроваджено нові правила контролю за небанківськими фінансовими групами, такі як покращення інспекцій, зміна порядку звітності, деякі

обмеження діяльності та внесено порядок врахування збитків унаслідок воєнних дій [4].

Таким чином удосконалюються одразу декілька моментів, які продукують розвиток НФУ та збільшення їхньої кількості на ринку:

1. Вища прозорість НФУ та якісніша звітність.
2. Підвищення етичної відповідальності НФУ перед клієнтами та навпаки.
3. Вдосконалення нормативно-правової бази.
4. Захист прав споживачів фінансових послуг.
5. Онлайн-банкінг.
6. Покращення якості послуг за рахунок державної підтримки.

Війна – це великий стрес як для бізнесу, так і для кожного громадянина. Проте, за поміркованої політики і розвитку супутніх технологій, можна все одно досягати поставлених економічних цілей, згадуючи, що малий та середній бізнес є «годувальниками» державного бюджету, і достатня кількість робочих місць у нових та вже існуючих компаніях допоможе країні не впасти у велику міжнародну боргову яму.

Список використаної літератури

1. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX Закону України. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Про затвердження положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Національний банк України. НБУ. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (дата звернення: 18.04.2024).
3. У січні на ринку небанківських фінансових послуг з'явилося 3 нових гравці, 65 залишили ринок. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/u-sichni-na-rinku-nebankivskih-finansovih-poslug-zyvilosya-tri-novih-gravtsi-65-zalishili-rinok> (дата звернення: 19.04.2024).
4. Уточнено особливості регулювання та нагляду на ринку небанківських фін послуг під час воєнного стану. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/utochneno-osoblivosti-regulyuvannya-ta-naglyadu-na-rinku-nebankivskih-finposlug-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення: 19.04.2024).

М. М. Непом'яца
студ. II курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Побережець

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасна система обліку базується на оптимізації всіх процесів, які стосуються діяльності суб'єкта господарювання. Важливою ланкою залишаються питання обліку окремих ділянок, що включає в себе розрахунок заробітної плати працівників, урахування податків і внесків, а також ведення документації про витрати на оплату праці. Важливо дотримуватися вимог законодавства та внутрішніх правил підприємства при здійсненні цих процесів. Дослідження даної тематики знаходиться в постійній динаміці.

Перш за все, варто звернути увагу на те, що облік оплати праці ведеться на синтетичному рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці», який має лише два субрахунки:

- субрахунок 661 «Розрахунки за заробітною платою» відображає нараховану працівникам основну та додаткову зарплату, премії та інші виплати, які підприємство зобов'язане нарахувати працівникам. За дебетом цього субрахунку реєструються виплати, а також утримання, такі як ПДФО, військовий збір, суми аліментів та інші утримання з виплат працівникам [2];

- субрахунок 662 «Розрахунки з депонентами» використовується для відображення заборгованості підприємства з виплат працівникам у випадку, коли готівка отримана для виплати через касу підприємства, але працівники не отримали її в установлений строк [2].

Нарахована зарплата вважається витратою підприємства (згідно з пунктом 23 НП(С)БО 16 «Витрати»). Витрати на оплату праці відображаються на витратних субрахунках бухгалтерського обліку. Для цього використовуються рахунки класу 9 для відображення витрат на оплату праці, включаючи виробничі,

адміністративні та збутові витрати. Також можуть застосовуватися рахунок 23 «Виробництво». При цьому вибір рахунків залежить від категорії працівників, яким нараховано зарплату [2].

Важливим кроком є процес правильного розрахунку утримань із заробітної плати. Зауважимо, що утримання із заробітної плати – це ті суми, на які зменшується сума заробітної плати при її виплаті. До них належать:

- податок на доходи фізичних осіб;
- військовий збір;
- інші неподаткові утримання (аліменти, добровільні відрахування до недержавних пенсійних фондів тощо).

Крім зарплати, роботодавець за кожного працівника сплачує 22% єдиного соціального внеску (ЄСВ) за рахунок власних коштів.

Результати розрахунку фіксуються в розрахунковій або розрахунково-платіжній відомості, які в даному випадку виконують функцію первинних документів.

Досить часто утримання із заробітної плати виникають, як результат взаємовідносин працівника з підприємством через погашення його заборгованості перед підприємством (наприклад, за отриманою позичкою) або перед третіми особами (наприклад, для погашення суми товарного кредиту або для виконання зобов'язань перед страховими організаціями). Обов'язковим документом у цьому разі є заява працівника, складена в довільній формі. Деякі встановлені законодавством утримання (наприклад, ті самі аліменти) також можна здійснювати на підставі заяви працівника.

Відповідно до Закону України «Про оплату праці» розрізняють: основну заробітну штату, додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати. Вони складають фонд оплати праці підприємства [1].

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові оклади). Її встановлюють у вигляді: тарифних ставок, відрядних розцінок для робітників і посадових окладів для службовців [1].

До додаткової заробітної плати відносять: винагороду за працю понад установлені норми за трудові досягнення

та винахідництво, а також особливі умови праці. Вона включає доплати й надбавки до тарифних ставок і посадових окладів у розмірах, передбачених чинним законодавством премії працівникам, керівникам, фахівцям та іншим службовцям за виробничі результати, включаючи премії за економію матеріальних ресурсів; винагороди за вислугу років і стаж роботи, оплату щорічних і додаткових відпусток відповідно до законодавства, компенсацій за невикористану відпустку [1].

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати. До них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, виплати в рамках грантів, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми [1].

Система оплати з урахуванням підвищення кваліфікації. Основу її складає кількість набраних умовних «одиниць кваліфікації», яких може бути до 90. За освоєння нової спеціальності працівник одержує надбавки.

Набуває поширення система заробітної плати за знання. Основним принципом є винагорода за оволодіння додатковими знаннями та вміннями, а не вклад у досягнення цілей організації.

Система Хелсі. Заробіток складається із двох частин: першу визначає фіксована погодинна ставка і фактично визначений час, другу – відрядний підробіток або премія за те, що фактичні затрати праці були менші за нормативні. Її величина визначається тарифною ставкою, економічним часом і коефіцієнтом, який визначає, яка частка зекономленого часу оплачується (від 0,3 до 0,7).

Система Роурена. Полягає у затвердженні певної норми часу і гарантуванні погодинної ставки, навіть якщо працівник не виконає норми. Розмір премії залежить від приросту продуктивності праці, який розраховується як різниця між фактичним і нормативним часом відповідно нормативу.

Система Сканлона. Основним показником преміювання є зниження зарплатомісткості продукції за рахунок економії заробітної плати порівняно з нормативною величиною. Якщо витрати на заробітну плату були нижче нормативної величини,

то формується преміальний фонд у розмірі 75 % економії, з яких 20 % спрямовуються в розмірі виплат у скрутні часи. Якщо таких не буває, то резерв розподіляється в кінці року.

Система Варта із вібруючим розподілом. Вона не гарантує збереження тарифної ставки при перевиконанні норми. Величина заробітної плати визначається шляхом множення тарифної ставки на квадратний корінь з добутку нормативного і фактичного часу.

Отже, питання обліку розрахунків з оплати праці на підприємстві залишається актуальною з кількох причин. По-перше, правила і стандарти змінюються, що вимагає постійного оновлення підходів до оплати праці. По-друге, конкурентоспроможність підприємства часто залежить від того, наскільки ефективно воно використовує свої ресурси, включаючи людський капітал. Правильна система оплати праці може забезпечити збалансований підхід до стимулювання працівників і забезпечити їхню задоволеність роботою, що в свою чергу сприяє підвищенню продуктивності та збільшенню прибутку підприємства.

Список використаної літератури

1. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Савченко Олена. Облік зарплати та розрахунків із працівниками. URL: <https://factor.academy/blog/glava-8-oblik-praci-ta-zarobitno%D1%97-plati-rozrahunkiv-iz-socialnimi-fondami-chastina-5/>

Д. С. Пожарська

студ. II курсу

спеціальність «Облік і оподаткування»

Науковий керівник: д. е. н., проф. О. В. Побережець

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання всіх форм власності та галузей економіки застосовуються виробничі запаси, що є значною і найбільш важливою частиною

активів підприємства. Виробничі запаси займають особливе місце у складі майна та домінуючі позиції у структурі виробничих витрат. Такі активи є невід’ємним елементом функціонування підприємств. Поняття та структура виробничих запасів визначена нормативними документами в сфері бухгалтерського обліку, зокрема НП(с)БО 9 «Запаси» [1].

Запаси – це активи, які:

- утримуються для подальшого продажу;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [1].

До виробничих запасів належать:

- сировина, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
- малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року.

Фінансовий облік виробничих запасів ведеться фінансовою службою підприємства в кількісному і вартісному виразі.

Складський облік ведуть матеріально відповідальні особи за місцями відповідального зберігання, за одиницями обліку та кількістю (за винятком медикаментів, перев’язувальних засобів, а також дорогоцінних металів для протезування).

Рахунок 20 «Виробничі запаси» призначено для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству запасів сировини і матеріалів (у тому числі сировина й матеріали, які є в дорозі та в переробці), будівельних матеріалів, запасних частин, матеріалів сільськогосподарського призначення, палива, тари й тарних матеріалів, відходів основного виробництва [2].

У сучасних умовах функціонування жодне підприємство не обходиться без застосування виробничих запасів у своїй господарській діяльності. Запаси представляють собою один

з найважливіших факторів забезпечення сталості та безперервності відтворення. Цю важливу роль відіграють всі складові частини сукупного матеріального запасу, в тому числі товарно-матеріальні цінності, що знаходяться у підприємства. Безперервність виробництва вимагає постійної наявності сировини і матеріалів, для повного задоволення потреб виробництва в будь-який момент їх використання. Контроль над цим забезпечує правильний і своєчасний облік запасів.

Для цього в сучасному обліку застосовується електронний документообіг, тобто використання програмного забезпечення (автоматизація) для фінансового, складського та управлінського обліку запасів підприємства. Що призводить до зниження чисельності документів, пришвидшення руху інформації між складом та бухгалтерією підприємства, зростання ефективності роботи працівників. Дослідження обліку виробничих запасів має велике ключове значення для ефективного фінансового управління.

Порушення оптимального рівня виробничих запасів призводить до збитків у діяльності компанії, оскільки збільшує витрати по зберіганню цих запасів, відволікає з обороту ліквідні кошти, збільшує небезпеку знецінення товарів і зниження їх споживчих якостей, призводить до втрати клієнтів.

Таким чином, системний облік виробничих запасів забезпечує підприємству своєчасне отримання обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень, для функціонування та розвитку суб'єкта господарювання. Дані про стан виробничих запасів забезпечують контроль над динамічністю процесів на підприємстві, що вкрай важливо в умовах нестабільності.

Список використаної літератури

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджене наказом Міністерства фінансів від 20.10.1999 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>
2. Інструкція від 30.11.1999 № 291 Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

К. С. Полуяктова
студ. IV курсу
спеціальність «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. держ. упр., доц. С. В. Осадчук

АКЦИЗНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: СУТНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ключовим етапом у процесах ринкової трансформації економічної системи України є створення сучасної податкової системи, яка виступає основним джерелом фінансового забезпечення функцій держави. Однією з важливих складових побудови ефективної податкової системи є вдосконалення акцизного податку. Цей вид оподаткування є одним з найбільш ризикованих щодо формування доходів бюджету через особливості підакцизної продукції на ринку, постійні зміни законодавчої бази та неефективність механізму його адміністрування.

Процесу функціонування акцизного оподаткування було присвячено дослідження таких науковців, як П. Боровик, А. Дмитренко, С. Карпенко, В. Коротун, Н. Семенченко, І. Озеров, І. Хлебнікова, Д. Чернік, І. Янжул та ін. [1].

Водночас, не дивлячись на внесок науковців та інших дослідників зазначеної теми, ряд питань, пов'язаних із податковим регулюванням виробництва та обігу товарів, на які поширюється акцизний податок, залишаються недостатньо розкритими. Крім того, прийняття Податкового кодексу України внесло значні зміни у систему акцизного оподаткування.

Держава накладає акцизи на різноманітні категорії товарів, головною метою яких є збільшення доходів до державного бюджету для фінансування його витрат. В цьому контексті, акциз, як вид непрямого податку, вирізняється тим, що доходи від його застосування є стабільними і не залежать від економічного стану осіб, які його сплачують, на відміну від прямих податків, де суми податкових зборів можуть коливатися в залежності від фінансового положення платників.

Аналіз вітчизняного податкового законодавства, що регулює акцизний податок в Україні, дозволяє стверджувати, що протягом останніх років в Україні суттєво зростають ставки акцизного податку, що має неоднозначні наслідки для його фіскальної ефективності та зменшення обсягів споживання шкідливих товарів, які відносяться до підакцизних.

Акцизний податок застосовується як до вироблених в Україні товарів, так і до імпортованих товарів. Розмір акцизу може залежати від типу продукції, її кількості, об'єму або вартості, і він регулюється державою з метою збалансування економічних і соціальних інтересів, а також захисту здоров'я населення [4].

У світовому контексті не існує універсальної стратегії, яка б задовольняла потреби як фіскальної, так і соціальної політики. Кожна країна формує цей баланс індивідуально, з огляду на сучасні умови, політичні впливи, зміни у суспільних настроях та ціннісних орієнтаціях. Водночас, існують певні загальні принципи, які країни Європейського Союзу застосовують у своїй акцизній політиці, що можуть стати хорошим фундаментом для розробки такої політики в Україні, яка готується до вступу в ЄС [6].

У контексті гармонізації акцизної політики, критично важливо вирішити низку проблем, серед яких: розбіжності в ставках по підакцизних товарах між українською податковою системою та системою ЄС; неоднозначності в визначеннях об'єктів оподаткування; проблеми з ухиленням від сплати акцизу та контрабандою; складна та неефективна система адміністрування акцизного податку в Україні; наявність та розвиток «тіньового» сектору, що впливає на податкові надходження; різниця у пільговому оподаткуванні між Україною та країнами ЄС [6].

Успішність акцизного оподаткування залежить від чіткого законодавчого визначення переліку підакцизних товарів, обсягу споживання цих товарів серед населення, розмірів акцизних ставок і надання пільг, а також від частки «тіньового ринку», особливо у сегменті алкогольної та тютюнової продукції [5, с. 30].

Варто підкреслити, що підвищення фіскальної ефективності від акцизного оподаткування не обмежується лише коригуванням елементів цього податку, таких як зміна ставок,

визначення об'єктів оподаткування, уточнення списку платників податків або перегляд податкових пільг. Істотну роль відіграє також оптимізація процесу адміністрування акцизу, що передбачає спрощення процедур для платників. Покращення податкового контролю в цій області також має велике значення для збільшення ефективності акцизного оподаткування. Не менш значущим аспектом є реформування політики надання пільг у сфері акцизного оподаткування, яке визнається ключовим для зміцнення його ефективності [4].

Крім цього, українські науковці пропонують такі шляхи вирішення проблем акцизного оподаткування в країні: створення ефективної системи комплексного моніторингу процесів виробництва та розповсюдження підакцизних товарів; звільнення від оподаткування акцизним податком окремих видів діяльності, що застосовують екологічно безпечні види палива або альтернативні джерела енергії.

Для покращення механізму акцизного оподаткування потрібно здійснити наступні кроки: привести національне законодавство у відповідність з європейськими директивами щодо акцизів; вдосконалити заходи контролю за виробництвом та розповсюдженням акцизних товарів, а також посилити боротьбу з контрабандою таких товарів; поступово збільшувати акцизні ставки, поки вони не досягнуть рівня, що існує у Європі; зробити екологічний аспект більш значущим у контексті акцизного оподаткування, наслідуючи приклад більшості європейських країн [3].

Шляхи вдосконалення акцизного оподаткування включають: адаптацію внутрішнього законодавства у сфері непрямих податків до європейських стандартів, зокрема щодо бази оподаткування, об'єктів оподаткування, термінології та податкових ставок; спрощення процесу адміністрування через впровадження електронного адміністрування та використання цифрових технологій маркування; розширення переліку акцизних товарів, включаючи оподаткування предметів розкоші (наприклад, ювелірні вироби, дорогі автомобілі); створення системи пільгового оподаткування відповідно до стандартів ЄС та з метою підтримки вітчизняних виробників.

Аналіз практики використання акцизного податку в Україні підкреслює значущість його подальшого реформування. Важливим аспектом розробки ефективнішої концепції акцизного оподаткування є створення таких умов оплати та нарахування податків, які б ефективно протидіяли б будь-яким спробам ухилення від сплати акцизів, використовуючи як легітимні, так і нелегітимні методи. Така система має також сприяти зменшенню негативних наслідків за рахунок збалансування між збільшенням доходів держави та стимулюванням економічної активності.

Список використаної літератури

1. Протидія правопорушенням у сфері виробництва та обігу підакцизних товарів : навч. посіб. / С. В. Білан та ін. Одеса : Гельветика, 2019. 388 с.
2. Про акцизний податок на алкогольні напої та тютюнові вироби : Закон України від № 2181-III від 21.12.2000р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.04.2024).
3. Дмитренко А. В., Лебедик Г. В. Особливості справляння акцизного податку в Україні та практика оподаткування. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 12. С. 61–66.
4. Бондаренко О. М., Чиженко В. В. Фіскальна ефективність акцизного податку як складова оптимізації системи непрямого оподаткування. *Інтернаука*. 2021. № 4 (104). С. 9–15. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/2021/4/>(дата звернення: 16.04.2024).
5. Карпенко С. П. Фіскальний та регуляторний потенціал акцизного податку в контексті оподаткування тютюнових виробів. *ScienceRise*. 2015. № 3 (8). С. 30–35. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_3\(3\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_3(3)_7). (дата звернення: 17.04.2024).
6. Семенченко Н. В., Рощина Н. В., Борданова Л. С. Акцизний податок: сучасні тенденції та проблематика. *Агросвіт*. 2020. № 10. С. 16–23. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.10.16 (дата звернення: 17.04.2024).

А. О. Тарасенко
студ. III курсу
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Науковий керівник: к. держ. упр., доц. С. В. Осадчук

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Удосконалення первинного обліку, реєстрів, синтетичного та аналітичного обліку оплати праці є важливим етапом у підвищенні ефективності управління персоналом та підвищенні ефективності провадження господарської діяльності підприємства. Дане питання розглянуто на прикладі ТОВ АПК «МАГНАТ»

Первинні документи ТОВ АПК «МАГНАТ» повинні точно відображати інформацію про присутність на робочому місці, тривалість робочого часу, продуктивність праці. Зокрема, дані про відпрацьований час та результати праці є важливими для адекватного управління та розрахунку заробітної плати. Проте, саме ці первинні документи, де фіксується виробіток робітників, необхідно ретельно переглянути та піддати аналізу та уточненню. Це необхідно з метою отримання зрозумілої та достовірної інформації для подальшого аналітичного обліку заробітної плати [1].

Ефективність та раціональність управління фінансовим обліком зарплати нерозривно пов'язані з організацією синтетичного обліку цих операцій. Правильно структурована система синтетичного обліку дозволяє збирати, систематизувати та аналізувати дані про зарплату всіх працівників підприємства. Це включає в себе не лише фіксацію виплат, а й створення звітів, аналітичних записів та інших фінансових документів, які дозволяють здійснювати комплексний аналіз та приймати управлінські рішення [1]. Такий підхід допомагає забезпечити точність, достовірність та цілісність фінансової інформації, що є важливою для ефективного управління на підприємстві.

Доцільним кроком для поліпшення структури рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» буде наступний розподіл субрахунків:

- 6611 «Розрахунки за основною зарплатою»;
- 6612 «Розрахунки за додатковою зарплатою»;
- 6613 «Розрахунки за іншими заохочувальними і компенсаційними виплатами»;
- 662 «Розрахунки з депонентами»;
- 663 «Розрахунки з працівниками за іншими виплатами».

Цей підхід дозволить краще структурувати та управляти фінансовими операціями, пов'язаними з виплатами працівникам, забезпечуючи більшу точність та ефективність обліку заробітної плати.

Запропоновані субрахунки будуть надавати корисну інформацію, яка буде зібрана на кожному з субрахунків, для подальшого використання управлінським персоналом під час аналізу фонду заробітної плати, витрат на оплату праці, прийняття управлінських рішень щодо виплат працівникам та їх раціоналізації, матеріального стимулювання та виконання функцій оплати праці. Такий підхід також сприятиме оптимізації процесів управління персоналом та підвищенню ефективності управлінської діяльності загалом.

Для організації бухгалтерського обліку заробітної плати на ТОВ АПК «МАГНАТ» доцільно застосовувати наступний перелік первинних документів, необхідних для нарахування заробітної плати кожному працівнику підприємства, та послідовності відображення інформації в них про її нарахування, утримання та інші операції:

- Трудовий договір або угода про зайнятість.
- Табелі обліку робочого часу або реєстр праці.
- Лікарняні листи, заяви працівників про відпустки, відрахування та інші виплати.
- Розрахункові листки.
- Розписки про отримання заробітної плати.
- Платіжні відомості для нарахування зарплати.
- Документи, що підтверджують утримання податків та інших відрахувань.

Послідовність відображення інформації в цих документах полягає в тому, що спочатку реєструється фактичний робочий час працівника, потім проводяться розрахунки зарплати з урахуванням цього часу, утримання податків та інших обов'язкових платежів, і в кінці виділяється загальна сума нарахованої та виплаченої заробітної плати [2].

У таблиці 1 представлено систематизовані документи, що ілюструють послідовність процесу обліку заробітної плати та її відображення на рахунках обліку

Таблиця 1

**Організація процесу документального забезпечення
обліку зарплати**

Оформлення первинних документів для нарахування зарплати, їх передача до бухгалтерії			
Первинні документи для нарахування основної зарплати		Первинні документи для нарахування додаткової зарплати	Первинні документи для нарахування інших заочасувальних виплат та компенсацій
Табель обліку використання робочого часу	Документи при відрядній формі оплати праці (форма документів залежить від організації системи обліку виробітку та обсягів робіт)	Листок на доплату до наряду	Наказ керівника
	Наряд на відрядну роботу	Накази керівника про доплати, премії, надбавки, інші виплати	
	Рапорт	Графік відпусток, заява, наказ про надання відпустки	
	Маршрутний лист Відомість про виробіток	Список осіб, які працювали в надурочний час, листок обліку простоїв	
Нарахування зарплати працівникам			
Індивідуальний аналітичний облік			
Узагальнення інформації про нарахування зарплати			
Розрахункова відомість			
Відображення інформації про нараховану зарплату в синтетичному обліку			
6611 «Розрахунки за основною зарплатою»	6612 «Розрахунки за додатковою зарплатою»	6613 «Розрахунки за іншими заочасувальними компенсаційними виплатами»	471 «Забезпечення виплат відпусток»

Джерело: розроблено автором на основі [1; 3; 4]

Таким чином можна зробити висновок, що організація бухгалтерського обліку заробітної плати на підприємстві ТОВ АПК «МАГНАТ» є постійним і динамічним процесом, який потребує уваги та систематичного аналізу. Зміни в законодавстві та нормативно-правові вимоги вимагають постійного оновлення системи організації документообігу. Для забезпечення ефективності цього процесу необхідно:

– Аналізувати систему документообігу – постійний моніторинг та аналіз ефективності системи документообігу дозволяє виявити слабкі місця та недоліки, які потребують вдосконалення та виправлення.

– Удосконалювати систему обліку відповідно до змін в законодавстві. Зміни в законодавчій базі потребують відповідних змін у системі обліку заробітної плати. Це включає в себе оновлення форм документів, внесення змін у процедуру обліку та використання нових методів обліку.

– Ефективно використовувати працю облікових працівників. Оптимізація та раціоналізація робочих процесів дозволяє ефективно використовувати робочий час облікових працівників.

Отже, постійний аналіз та удосконалення системи організації бухгалтерського обліку заробітної плати є важливими елементами забезпечення ефективного та надійного функціонування підприємства.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Н. А. Особливості документального оформлення операцій з обліку праці та її оплати. *Ефективна економіка*. № 10. 2019. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7299> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності, оподаткування в Україні : монографія / за ред. д.е.н., проф. Г. М. Колісник; рец.: І. Б. Садовська, Р. Й. Бачо. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 284 с.
3. Гуруріна Н. В., Беснюк А. М. Організація обліку оплати праці на підприємствах: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка та суспільство*, 2021. № 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 15.04.2024)
4. Документальне оформлення розрахунків із заробітної плати. *Інтернет-сторінка: Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН»*. URL: <https://ips.ligazakon.net> (дата звернення: 16.04.2024).

К. Д. Ткаченко
студ. II курсу
спеціальність «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Науковий керівник: д. е. н., доц. О. М. Савастєєва

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ОВДП В УКРАЇНІ

В умовах сучасної політичної та економічної нестабільності Україна переходить на шлях пошуку ефективних інструментів фінансового забезпечення, які б забезпечували стабільність та розвиток економіки країни. Одним із ключових фінансових механізмів, який набуває все більшого значення в цьому контексті, є ринок зобов'язань внутрішньої державної позики (ОВДП).

ОВДП – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [1]. У контексті сучасної світової ситуації, де країни стикаються з низкою викликів та нестабільності, розвиток ринку ОВДП в Україні набуває особливої важливості. Така тенденція обумовлена потребою у залученні фінансових ресурсів для забезпечення розвитку економіки, підтримки соціальних програм та зменшення бюджетного дефіциту.

Україна, так само як і багато інших країн, використовує державні облігації як основний засіб для залучення коштів та покриття державного боргу. Відмітною особливістю цього фінансового інструменту є його висока ліквідність та надійність, які виявляються у порівнянні з іншими формами капіталовкладень, зокрема, банківськими кредитами. Досвід країн-лідерів у сфері фінансових ринків підтверджує, що державні боргові цінні папери є не лише найбільш ліквідними, але й найнадійнішими інструментами для капіталовкладень, що робить їх привабливими для різних категорій інвесторів, включаючи банки, компанії та населення.

За даними НБУ на 15 квітня 2024 року, обсяг облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу в Україні, досяг 1 616 349 млн грн (табл. 1). Це вражаюче зростання порівняно з аналогічним періодом 2021 року, коли обсяг становив 995 142 млн грн.

За період що розглядається відбулися суттєві зміни в структурі власності облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) в Україні. Зокрема, спостерігалось зростання частки ОВДП у власності Національного банку України (НБУ) на 10 %, водночас зменшення частки банків на 10 %. Також відзначився спад у частці ОВДП, що належать нерезидентам, приблизно на 7,2 %, тоді як частка юридичних і фізичних осіб-резидентів зростає на 7,42 %.

Таблиця 1

**ОВДП, що знаходяться в обігу, за сумою основного боргу
станом на 15.04.2021–15.04.2024**

Власники	15.04.2021		15.04.2024	
	Сума, млн грн	Частка, %	Сума, млн грн	Частка, %
НБУ	322 066,70	32,37	680 470,96	42,14
Банки	518 011,74	52,075	679 677,47	42,09
Юридичні і фізичні особи	57 469,74	5,78	213 109,11	13,20
Нерезиденти	97 338,91	9,78	41 439,06	2,57
Всього	994 876,77	100	1 614 696,6	100

Джерело: розраховано за даними НБУ [2]

Ринок облігацій внутрішньої державної позики має важливе значення для ефективного розвитку економіки України. Його функціонування дозволяє привертати фінансові ресурси на внутрішньому ринку, що сприяє зменшенню залежності від зовнішніх кредиторів та мінімізації відтоку капіталу за кордон. Проте, щоб досягти максимального ефекту від цього інструменту, необхідно активно працювати над удосконаленням цього фінансового сектору. Це включає в себе підвищення рівня довіри до державних облігацій та підвищення фінансової грамотності

населення, щоб стимулювати більший інтерес та участь громадян у внутрішньому ринку облігацій [3].

Отже, можемо зробити висновок, що Україна переживає значний розвиток ринку внутрішньої державної позики, що є відповіддю на нестабільність. Цей розвиток вказує на високу довіру до державних облігацій серед різних категорій інвесторів та підтверджує їхню надійність і ліквідність. Зростання інтересу до цих цінних паперів відображає глобальні тенденції та необхідність залучення фінансових ресурсів для розвитку економіки та зменшення бюджетного дефіциту.

Список використаної літератури

1. ОВДП. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ovdp> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Статистика фінансового сектору. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Папірник С. Є. Особливості розвитку ринку облігацій внутрішньої державної позики в Україні. *Science and global studies* : Міжнар. наук. конф м. Прага, 2020. С. 37–40. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16099329878584.pdf#page=38> (дата звернення: 17.04.2024).

К. М. Узун

студ. IV курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: ст. викладач О. В. Куруч

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ БАНКІВ

Інноваційна стратегія пов'язується з управлінням інноваційною діяльністю банку, тобто впровадженням інновацій в усі сфери його діяльності. Банки активно впроваджують інноваційні стратегії для забезпечення конкурентоспроможності та задоволення зростаючих потреб клієнтів у 2024 році.

Однією з ключових стратегій є розширення спектру послуг за межі традиційних пропозицій. Замість традиційного

перехресного продажу, банки активно вивчають потреби клієнтів, використовуючи цифрові інструменти та фінансові технології API для забезпечення безпосередньої цінності, наприклад, через API менеджера грошей, який допомагає клієнтам відстежувати витрати та робити обґрунтовані фінансові рішення.

Процес відкриття ділового чи особистого банківського рахунку часто сповнений труднощів. Клієнти стикаються з невалідаційними менеджерами облікових записів, незручністю фізичного відвідування банку або стягненням плати за зворотний дзвінок. Ця жахлива ситуація вимагає від фінансових установ переглянути свій процес адаптації та здійснити перехід до повної автоматизації та цифровізації для максимальної зручності та оперативності. Яскравим прикладом цього є інтернет-банкінг Monobank, який пропонує безперебійний і повністю цифровий процес адаптації, який можна завершити менш ніж за 10 хвилин.

Спрощення аналізу даних за допомогою штучного інтелекту стає ще однією ключовою стратегією. Фінансові установи стикаються зі складністю обробки даних. Потенційним рішенням цього виклику є створення аналітичної платформи даних, яка може допомогти перетворити необроблену інформацію на значущі уявлення, доступні представникам банків. Зазвичай банки володіють багатим набором ексклюзивної інформації про своїх клієнтів, включаючи ключові демографічні дані, місця проживання та вподобання способу життя. Аналітичні платформи допоможуть банкам ефективно використовувати великі обсяги необроблених даних для прийняття більш обґрунтованих рішень [1].

Загалом клієнти дійсно цінують те, що їх розуміють. Банки часто зазнають невдач у цьому аспекті, оскільки вони, як правило, зосереджуються виключно на одній речі – продаж для максимізації власного доходу.

Щоб по-справжньому розвиватися, банки повинні взаємодіяти з клієнтами за межами традиційних банківських послуг. Вони можуть досягти цього, пропонуючи поради за допомогою коротких і легко засвоєваних відеороликів щодо фінансового планування, як-от визначення найкращих ставок і термінів

погашення для інвестицій, або надання вказівок щодо того, скільки відкладати на пенсію чи позичити на будинок. Завдяки цьому банки можуть зарекомендувати себе як надійні консультанти, допомагаючи створити зв'язок між двома сторонами [2].

Залучення сторонніх постачальників банківських рішень є важливою стратегією для оптимізації робочих процесів та поліпшення обслуговування клієнтів. Партнерства зі сторонніми організаціями за допомогою API дозволяють банкам реалізувати інновації та надавати нові сервіси.

Яскравим прикладом цього може бути впровадження API для збагачення фінансових даних, який перетворює складні транзакційні дані в легко зрозумілу інформацію. Це, у свою чергу, дає змогу клієнтам краще розуміти свої транзакції, дозволяючи їм отримати більший контроль над своїми фінансами та насолоджуватися більш приємною користувальницькою роботою.

Завдяки цьому партнерству клієнти цифрового банкінгу тепер можуть легко бачити логотипи, місцезнаходження, дати, час і деталі транзакцій у своїх виписках у простому та зручному для читання форматі[3].

Підсумовуючи вищевикладене, можна визначити, що серед ключових складових інноваційних стратегій банків можна виділити:

- Клієнтоорієнтованість. Глибоке розуміння потреб цільових аудиторій, персоналізація пропозицій, зручність взаємодії – основа конкурентних переваг.
- Діджиталізація. Масштабна автоматизація процесів, запуск онлайн-сервісів, розвиток мобільного банкінгу для 24/7-доступності.
- Дата-орієнтованість. Застосування новітніх технологій обробки даних (штучний інтелект, машинне навчання) для прийняття рішень.
- Екосистемність. Розбудова партнерств з фінтехами і розробниками для прискореної реалізації інновацій на основі відкритих API.
- Гнучкість. Швидка адаптація під мінливі умови ринку, можливість тестування і запуску нових рішень в короткі терміни.

Інноваційні стратегії банків є визначальним чинником для успішності та конкурентоспроможності. Розвинуті та ефективно впроваджені стратегії дозволяють банкам адаптуватися до змін у галузі та забезпечують стійкий розвиток у швидкозмінюваному економічному середовищі. Сприяючи цим стратегіям, банки мають унікальну можливість інтегрувати новітні технології, розширювати свій бізнес та відповідати викликам сучасності[4].

Список використаної літератури

1. Samuel Abdelmalak. Innovation in Banking: 5 Digital Growth Strategies to Embrace in 2023. Lune Data, Digital Banking & Fintech. 2023. URL: <https://www.lunedata.io/blog/innovation-in-banking-5-digital-growth-strategies-to-embrace-in-2023> (дата звернення: 18.04.2024).
2. Stashchuk O., Martyniuk R. Banking innovations: security technology solution. *VUZF review Lutsk*. #6 (1). 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/350568391_Banking_innovations_security_technology_solution (дата звернення: 18.04.2024).
3. Кузнєцова М. А., Гуйгова Ю. І. Розвиток та впровадження інноваційних банківських послуг в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.50 (дата звернення: 18.04.2024).

Р. В. Шаталюк

студ. II курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: к. е. н., доц. Т. Я. Продан

СУТНІСТЬ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЗЕРВІВ УКРАЇНИ

Міжнародні резерви України – це активи, які знаходяться під контролем Національного банку України (НБУ) і можуть бути використані для виконання його зобов'язань [1].

Міжнародні резерви України також включають в себе наступні складові:

- Золото та золоті цінності.
- Іноземні валютні активи (наприклад, долари США, євро, фунти стерлінгів).
- Спеціальні права запозичення (СПЗ), які виділяються Міжнародним валютним фондом.
- Валютні депозити в інших центральних банках.
- Іноземні валютні облігації, які видає уряд України або НБУ.
- Інші активи, такі як інвестиції в міжнародних фінансових установах та інші інвестиційні активи.

Міжнародні резерви є важливим індикатором фінансової стабільності країни і служать як захист від зовнішніх економічних шоків, таких як кризи на валютних та фінансових ринках. Оптимальний рівень резервів допомагає країні підтримувати віру в свою національну валюту та забезпечує стабільність зовнішньої торгівлі.

Здобуття Україною незалежності у 1991 році ознаменувало початок нового етапу, який супроводжувався суттєвими трансформаціями у сфері формування та використання міжнародних резервів. Ці зміни відображали динамічний розвиток економічної та політичної системи країни.

НБУ використовує резерви для фінансування дефіциту платіжного балансу та підтримки курсу гривні [3]. Сучасні тенденції та зростання ролі НБУ: НБУ відіграє дедалі активнішу роль в управлінні міжнародними резервами, використовуючи їх як інструмент монетарної політики та для забезпечення фінансової стійкості країни. Диверсифікація структури: НБУ продовжує диверсифікувати структуру резервів, зменшуючи частку доларів США та збільшуючи частку інших валют та активів [3]. Зростання геополітичних ризиків: війна в Україні та інші геополітичні ризики роблять управління міжнародними резервами більш складним завданням.

Враховуючи динамічний характер світової економіки та наростання геополітичних викликів, модернізація підходів до формування та використання міжнародних резервів України стає нагальною потребою. Цей процес має ґрунтуватися на принципах ефективності, прозорості, відповідності цілям та урахуванням сучасних тенденцій.

Станом на квітень 2024 року обсяг міжнародних резервів України стабілізувався на рівні 40 млрд. доларів США. Підтримка з боку міжнародних партнерів: Україна отримала значну фінансову допомогу від міжнародних партнерів, що частково компенсувало втрату резервів. Прогнози на майбутнє: очікується, що обсяг міжнародних резервів України залишатиметься стабільним у 2024 році [2].

Висновок. Війна в Україні стала серйозним викликом для стійкості міжнародних резервів країни. Проте завдяки рішучим діям НБУ та підтримці міжнародних партнерів вдалося стабілізувати ситуацію. В майбутньому важливо продовжувати модернізувати підходи до формування та використання резервів, щоб зберегти їхню роль як інструменту забезпечення макроекономічної стабільності та фінансової безпеки України [3].

Список використаної літератури

1. Міжнародні резерви. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/> (дата звернення: 15.04.2024).
2. Карапетян О. М. Формування державних фінансових резервів у ретроспективі економічного розвитку. *Економіка і суспільство*. № 12. 2017. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/2.pdf (дата звернення: 15.04.2024).
3. Золотовалютні резерви Національного банку України. Minfin.com.ua (юридична особа ТОВ «МінфінМедіа») – український портал про фінанси і інвестиції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Дяковський Д. А. Суть і сучасні тенденції формування та використання золотовалютних резервів України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2020. Том 5. Випуск 1. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b2cdc1d1-af57-4aec-b447-c64d934c3569/content> (дата звернення: 16.04.2024).

Я. В. Швець
студ. I курсу
спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. Є. Борисова

ВКЛАД ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ У ФІНАНСОВУ НАУКУ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки вона відображає важливий аспект розвитку фінансової науки в країні. Вчені та дослідники з України внесли і продовжують вносити значний вклад у розвиток фінансової теорії та практики, розробляючи нові концепції, методи та інструменти аналізу фінансових процесів. Зараз, у сучасному світі, зарубіжні країни досягають неабияких успіхів у фінансовій сфері, цитуються твори їх дослідників, починається новий етап розвитку фінансової науки. Але, на жаль, всі забувають, що наші вітчизняні вчені також приймали участь в розробці її фундаменту, що також розробили багато наукових робіт, які актуальні і зараз.

Фінансова наука в Україні сформувалася пізніше від інших економічних наук (становлення її доктрини, ґенеза припадають на початок XIX ст., а період розквіту – на кінець XIX і початок XX ст.), вже в XIX – на початку XX ст. вона мала яскравих представників, розробки яких сприяли її світовому визнанню. Окремі їхні здобутки не втратили своєї актуальності й донині. Вони становлять фундамент відродження й продовження славетної сторінки вітчизняної фінансової школи [1, с. 3].

Розвиток фінансової науки зосереджувався в основному в університетах, які створили необхідні умови для формування наукової спільноти і організованої системи досліджень. До осередків фінансової науки відносять такі університети: Імператорський університет св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), Київський комерційний інститут (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана), Харківський університет (нині – Харківського національного університету імені

В. Н. Каразіна), Новоросійський університет (нині – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова) [2].

Так як джерелом розвитку фінансової науки були переважно вищі навчальні заклади, то носіями вітчизняної фінансової доктрини стали їхні викладачі та вихованці. Саме тому ще 1840–1850-х роках на юридичному факультеті Київського університету були озвучені перші прогресивні для того часу ідеї з політичної економії, права і фінансів професорами І. Вернадським, М. Бунге та ін. [1, с. 6].

Учнем і послідовником українського ученого Миколи Бунге був Дмитро Піхно. У 1890 році опублікував свою книгу «Основи політичної економії», де виклав засади економічної теорії, що розроблялася тоді в Київському університеті. Д. Піхно розглядав економічні категорії через призму взаємодії попиту і пропозиції, дії ринкових механізмів узагалі, розробляв засади застосування економіко-математичного моделювання в дослідженнях господарських процесів [2]. Цим він заклав на українських теренах підвалини самостійної науки, відомої нині як фінансовий менеджмент [1, с. 6].

Значну роль у розвитку національного фінансознавства відіграв фундатор економічної історії Йосип Кулішер, здобутки якого широко використав всесвітньо відомий французький історик економіки Фернан Бродель. Й. Кулішер, як і багато його сучасників, ототожнював державне господарство з фінансами, але на відміну від інших використовував не тільки термін «фінанси», а й «фінанси держави». Також вживав поняття «державне господарство» і «приватне господарство» [3]. У росії Й. Кулішера вважають ученим зі світовим іменем, яким може пишатися вітчизняна наука. Водночас в Україні мало хто знає, що наш співвітчизник першим обґрунтував існуючу систему країн, у якій менш розвинені території відіграють роль аграрно-сировинної периферії, а більш розвинені – центру, що історично переміщується. В одне ціле цю систему пов'язує функціонування банківського капіталу, який має міжнародний характер [1, с. 10–11].

Найвизначнішою постаттю серед фундаторів фінансової науки в київській школі є учений зі світовим ім'ям професор Миколай Бунге. У 1852 році М. Бунге захистив докторську

дисертацію «Теорія кредиту», яка цього ж року була опублікована окремою книгою. Ця фундаментальна наукова праця – значний внесок у розвиток вітчизняної теорії фінансів та кредиту. Її вихід у світ відразу долучив автора до кола визначних економістів того часу. Після успішного захисту докторської дисертації, М. Бунге був затверджений у званні ординарного професора Київського університету. Педагогічна діяльність М. Бунге в Київському університеті Св. Володимира тривала майже три десятиріччя – протягом 1850–1880 рр. Він читав авторські оригінальні курси лекцій з політичної економії, адміністративного (поліційного) права, статистики. У 1856 р. М. Х. Бунге виступив з програмною доповіддю «Про місце, яке політична економія займає в системі народної освіти та про відношення її до практичної діяльності», яка була опублікована окремим виданням та містила обґрунтування науково-практичного значення вивчення політичної економії та програмні напрями розвитку цієї молодого галузі теоретичної вітчизняної науки [4].

Також до списку визначних фундаторів фінансової науки відносять: І. І. Янжула, М. І. Тугана-Барановського, М. Н. Соболева, Є. Є. Слуцького, Д. П. Журавського. І це лише невелика частина українських дослідників економістів, які зробили вагомий внесок у сферу фінансової науки.

Саме тому важливо нагадувати усім, особливо сучасним дослідникам, що фінансова наука володіє історичним фактором, який доводить довгий і безперервний шлях її становлення. І тому якими б не були нові напрями наукового дослідження фінансів, вони завжди будуть можливі через фундамент, який заклали вітчизняні вчені в тому числі.

Список використаної літератури

1. Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська фінансова наука: генеза, еволюція, ренесанс. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 3–30.
2. Бойко С. В., Федосов В. М. Фінансова думка України. Конспект лекцій для здобувачів спеціальності 072, денна форма навчання / укл.: Н. М. Сіренко, Т. І. Лункіна, А. В. Бурковська, Н. О. Шишпанова, К. А. Мікуляк. Миколаївський національний аграрний університет. 2021. 77 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8471/1/Finansova%2520dumka%2520Ukraine> (дата звернення: 12.04.2024).

3. Юхименко П. І., Бойко С. В. Фінанси : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 416 с.
4. Біографія М. Х. Бунге. Офіційна сторінка Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 2024. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/bunhemykola-khrystyuanovych/biohrafiya/> (дата звернення: 14.04.2024).

О. С. Шурапу

студ. II курсу

*спеціальність «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»*

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. Є. Борисова

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

Загальний стан здоров'я населення будь-якої країни напряму залежить від ефективності функціонування системи охорони здоров'я. Основна мета будь-якої такої системи полягає в покращенні здоров'я громадян при мінімальних витратах. Різноманітні проблеми, такі як економічна та фінансова нестабільність, демографічні та епідеміологічні виклики, політичні труднощі, що виникають у сучасному світі, підсилюють необхідність адаптації системи охорони здоров'я до потреб суспільства.

Сьогодення система охорони здоров'я в Україні старомодна і потребує модернізації. Розвиток системи медичного страхування може стати ключовим рішенням для фінансування та ефективного розподілу ресурсів у цій галузі. Це також підвищить соціальну захищеність громадян та забезпечить їм доступ до якісної та своєчасної медичної допомоги.

Аналізуючи стан медичного страхування в Україні, можна виділити цілу низку проблем, що стримують його розвиток. Це зокрема [2]:

- зменшення державного фінансування галузі охорони здоров'я;

- застаріла матеріальна база;
- дефіцит лікарських препаратів;
- показники демографічного розвитку країни та рівня захворюваності населення;
- неналежна підготовка спеціалістів у цій сфері;
- відсутність адекватної винагороди праці лікарів у формі зарплат і премій;
- уникнення страховиками зобов'язань щодо оплати лікування страхувальника, ґрунтуючись на різних підставах;
- відсутність законодавства, яке б регулювало медичне страхування;
- різне бачення чиновниками, страховиками та медиками моделі, на основі якої має діяти медичне страхування, зокрема, його обов'язкова форма;
- недостатня поінформованість громадян щодо можливостей страхової медицини.

Нині причиною повільного розвитку страхової медицини є недовіра населення до вітчизняних страхових компаній. На цьому етапі можна спостерігати низьке фінансування охорони здоров'я, брак ліків і неналежне обслуговування клієнтів. Оскільки медичне страхування зазвичай дороге, використання послуг страхової компанії стає надзвичайно розкішним для звичайної людини. Дослідження показують, що на сьогоднішній день понад 95 % громадян не мають медичного страхування. Тобто, перспективи розвитку системи медичного страхування в Україні великі, адже є багато потенційних споживачів страхових послуг [3].

Тому вивчення зарубіжного досвіду, оцінка переваг медичного страхування та вивчення потенціалу його запровадження в Україні – усе це дуже актуальне питання на сьогодні.

Німеччина є однією з перших країн у впровадженні системи медичного страхування. В країні існують два типи медичного страхування: обов'язкове (державне) і добровільне (приватне). Витрати на охорону здоров'я становлять приблизно 10,6 % ВВП і постійно зростають. Система медичного страхування в Німеччині здійснюється через суспільні лікарняні каси, які покривають близько 90 % населення. Менше 10 % мають приватні

страховки, які можуть забезпечити більш широкий спектр послуг. Близько 0,3% населення залишаються без медичного страхування [2]. Переваги німецької системи медичного страхування включають високий рівень медичного обслуговування для всіх громадян, максимальне охоплення обов'язковим страхуванням, належне фінансування системи охорони здоров'я, проведення профілактичних заходів та потужне фінансування наукових досліджень у медичній сфері.

Страхування в США є добровільним і передбачає переважно сплату за рахунок роботодавців. Крім того, у США існують федеральні програми, такі як Medicare та Medicaid, які забезпечують охоплення деяких груп населення. Приблизно 20% витрат на охорону здоров'я в США покривається за рахунок цих програм. Згідно з даними, близько 58% населення мають страхування, сплачене роботодавцем, тоді як лише 6% мають добровільне страхування. Приблизно 16% населення не мають жодного виду страхування [2].

У Японії, капіталістичній країні, велику частину витрат на медичне обслуговування компенсує державна система медичного страхування, охоплюючи близько 90% громадян. Ця система ґрунтується на повному охопленні всього населення медичним страхуванням і переважно базується на приватних медичних установах (понад 80%).

Країна досягла успіху завдяки забороні на прибуток страхових компаній та введенню обмежень на оплату лікарів, які допускають серйозні помилки в обслуговуванні пацієнтів.

У порівнянні з українською системою охорони здоров'я, де медичне страхування стає об'єктом шахрайства, Японія демонструє приклад ефективного управління цією сферою.

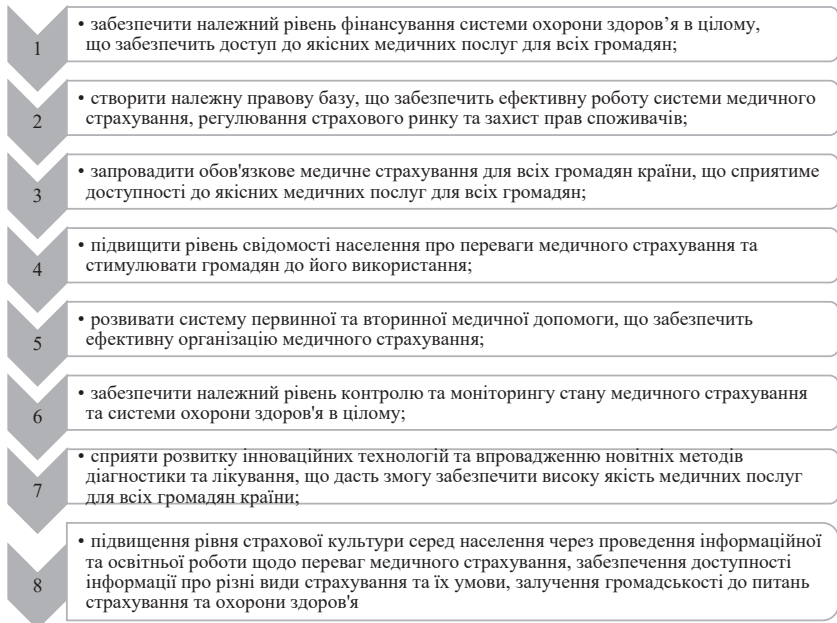
У деяких країнах використовують гібридні системи медичного страхування, які об'єднують елементи державного та приватного страхування. Наприклад, Австралія та Швеція мають такі системи, в яких держава забезпечує базові медичні послуги, а приватні страхові компанії надають додаткові послуги.

Таким чином, підбиваючи підсумок огляду різних систем медичного страхування в країнах, що знаходяться в різних частинах світу, потрібно констатувати, що краща модель системи

медичного страхування для будь-якої країни буде тією, яка враховує її унікальні потреби, економічні можливості та політичні реалії, забезпечуючи широкий спектр охоплення, високу якість медичного обслуговування та стабільність фінансування.

Тому, на мою думку, для успішної реалізації реформи медичного страхування в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду необхідно вжити наступних заходів (рис. 1).

Отже, для успішного впровадження реформи медичного страхування в Україні необхідно забезпечити належний рівень фінансування, створити відповідну законодавчу базу та підвищити рівень свідомості населення щодо страхування. Лише за таких умов Україна зможе гарантувати всім громадянам доступ до якісної медичної допомоги та покращити рівень охорони здоров'я в країні.

Рис. 1. Напрями вдосконалення системи медичного страхування в Україні

Джерело: складено автором самостійно на основі [1–3]

Список використаної літератури

1. Іноземний досвід медичного страхування. Сайт “Forinsurer”. URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/12/155> (дата звернення: 14.04.2024).
2. Костенко, Т., Стоколюк, В., Заволока, Л. Стан та перспективи розвитку медичного страхування в Україні з урахуванням іноземного досвіду. *Молодий вчений*. 2018. №5 (57). Р. 717–720. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4618> (дата звернення: 14.04.2024).
3. Попович Д. В. Функціонування системи медичного страхування: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні. *Молодий вчений*. 2022. № 10. С. 64–70. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-10-110-14> (дата звернення: 14.04.2024).

К. І. Щуровська

студ. I курсу

спеціальність «Фінанси, банківська справа,

страхування та фондовий ринок»

Науковий керівник: к. е. н., доц. Л. Є. Борисова

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСІВ ІЗ ПОГЛЯДУ ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЇ ФІНАНСОВОЇ ДУМКИ

Тема сутності фінансів є основоположною у вивченні даної дисципліни і в розкритті змісту фінансової категорії. Кожна економічна категорія має свій сенс і займає відведене місце. Фінанси існують об’єктивно і охоплюють різні аспекти, такі як доходи, грошові операції, хитрощі, лихварство, державні надходження та витрати. Щодо походження слова «фінанси», існують різноманітні теорії, включаючи той, що вони виникли від давньоруського “finer” – «платити», «сплачувати», пов’язаного з латинським “fin”, що означає «кінець», «завершення». Також є гіпотеза про трансформацію стародавніх конструкцій «Бог – Господь», де іноземне слово «фінанси» може бути дослівно перекладене як «буття». Фінансова термінологія має давню історію, але одним із перших авторів, які використовували термін «фінанси», вважається французький вчений Ж. Боден за 1577 рік. У його науковій роботі «Шість книг про республіку»

фінанси розглядалися як сукупність коштів, необхідних для задоволення потреб держави та різних суспільних груп [1].

Також є точка зору, що Ксенофонт, давньогрецький філософ (430–355 рр. до н. е.), був одним із перших авторів, присвятивших роботу фінансам. У своїй праці «Про доходи Афінської республіки» він розглядав різні методи поповнення доходів держави, такі як здача в оренду державного майна, найм невольників, будівництво магазинів для зберігання товарів і їх подальша оренда, а також випуск позик [2].

Античні автори, зокрема Гомер та Солон, вплинули на розвиток економічної науки через свої думки, висловлені у епосі та законах міст-держав. В перехідний період від родового ладу до рабовласництва увага була спрямована на питання землеволодіння, рабства, ремесла і торгівлі.

У V столітті до н.е. програма Перікла стимулювала торгівлю та ремесло, реформуючи оподаткування. Філософи, такі як Демокріт і Сократ, розглядали економічні питання в моральному контексті, засуджуючи прагнення до наживи. У IV столітті до н.е. економічна думка досягла піку. Ксенофонт, Платон і Арістотель внесли значний внесок у розвиток економічної теорії. Ксенофонт розглядав методи поліпшення рабської праці та розвитку сільського господарства. Платон пропонував моделі держави з обмеженим розподілом праці та критикував торгівлю. Арістотель досліджував широкий спектр економічних проблем, включаючи рабство та багатство. Арістотель розрізняв природне та грошове багатство, підтримував рабство як економічну необхідність та вводив розрізнення між економікою і хрематистикою [3].

Фінансові аспекти в середньовічній філософії відображали суттєві аспекти економічної діяльності та філософського мислення того часу. Релігійне середовище відіграло ключову роль у розумінні грошей, багатства та управління фінансами. Соціальна структура суспільства, з розрізненням на дворянство, духовенство та низи, також вплинула на уявлення про справедливість, власність та розподіл ресурсів.

Теорія справедливості Томи Аквінського, зокрема, висвітлювала концепцію «справедливої ціни», яка враховувала не лише

витрати виробництва, а й справедливий прибуток для підприємця. Дослідження питань власності, як, наприклад, Джона Вікліфа, також були актуальними. Узагальнюючи, середньовічна філософія відтворювала складність економічних та фінансових питань того часу, враховуючи важливість релігійних, соціальних та моральних норм і цінностей.

Фінанси стали ключовим чинником суспільного розвитку у період Відродження та Просвітництва, відображаючи зміни у суспільній та економічній думці того часу [2].

Розповсюдження банківських установ та фінансових послуг сприяло розвитку торгівлі, міжнародних відносин та фінансових інновацій. З появою сучасних держав збільшилося їхнє втручання у фінансові справи через фінансову політику, оподаткування та регулювання торгівлі. Філософи та економісти розвивали теорії про походження грошей та роль кредиту у стимулюванні економічного зростання. Поширення освіти та інтелектуальний розвиток, характерні для Просвітницької епохи, сприяли розумінню фінансових питань серед широких верств суспільства. Розвиток торгівлі та капіталізму сприяв появі ринкової економіки, що вимагала вивчення фінансових ринків та стратегій управління капіталом.

Представники, такі як Адам Сміт та Девід Рікардо, розвинули концепції вартості, ринкової конкуренції та розподілу доходів, враховуючи роль грошей у суспільстві та економіці. Карл Маркс та Фрідріх Енгельс аналізували капіталізм та класову боротьбу, звертаючи увагу на фінансову систему, капіталістичну експлуатацію та фінансову концентрацію. Цей напрям акцентував увагу на раціональному поведінці, теорії споживчих виборів та ринковій ефективності, впливаючи на розвиток фінансової теорії, включаючи теорію цін акцій та капіталовкладення [2].

Отож, фінансова філософія відкриває широкий простір для розуміння грошей, ринкової економіки та їхнього впливу на суспільство. Вона допомагає вирішувати етичні проблеми, пов'язані з фінансами, а також аналізувати фінансові кризи та ризики. Це відкриває можливості для створення нових концепцій і підходів до фінансових проблем, а також сприяє міжнародному співробітництву між різними дисциплінами.

Розуміння філософських аспектів фінансів корисне як для наукової спільноти, так і для практиків у цій галузі, що допомагає їм у прийнятті обґрунтованих рішень. У майбутньому очікується подальший розвиток фінансової філософії, зокрема, удосконалення методології дослідження, глибший аналіз етичних аспектів та краще використання філософських концепцій у практиці.

Список використаної літератури

1. Фінанси : навчальний посібник : експрес-курс / за заг. ред. Волохової І. С. Харків : Видавництво «ПромАрт», 2018. 262 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7066/1/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B8.pdf> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Фінанси : навчальний посібник в 2-х частинах/ за заг. ред. Баранової В. Г. Одеса : Атлант, 2015. Ч. 1. 344 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4243/1/Фінанси.%20Частина%201.pdf> (дата звернення: 24.03.2024).
3. Філатова Л. С., Ткачука Я. Ю. Економічна думка античного світу. Науково-технічна конференція підрозділів Вінницького національного технічного університету (2019) : матеріали конференції. Вінниця, 2019. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2019/paper/viewFile/7872/6549> https://osvita.ua/vnz/reports/econom_history/24512/ (дата звернення: 25.03.2024).

ЗМІСТ

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

А. С. Бакреу ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ.....	3
В. Д. Вініцька МІЖНАРОДНО-ДОГОВІРНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ.....	6
А. Гаджиєв ЩОДО ЦІННОСТЕЙ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ГУМАНІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	10
В. В. Горбачук МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	14
К. В. Довга ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ: НАЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ.....	18
І. В. Зіберов МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ НА МОРІ.....	21
Є. К. Карлюга ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «САНКЦІЇ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	26
Д. О. Козинська ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	29
В. О. Костенко ПРОВІДНА РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ У ДЕРЖАВІ.....	32
В. Р. Люлько ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ ОСОБЛИВОГО ЗАХИСТУ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ.....	35
Л. Ф. Матаєва ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИПИНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	39
Т. С. Мединська ДО ПИТАННЯ ПРО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ М. ДРАГОМАНОВА.....	43

К. Д. Олійничук ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: СУДОВА ПРАКТИКА ЄСПЛ.....	46
М. В. Приймак СПОСОБИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА.....	51
Т. О. Усік ПРАВО І ЗАКОН: ЇХ СПІВВІДНОШЕННЯ.....	54
М. О. Філатова АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНТРАКТНИХ СПОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	57

Розділ 2

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

Д. П. Бабюк МАЙБУТНЄ ПОКОЛІННЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА.....	63
М. С. Булига ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ЗБРОЇ В УКРАЇНІ.....	68
Т. Ю. Венгер ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ.....	73
В. В. Гаджула КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	75
А. В. Желдубовська ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ФРАУДАТОРНОГО ПРАВочИНУ.....	81
V. Y. Isarieva THE UNIFIED PATENT COURT OF THE EU: STATE OF DEVELOPMENT AND PROSPECTS.....	85
А. О. Козак ФОРС-МАЖОР ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	88
Д. О. Козинська ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІЗ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ.....	92
В. В. Криворучко ДО ПИТАННЯ ПРО УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ.....	97

М. В. Лазар	
ЦІНА ЯК УМОВА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.....	102
Д. А. Постна	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРІМІНГУ ВІДЕОГОР.....	106
Р. В. Семенюк	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ.....	113
А. Р. Узун-Куртогло	
ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	117
О. G. Khrishcheva	
LACK OF APPROPRIATE STATE SUPPORT OF THE COOPERATIVE SECTOR OF THE ECONOMY AS A RESTRICTION FACTOR FOR AGRICULTURAL COOPERATION DEVELOPMENT.....	120
К. Р. Юхтенко	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	123

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

А. Д. Горпініч	
СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНІ НАСЛІДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗНАЧЕННЯ.....	130
Ю. С. Клецько	
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ОСОБИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.....	133
М. В. Омелянчук	
МОТИВ ТА МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ.....	136
М.-Т. В. Писарів	
ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	140
Д. С. Півнєв	
УРАЗЛИВИЙ СТАН ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	144
Р. В. Семенюк	
ВИПЛАТА ВИНАГОРОДИ ВИКРИВАЧУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	147

Розділ 4
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО,
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА, ПРАВОСУДДЯ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Д. М. Балабан РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	151
О. А. Самогей ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТА КОНСТИТУЦІЇ.....	155
Д. М. Скарвінко МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	159
А. Д. Скрипко КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	162
М. В. Указна ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ДЕРОГАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	165
Д. А. Шереметьєва НАРОДНЕ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ВИБОРИ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	168

Розділ 5
ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Л. В. Ківало ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ «ЗАКОННОСТІ» І «НЕЗАКОННОСТІ» РІШЕННЯ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ В ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ.....	172
Х. А. Коваль АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	175
О. М. Ковальчук ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	178
В. В. Кравченко РОЛЬ ПРИНЦИПУ СТАЛОСТІ ТА ДОВГОСТРОКОВОЇ ОРІЄНТОВАНOSTІ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	181

О. Ю. Криворучко ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЦЕДУРИ СКАСУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ	185
В. С. Куля ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ УСІХ УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРЕД ЗАКОНОМ І СУДОМ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРОХОДЖЕННЯМ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	188
І. Ю. Потанін СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОТИПРАВНОЇ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОЗНАКИ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	191
О. О. Пузирний СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	195
Б. І. Чабан ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	199

Розділ 6 ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

О. В. Єргієва ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	203
А. В. Задонська ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	206
М. В. Заєць ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК	209
Я. В. Котелевська ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	210
Т. Ю. Новохацька ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	213
А. Д. Поспеєва ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	216

М. С. Саркисян	
РОЛЬ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	219
Д. В. Халєєва	
БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УРЯДУ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	222
С. В. Ходюк	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	225
Li Jinxia	
MONETARY POLICY AS A LEVER OF ANTI-CRISIS REGULATION OF THE NATIONAL ECONOMY	227
Liu Xiaoya	
INDUSTRY 4.0 AS PART OF THE INNOVATIVE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY	230
Zhao Wenlong	
TRANSFORMATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN MODERN CONDITIONS	232
Zhang Zhi	
EFFECTIVENESS OF THE INFLUENCE OF FISCAL MECHANISMS ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE SHORT TERM	235

Розділ 7

МАРКЕТИНГ: АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

О. О. Бондарчук	
ЕТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО У СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	238
М. С. Гусєва	
СУЧАСНІ СТИЛІ ЛІДЕРСТВА В УПРАВЛІННІ	241
Н. А. Ємельяненко	
УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТНИМИ СИТУАЦІЯМИ НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТСЬКОЇ АУДИТОРІЇ	244
В. С. Замосенчук	
БРЕНДИНГ ТЕРИТОРІЙ. ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ І ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ	249
О. О. Кравцова	
ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	252
М. Д. Кузнецова	
ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА БІЗНЕС-МОДЕЛІ	256
О. Ю. Кучер	
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ТРАВМИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КІНО СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: АНАЛІЗ, МАРКЕТИНГ ТА СУСПІЛЬНИЙ ВПЛИВ	259

В. О. Лейко СУЧАСНІ ПІДХОДИ МОТИВАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ	262
О. І. Опря РОЗРОБКА СТРАТЕГІЙ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН КОМПАНІЇ	265
В. В. Обухіна ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМ ДОВГОСТРОКОВОЇ МОТИВАЦІЇ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРЬСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	269
Є. В. Орлова ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ	271
В. А. Плетень ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ФЕНОМЕНУ РЕЛІГІЇ В СУЧАСНУ ДОБУ ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ	274
А. М. Рахімі СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	279
О. О. Самойленко СУЧАСНИЙ СТАН ЖІНОК НА РОБОЧОМУ МІСЦІ В УКРАЇНІ	283
С. М. Сапіга МОЖЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ ФРАГМЕНТОВАНОЇ ЛЮДИНИ	285
Р. А. Смітюх ЗНАЧЕННЯ ЛІДЕРСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ СТАРТАПІВ	289
Д. В. Стокалюк ПЕРСПЕКТИВИ РЕКЛАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	292
М. О. Черногоров ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІЇ МОТИВАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	295
Д. С. Чіклікчі БІЗНЕС-МОДЕЛЬ ІМРАСТ CANVAS ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СИТУАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	298
І. Г. Шпачинський КОМУНІКАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ	300

Cao Hanling	
IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE HR MANAGEMENT TECHNOLOGIES AT THE ENTERPRISE.....	302
Feng Jingqi	
FUNDAMENTALS OF COMPANY MANAGEMENT BASED ON THE PRINCIPLES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY.....	305
Jia Yi	
MODERN CHALLENGES OF MANAGEMENT AND MARKETING INFORMATION SUPPORT.....	308
Wang Jing	
THE ESTABLISHMENT OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT AT AN ENTERPRISE.....	312
Wang Shuyu	
INNOVATIVE APPROACH TO ENTERPRISE MANAGEMENT THROUGH OUTSOURCING SYSTEM.....	316
Huo Feifei	
THE INFORMATION SECURITY MANAGEMENT SYSTEM TO ADDRESS GLOBAL CHALLENGES.....	319
Yan Ning	
INNOVATIVE APPROACHES TO MANAGEMENT.....	322
Yu Bo	
PROBLEMS AND FEATURES OF IT-PROJECT MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS.....	325
Zhai Wei	
MARKETING MANAGEMENT IN INDUSTRY 5.0.....	328
Zeng Zhen	
PROSPECTS FOR THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKETING MANAGEMENT.....	331

Розділ 8

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ІННОВАЦІЇ:

ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Н. Є. Гвоздик	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	334
Г. В. Горкава	
УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ.....	337

А. С. Давтян	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	340
Н. С. Іонова	
РОЛЬ КОНТРОЛІНГУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	343
Mariia Marchenko	
PECULIARITIES OF BIOTECHNOLOGICAL SECTOR DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR. ECONOMIC AND FINANCIAL ASPECTS	345
О. Є. Масленніков	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	349
Є. О. Сергєєва	
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	352
В. В. Сорока	
ОСНОВНІ МОДЕЛІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	355
А. В. Спасенко	
УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗВИЧОК У РОЗРІЗІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВА	359
А. І. Унгілова	
ОСОБЛИВСТІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	362
Д. С. Чіклікчі	
АНАЛІЗ ВЕБРЕСУРСІВ КОМПАНІЙ-СУБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	364

Розділ 9

ОБЛІК І ФІНАНСИ: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Т. І. Андрушко	
МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ	368
Д. Л. Антонецька	
ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	370
К. С. Байлюк	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	374
Д. Р. Боднар	
КРИПТОВАЛЮТИ: РОЗВИТОК ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ МАЙБУТНЬОГО	378
О. В. Бойко	
ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ	381
О. К. Буряга	
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА НАУКОВО-ДОСЛІДНІ РОБОТИ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ	383

В. Д. Валецька	
ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ЛОМБАРДІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	387
Є. А. Валікова	
РОЛЬ БАНКІВ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ	389
М. С. Волкова	
ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ САМОДОСТАТНІХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	392
А. О. Гусєв	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ	396
О. Д. Делі	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ	399
А. А. Журавель	
ОВДП ЯК ВАЖЕЛЬ ВПЛИВУ НА МОНЕТАРНУ ПОЛІТИКУ ДЕРЖАВИ	403
О. В. Кірева	
ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ	405
А. А. Койфман	
ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	408
В. Є. Колесник	
ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИНИКНЕННЯ	411
А. В. Кутас	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ	414
М. О. Льопко	
ВПЛИВ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	417
К. В. Меніна	
ОРГАНІЗАЦІЯ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ	420
М. В. Маленко	
ФІНАНСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМ	424
С. Є. Музика	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ	427
М. М. Непом'яща	
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ	430

Д. С. Пожарська	
ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	433
К. С. Полуяктова	
АКЦИЗНЕ ОПОДАТКУВАННЯ: СУТНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	436
А. О. Тарасенко	
НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	440
К. Д. Ткаченко	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ОВДП В УКРАЇНІ.....	444
К. М. Узун	
ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ БАНКІВ.....	446
Р. В. Шаталюк	
СУТНІСТЬ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЗЕРВІВ УКРАЇНИ.....	449
Я. В. Швець	
ВКЛАД ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ У ФІНАНСОВУ НАУКУ.....	452
О. С. Шурару	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ.....	455
К. І. Щуровська	
ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСІВ ІЗ ПОГЛЯДУ ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЇ ФІНАНСОВОЇ ДУМКИ.....	459

Наукове видання

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
студентів, аспірантів та здобувачів –
учасників 80-ї звітної конференції
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
(присвячується 159-й річниці університету)**

**СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ НАУК**

*23–25 квітня 2024 року
м. Одеса*

**Економіко
Правовий
Факультет**

ОНУ імені І. І. Мечникова

Відповідальний редактор	О. Побережець
Дизайн обкладинки	А. Юдашкіна
Технічне редагування	О. Гринюк
Верстка	Ю. Семенченко

Підписано до друку 10.05.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Merriweather.
Ум. друк. арк. 27,55. Наклад 300.
Замовлення № 0524-84

Видавництво та друк: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45, e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.
Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

**ОЛДІ
ПЛЮС**